ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Одеський інститут
Державна установа «Інститут регіональних економіко-екологічних досліджень НАН України»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМАХ

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції
17 листопада 2022 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Одеса – 2022

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Одеський інститут
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах

Збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції 17 листопада 2022 р.

Одеса – 2022

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Одеський інститут
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах: ***Зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнародної наук.-практ. конф.*** *(17 листопада, 2022 р., м. Одеса)* / Міжрег. Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол.досліджень НАН України». Одеса: Лерадрук, 2022. 266 с.

УДК 005.1:303.725.36
ISBN : 978-617-7768-38-7

Рекомендовано до друку Вченою радою ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (протокол № 8 від 28.10.2022 р.)

Рецензенти:

Князєва Олена Альбертівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри Економіки та цифрового бізнесу Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку (м. Одеса)

Дришлюк Ігор Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, професор Міжнародної Кадрової Академії

Редакційна колегія:

Каракасіді Олена Федорівна, кандидат наук з державного управління, доктор філософії в галузі права, доцент, професор Міжнародної Кадрової Академії, директор Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Капля Олександр Миколайович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Нерубасська Алла Олександрівна, доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Топалова Ірина Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України, професор МКА, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Пьохов Віктор Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», професор Міжнародної Кадрової Академії

Золотарьова Олена Адольфівна, доцент кафедри правових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», ад'юнкт-професор Міжнародної Кадрової Академії, упорядник збірника, літературний редактор

Доповіді подаються за оригіналом рукопису українською чи англійською мовою.

Збірник розрахований на економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів та студентів.

© Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ « МАУП», 2022
© ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України", 2022
© Автори статей, 2022
© О. А. Золотарьова, оригінал-макет, 2022

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Шановні читачі! Скоро дев'ять місяців з початку активної фази воєнної агресії Росії проти України. Українці борються за свободу і незалежність, за цінності миру, демократії, верховенства права, прав людини. У цей важкий час освітяни і науковці не стоять осторонь. Головне, чим ми зараз можемо допомогти країні, – це відмінно виконувати свою роботу, де від нас буде найбільша користь, проводити наукові дослідження, готувати нову генерацію української інтелігенції, якій доведеться відбудовувати нашу країну. Тут наш фронт. Тому вже вдруге в умовах війни проводимо Міжнародну наукову конференцію, випускаємо збірники наукових праць за матеріалами конференцій. Цей збірник видано малим тиражем, в електронному форматі з ним можна ознайомитись на сайті Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Збірник наукових праць підготовлено громадською редакційною колегією за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Одеським інститутом ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (Одеський інститут МАУП) та Державною установою «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України».

Щорічна XVIII Міжнародна науково-практична конференція на тему «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» відбулася онлайн у Одеському інституті МАУП 17 листопада 2022 року. В конференції взяли участь науково-педагогічні та педагогічні працівники, практики, студенти Одеського інституту МАУП, інших закладів освіти міст Одеси, Києва, Миколаєва, Полтави, Хмельницького, науковці ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», іноземні представники з Бельгії та Словенії. Учасники конференції розглянули під час пленарного засідання та роботи трьох секцій широкий спектр сучасних проблем, представлених у наукових статтях трьох розділів цього наукового збірника:

Розділ 1 – *Актуальні проблеми адміністрування, економічні, логістичні і технічні проблеми управлінської діяльності.*

Розділ 2 – *Політико-правові, історичні, психологічні, культурні та філософські аспекти управління.*

Розділ 3 *– Студентські наукові публікації.*

Серед авторів Збірника:

- Лисюк Володимир Митрофанович – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»; (м. Одеса);
- Марущак Володимир Петрович – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державознавства, права і євроінтеграції Національного університету «Одеська політехніка»;
- Капітон Алла Мирославівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- Нерубасська Алла Олександрівна – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП, арт-терапевт;
- Каракасіді Олена Федорівна – кандидат наук з державного управління, доктор філософії в галузі права МКА/МАУП, доцент, професор МКА, професор кафедри правових дисциплін, директор Одеського інституту МАУП;
- Топалова Ірина Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, професор МКА, старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП;
- Крамський Сергій Олександрович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП; старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»;
- Домбровський Олексій Ілліч – кандидат історичних наук, доцент, професор Міжнародної Кадрової Академії (МКА), академік МКА, професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП;
- Домбровська Лариса Федорівна – кандидат історичних наук, доцент, професор МКА, професор кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Репнова Тетяна Петрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Навчально-наукового морського гуманітарного інституту (ННМГІ) Одеського національного морського університету; доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Сапригіна Ніна Вадимівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Перова Людмила Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП, адвокат;

- Боган Сергій Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Одеського історико-краєзнавчого музею; доцент кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Коломієць Ірина Семенівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Кузнєцова Ольга Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри, завідувач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, науковий керівник Студентського наукового Клубу «М:АНГО»;

- Бакланова Олена Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП;

- Радова Олена Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП;

- Лозова Тетяна Петрівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур І ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»; старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП;

- Кузнєцов Михайло Семенович – заступник директора з наукової роботи Державного підприємства «Одеський науково-дослідний та проєктний інститут землеустрою»; доктор наук в галузі права МКА/МАУП, професор МКА, академік МКА, професор кафедри

правових дисциплін Одеського інституту МАУП, Голова Ради роботодавців Одеського інституту МАУП;

- Пєров Андрій Петрович – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП, адвокат;

- Кривцов Артем Олегович – голова правління Громадської організації «Молодіжний центр наукової діяльності», позаштатний радник Миколаївського міського голови з питань правової освіти (м. Миколаїв);

- Золотарьова Олена Адольфівна – доцент кафедри правових дисциплін, вчений секретар Одеського інституту МАУП, ад'юнкт-професор МКА, науковий керівник Студентського науково-правового Клубу «ФЕМІДА»; член ГО «Одеська гуманітарна традиція»;

- Асєєв Роман Олександрович – старший викладач, заступник завідувача кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП;

- Кузнецова Анастасія Валеріївна – викладач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП, науковий керівник Студентського наукового Клубу»ПСИХОЛОГ»;

- Войцех Вікторія Сергіївна – старший викладач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, методист деканату Одеського інституту МАУП;

- Золотарьова Крістіна Сергіївна – культуролог, дизайнер, експерт-східнознавець, член ГО «Одеська гуманітарна традиція»;

- Ющук Марія Олексіївна – аспірантка кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Навчально-наукового інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка».

Також розміщені публікації **іноземних учасників**:

- Ісікова Надія – магістр з морського права і політики, юрист, випускниця Всесвітнього морського університету (Word Maritime University, м. Мальмо, Швеція), адвокат, соліситор в галузі морського права та судноплавства, консультант Тегеранської конвенції (Програма ООН з навколишнього середовища, Брюсельська агломерація), стажер Комітету з екології Європейської комісії (м. Брюссель, Бельгія).

- Сова Альона – магістр економічних і бізнес наук, асистент кафедри економічних і бізнес наук Маріборського університету (м. Марібор, Словенія);

- Васильєва Олександра (у співавторстві) – студентка 2 курсу Академії «IT Step», спеціальність «Дизайн» (м. Брюсель, Бельгія).

Публікації наукових працівників ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України» виконані в рамках відповідного наукового проєкту.

Одну публікацію здійснено англійською.

Результати студентських досліджень представили у статтях студентів та магістрантів Одеського інституту МАУП члени студентських наукових Клубів: спеціальності «Менеджмент» (у співавторстві) – магістранти Катерина Іванова, Анастасія Кралєва, Карина Климюк, Катерина Кольч, Василь Мендюк; студент 4 курсу Владислав Бурдейний; студенти 2 курсу Денис Савін, Дмитро Бобров, Олеся Заболотнова, Вікторія Якимова, Дмитро Глущенко; спеціальності «Економіка» (у співавторстві) – магістрант Андрій Борковський, студентка 4 курсу Світлана Ващук, студентка 2 курсу заочної форми навчання Ганна Степаненко; спеціальності «Право» – студентка 4 курсу Наталія Русавська; спеціальності «Психологія»– магістрантка 2 курсу заочної форми навчання Поліна Поплавська; магістрантка 1 курсу заочної форми навчання Олександра Мошенська; студентка 4 курсу Вікторія Шепелєва; студентки 2 курсу Єлизавета Шелепун і Вікторія Терзі.

Також серед авторів студенти інших ЗВО:

1. Баблюк Софія Василівна – студентка 1 курсу групи ГРС 3 Відокремленого структурного підрозділу «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»;

2. Домбровський Олексій Ярославович – студент 2 курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»;

3. Мікрюков Євген Вадимович – студент 1 курсу магістратури спеціальності Психологія Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

4. Тараненко Ростислав Віталійович – студент 4 курсу спеціальності 122 «Комп’ютерні науки» Навчально-наукового інституту інформаційних технологій та робототехніки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Автори дослідили широкий спектр питань сучасного управління в різних сферах: проблеми бінарного зв'язку економіки та управління, стан та перспективи української економіки у післявоєнний період, роль

інформаційних систем та технологій у діяльності компаній, перспективи управління інфраструктурними проєктами в сфері водного транспорту у повоєнний час, моніторинг сучасних трендів ринку яєць і яєчних продуктів під час війни та у післявоєнний час, вплив інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами на регіональному рівні.

Також досліджено політико-правові і психологічні проблеми, зокрема в умовах воєнного стану: реформування ООН, питання гуманітарної допомоги Євросоюзу Україні під час війни, роль інституту радників міського голови у розвитку місцевого самоврядування в умовах воєнного стану на прикладі міста Миколаєва, розвиток тенденцій сучасного правового регулювання діяльності державних службовців під час воєнного стану в Україні, сучасні зміни в земельному законодавстві України, інститут призупинення трудових відносин в умовах воєнного стану в Україні, питання культури емоцій та почуттів підлітків під час війни, психологічні особливості конспірологічного мислення, розвиток риторичної науки в Києво-Могилянській академії.

Студентами досліджено особливості трудових відносин в умовах воєнного стану, проблеми захисту інформаційно-технічних систем під час війни в Україні, цінову стратегію готельних підприємств міста Хмельницького, особливості запровадження в Україні Судової реформи 1864 р., риторичну діяльність Феофана Прокоповича.

Науковими керівниками магістрантських та студентських праць стали:

- Вітман Костянтин Миколайович – доктор політичних наук, професор, директор Центру підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів, професор кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія»;

- Янюк Ольга Володимирівна – викладач технологічного відділення Відокремленого структурного підрозділу «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»;

- науково-педагогічні працівники Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» – доктор філософських наук, доцент Нерубасська А. О.; кандидат історичних наук, доцент, професор МКА Домбровська Л. Ф.; кандидат економічних наук, доцент кафедри Кузнєцова О. В.; доцент кафедри, ад'юнкт-професор МКА Золотарьова О. А.

Редакційна колегія зберегла за собою право на редагування матеріалів. Опубліковані матеріали виражають позицію автора, яка може не збігатися з думкою громадської редакції. За вірогідність матеріалів відповідальність несе автор.

Збірник розрахований на економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів та студентів.

Редколегія вдячна усім авторам, бажає насамперед Перемоги і Миру, а також нових наукових досягнень та сподівається на подальшу співпрацю у мирний час!

РАЗОМ ПЕРЕМОЖЕМО!

Слава Україні! Слава ЗСУ!
Слава українським науковцям!

РОЗДІЛ 1

Актуальні проблеми адміністрування, економічні, логістичні і технічні проблеми управлінської діяльності

УДК 351.782.336

Володимир Марущак,
доктор державного управління, професор,
завідувач кафедри державознавства, права і євроінтеграції
Національного університету «Одеська політехніка»

БІНАРНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Анотація. *Запропоноване оригінальне авторське бачення взаємодії економіки та управління та необхідності економічного налагодження як засобу регулювання економіки.*

Abstract. *The proposed original author's vision of the interaction of economy and management and the need for economic adjustment as a means of regulating the economy.*

Бінарний зв'язок економіки та управління є такою їхньою взаємодією, де кожен з елементів має не тільки вплив один на одного, а може визначати існування розвитку один одного аж до знищення. Це схоже на функціонування бінарних зірок, які можуть не тільки існувати, а й впливати на розвиток кожної з них аж до знищення однієї з них, тобто йдеться про явища, які є суттєвими один для одного. Економіка істотно діє в розвитку правління, сприяючи його виникненню, коли її функціонування наштовхується на протиріччя. Управління виникає з розвитку економіки, коли вона вимагає оптимізації, якщо економічні зв'язки не забезпечують розвитку і необхідна додаткова система, що знімає ці бар'єри. Так, управління в племені виникає тоді, коли економіка не забезпечує виживання племені і виникає керуюча каста у вигляді вождів і старійшин, яка сприяє подальшому розвитку економіки.

Бінарна система взаємодіє навколо центру їхнього зв'язку, який зовні не пов'язаний з цією системою. Таким центром зв'язку між економікою та управлінням є поділ праці. Він через себе забезпечує взаємодію економіки та управління.

У економіці поділ праці відокремлює окремі види діяльності через природний, тобто громадський розподіл праці. В управлінні поділ праці відокремлює окремі види управлінської діяльності (управління у племені, на підприємстві, у корпорації тощо). Поділ праці виступає тією темною енергією, яка рухає економіку та управління, пов'язуючи їх через себе. Так, Французька революція відбулася внаслідок

суперечності між економікою та управлінням, а не між продуктивними силами та виробничими відносинами. Система державного управління середньовічної королівської Франції прийшла в протиріччя з розвитком економіки, оскільки через податкову систему марнотратства скарбниці вела її до занепаду. Це призвело до революції. І це протиріччя вирішилося через поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Зняття протиріччя дало можливість розвитку економічних відносин та становлення Наполеонівської імперії.

Теоретично в економіці прийнято вважати, що виробничі відносини є статичними, на відміну від продуктивних сил, і можуть змінюватися при зміні суспільно-економічної формації. Видається, що це не зовсім так. Вони можуть змінюватися завдяки бінарному зв'язку між економікою та управлінням. Управління може змінювати окремі елементи виробничих відносин, унаслідок чого поступово змінюються і виробничі відносини. Загалом це виглядає як регулювання економіки.

Одним з варіантів бінарності управління і економіки є економічне налагодження. Такого засобу регулювання економіки в нас немає, та й в інших державах, мабуть, теж. Зрозуміти його можна, якщо провести аналогію з технічною наладкою, що широко відома. Коли здійснюється реконструкція підприємств, то відбувається зміна в технічному оснащенні та міняється технологічний процес. Але коли все готове, з'являються наладчики – люди, що перевіряють усі вузли, відпрацьовують увесь технологічний ланцюг виробництва та запускають його в хід, тобто їх завдання полягає в усуненні тих недоліків, що були припущені будівельниками, конструкторами, технологами та іншими фахівцями. Завдяки ним виробництво оживає і працює як здоровий організм. У зв'язку з переходом до ринкової економіки замінили вузли в господарському механізмі, але забули про те, що кожний вузол має бути налагодженим на спільну роботу.

Економічне налагодження не припускає різкої зміни регулювання. Як засіб впливу, воно пропонує пошук вузьких місць в економіці. Слабка ланка піддається зміні, але не сама по собі, а у зв'язку з іншими елементами, що примикають до неї. Після того, як слабкий елемент починає функціонувати більш-менш нормально, наладці піддається той елемент, який на економіку виявляє найбільш негативний вплив. І так поступово по всьому ланцюгу. У підсумку весь механізм починає працювати більш-менш злагоджено. Після цього починається друге, третє коло налагодження, і так до тих пір, поки господарський механізм не вийде на рівень ефективного функціонування.

Коли господарський механізм розбалансований, що відповідає нинішньому становищу справ у економіці України, і проблем у ньому більш ніж достатньо, то економічній наладці повинні підлягати самі суттєві проблеми стабілізації економіки. Тому в цьому напрямку повинні концентруватися організаційні, фінансові, наукові, матеріальні потужності, які б забезпечили прорив і наступ на негативні явища та створювали б стабілізуючий стан економічного розвитку. Не стримування проблеми по всьому фронту та постійне латання дір в економіці може призвести до стабілізації, а наступ на нестабільність на вузькій дільниці з розвитком успіху ушир і вглиб економічних процесів. При такому підході метою регулювання є не тільки окремий елемент економіки, а господарський механізм у цілому. Добре налагоджений окремий його елемент вже сам по собі буде благодатно впливати на систему в цілому, об'єктивно розкриваючи недоліки в певних сферах, а отже, й створювати можливості їхнього усунення.

Отже, економічне налагодження – це універсальний засіб впливу на господарський механізм, який має широкі потенційні можливості як на рівні макроекономіки, так і мікроекономіки. Рішення глобальних економічних процесів не виключає, а припускає рішення конкретних проблем окремих суб'єктів господарювання. Невдачі окремих підприємницьких структур здебільшого пов'язані з тим, що балансування в стихії ринку ґрунтується на особистому баченні ситуації, обсягу знань і розумінні законодавства, особистому досвіді, якості управлінських рішень, що приймаються, проте далеко не завжди відповідають реальному становищу справ. Звідси й трагедії як дрібних, так і великих суб'єктів підприємницької діяльності. Використання економічного налагодження надає можливість суб'єкту підприємницької діяльності не тільки виявити основний недолік у своїй роботі, але й вжити конкретні заходи з відновлення порушеної рівноваги.

УДК 334.025(477)

Володимир Лисюк,
д.е.н., професор, головний науковий співробітник
відділу ринкових механізмів і структур
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України»

Тетяна Лозова,
к.е.н., науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур
Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України», старший викладач кафедри управління,
фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. *На основі власного бачення і проведеного аналізу перспектив стану і розвитку економіки післявоєнного періоду автори доводять три постулати щодо стану і тенденцій змін в економіці України після війни. Ринкова економіка логістичного типу стане економікою ресурсів.*

Abstract. *On the basis of their own vision and analysis of prospects for the state and development of the economy in the post-war period, the authors prove three postulates regarding the state and trends of changes in the economy of Ukraine after the war. A logistics-type market economy will become a resource economy.*

Вступ. Сьогодні стан розвитку економіки будь-якої держави визначає благополуччя, зручність, комфортність і зрештою – безпеку проживання її громадян. Ця теза в умовах катаклізмів чи то природних, чи політичних, якими є війна, набуває рішучого визначального значення, і ми це сьогодні відчуваємо. Але виснажуються економічні ресурси нашої держави, які мають бути спрямовані не тільки на підтримку армії, а й цивільного населення, зокрема його виживання. Все частіше ми звертаємось по допомогу до інших країн, що й підкреслює економічну неспроможність нашої держави самостійно вирішувати стратегічні завдання, долати кризові спади й спрямувати

національний розвиток у позитивно-зростаючий напрямок, що доводить попередній 30-річний досвід.

Мабуть, війна зможе заставити нас переглянути свої погляди, підходи до національної економіки, її місце й роль у державі, а також в управлінні розвитком. Війна, як механізм біфуркації усталеного політичного стану суспільного й економічного устрою країни як системи, може призвести до зміни, а іноді і до руйнування будь-якої її частини – підсистеми. Це також підтверджує попередній світовий досвід. А оскільки підсистеми досить тісно пов'язані між собою, то це може призвести до значних змін (навіть руйнування) системи у цілому. Але в історичному розрізі такі явища протікають по-різному, що не дає можливості (та й не має такого інструменту) передбачити (спрогнозувати), у якому стані опиниться вітчизняна економіка у повоєнний час.

Складно передбачити, чи спроможна буде інституційна основа нашої економіки довоєнного періоду стати надійною базою відновлення економіки і чи збережеться вона (основа) у довоєнному вигляді, чи, можливо, потребуватиме кардинальних змін. Тому важко спрогнозувати остаточний повоєнний стан нашої економіки, особливо під час ведення бойових дій, хоча вже сьогодні ми спостерігаємо: руйнування об'єктів інфраструктури, житлового фонду, втрати людських ресурсів, а також земельних, сировинних та інших ресурсів.

Спроби ліквідувати повоєнні руйнівні наслідки змушують суспільство й державу оперативно змінювати свої пріоритети. Вони мають базуватись на найнеобхідніших потребах збереження держави і її соціуму, що визначається новими стратегічними цілями та завданнями.

Постановка проблеми. На фоні світових економіко-політичних зрушень, до яких долучились ще й воєнні дії в Україні та й в інших країнах, змінюється і сучасна місія економіки. А для малорозвинених країн, таких як Україна, вона більше спрямовується на вирішення проблем:

а) збереження і захисту державності зі всіма її атрибутами;

б) збереження людського ресурсу країни як основного атрибута – критерію її існування;

в) відновлення і захист території держави у довоєнних межах;

г) запобігання голоду та організація ресурсного забезпечення (у першу чергу – продовольчого) населення регіонів країни.

Першочергове вирішення цих проблем обумовлено необхідністю збереження держави, як суб'єкта міжнародних відносин, з його відповідним соціально-економічним устроєм та ознаками державності, перший з яких і головний – наявність населення, що розташоване на відповідній обмеженій державним кордоном території.

Отже, для того, щоб зберегти та відтворити цей найголовніший людський ресурс, на якому базується і формується держава, необхідно створити певні умови для його збереження та відтворення. А задля цього необхідно відновити та відтворити на новій основі економічну базу держави, яка виробляє товари та послуги для забезпечення потреб населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначеній проблемі присвятили свої дослідження автори: Б. В. Буркинський, В. М. Геєць, С. І. Пирожков, Е. М. Лібанова, О. В. Нікішина та інші. Але, проблеми повоєнного оновлення економіки, що виникли в останні часи, не були достатньо освітленні, а особливо – проблеми прогнозування повоєнного стану. Вони набирають актуальності, що спонукало авторів звернутись до їх розгляду.

Метою статті є розробка найбільш ефективного підходу до регулювання економіки держави у повоєнний період для того, щоб вивести її (економічну систему держави) на ефективний шлях сталого розвитку.

Така постановка мети нашого дослідження базується на певних припущеннях (постулатах), а також на результатах наших попередніх досліджень, які зводяться до наступного:

а) у повоєнний період економіка не змінить свій ринковий статус, принципи і форми господарювання суб'єктів ринку, з деякими змінами в частині більш жорсткого державного підходу до дотримання державних вимог, виконання програм завдань та заходів;

б) зміна в частині посилення регулюючих функцій держави передбачатиме і перерозподіл регулюючих функцій між центральними і регіональними органами управління з відповідною передачею останнім певних регулюючих функцій, а саме: контролю, надання гарантій безпеки господарюючим суб'єктам (інвесторам), укладання угод за схемою ДПП, планування і виконання регіональних програм, використання й розподіл місцевих ресурсів, зокрема фінансових. І, безумовно, має бути посилена відповідальність регулюючих органів за виконання і реалізацію своїх повноважень, а також передбачені більш жорсткі санкції за їх недотримання.

Виклад основного матеріалу. У попередніх наших роботах, опираючись на думки багатьох авторів, ми визнали, що будь-яка економічна система, навіть у ринковій формі [1; 2; 5] її існування потребує регулювання.

При відсутності регулювання на ринку починають домінувати негативні стихійні процеси – зростають випадки прояву зловживання монопольним становищем, припиняється економічне зростання, посилюються ризики від загроз та значно скорочуються інвестиції тощо. Особлива необхідність у регулюванні виникає у кризових періодах, а також у воєнний та повоєнний період, коли функціонування економіки та її структурних елементів потрібно спрямовувати у необхідному у даний час для держави напрямку. А оскільки загальновідомо, що держава під час воєнних дій значно втрачає свій економічний потенціал і особливо ресурси, то першочерговими заходами регулювання має бути їх відновлення.

З цього приводу академік В. Геєць відзначив наступне: сценарний обрахунок можливих економічних втрат України, здійснений фахівцями Інституту економіки та прогнозування різними методами, попередньо визначає втрати України від 22 % до 46 % ВВП, а також втрати промислового виробництва – близько 50 %, експортних надходжень – 48 %, капітальних інвестицій – 45 %. Значні втрати пов’язані із колосальною кількістю вимушених переселенців. Загрозливих ознак набувають втрати екологічного характеру. Станом на 21.03.2022 р. в Україні необхідно реанімувати орієнтовно 85,5 тис. квадратних кілометрів небезпечних районів, що вже забруднені вибухонебезпечними предметами. За попередніми даними професійних аналітичних агенцій, за перші тижні з початку воєнних дій зупинили роботу від 60 до 80 % підприємств України. Пошкоджена велика кількість об’єктів інфраструктури. Також війна в Україні спричинить шок для глобального постачання продовольства. Низка експертних оцінок засвідчує, що від поставок українського зерна залежать понад 400 мільйонів людей у світі. З початку воєнних дій світові ціни на продукти харчування підвищилися в середньому на 6 %, а ціни на пшеницю виросли на 90 %, кукурудзу – на 40 % [3].

Війна гостро виявила необхідність мінімізації залежності України від імпорту ключових енергоносіїв. Посилення енергобезпеки стає базовим імперативом енергетичної політики у світі. Втім, оцінка втрат економіки України внаслідок воєнних дій є попередньою через

відсутність серйозних ознак не лише її завершення, а й, навіть, призупинення військових дій.

У той же час, на думку науковців, важливою складовою економічної політики воєнного часу є розроблення стратегічного плану заходів з реконструкції ринкової інфраструктури та відновлення нормального функціонування ринків в умовах післявоєнного соціоекономічного розвитку, до роботи над яким, крім уряду, обов'язково має долучитися Національна академія наук України [3; 9].

Слід зазначити, що найбільш болючі і суттєві втрати, що зазнала і зазнає Україна, як і будь-яка воююча країна, – це людські втрати. Люди, населення, трудовий потенціал – це найважливіший економічний ресурс країни. Безумовно, енергетичні, природні, земельні, виробничі та інші ресурси національної економіки – досить важливе, але без людей – трудового ресурсу, вони не можуть бути використані й задіяні. Тому держава, у першу чергу, має піклуватися збереженням людського ресурсу. Отже, має забезпечити умови такого збереження, тобто забезпечити першочергові, і, відповідно, найбільш важливі потреби людей.

Ще раніше, починаючи з 1992 року, ми запропонували перехід до ранжування людських потреб з позиції їх черговості і важливості їх забезпечення для виживання людини [1; 2]. Чи змінилась ситуація у державі з того часу? Зрозуміло, що війна наклала свої відбитки на потреби людей, тому сьогодні ми можемо їх оцінювати за рангом попиту на ті або інші товари й послуги як у воєнний час, так і в перші роки повоєнного періоду.

Для співставлення потреб за рангами товарів (послуг), що їх задовольняють, та наявністю у регіонах ресурсів, що можуть забезпечити виробництво та постачання на місцевий (локальний) ринок необхідного товару, зведемо їх у таблицю (табл. 1).

Оскільки економіка України залишається у ринковому статусі, то всі відносини у ній між економічними суб'єктами базуються на ринковому товарно-грошовому вимірі [7; 8]. Відповідно, для задоволення своїх невідкладних потреб у товарах, перелік яких наведено у стовпчику 3, табл. 1, людям потрібні кошти, які вони можуть отримати з різних джерел. Перше – це оплата їх праці, якщо вони мають роботу, друге – використання накопичень, якщо такі є, третє – державні платежі (пенсії, субсидії, разова допомога тощо), четверте – страхові виплати, п'яте – виплати по дивідендах, шосте – розпродаж коштовностей та власного майна і таке інше.

Головним завданням держави є збереження і збільшення перших трьох джерел, що можливе шляхом відновлення роботи підприємств та збільшення кількості робочих місць. Це також, у свою чергу, може призвести до збільшення надходжень до Держбюджету та Пенсійного фонду.

Згідно даних таблиці 1 ми бачимо, що проблема зберігання людського ресурсу у повоєнний період доречна, як і завжди у будь-якій країні, яка хоче зберегти своє незалежне існування. Але стан національної економіки не спроможний у найближчому повоєнному періоді забезпечити самостійно умови 100 % задоволення потреб власного населення. Розрахунок на сторонню допомогу, на імпорт необхідних товарів – це дуже хитка позиція, та й фінансових ресурсів у держави і населення обмаль. Тому варто серйозно опрацьовувати проблему імпортозаміщення та підтримку власного виробника і використання власних ресурсів, яких чимало, і на це спрямувати регуляторну політику.

Таблиця 1

Очікувані потреби населення у повоєнний період*

Ранг	**Потреби населення**	**Товари, що задовольняють потреби, послуги, ресурси**	**Частка (%) на ринку за походженням**		
			місцеве	**національне**	**імпорт**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
1	У харчуванні	1. Готові на локальних ринках продовольчі товари (консерви, цукор, хлібобулочні вироби, сіль, олія, напівфабрикати, м’ясомолочна продукція)	20	30	50
		2. Сільськогоспо-дарські товари рослинного походження (овочі, фрукти, ягоди)	40	20	40
		3. Сільгосптовари тваринного походження (м’ясо, птиця, молоко, яйця, риба)	50	40	10

Ранг	Потреби населення	Товари, що задовольняють потреби, послуги, ресурси	Частка (%) на ринку за походженням		
			місцеве	національне	імпорт
1	2	3	4	5	6
2	У житлових умовах прожи-вання	1. Відновлення (ремонт, відбудова) пошкодженого або зруйнованого житлового фонду	90	10	—
		2.Забезпечення житлом сімей, втративших його, у тому складі прибулих	80	20	—
		3.Надання комунальних послуг відпо-відними місцевими структурами (водопостачання, теплопостачання, обслуговування будинків)	100	—	—
		4. Забезпечення доведення централізованих послуг постачання: електроенергії, природного газу, вугілля до споживачів	20	70	10
3	У медичному обслуговуванні	1.Послуги сімейних лікарів	100	—	—
		2.Послуги лікарень, поліклінік, госпіталів	70	20	10
		3.Послуги страхової медицини	90	10	—
		4. Забезпечення фармпрепаратами	20	50	30
		5.Санітарне забезпечення та профілактика захворювань	30	70	—

Ранг	Потреби населення	Товари, що задовольняють потреби, послуги, ресурси	Частка (%) на ринку за походженням		
			місцеве	національне	імпорт
1	2	3	4	5	6
4	У енергетичному постачанні	1.Постачання електричної енергії, природного газу	70	10	20
		2.Постачання нафтопродуктів (бензин, дізтопливо)	10	20	70
		3.Постачання вугілля			
5	У транспортуванні - переміщенні	1. Послуги міського й міжміського авто- і електротранспорту	90	10	—
		2. Доступне пальне для приватного і корпоративного транспорту	10	40	50
6	Інші				

*Авторська розробка

Слід відзначити той факт, що без ресурсного забезпечення жодна економіка не здатна ефективно функціонувати. Тому ми маємо максимально та ефективно використовувати власні національні ресурси, яких чимало, саме для збереження головного з ресурсів – людського, і для забезпечення його відтворення.

Аналізуючи мапу України 30-річної давнини, ми бачимо наявність значних запасів корисних копалин (вугілля, нафти, природного газу, залізної, уранової руди, інших цінних копалин), що могли б забезпечити при ефективному управлінні процвітання економіки держави та добробут населення.

Сьогодні, спостерігаючи світові процеси щодо перерозподілу ринків ресурсів та зростання інфляційних процесів, ми вбачаємо певний шанс України щодо економічного зростання на базі ефективного використання власних ресурсів. Ось чому сьогодні існує думка, що світова економіка, змінюючи свою форму і місію з грошово-фінансової (так званої «економіки мильних бульбашок»),

перетворюється на «ресурсну економіку». Якщо у першої форми було збільшення прибутку і накопичення фінансового капіталу, то у другій на перший план виходить ресурсне забезпечення економічних процесів та збереження свого незалежного державного статусу.

Сьогодні відбувається кардинальна зміна на світових ринках та з новою силою розпалюються торгівельні війни між найбільш сильними країнами. При цьому ламається логістика багатьох раніше стабільних ринків. І, в першу чергу, це стосується ринків енергоресурсів (газу, нафти, вугілля), а також ринків продовольчих товарів, особливо зернових, соняшника, кукурудзи та товарів стратегічного призначення.

У країнах, до яких логістичні ланцюги постачання цих товарів зруйновані, розкручується інфляція, виникає дефіцит, від чого страждають інші пов'язані та залежні ринки, а особливо – пересічні споживачі.

У цих процесах значну роль відіграє логістика, у її складі – процеси накопичення, завантаження, транспортування, постачання тощо. Ці процеси під впливом санкцій, а для України – через блокування морських портів та трубопроводів, руйнування мостів, значно дорожчають, а іноді зовсім зупиняються. Отже, зміни на світових ринках, як і на національних, призводять до зміни їх логістики як системи організації цих ринків взагалі, так і системи організації товарного руху на них.

Визначається, що у структурі ринків і національної економіки все більше з'являється господарюючих структур логістичної спеціалізації, тобто логістика стає досить привабливою сферою діяльності. А найбільш успішні з них ті, що охоплюють власною організацією весь процес товарного руху. У такому випадку вони застосовують принципи і механізми ринкової логістики. Це дає підставу у ході аналізу макроекономічних показників, застосовуючи власний методичний підхід їх співставлення та тенденції змін, визначити сучасний тип національної економіки як логістичний (табл. 2).

Аналіз даних, за авторським підходом, приводить до висновку, що економічна та інвестиційна політика держави має сьогодні трансформуватись за логістичними принципами з наданням переваг у державній регіональній та корпоративних стратегіях і програмах економічного розвитку саме на логістичних принципах, механізмах та проєктах [4-6; 10].

Таблиця 2

Визначення логістичного типу економіки України*

Показники	Частка у загальному обсязі (%)		
	Частка структури		
	Виробничі	Логістичні	Зміна
Чисельність найменувань КВЕД за профілем суб'єктів господарювання	30-35	55-60	10
Загальна кількість господарюючих суб'єктів	25-30	60-70	8
Обсяг виробництва реалізованої продукції	20	60-70	15
Чисельність зайнятих працівників	20	75	5
Обсяг імпорту товарів (послуг)	15-20	55-60	10
Обсяг експорту товарів (послуг)	20-30	65-75	5-10

*Авторська розробка

Сучасні дослідження значною мірою зосереджують увагу на перспективних напрямках економічного розвитку, а саме: розвитку технологій, цифровізації, інформаційному забезпеченні, діджиталізації тощо, і мало, на наш погляд, приділяється уваги ресурсному забезпеченню економічних процесів. А між тим, варто звернути пильну увагу на структуру економіки та відмітити, що вся будь-яка економічна система та її галузі базуються на споживанні і переробці матеріальних ресурсів, зокрема таких, як:

- викопні (різні руди – залізні, марганцеві, мідні);
- природні (водні, земельні, лісні);
- енергетичні (нафта, природний газ, вугілля);
- сільськогосподарські (зерно, насіння, плодоовочеві тощо).

Окремо слід виділити ринки продовольчих товарів, ресурсами для яких виступають товари сільськогосподарського виробництва, і це основні ринки: хлібобулочних виробів, м'яса і м'ясних виробів, молока

і молочних виробів, риби і рибних продуктів, цукру, олії тощо. Нестача товарів на продовольчих ринках, як відомо, може призвести до голодування населення цілих країн. Ось чому слід підтримувати стабільну ситуацію у кожній країні, в першу чергу, саме на цих ринках. Тут потрібно розраховувати на власні сили і максимально, наскільки це можливо, задіяти власні національні ресурси. Ця думка підтверджується даними, наведеними у таблиці 1.

Висновки. Економіку, яку ми отримаємо у повоєнному стані, маємо відроджувати і розбудовувати. У спробі передбачення, яку економіку ми отримаємо у повоєнні часи, ми застосували три підходи і, мабуть, постулати:

Перший – те, що залишиться ринковий тип національної економіки з ринковими відносинами та ринковою структурою.

Другий постулат базується на дослідженні і врахуванні сучасних економічних процесів у світі щодо перерозподілу ринків ресурсів. Сьогодні спостерігається жорстка боротьба саме на ринках. Ось чому сьогодні у світі спостерігається жорстка боротьба на ринках ресурсів. Україна стала жертвою цієї боротьби, яка відбувається шляхом воєнних дій на нашій території і за участі нашого населення, що несе великі втрати, наслідком яких також є руйнування об'єктів інфраструктури та житлового фонду.

Ми відчуваємо й передбачаємо, що минає час економіки фінансів, ознакою якої є зростаючі темпи інфляції саме, і в першу чергу, на ринках ресурсів. А настає час економіки ресурсів.

Третій постулат, що стверджує факт набуття економікою логістичної форми, доведений доказами, що функціонування ринків у останні роки підкоряється логістичній їх організації, і в них переважають процеси товарного обміну, товароруху та інші логістичні процеси.

Список використаних джерел

1. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарних рынков. Ин-т проблем рынка и економико-екологических исследований НАН Украины, Одесса. 2011. 225 с.

2. Лысюк В. М. Организация товарного рынка: теория и практика. LAP LAMBERT Academic Publishing Saarbrucken Deutshland, 2014. 223 с.

3. Національна парадигма сталого розвитку України (за загальною ред. акад. НАН України Б. Е. Патона. Вид 2-е, переороб. і

доп.). Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2016. 72 с.

4. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків: монографія /Буркинський Б. В. та ін., за ред. Буркинського Б. В.: НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-еколог. дослідж. Одеса, ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 387 с.

5. Логистика товарного ринку. Буркинський Б. В., Лисюк В. М. та інші. За ред. Буркинського Б. В., Лисюка В. М. Ин-т проблем рынка и экономико-экологических исследований. 2018. 243 с.

6. Бодров В., Шепетько Р. Структурна політика в умовах загострення міжнародної конкуренції. URL: http://iepjournal.com/journals/21/2014_4_Bodrov_Shepetko.pdf (дата звернення: 04.10.2022).

7. Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. Державне регулювання економіки. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.

8. Дідківська Л. І., Головко Л. І. Державне регулювання економіки. К.: Знання, 2008. 213 с.

9. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затверджена Постановою КМУ від 3 березня 2021 р. № 179. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179 (дата звернення: 04.10.2022).

10. Методологічні засади формування ефективної логістики товарних ринків: монографія / За ред. Буркинського Б. В., Нікішиної О. В. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 200 с.

UDC 004.9

Alla Kapiton,
doctor of pedagogical sciences, professor of the department
of computer and information technologies and systems,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

THE ROLE OF INFORMATION SYSTEMS AND TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF COMPANIES

Abstract. *The role of information systems and technologies in the activities of companies is considered. The use of information flows in logistics determines the formation of logistics information systems. The author proves that for high-quality, productive and effective management of logistics companies, it is necessary to use modern information systems and technologies, as they provide competitive advantages of the enterprise, its constant development and improvement.*

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ

Анотація. *Розглянуто роль інформаційних систем та технологій у діяльності компаній. Використання інформаційних потоків у логістиці зумовлює формування логістичних інформаційних систем. Автор доводить, що для якісного, продуктивного та ефективного управління логістичними компаніями необхідно використовувати сучасні інформаційні системи та технології, оскільки вони забезпечують конкурентні переваги підприємства, його постійний розвиток і вдосконалення.*

Informatization of modern society is a global process. Its feature is in the field of social production to the forefront collection, accumulation, production, processing, transmission, use and storage of large amounts of information. The processes that take place in connection with the informatization of society are not only conducive intellectualization of all types of human activity, acceleration of scientific and technological progress, but also to create a qualitatively new information environment that ensures the development of creativity human potential. Today there is a sharp increase in information in society in general and information used in enterprises and organizations in particular. This is due to the growing pace of development of science and technology, the emergence of new technologies,

their rapid change, the active accumulation of theoretical knowledge and practical experience.

The efficiency of the personnel management system depends on the information base, which is a set of data on the state of the managed system and trends in its development through quantitative characteristics of the processes occurring in employees and in their industrial and social environment. Exploring the possibilities of improving the efficiency of the management system through the introduction of an information base is becoming an urgent issue today. Information used in personnel management, by its nature is divided into normative, reference, methodological, accounting, based on primary accounting materials, as well as reporting, presented in a generalized form [1, p. 27]. The impact of information and information technology on the development of the Ukrainian economy is so great and significant that within the theory and practice of allocating information into an independent resource, factor of production, and information policy is developed and implemented by state and regional governments. Information is studied and analyzed from the standpoint of goods, strategic resources, and information relations - as a commodity relationship and the basis for the development of the whole complex of socio- economic sphere [2, p. 5].

Modern production in market relations and its main organizational structure – the company belongs to the category of complex systems that should be considered when analyzing the functioning and development of the enterprise, assessing its economic efficiency, ability to make optimal management decisions, adapt to market risks, form a security system and etc.

The main source of primary information is the documents of personnel departments, orders, directives, etc. Another source of information - the workers themselves, materials of sociological research. Many processes that determine the personnel situation are very dynamic: changing the number of staff (due to turnover), its structure throughout the set of features: age, seniority, etc. Quantitative characteristics of the degree of rational use of labor, evaluation of labor results are needed. The need to collect, store, process, analyze a large amount of various personnel information, providing it to users in a convenient form poses the task of creating an appropriate information system at the enterprise. The components of such a system are equipment and materials for collecting, storing, processing, searching and issuing the necessary personnel data, proper organized accounting, adapted for information support of personnel problems, a set of techniques and methods of using this system.

According to the use of information technology within the logistics system is to form and maintain information flows in the management system. The use of information flows in logistics determines the formation of logistics information systems. A feature of these systems is the presence of interconnected information networks [3, p. 112].

The basis of the information system should be a single array that reflects information about each employee, his environment and external to him working conditions, which in turn requires a certain organization of information and methods of operation of the data array. Significant expansion of information, job characteristics related, the content of the work itself, defining requirements for the employee, which will link the hiring of a new employee with the characteristics of vacancies and providing employees with information on possible pay, career advancement and others information necessary for the timely assessment of the employee are also ways to improve the quality of information management of personnel of the enterprise.

Thus, for high-quality, productive and efficient management of logistics companies it is necessary to use modern information systems and technologies, because they provide competitive advantages for the enterprise, are one of the conditions for successful activity in the market of goods and services, allow to increase the level of cooperation and communication with customers, suppliers, partners, intermediaries, etc. in a single information space with synchronized flows. Also, the use of information systems and technologies ensures the simultaneous focus of the logistics company on the consumer, business process, prevention of errors and failures, continuous development and improvement.

References

1. Marenkova N., Alimarina E. Human resources management. Higher Education Series Moscow: Moscow Institute of Economics and Finance. R. Phoenix Publishing House, 2004. 448 p.

2. Nuasair, K. K., Parsa, H. G. (2007) «Critical Factors in Implementing HRIS in Restaurant Chains», Advances in Hospitality and Leisure, Vol. 3, ed. Joseph S. Chen, Elsevier, UK.

3. Сучасні інформаційні технології та системи в управлінні [Електронний ресурс]: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів; 6–7 квітня 2017 р. Київ: КНЕУ, 2017. 213 с.

УДК 330.341.1:334.722

Ірина Топалова,
к. е. н., доцент, старший науковий співробітник
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень
НАН України» (м. Одеса)

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. *Автором надано елементи економічного обґрунтування бізнес-процесів на регіональному рівні, рівні управління бізнес-процесами та їх зв'язок з інформаційно-комунікаційним середовищем регіону, що дозволить суб'єктам бізнес-процесів сформувати компетентністний потенціал регіону.*

Abstract. *The author provided the elements of the economic justification of business processes at the regional level, the level of management of business processes and their connection with the information and communication environment of the region, which will allow the subjects of business processes to form the competence potential of the region.*

Вступ. Сучасні тенденції в світі щодо тотальної цифровізації, використання новітніх технологій та їх впровадження, ведення господарської діяльності під впливом інформаційно-комунікаційного середовища, переключення мислення на формування «соціального суспільства», нових підходів до управління уречевленою та живою працею, вимагають від суспільства нового осмислення самої господарської діяльності, участі у цьому процесі людського потенціалу та розробки адаптивних механізмів ведення бізнес-процесів.

Зазначені тенденції дозволяють формувати нові соціально-економічні відносини на регіональному рівні, які можуть бути направлені на: відтворення галузей та видів економічної діяльності, формування кластерних утворень, відновлення коопераційних зв'язків між підприємницькими структурами, створення об'єднання виробників, виробництво нових видів продукції та послуг на інноваційній основі, відновлення тваринництва тощо. Досягти даних умов розвитку становиться можливим завдяки впровадженню коопераційних зв'язків із придбанням ресурсів, виробництва різних видів продукції, надання послуг.

Постановка проблеми. Перелічені об'єднання підприємницьких структур можливі, як в рамках одного регіону, так і націлені на міжрегіональне співробітництво. Це створює можливості для використання наявної ресурсно-сировинної бази усіх регіонів України та здійснення коопераційних зв'язків із виробництва різних видів продукції, що дозволить досягти їх саморозвитку та самозабезпечення.

Даний шлях розвитку, у повоєнний період, дозволить відбудувати регіони доволі швидко і забезпечити продуктову та товарну незалежність нашої країни.

Аналіз останніх джерел літератури та публікацій. Питання впливу цифрових та інноваційних технологій на бізнес-процеси досліджували такі науковці: Лазебник Л. Л., Лісова Р. М., Боуман Г., Едер Д., Шалмо Д., Бренен С., Дафман К., Вестреман Г., Хармон П., Рейченгер М., Чмерук Г., Вишневський О. [1–12].

Мета нашого дослідження – проаналізувати аспекти впливу інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка соціально-економічна система (регіон) нерозривно пов'язана із управлінням бізнес-процесами, оскільки сама система – це сукупність процесів та підпроцесів, які взаємодіють між собою та мають бути збалансованим. Пояснити це можна тим, що підприємницька діяльність заснована на здійсненні процесів, підпроцесів, функцій, операцій, завдань.

Усі бізнес-процеси підлягають стандартизації, удосконаленню, зміненню, адаптації до вимог ринку, і, відповідно, управлінню.

Економічне обґрунтування бізнес-процесів на регіональному рівні полягає у таких положеннях [13]:

- створена цінність у ході бізнес-процесу та його вихід (готова продукція) повинна мати цільове надходження (споживача);
- у ланцюгу створення цінності в ході бізнес-процесу кожна ланка повинна створювати додану вартість задля ефективності діяльності;
- кожен бізнес-процес має межі (постачальники, посередники, споживачі) і формує вимоги, очікування та результат від його здійснення;
- бізнес-процес повинен бути цілісним, із залученням відповідних учасників, які відповідають критеріям гнучкості та адаптивності до даного процесу;

- усі бізнес-процеси здійснюються з позиції відповідальності та делегування повноважень;
- залучення новітніх знань, технологій, цифрових інструментів, інформаційно-комунікаційних технологій при плануванні та здійсненні бізнес-процесів;
- планування, організація, управління та контроль за здійсненням бізнес-процесів здійснюється системно та на основі економії ресурсно-сировинного потенціалу.

Сутність управління бізнес-процесами полягає у досягненні цілей за допомогою опису, проєктування, впровадження, контролю та удосконалення процесів та підпроцесів задля налагодження нового рівня взаємовідносин між учасниками (суб'єктами) бізнес-процесів, прирощення ресурсно-матеріальної бази, забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Управління бізнес-процесами уявляє собою ***концептуальне бачення*** самого процесу управління ***на таких рівнях***:

- ***з позиції підприємства*** – процесів, підпроцесів, функцій, операцій, завдань;
- ***з позиції територіального устрою (регіону)*** – адміністративні регламенти, регулювання та координування економічної діяльності усіх суб'єктів територіального утворення;
- ***з позиції держави*** – взаємозв'язки усіх бізнес-процесів із державними органами влади та створення нових бізнес-процесів між регіонами, країнами.

Розгляд управління бізнес-процесами за даними рівнями дозволить більш чітко та конкретизовано здійснювати господарські процеси підприємницької діяльної та адаптуватись до зовнішніх впливів.

Управління бізнес-процесами на даних рівнях дозволить краще вирішити питання, які пов'язані з: пошуком сировини, ресурсів, продукції, товарів; створенням ланцюгів доданої вартості; формуванням кооперативних зв'язків; цифровізацією господарських та управлінських процесів; розвитком бізнес-процесів; встановленням регіональних соціально-економічних відносин; адаптивним управлінням економічними системами.

Важливою складовою даної взаємодії усіх елементів, процесів, підпроцесів, функцій, операцій є їх цілісність з інформаційно-

комунікаційним середовищем регіону. До них слід віднести: Великі дані і аналітика, Інтернет Речей, штучний інтелект, Блокчейн, хмарні рішення, моделювання та стимулятори, 3D друк, віртуальна та доповнена реальність, робототехніка [14]. Тобто, аналогова інформація стрімко перетворюється на цифрову.

Інформаційно-комунікаційне середовище супроводжує усі галузі та підгалузі соціально-економічної системи країни, види економічної діяльності, а також особисте життя людини задля підвищення інноваційного вектору направленості розвитку, досягнення технічного прогресу, подолання рівня бідності та покращення життя населення.

Будь-які бізнес-процеси мають свої особливості формування, реалізації, управління та адаптації.

Управління бізнес-процесами на регіональному рівні полягає у:

- перетворенні вартісної пропозиції (розробка технологій, програмного забезпечення, моделювання та прогнозування);
- вдосконаленні операційної моделі (впровадження систем, роботів, апаратів);
- зміні внутрішньої інфраструктури (обробка даних на основі аналітичних знань та впровадження Нових практик);
- побудові взаємовідносин з клієнтами на більш якісному рівні (підвищення кваліфікації персоналу та набуття ним нових компетенцій);
- скороченні витрат (Великі дані, хмарні рішення, 3D друк);
- збільшенні продуктивності (збір та обмін даними, аналіз, обчислення, оцінювання варіантів).

Вплив інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами дозволяє змінювати як деякі елементи, так і сам процес задля адаптації до вимог сьогодення.

Висновки. Положення даної статті щодо формування підходів управління бізнес-процесами на регіональному рівні, виходячи з трьох типів даних процесів, дозволить швидко адаптуватись суб'єктам бізнес-процесів під зовнішні впливи, сформувати компетентністний потенціал регіону на основі побудови цих процесів у просторі та часі із залученням суб'єктів на різних рівнях та з урахуванням ієрархічності соціально-економічної системи, поставлених цілей та функціональних обов'язків учасників.

Список використаних джерел

1. Лазебник Л. Л., Войтенко В. О. Інформаційна інфраструктура в цифровізації бізнес-процесів підприємства. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/42-2020/5.pdf (дата звернення: 11.07.2022).
2. Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_24%282%29__24 (дата звернення: 11.07.2022).
3. Harry Bouwman, Shahrokh Nikou, Francisco J. Molina-Castillo, Mark de Reuver. The impact of digitalization on business models. *Digital Policy, Regulation and Governance*. 2018. Vol. 20 № 2. P. 105–124.
4. David Eder, Christoph Buck. The Impact of Digitization on Business Models – A Systematic Literature Review. *Research Center Finance and Information Managemant*. 24 Americas Conference on Information Systems, New Orlean, August 2018. C. 2–10.
5. Shalmo D., Christopher A. Williams, Luke Boardman. Digital ttansformation of bussines models – best practice, enablers and roadmap. *International Journal of Innovation Management*. 2017. Vol. 21(08). P. 1–17.
6. S. Brennen. Digitalization and Digitization. URL: http://culturedigitally.org. Harnessing the Digital Economy for Developing Countries (дата звернення: 19.09.2022).
7. Dahlman C., Mealy S., Wermelinger M. Harnessing the Digital Economy for Developing Countries. Paris: OECD, 2016.
8. Westerman G., Bonnet D., McAfee A. Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation. Harvard Business Review Press. 2014.
9. Paul Harmon. A BPTrends Report. The State of Business Process Management 2018. URL: https://www.readkong.com/page/the-state-of-businessprocess-management-2018-7095799 (дата звернення: 20.09.2022).
10. Michael Rachinger, Romana Rauter, Christiana Müller, Wolfgang Vorraber, Eva Schirgi. Digitalization and its influence on business model innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management.* 2018. Vol. 20. № 7. P. 95–124.

11. Чмерук Г. Особливості формування бізнес-моделі підприємства. *Економічні науки.* Серія «Облік і фінанси». 2016. Вип. 12. С. 170–178.

12. Вишневський О. С. Цифрові платформи як ядро цифровізації економіки. *Цифрова економіка*: зб. мат. Національної наук.-метод. конф., 4–5 жовтня 2018 р. м. Київ: КНЕУ, 2018. 407 с.

13. Шуляр Р. В. Формування та розвиток економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів. Дис… док. ек. наук. Лівів, 2019. 495 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1323/rvshulyardok.pdf (дата звернення: 19.09.2022).

14. Топалова І.А. Цифрова трансформація соціально-економічних систем (регіонів) України. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 36. CONTEMPORARY ISSUES OF DIGITAL ECONOMY AND SOCIETY. Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. P. 272–281. URL: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/11911/1/Sharhun_2020.pdf (дата звернення: 19.09.2022).

УДК 005.8: 004.89:369

Сергій Крамський,
к. т. н., доцент, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

МОНІТОРИНГ СУЧАСНИХ ТРЕНДІВ РЕЛЕВАНТНОГО РИНКУ НА ПРИКЛАДІ РИНКУ ЯЄЦЬ І ЯЄЧНИХ ПРОДУКТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

(Публікація статті виконана в рамках наукової теми «Селективне регулювання розвитку товарних ринків» (Рішення засідання бюро відділення економіки, протокол №226/8-ш.1.3 від 25.11.2021 р. № держреєстрації 0122U000825).

Анотація. *У зв'язку з несприятливими трендами в економіці та агресією РФ щодо України і початком повномасштабних бойових дій, дуже стрімко скоротився ринок яєць і яєчних продуктів на 70 % від попередніх показників цього нішевого ринку довоєнних років. Ринок яєчних продуктів в Україні знаходиться на початковому етапі розвитку. Експорт українських яєць, який значно зріс у другій половині 2010 та продовжив цю тенденцію в 2021, відбувався переважно за рахунок продажів до азіатських країн, включаючи Китай, Японію та Корею. Таким чином, для мінімізації проявів глобальної продовольчої кризи необхідно якнайшвидше захистити і підтримати виробництво у сфері яєць та яєчної продукції птахофабрик в Україні в умовах воєнного стану, скориставшись можливостями впливу України на глобальну продовольчу політику, які вона здобула завдяки досягненню провідних позицій на світових ринках окремих видів сільськогосподарської продукції в умовах війни та нестабільності.*

Abstract. *In connection with unfavorable trends in the economy and the beginning of hostilities and aggression of the russian against Ukraine, the market for eggs and egg products decreased very rapidly by 70 % from the indicators of this niche market prior to the war years. The market of egg products in Ukraine is at the initial stage of development. Exports of Ukrainian eggs, which increased significantly in the second half of 2010 and continued this trend in 2021, were mainly driven by sales to Asian countries, including China, Japan & Korea. Thus, in order to minimize the*

manifestations of the global food crisis, it is necessary to protect and support production in the sphere of eggs and egg products of poultry farms in Ukraine as soon as possible in the conditions of martial law, taking advantage of the opportunities of Ukraine's influence on global food policy, which it has gained thanks to the achievement of leading positions in the world markets of certain species agricultural products in conditions of war and instability.

Вступ. Наслідки війни в Україні та криз з продовольства призведуть до виникнення серйозних розривів у глобальній продовольчій безпеці світу: подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022 р., через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20 %), глобального стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвиненою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці. Отже, необхідний протекціонізм з боку держави, тобто слід захистити і підтримати виробництво яєць та яєчної продукції птахофабриками в Україні в умовах воєнного стану, скориставшись можливостями впливу України на глобальну продовольчу політику, які вона здобула завдяки досягненню провідних позицій на світових ринках окремих видів сільськогосподарської продукції, а також активізації співпраці з міжнародними й міжурядовими організаціями, зокрема ФАО, щодо економічної трансформації продовольчих систем в умовах війни та нестабільності [8].

Аналіз проблем дослідження. У зв’язку з несприятливими трендами в економіці та початком війни – агресією російської федерації в Україні, дуже стрімко скоротився ринок яєць і яєчних продуктів майже на 70 % від показників цього нішевого ринку попередніх довоєнних років. Ринок яєчних продуктів в Україні знаходиться на початковому етапі розвитку. Поставки до держав – членів Європейського Союзу, таких як Німеччина, також були великими. Більшість поставок для цієї торгівлі надходить в Нідерланди, Іспанію та Польщу. Приблизно 72 % сучасних продаж від країни до країни складають яйця в шкаралупі, і тільки по 14 % – порошкообразні та рідкі яйцепродукти. Крім того, очікується, що Азія та Південна Америка забезпечать значне зростання виробництва яєць. Виробництво яєць в Індонезії, по прогнозам, зросте на 4.7 %, 2.9 % – в Тайланді і Китаї. Іншим фактором, крім подорожчання електроенергії та газу, що

однозначно вплине на сільськогосподарське виробництво, є зростання цін на корма для птиці. Україна постійно балансує на межі неплатоспроможності, дефолту і вже багато років не може навіть вийти з програми МВФ – настільки сильно Україні не довіряють на світових фінансових ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню фундаментальних базисів формування продовольчої безпеки, зокрема ринку яєць України, присвячено праці відомих вітчизняних учених-економістів, серед яких В. Андрійчук, О. Пасхавер, Ю. Кернасюк [1], О. Ходаківська, М. Бабич та ін. Механізми й особливості управління продовольчою безпекою у контексті державної аграрної політики розкрито у роботах С. Склянова, Н. Баданова, М. Гладія, Є. Данкевича, П. Саблука, О. Захарченка [2-6], та ін. Однак його трактування локального ринку не обмежується лише місцевим рівнем на прикладі ринку яєць та яєчних продуктів, а набувають принципово нової актуальності за сучасних умов інтернаціоналізації світового ринку, у тому числі нішового ринку яєць та яєчних продуктів. Посилення відкритості, конкуренції національної економіки розглянуто у роботах М. Портера [3], С. Колодинського [12], В. Бойко [20] та інших авторів.

Метою дослідження є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад й розробки практичних рекомендацій щодо формування системи ринку яєць та яєчних продуктів у повоєнний час в Україні.

Викладення основного матеріалу. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення національну економіку доцільно розглядати у формі трирівневої системи ринків, а саме: національного ринку – на вищому рівні, регіональних ринків – на мезорівні; мережі локальних ринків – на нижчому рівні цієї ієрархії. Попри те, що локальні ринки перебувають на нижчому рівні, вони виконують далеко не найменшу роль у функціонуванні національної економічної системи у теперішній час, оскільки фактично виступають платформою всієї піраміди воєнного та повоєнного стану. Зазначимо лише, що «ринок» слід розуміти у широкому сенсі – як тип господарської системи, що протиставляється командно-адміністративній (плановій) системі; як механізм, що виконує функцію узгодження інтересів покупців та продавців певного товару; як сукупність угод щодо здійснення операцій з певним товаром, що реалізується на конкретному територіальному ареалі [7]. Визначення меж товарного ринку на прикладі яєць та яєчних продуктів, відбувається згідно Методики

визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку. Визначення територіальних (географічних) меж ринку яєць та яєчних продуктів для забезпечення розвитку й функціонування господарської системи України у воєнний і повоєнний час в цілому зумовлює той факт, що характер їх формування та розвитку є об'єктом пильної уваги з боку органів державного управління. Часові межі ринку яєць створюють фазу, цикл часу, протягом якого між продавцями і споживачами утворюється товарний ринок зі сталою структурою. Як правило, це календарний рік.

Таким чином, у дослідженні ринку яєць та яєчних продуктів виділяються 3 підходи: політекономічний, функціональний та інституційно-територіальний. Співпадіння територій локального та регіонального ринків може відбутися лише завдяки встановленню певних бар'єрів адміністративного (інституційного) характеру, що ускладнюють вивезення продукції за межі адміністративно-територіальної одиниці. Отже, відповідно до територіального підходу, локальний ринок характеризується наявністю певних географічних кордонів, але безвідносно до продуктів, які на ньому реалізуються. Близьким до територіального є підхід М. Портера. Розглядаючи проблему формування конкурентної стратегії компанії, М. Портер говорить про локальні ринки різних рівнів: міста, регіону, країни і навіть групи країн [3].

Межі адміністративно-територіальної одиниці є сталими і не залежать від величини транспортних тарифів чи щільності розселення споживачів певної продукції, наприклад яєць та яєчних продуктів. В Україні налічується близько 600-ти підприємств галузі птахівництва і виробництва яєць та яєчної продукції. Близько 10-ти великих птахівних ферм (або 2 % від їх загальної кількості) мають поголів'я понад 50 тис. У деяких поголів'я перевищує 100-150 тис. 50 підприємств даної галузі (або 9 %) мають поголів'я від 10 до 50 тис. шт. Більшість підприємств птахівництва – малі, їхнє поголів'я не перевищує 10 тис. шт. У грошовому вираженні, місткість ринку даної продукції на ринку яєць у 2020 році оцінюється в межах 950 млн. грн. Загальний обсяг ринку яєць відповідно до Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку – територія держави, яка є територіальними її межами ринку. Отже, слід вважати, що ринок яєць є нішевим, тобто займає менше 40 % обсягу, що є ознакою територіально-географічних меж ринку яєць та яєчних продуктів. Український ринок яєць та яєчної продукції характеризується

показником ємності та ступенем відкритості та відноситься до категорії державних ринків за сукупністю ознак, що визначають його територіальні межі [5], цесаріних яєць практично немає, на відміну від курячих. Для збільшення виробництва та охоплення споживачів регіонів, на прикладі Одеської області, потрібно інвестувати близько 680 млн. грн. у розвиток даного ринку і збільшення виробництва яєць птахофабриками та фермерськими господарствами [9].

Ринок яєць та яєчних продуктів в Україні знаходиться на етапі розвитку та стабілізації. Об'єм станом на 2021 р. – 853,3 млн. шт., що у 20 разів перевищує об'єми 2010-х років. Війна в Україні, події 2022 року негативно відобразилися на ринку та спричинили спад на 70 %, адже до цього спостерігалася позитивна тенденція розвитку ринку яєць та яєчних продуктів.

Одним із механізмів підтримки ринку яєць у повоєнний час, на думку автора, є механізм «державно-приватного партнерства» – це, перш за все, партнерство, від якого мають вигравати як приватний інвестор, так і держава. У сучасному розумінні партнерство державного і приватного секторів означає таку форму співпраці між державними органами влади та світом бізнесу, що має на меті забезпечити фінансування, будівництво, відновлення, управління або утримання інфраструктури чи надання суспільних послуг. Кожен проєкт державного-приватного партнерства є унікальним та потребує власного набору припущень, деталізації розрахунків, часу на підготовку в залежності від галузі, стейкхолдерів, обсягів проєкту тощо. Проєкти державно-приватного партнерства мають свої особливості стосовно ініціації та розрахунку ефективності для прийняття рішення про їх реалізацію. Зазвичай вони потребують більше часу на стадіях аналізу та запуску через залучення держави як сторони проєкту. Приватний капітал заради зниження операційних ризиків за рахунок залучення держави як сторони проєкту, цілком можливо, погодиться зменшити свою прибутковість. Тоді як для держави поточна ситуація може стати хорошим поштовхом для старту проєктів з поновлення ринку яєць та яєчних продуктів. Реалізація проєктів на умовах державного-приватного партнерства можлива у таких формах: концесія, управління майном, спільна діяльність або за іншими договорами, в тому числі змішаних типів, адже механізм реалізації державного-приватного партнерства досить гнучкий й адаптивний [10].

Структуру релевантного ринку яєць та яєчних продуктів можна представити як сукупність чотирьох секторів відповідно стадіям

утворення, додавання, трансформації та споживання якісних параметрів товару яєць та яєчних продуктів, а саме: аграрного (птахівництво), виробничого, торговельного та споживчого ринку (надано на рис. 1). Великі птахогосподарства забезпечують 22 % ринку, що у натуральному еквіваленті дорівнює 121,7 млн. шт. Середні та малі підприємства мають рівні частки ринку (по 39 %) в об'ємі 215,8 млн. шт. у кожному сегменті [13].

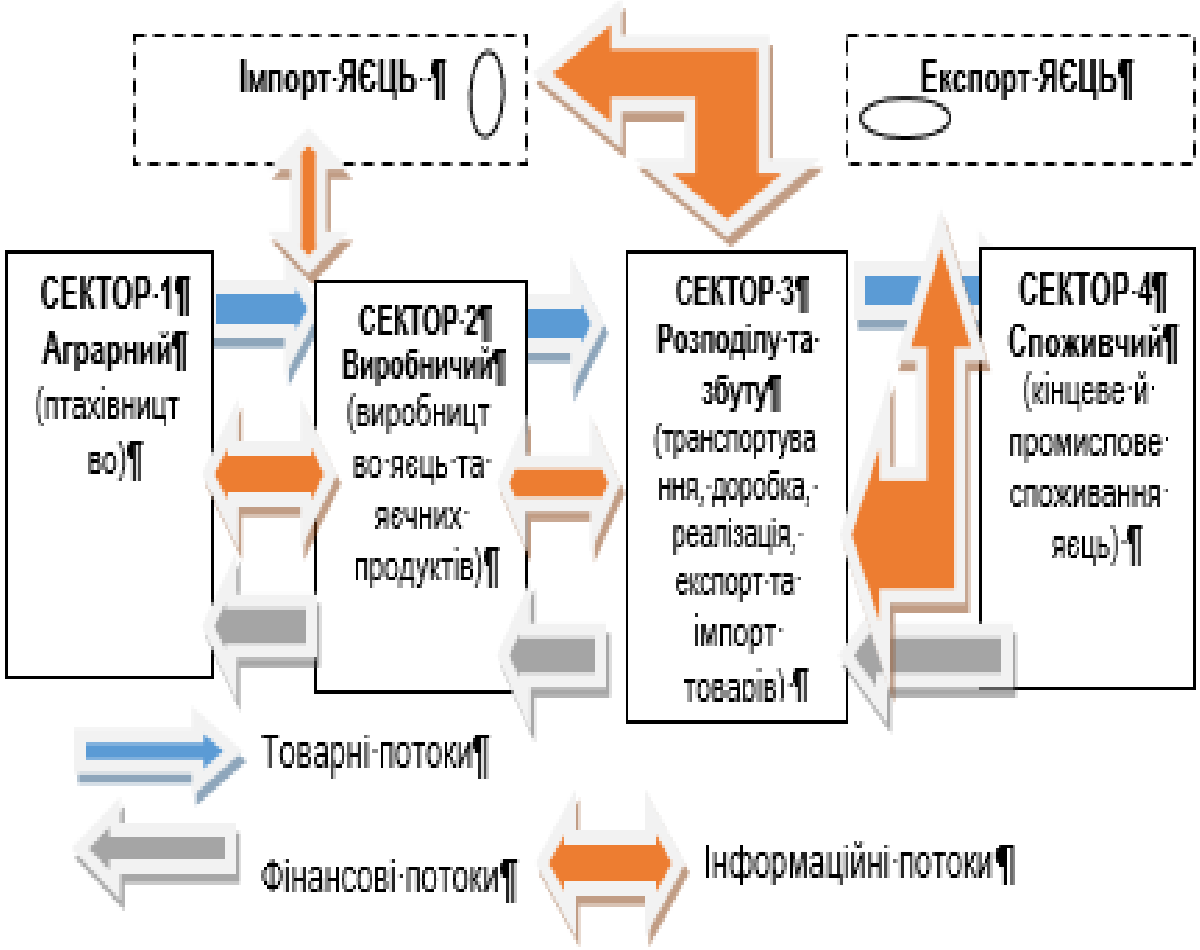

Рис. 1. Відтворювальна структура державного ринку яєць і яєчних продуктів

* Побудовано та удосконалено за даними джерела [18].

Аналіз тенденцій та проблем аграрного й виробничого секторів ринку яєць і яєчних продуктів можуть призвести до виникнення серйозних розривів у глобальній продовольчій безпеці світу: подальшого підвищення світових цін на продовольство (згідно з прогнозом ФАО від 11.03.2022, через війну в Україні світові ціни на продукти харчування та корми можуть зрости на 20 %); глобального

стрибка інфляції, якою передусім буде вражено країни з малорозвиненою нестабільною економікою на Близькому Сході та у Північній Африці [10].

Що стосується аграрних прогнозів ринку яєць на 2022–2023 роки, то їх суттєво коригують енергетичні фактори, кон'юнктура ринків яєць і підтримка аграріїв державою не тільки у війні та при форс-мажорних ситуаціях продовольчої безпеки. Слід проаналізувати, які загрози, окрім очевидного удару по гаманцях громадян країни через високі ціни, це несе для суб'єктів ринку яєць. Важливо розуміти дві речі:

По-перше, Україна не здатна самотужки подолати глобальну інфляційну кризу у воєнний та повоєнний час. Це означає, що протидія інфляції, якою напевно доведеться займатися у 2022–2023 роках – лише допоміжний захід.

По-друге, реальна небезпека для аграрного сектору ринку нашої країни полягає не в інфляції, а в залежності від дорогих кредитів, які стане вкрай важко залучати суб'єктам ринку яєць. Можна уявити, що станеться, коли в цій ситуації відсоткові ставки в державі зростуть ще більше, і кредити стануть ще менш доступними. Держава просто ризикує стати країною-банкрутом і остаточно закріпити за собою неприємний статус країни в Європі з дефолтним статусом на роки.

Слід зазначити, що до недавнього часу вітчизняні харчові підприємства воліли купувати яйця в їх природному вигляді, в шкаралупі. Однак, прогресивні тенденції поступово розвиваються і на нашій території, тому внутрішній попит на яєчні продукти неухильно зростає.

На нову висхідну траєкторію експорт яєчних продуктів з України вийшов у 2018 році. Згідно з результатами аналізу ринку яєць і яєчних продуктів світу, в 2019 році з України на світовий ринок надійшло 7,8 тис. тонн сухих і 6,2 тис. тонн рідких яєчних продуктів, що перевищує показники 2018 року на 98 % і 24 % відповідно [17].

Виробництво яєчних продуктів почало зростати в Україні з 2005 року, і практично всі перші виробники орієнтувалися тільки на експорт. Виходячи з даних, у 2011 році на міжнародний ринок було поставлено 4,2 тис. тонн сухих яєчних продуктів [11]. У 2021 року експортували майже в три рази більше – 11,9 тис. тонн. Найбільші обсяги експорту були зафіксовані в 2013–2014 роках, але потім, через втрату виробничих потужностей на непідконтрольних територіях, темп виробництва яєчних продуктів знизився.

Таким чином, здійснився злам та розрив ланцюгів виробництва на нішовому ринку яєць і яєчних продуктів. Статистика свідчить, що в Україні поголів'я птиці до війни з 1 жовтня 2020 року по 1 жовтня 2021 року зменшилося на 1,8 % – до 234,03 млн голів: у сільськогосподарських підприємствах воно зменшилося на 1,7 % (до 118,36 млн голів), у господарствах населення – на 2,0 % (до 115,67 млн. голів). Наприклад, для порівняння, в Японії щорічновирощують більше 120 млн. голів птиці. Динаміка поголів'я свійської птиці в Україні наведена нижче в табл. 2 [12].

З 2010 р. по 2014 р. поголів'я свійської птиці в Україні росло, хоча з кожним роком меншими темпами. Це обумовлено ефектом насичення ринку яєць. Політичні, військові події 2014–2015 років відобразилися на галузі птахівництва різким спадом у 11,7 %. З 2015 р. по 2020 р. відбувалось відновлення і стабілізація ринку. З кожним роком темп спаду ринку яєць зменшувався, а у 2020 р. вперше був позитивний у розмірі 4,1 %. [9].

Відкриття ринку ЄС у 2014 році вплинуло на структуру виробництва яєчних продуктів в Україні. Оскільки для Європейського Союзу характерно споживання в основному рідких яєчних продуктів, то багато вітчизняних виробників переорієнтувалися саме на цей вид яєчної продукції. У 2017 році обсяг випуску рідких яєчних продуктів вперше в історії України перевищив обсяг сухих, а в 2018-му навіть відбулося скорочення виробництва сухих яєчних продуктів на 1,9 %. Разом з тим, обсяги яєчних продуктів двох видів можна порівнювати напряму. На виробництво 1 кг порошку йде 86 яєць, а на таку ж масу рідкого яєчного продукту – всього 22 яйця. Крім того, сухі яєчні продукти довше зберігаються і їх зручніше транспортувати. Тому, за прогнозами, виробництво сухих яєчних продуктів в Україні в середньостроковій перспективі буде динамічно розвиватися. У 2022 році планується досягнення рівня 13,5 тис. тонн [11].

Таблиця 1

Динаміка поголів'я птиці в Україні за 2011–2020 рр., млн. шт.

Рік	Поголів'я в Україні, млн. шт.	Темп росту, %
2011	1,96	-
2012	2,22	113,3
2013	2,48	111,7

2014	2,74	110,5
2015	3,00	109,5
2016	3,26	108,7
2017	2,88	88,3
2018	2,71	94,2
2019	2,70	99,6
2020	2,81	104,1

* Побудовано за даними джерела [11].

Слід зауважити, що динаміка розвитку ринку яєць та яєчних продуктів у довоєнний час мала сталий розвиток. Аналіз поголів'я птиці в Україні за проаналізований період 2011–2020 р.р. та 2009–2018 р.р. показав, що поголів'я птиці коливалось від 1,96 до 3,26 млн. голів свійської птиці, а відповідно, це вплинуло на виробництво яєць. Спад виник у 2014–2016 рр. і був обумовлений падінням платоспроможності населення та економічними труднощами в утриманні малого та середнього бізнесу в Україні через війну та кризу. Але з 2017 року спостерігається переломний момент в бік росту ринку яєць та яєчних продуктів (індюшиних, перепелиних, страусиних – свійської птиці). Тому в цій галузі з'являються додаткові можливості для бізнесу і відтворювальної структури державного ринку яєць. Аналіз балансу споживання яєць засвідчує наступне (див таблицю 2):

Таблиця 2

Аналіз поголів'я птиці у птахогосподарствах України

2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020
25352,9	66625,3	110561,3	112008,7	112512,3	118812,9	127773,2	109737,0
115,9	1083,8	2878,3	2538,9	3177,5	4039,1	4535,2	4749,9
98369,1	95368,2	93278,5	91977,5	92318,6	92841,5	92712,6	90914,9

* Побудовано за даними джерела [11].

Отже, обсяг виробництва куриних яєць в Україні перевищує 850 млн. При цьому, за підсумками 2021 року очікується подальше зростання показників виробництва, не дивлячись на війну Росії проти України та кризу, яка була присутня в економіці України. Але свої

корективи внесла нова фаза війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Таким чином, прогнозувати розвиток ринку яєць на теперішній час дуже складно в умовах перманентної невизначеності [20].

Таблиця 3

Аналіз споживання яєць по регіонах Україні за період 2000–2020 р.р.

Споживання яєць на одну особу за рік / штук									
Область України	**000**	**005**	**010**	**015**	**016**	**017**	**018**	**019**	**020**
УКРАЇНА	66	38	90	80	67	73	75	82	78
АР Крим	67	34	90						
Вінницька	87	60	04	93	85	93	93	94	99
Волинська	42	93	44	74	55	67	72	74	85
Дніпропетровська	28	31	98	98	89	94	04	04	03
Донецька	80	66	08	53	51	62	54	55	51
Житомирська	87	51	07	04	02	13	21	21	18
Закарпатська	91	41	74	52	49	54	55	67	81
Запорізька	29	38	90	91	65	67	57	62	75
Івано-Франківська	67	31	52	57	42	49	52	64	76
Київська	71	58	13	13	87	96	98	11	01
Кіровоградська	44	22	92	99	90	04	23	23	27
Луганська	31	37	84	22	22	12	11	15	17
Львівська	75	15	66	69	57	71	75	90	78

Миколаївська	19	13	83	76	59	61	73	80	66
Одеська	20	55	82	79	72	68	66	64	63
Полтавська	61	46	08	07	86	80	77	90	84
Рівненська	53	33	95	91	71	75	79	90	78
Сумська	95	39	85	69	65	72	78	88	75
Тернопільська	87	17	69	86	78	75	72	90	80
Харківська	53	18	75	78	63	69	74	78	72
Херсонська	48	34	84	85	62	68	62	66	55
Хмельницька	19	99	67	86	63	75	82	92	89
Черкаська	99	21	96	97	72	76	81	87	75
Чернівецька	81	43	98	81	61	64	67	77	81
Чернігівська	21	55	86	74	62	71	81	94	69

* Побудовано за даними джерела [11].

Аналіз трендів розвитку торговельного та споживчого секторів вітчизняного ринку яєць і яєчних продуктів показує, за прогнозами, зростання потреб сучасної харчової промисловості в азійському регіоні матиме суттєвий вплив на промислову переробку яєць, через великі обсяги торгівлі, а також через великі потреби в продуктах переробки на азійських птахофермах. За наступні два десятиріччя прогнозується 45 %-ове збільшення міжнародного попиту на свійські яйця.

Слід відзначити, що світове виробництво харчових яєць зросло від 20 млн. тонн щорічно в 1990-их та 2000-их роках до приблизно 40 млн. тонн у 2010-их, і майже 63 млн. тонн – у 2020 році.

Азія, Південна Америка та Африка входять в фазу зростання попиту яєць і яєчних продуктів. Хоч середнє виробництво в світі

складає приблизно 100 яєць на людину щорічно, але діапазон складає від високого – 300 яєць на людину в Японії та Данії зі зниженням до нуля в частині країн Африки [14].

Нижче наведено 15 країн, які експортували найбільше свіжих яєць в грошовому вираженні у 2018–2021 роках.

TUR	NLD	POL	DEU	MYS	USA	CHN	UKR	ESP	BEL	THA	RUS	IND	BLR	FRA
349,2	290,1	246,2	152,1	139,5	115,5	109,6	94,1	94	71,6	30,9	28,7	27,6	27	25,4
23,3	15,4	10,8	6,7	6,1	5,1	4,8	4,1	4,1	3,1	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1

TUR	NLD	POL	MYS	USA	CHN	UKR	ESP	THA	IND	BLR	KAZ	LVA	FIN	JPN
+0,3	-18,4	+ 6,4	- 1,5	-32,8	-9,8	-2,6	+118,9	+142,9	+15,1	-50,3	+768,5	+123,9	+37,7	-1,3

Рисунок 2. Аналіз експорту свіжих яєць за країнами., **$** млн., %
* Побудовано за даними джерела [10].

У сумі перелічені 15 країн поставили 89,7 % всіх свіжих яєць, експортованих у 2021 році. Серед провідних експортерів найбільш швидко зростаючими експортерами свіжих яєць з 2018–2021 роки були: Таїланд (+123 %), Іспанія (+114 %) та Індія (+17 %). Ті країни, де спостерігалося зниження обсягів експорту свіжих яєць, очолили: Білорусь (-50,4 %), Франція (-39,4 %), США (-36,3 %), Німеччина (-19,6 %) та Нідерланди (-12,3 %).

Основною країною-контрагентом стала Латвія, на яку припадає понад 90% експорту. Чистий експорт розраховано як вартість загального експорту країни мінус вартість її загального імпорту.

Статистичні дані показують різницю між вартістю експорту свіжих яєць кожної країни та її імпортом того самого товару. Як бачимо, цей рейтинг відрізняється від загального рейтингу експортерів. На перше місце піднімається Туреччина, а Україна посідає вже 7 позицію [11; 15].

Чистий імпорт визначено як вартість загального експорту країни мінус вартість її загального імпорту.

Таким чином, наведені нижче статистичні дані показують різницю між вартістю експорту свіжих яєць кожної країни та її імпортом того самого товару у від'ємних значеннях [18].

Експортно-імпортне сальдо в Україні було досить позитивне за весь проаналізований період.

Таблиця 4

Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу за січень-грудень 2021 року

Найменування	Експорт		Імпорт		Сальдо тис.тонн
	Кількість	Вартість, тис.дол. США	Кількість	Вартість, тис.дол. США	
407000000 Яйця птахів у шкаралупі, свіжі, консервовані або варені:					
ВСЬОГО	40304,71	44,59	3378,90	11,02	-36925,80
407110000 - - кур домашніх (Gallus domesticus)					
ВСЬОГО	219,30	0,98	2469,01	10,15	2249,70
407210000 - - кур свійських (Gallus domesticus)					
ВСЬОГО	40082,53	43,60	909,77	0,87	-39172,76
407290000 - - інші:					
ВСЬОГО	2,87	0,01	0,00	0,00	-2,87
407299000 - - - інші					
ВСЬОГО	2,80	0,01	0,00	0,00	-2,80
408000000 Яйця птиці без шкаралупи та яєчні жовтки, свіжі, сушені, варені у воді або на парі, формовані, морожені або консервова ні іншим способом, з доданням чи без додання цукру чи інш.підсолоджувальних речовин:					
ВСЬОГО	4619,8	12,1	94,4	0,6	-4525,42
РАЗОМ	85231,98		6852,04		-78379,94

* Побудовано за даними джерела [11].

Основні проблеми ринку яєць та яєчних продуктів: необізнаність споживачів, низький рівень доходів населення, відсутність інвестицій для розвитку даної галузі та підтримки малих та середніх виробників. Експорт українських яєць, який значно зріс у другій половині 2010 та продовжив цю тенденцію в 2020, відбувався переважно за рахунок продажів до азіатських країн, включаючи Китай, Японію та Корею.

Україна тривалий час позиціонується як гарант продовольчої безпеки в багатьох країнах світу завдяки традиційно потужному продовольчому експорту, у тому числі яєць та яєчних продуктів. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн. осіб [19]. Важливість ролі України особливо виявилася під час пандемії COVID-19, коли було зруйновано глобальні ланцюги постачання товарів. Україна продовжила виконувати свої зобов'язання та істотно сприяла продовольчій безпеці своїх партнерів на Близькому Сході, в Європі, Південно-Східній Азії, Африці. Воєнні дії, що сьогодні ведуться агресором РФ на території України, вкрай негативно впливають на функціонування продовольчих систем; очікуються, зокрема, такі їх наслідки:

- порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства та харчових продуктів (від первинного виробництва до реалізації продукції споживачеві) у тому числі яєць та яєчної продукції;
- зниження господарської діяльності щодо створення доданої вартості в АПК, пов’язаної із виробництвом, переробленням, розподілом, споживанням й утилізацією харчової продукції нішового ринку яєць [17].

Висновки. Можна надати наступні пропозиції щодо розвитку ринку яєць та яєчних продуктів в Україні у повоєнний період:

1. У зв’язку із збройною агресією з боку росії в Україні є необхідність забезпечення продовольчої безпеки ринку яєць та яєчних продуктів у повоєнний період, а відтак зменшення квот у два рази на експорт курячих яєць в кількості 1,5 тис. тонн та на яєчні продукти в кількості 750 тис. тонн.
2. Цінова політика в яєчному птахівництві має базуватися на поєднанні вільного ціноутворення з механізмом державного регулювання, бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва яєць, підтримання стабільності цінової ситуації та

прозорості економічних відносин на ринку, запобігання недобросовісної конкуренції.

3. Реалізація харчових яєць від підприємства-виробника відбувається за різними каналами, зокрема посередницьким структурам, дилерській мережі, супермаркетам за оптовими цінами, які значно нижчі, ніж поточні ринкові, і не впливають на рівень рентабельності виробника.

4. Обґрунтування конкурентних переваг підприємств галузі, визначення напрямів упровадження стандартів Євросоюзу на вітчизняних підприємствах, вимоги європейського ринку до якості й умов утримання курей стануть стимулом для нового якісного рівня розвитку вітчизняного яєчного птахівництва у повоєнний період на підставі впровадження нових, удосконалених, енергозберігаючих та екологічних технологій, органічного виробництва.

5. Виробництво харчових яєць птиці зростатиме за рахунок високого попиту на яєчний порошок, який широко застосовується у харчовій промисловості та розкриває нові ринки збуту для українських виробників. Зручність транспортування та зберігання яєчного порошку водночас дозволить зберегти обсяги виробництва харчових яєць та сприятиме зростанню експорту.

6. Розвиток галузі у повоєнний період потребуватиме розробки і впровадження інноваційно-модернізаційного механізму, який дозволить вдосконалити кормову базу, технології вирощування птиці, поліпшити матеріально-технічне забезпечення, організацію менеджменту персоналу тощо.

Список використаних джерел

1. Кернасюк Ю. П. Птахівництво – ефективна сфера агробізнесу. URL: agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2972-ptakhivnytstvo – efektyvna-sfera-agrobiznesu.html (дата звернення: 26.09.2022).

2. Склянова С., Баданова Н. Технологические свойства пищевых яиц. *Структурные преобразования и перспективные направления развития научной мысли:* сборник научных трудов. Одеса, 2019. С. 400–405.

3. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов: пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с.

4. Авакова А. Г., Морозов Н. П., Варлашкин Є. Г.

Нанотехнологии в птицеводстве. *Ефективне птахівництво – 2018*. № 6 (42). С. 43–35.

5. Буркинський Б. В., Нікішина О. В. Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики товарних ринків. Монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2021. 264 с.

6. Захарченко О. В., Крамський С. О. Проджект менеджмент. *Навчальний посібник для студентів бакалаврів та магістрів усіх форм навчання за спеціальністю 073 "Менеджмент".* Одеса: «Екологія», 2018. 227 с.

7. Крамской С. А. Метод оценки компетенций ролевого состава специалистов для комплектации IT-компании с использованием нечёткой логики. *Управління розвитком складних систем.* Київ: КНУБА. 2016. № 28. С. 81–89.

8.WIOD, World Input-Output Database. URL: http://www.wiod.org (дата звернення: 26.09.2022).

9. Антонюк Л. Л., Черкас Н. І. Глобальна економічна мережевізація у конкурентному зростанні країн. *Міжнародна економічна політика.* 2019. № 2 (31). С. 82–100.

10. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів. URL: http://sfs.gov.ua/ms/f3 (дата звернення: 26.09.2022).

11. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 26.09.2022).

12. Колодинський С. Б., Дубницький В. І. Інфраструктурна підтримка регіональних інноваційних процесів. Монографія. Одеса: ОДАБА. «Екологія», 2021. 256 с.

13. Буркинський Б В., Нікішина О. В., Тараканов М. Л., Лисюк В. М., Антонюк П. О., Лозова Т. П., Крамський С. О., Зеркіна О. О. Інституціональні механізми регулювання розвитку логістики товарних ринків. Монографія. Одеса: ДУ «ІРЕЕД» НАНУ. 2022. 275 с.

14. Kramskyi S. O. Current trends and problems of the Ukrainian market of eggs & egg products in the conditions of uncertainty. *[Innovations economics]. «Інноваційна економіка».* Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022. Т. 24. № 2(83). С. 100–109.

15. Крамський, С. О. Пріоритетні заходи з селективного управління і розвитку ринку яєць та яєчних продуктів у повоєнний час в Одеській області. *«Сучасні тенденції розвитку науки та освіти в умовах Євроінтеграції»*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця: ВКІ. 2022. С. 243–245.

16. Крамський С. О. Селективне управління проєктами та розвиток ринку яєць та яєчних продуктів у повоєнний час. *Теорія та практика менеджменту:* мат. міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки. 2022. С. 224–227.

17. Крамський С. О. Національний ринок яєць та яєчних продуктів в умовах післявоєнного економічного відновлення. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного* часу: мат. міжнар. наук.-практ. Конф. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки. 2022. С. 82–85.

18. Лозова Т. П. Теоретично-методичні основи логістичного розвитку ринку плодово-ягідної продукції України. Дис...канд. екон. наук. Одеса: «ІПРЕЕД» НАНУ. 2021. 245 с.

19. Tarakanov M. L., Antonyuk P. O. Organizational forms of integration of agricultural markets to global value chains. *[Innovations economics]. «Інноваційна економіка».* Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022. Т. 24. №1(82). P. 90–98.

20. Boyko V. D., Rudnichenko N. D., Hrechukha Ye. I., Shibaeva N. V. Concept implementation of decision support software for the risk management of complex technical system *«Workshop intelligent systems and computing». XIth International scientific and technical conference, selected papers from the international CSIT 2016, Lviv.* Springer international publishing book en chapter N17.2017. P. 255–269.

УДК 334:355(477)

Ольга Кузнєцова,
к.е.н., доцент кафедри управління фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП

Денис Савін,
студент 2 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП

Дмитро Бобров,
студент 2 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація. *У статті розглянуто вплив воєнного стану на підприємницьку діяльність, функціонування підприємств, бізнес в умовах війни, а також відновлення діяльності підприємців.*

Abstract*. The article examines the influence of the state of war on entrepreneurial activity, the functioning of enterprises, business in war conditions, as well as the recovery of the activities of entrepreneurs.*

Вступ. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України від 24.02.2022 року на всій території України введено воєнний стан [8]. Звісно, вказаний правовий режим, що введений на території нашої держави, вніс багато змін, зокрема пов’язаних із діяльністю юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також із припиненням їх підприємницької діяльності під час війни.

За період війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають. За даними Державної служби статистики України, під час війни економіка України втрачає 50 % «не виробленого» ВВП [2]. Тобто, кожен тиждень коштує національній економіці понад 50 млрд. грн., і це – без втрат від руйнувань.

Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити

роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачею сировини.

Як свідчить опитування ЄБА (Європейська Бізнес Асоціація), лише 17 % компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює [6]. Третина підприємців планує відновити діяльність. Приблизно такі ж результати показали й опитування інших організацій.

Постановка проблеми. Звісно, казати про повноцінне відновлення роботи українського бізнесу поки що не доводиться. Війна створила чимало проблем навіть для підприємців, які провадять діяльність в умовно безпечних регіонах. Відтік персоналу, проблеми з доставкою товарів, значне підвищення цін, від'їзд більшості клієнтів та зниження платоспроможності тих, хто лишився – це не повний перелік проблем, які сніжним комом звалилися на голови бізнесменів.

Але навіть в умовах війни, підприємства повинні працювати там, де це можливо, платити податки та давати країні ресурс для продовження оборони.

Чи не в найгірших умовах опинилися аграрні підприємства. Їх бізнес прив’язаний до конкретної території, а роботи в полі чи на фермі не можна відкласти на невизначений термін або перенести. Ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів.

У південних регіонах України вже почалася сівба. Аграрії Одеської області засіяли понад 22 тис. га площ із 750 тис. га запланованих. У Миколаївській області польові роботи почалися в тих районах, де не ступала нога окупантів. Через це, якою буде ціна зерна у світі, залежить від того, чи будуть далі падати снаряди на голови українським аграріям [3].

Через три тижні після військового вторгнення РФ енергосистема України приєдналася до енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. Проблем з генерацією електроенергії в Україні немає. Найбільший оператор маневрових потужностей ДТЕК повідомив, що майже всі ТЕС компанії працюють у штатному режимі. Пошкоджені вибухами ТЕС негайно відновлюють.

Винятки – Луганська ТЕС, зупинена раніше через військові дії в області, та частково Запорізька ТЕС, яка перейшла на газ і працює мінімальним складом обладнання, через пошкодження мосту та зупинку залізничного сполучення в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в економічній літературі, наукових дослідженнях і публікаціях велику

увагу приділяють питанням сутності та значення підприємництва та чинникам його економічного розвитку. Цьому питанню присвячено багато праць таких вчених як: С. А. Бартєнєв, М. А. Латинін, М. Й. Малік та інші. Однак, питання підприємницької діяльності під час війни та її вплив на економічний розвиток країни розкрите недостатньо та потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є дослідити вплив підприємницької діяльності на економічне життя країни, проаналізувати роботу підприємств під час війни.

Викладення основного матеріалу дослідження. Майже третина представників українського малого та середнього бізнесу вже розширили свою діяльність на закордонного споживача.

У той час, як український малий та середній бізнес шукає шляхи повернення до повноцінної роботи та продовження розвитку, серед головних потреб підприємці відзначають нестачу нових замовлень та ринків збуту (56 %), коштів на розвиток (33 %) та необхідність допомоги з логістикою (23 %).

Водночас 28 % українських підприємців, що працюють під час війни, вже розширили свою діяльність на закордонного споживача. Ще 21 % планують почати це робити у майбутньому.

Наразі українські підприємці найбільше продають свої товари та послуги на ринки США (30 %), Польщі (27 %), Німеччини (13 %), Великої Британії (10 %), Литви (10 %) та Канади (10 %) [2].

Серед найбільш пріоритетних ринків, які український бізнес розглядає для подальшого розширення географії продажів, такі країни:

- Польща (61 %);
- Болгарія (13 %);
- Велика Британія (13 %);
- Італія (11 %);
- Молдова (11 %).

Основними бар'єрами, які заважають малому та середньому бізнесу вийти на іноземні ринки, є нестача фінансових ресурсів (29 %), профільних знань (27 %) та брак виробничих потужностей (12 %) [9].

Крім цього, у рамках дослідження, підприємці виділили як найбільш перспективний бестселер України у світі, що матиме найбільший попит на міжнародній арені, ІТ-послуги (49 %). Серед інших потенційних українських бестселерів назвали: український дизайнерський одяг (28 %), крафтові продукти (26 %) та прикраси, у тому числі ювелірні (23 %) [9].

Щодо ІТ-галузі, то вона очікувано виявилася найбільш стійкою. Карантин добре підготував компанії до найгіршого випробування – війни. Як повідомив виконавчий директор асоціації IT Ukraine Костянтин Васюк, майже всі її учасники (92 %) мали чіткі плани дій на випадок форс-мажорних обставин. «Частково була проведена релокація ключових співробітників до офісів компаній у європейських країнах. Після початку війни компанії оперативно провели евакуацію людей: забезпечили транспорт, поселення та організували робочі місця в найбільш безпечних регіонах країни», – каже Васюк [9].

Багато ІТ-компаній мали офіси за кордоном, тож після початку війни частина працівників переїхала туди. Окремі компанії навіть наполягали на релокації фахівців і фінансували це, а інші – надавали підтримку, якщо сам фахівець бажав переїхати.

Навпаки, металургійний ринок перебуває в скрутному становищі через залежність від експорту продукції морем. Більшість підприємств галузі зосереджено у південно-східній частині України, де тривають активні бойові дії. Підприємства не можуть відвантажувати готову продукцію через заблоковані порти і морські шляхи. Деякі заводи, наприклад, «Азовсталь» у Маріуполі, почали консервувати роботу ще в перший день війни, 24 лютого.

Логістичний ринок зазнав значних втрат, бо чимало територій були відрізані від сполучення. У компанії «Нова пошта» повідомили, що лише за перший тиждень війни обсяги доставки впали на 95 %. Якщо до війни «Нова пошта» щодня перевозила близько 1 млн. посилок, то в перший тиждень бойових дій цей показник упав у 20 разів – до 50 тис. посилок на день. Компанія продовжує працювати в усіх областях, проте частину відділень довелося закрити. Але компанія поступово відкриває відділення там, де це відносно безпечно.

Багато магістральних шляхів зруйновані, тому доводиться будувати нові маршрути. Крім того, в Україні діє комендантська година. Уночі автомобілі не можуть рухатися, що виключає цілодобову доставку.

Незважаючи на це все, наша держава продовжує надавати допомогу підприємствам. Співзасновник Центру економічного відновлення Андрій Длігач вважає, що держава, передусім, повинна підтримати виробників продуктів та ліків, аптеки, аграріїв (особливо в період сівби), а також легку промисловість [4].

Держава закликає бізнес у відносно спокійних регіонах відновлювати роботу. Уряд знизив податки, дозволив платити 2 % з

обороту замість 20 % ПДВ. Для підприємців першої та другої груп сплата ЄСВ стала добровільною [6].

Серед пропозицій бізнесу – скасування переліку критичного імпорту як суттєвої перепони для ведення розрахунків з постачальниками та покупцями, сприяння пожвавленню імпорту та експорту, логістична підтримка та спрощення митних процедур (вимог до повноти переліку додаткових документів) [1].

Для експортних підприємств надзвичайно важливим є відновлення відшкодування ПДВ з експорту.

Важливою ініціативою стала і програма релокації підприємств із зон бойових дій на захід України. Підприємствам створюються умови для роботи на новому місці та можливості працевлаштування людей.

Висновки. Після початку повномасштабної війни на наших землях, у перші дні економіка нашої країни зупинилася, 40 % підприємств припинили свою діяльність. Але аналіз показав, що українці вірять в перемогу та швидко адаптуються. Зокрема, вже за два місяці війни реєстрація нового бізнесу складала 50 % від довоєнного аналогічного періоду квітня 2021 року. При цьому, адаптація до війни відбувається швидше, ніж до пандемії COVID-19, вже зареєстровано на 29 % більше нових бізнесів, ніж у відповідний період квітня 2020 року [2].

Економіка по всій країні починає поступово оживати: з'являються нові підприємтсва, ФОПи, бізнес повертається до роботи на тих територіях, де це можливо. Значна частка українських компаній впевнена, що у післявоєнний період буде відчутною галузева трансформація бізнесу. Насамперед відбуватиметься вихід на європейський ринок. Крім цього, можливими змінами підприємці зазначили зміну напряму діяльності у післявоєнний час та кооперацію з державними органами.

Тому українцям варто зосередити зусилля на підтримці бізнесу: купуючи товар, робити вибір на користь місцевих виробників. Тільки разом ми переможемо у цій війні та відновимо економіку нашої країни.

Список використаних джерел

1. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/ (дата звернення:13.10.2022).

2. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення:13.10.2022).

3. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного часу: Постанова КМУ від 12.04.2022 № 438. *Офіційний портал КМУ.* URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-finansovogo-zabezpechennyapidtrimki-pidpriyemnictva-zokrema-silskogospodarskih-tovarovirobnikiv-v-umovahvoyennogo-stanu-438 (дата звернення:13.10.2022).

4. Шварц Дмитро. Створення надійного тилу: як працює державна програма релокації бізнесу. *Інформаційне агентство «УНІАН».* URL: https://www.unian.ua/economics/finance/stvorennya-nadiynogo-tilu-yak-pracyuyederzhavna-programa-relokaciji-biznesu-novini-ukrajina-11771461.html (дата звернення:13.10.2022).

5. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України.* 2019. № 1(686). С. 75–89.

6. Наслідки будуть колосальними: Марченко розповів, як війна вплине на економіку України. *Аналітичний портал «Слово і діло».* URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/03/14/novyna/ekonomika/naslidky-budutkolosalnymy-marchenko-rozpoviv-yak-vijna-vplyne-ekonomiku-ukrayiny (дата звернення:13.10.2022).

7. Педько А. Б. Основи підприємства і бізнес-культури. Київ, 2020. 168 с.

8. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення:13.10.2022).

9. Голобородько Ярослав. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога. Офіційний сайт транспорту та логістики. URL: https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148 (дата звернення:13.10.2022).

УДК 005.8: 001.88:353

Сергій Крамський,
к. т. н., доцент, доцент кафедри управління, фінансів
та адміністрування Одеського інституту МАУП,
старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів
та структур ДУ «Інститут проблем ринку
і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Владислав Бурдейний,
студент 4 курсу спеціальності «Менеджмент»
Одеського інституту МАУП

УПРАВЛІННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИМИ ПРОЄКТАМИ В СФЕРІ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Анотація*. З початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну, інфраструктура держави зазнала великих руйнувань та жертв з боку населення, як наслідок – зруйнована економічна система. Водні транспортні шляхи були паралізовані блокадою портів України ворожими кораблями країни-агресора. Таким чином, слід заздалегідь готуватися до відновлення економіки у повоєнний час. Методологія управління проєктами може стати тим механізмом, що допоможе відновитися галузі інфраструктури, зокрема водному транспорту України.*

Abstract. *With the beginning of russia's large-scale invasion of Ukraine, the country's infrastructure suffered great destruction and casualties on the part of the population, as a result of which the economic system was destroyed. Water transport routes were paralyzed by the blockade of Ukrainian ports by enemy ships of the aggressor country. In this way, it is necessary to prepare in advance for the recovery of the economy in the post-war period. The project management methodology can become the mechanism that will help the recovery of the infrastructure industry, in particular, the water transport of Ukraine.*

Вступ. На сьогодні триває війна між Україною та РФ, що спричинило масові жертви народу, страждає населення, відбувається масова міграція кадрів, зазнала руйнувань економічна система та інфраструктура України. Не залишився у боці й транспорт, як інфраструктура економіки, що є специфічною галуззю економіки

України, яка бере участь у єдиному виробничо-технологічному процесі виробництва продукції різних галузей господарства, що впливає на рівень транспортних витрат у країні і на загальну ефективність виробництва. І оскільки транспортна сфера завжди пов’язується із загальним розвитком продуктивних сил, то вона розглядається як одна з найважливіших складових інфраструктури економіки в цілому [1].

Відповідно до загальноприйнятого підходу, інфраструктура – це система, яка забезпечує функціонування іншої системи, будучи по ієрархії підсистемою останньої. Ідентифіковано сутність і специфіку інфраструктурних проєктів на водному транспорті. Визначено логічний ланцюжок впливу стану і параметрів даної інфраструктури на різні параметри транспортного обслуговування і конкурентоспроможність транспортної системи України.

Постановка проблеми. Однією з базових сучасних категорій інфраструктури є інфраструктура транспорту, зокрема водного. «Транспортна інфраструктура – це елементи загальної інфраструктури (будівлі, споруду, пристрої), що забезпечують функціонування та експлуатацію різних видів транспорту (транспортних засобів). Без такої матеріальної бази транспортування вантажів є або неможливим (наприклад, залізничні колії для потягів, станції перекачування нафтопродуктів для нафтопроводів тощо), або економічно недоцільним (наприклад, автомобільні дороги для вантажних автомобілів і пасажирських автобусів)» [3]. «При цьому сучасне розуміння даної категорії стало значно ширше, в порівнянні з прийнятим раніше. Незважаючи на значний розвиток теорії управління проєктами і програмами за останнє десятиліття, слід констатувати практичну відсутність досліджень, присвячених проблемам управління проєктами у воєнний та повоєнний час. Це визначає актуальність даного дослідження з урахуванням запитів бізнесу. При цьому в сучасній теоретичній базі практично відсутні розробки, що дозволяють обґрунтовано здійснювати управління проєктами із урахуванням специфіки їх системних властивостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток є невід'ємним процесом життєдіяльності будь-якої компанії. Відмінною особливістю проєктно-орієнтованих компаній є те, що вони реалізують заходи з розвитку за допомогою проєктів і програм, а також застосовують проєктний підхід до здійснення поточної виробничої діяльності. І сьогодні багато компаній, зокрема і в морській транспортній сфері, можуть бути ідентифіковані як проєктно-

орієнтовані. Сучасна методологія функціонування і розвитку проєктно-орієнтованих компаній базується на працях: О. В. Захарченка, М. Д. Рудніченка, М. А. Верещака, І. В. Кудлай, А. В. Шахова, О. В. Білеги, В. Д. Данчука, В. В. Нікольського, С. Б. Колодинського, Б. В. Буркинського, С. О. Крамського [4; 6-11; 13-17] та інших.

Метою дослідження є аналіз забезпечення ефективності інфраструктурних проєктів у сфері водного транспорту на базисі теоретичного та практичного використання інструментів управління проєктами у повоєнний час.

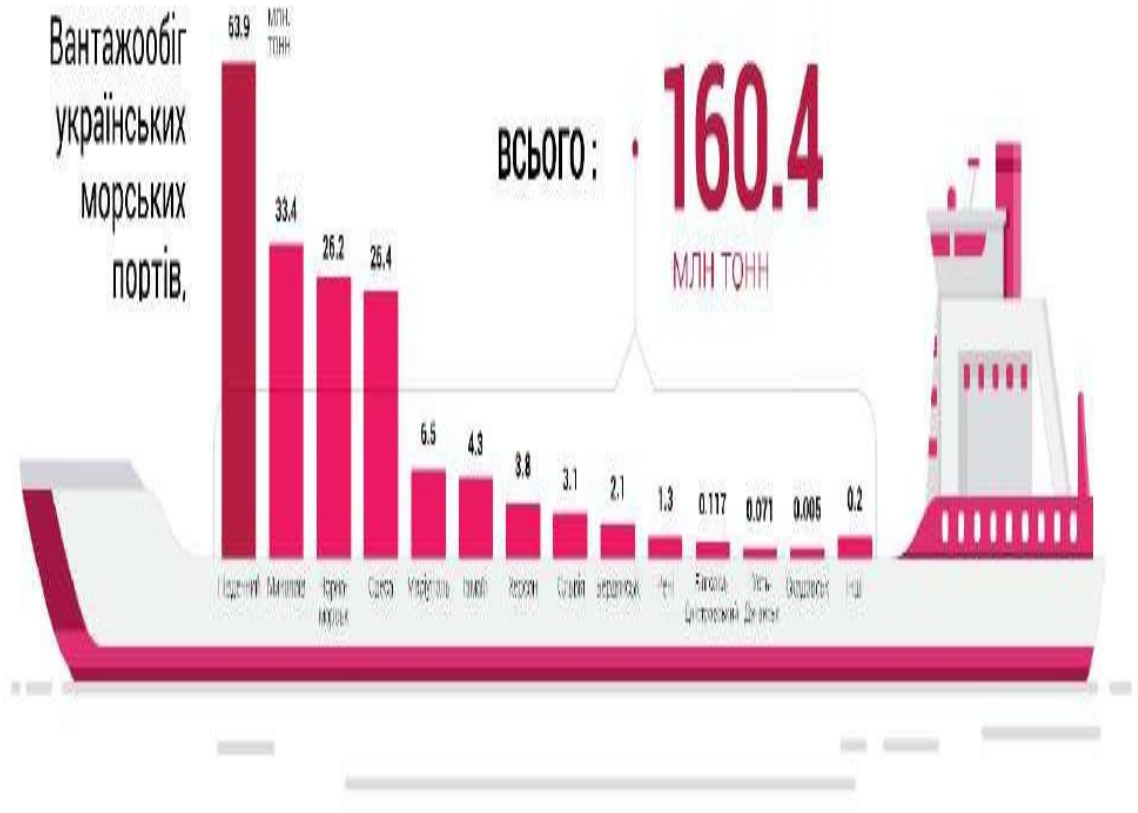
Викладення основного матеріалу. До об'єктів транспортної інфраструктури відносять: «... залізничні, трамвайні та внутрішні водні шляхи, контактні лінії, автомобільні дороги, тунелі, естакади, мости, вокзали, залізничні та автобусні станції, метрополітені, аеродроми и аеропорти, об'єкти систем зв'язку, навігації та управління рухом транспортних засобів, а також те, що забезпечує функціонування транспортного комплексу – будівлі, споруди, пристрої й устаткування» [2]. Транспортна інфраструктура – сукупність споруд, системи мережі сполучень усіх видів транспорту, які задовольняють потреби населення та виробництва у перевезеннях пасажирів і вантажів» [4]. Про основне завдання інфраструктури на рівні регіону в [6] наводиться наступна теза: «Транспортна інфраструктура в регіоні повинна гарантувати необхідні умови для функціонування основних галузей виробництва і сприяти ефективному використанню економічного потенціалу регіону». Висловлена думка актуальна для транспортної інфраструктури на будь-якому її рівні – міста, регіону, країни.

У рамках транспортної системи можуть бути виділені підсистеми окремих видів транспорту, зокрема і підсистема «Водний транспорт», що включає в себе морську і річкову складові. Відповідні галузеві підсистеми можуть бути виділені в транспортні засоби і транспортну інфраструктуру.

Згідно загальноприйнятим уявленням, основу інфраструктуру водного транспорту (в контексті «твердої» інфраструктури) формують водні шляхи, інформаційне і навігаційне обладнання, порти і підприємства, що здійснюютьсервіс водних шляхів.

Водні шляхи призначені для руху суден і поділяються на природні (ріки, озера, моря) і штучні (канали, шлюзовані річки з водосховищами, ділянки річок із зарегульованим стоком [5,6]) водних шляхів. Згідно [7], «...водні шляхи поділяються на внутрішні і зовнішні. Зовнішні водні шляхи – цеморя і океани, які через глибини,

незрівнянно більші величини осадки морських суден, експлуатуються практично в природних умовах. Лише на підходах до берегових орієнтирів (наприклад, маяках) або портів,розташованих на мілководді або в гирлах великих річок, де значення гарантованої глибини недостатньо для судноплавства таких суден,застосовуються спеціальні засоби навігації або експлуатації морського флоту». Нормальний стан водних шляхів забезпечується спеціальним флотом для проведення землечерпальних робіт. Суднoремонтні підприємства здійснюють технічне обслуговування та ремонт суден. Основним завданням інфраструктури водного транспорту є забезпечення необхідних умов для ефективних і безпечних морських / річкових і змішаних перевезень. На жаль, інфраструктура, яка обслуговує експортний потенціал, значною мірою застаріла, однак це створюєінвестиційні можливості та необхідність її модернізації; потребує інтермодальний транспорт та запровадження технологічних рішень для обслуговування все більш різноманітних потреб в імпорті / експорті України – усе це додаткові інвестиційні можливості [8]. Обсяги вантажів, які проходили через українські порти до повномасштабного вторгнення (2020–2021 р.р.), та їх структуру наведено нижче на рис.1.

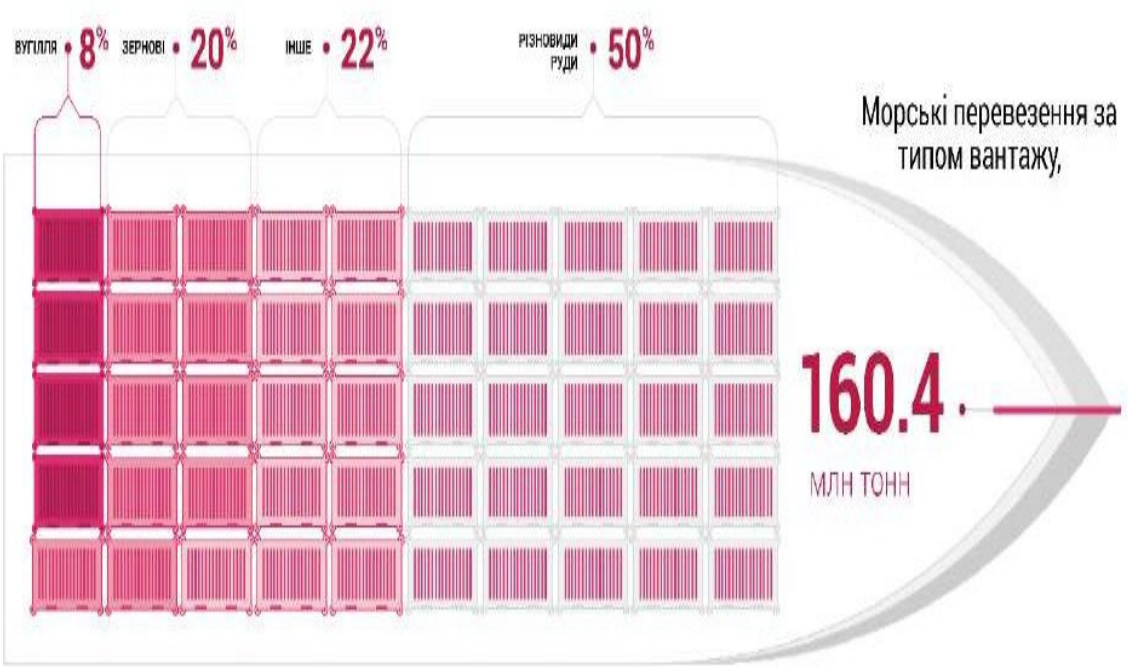

Рисунок 1. – Обсяги та структура вантажів, які проходять через українські порти станом за 2020–2021р.р. (джерело [9])

Як відомо, Україна є зручним транспортним хабом між Європою та Азією. Вдосконалення транспортної інфраструктури сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на зовнішньому ринку, а також скороченню термінів доставки вантажів.

Окремі заходи, які сприяють розвитку транспортної інфраструктури, зокрема – у сфері водного транспорту, передбачено Національною транспортною стратегією України до 2030 р. У напрямку України проходять два коридори Транс'європейської транспортної мережі (див. рис. 2 і 3):

– Коридор Рейн−Дунай, який веде через водні шляхи Майну та Дунаюз важливим відгалуженням від Мюнхена до Праги, Жиліни та Кошице до українського кордону;

– Середземноморський коридор, який веде від Піренейського півостровадо угорсько-українського кордону.

Рисунок 2. – Основні заходи у рамках транспортної стратегії України до 2030 р. (джерело [16]).

Рисунок 3. – Заходи за видами транспортного сполучення (джерело [10])

к бачимо, морська та річкова складова присутня у згаданих магістральних шляхах та мережах, тому для України є не тільки можливим реалізувати свій транзитний потенціал, а й необхідним, з урахуванням включення країни до згаданих транспортних структур.

Рисунок 4. – Візуалізація: транспортний коридор Via Carpatian (джерело [10])

Таким чином, зрозуміло, що транспортна інфраструктура в Україні потребує значної уваги, а підвищення її рівня потребує реалізації безлічі інфраструктурних проєктів, особливо у повоєнний час. Інфраструктура транспорту має забезпечувати необхідні умови для

ефективного транспортного обслуговування вантажів (пасажирів) як на регіональному, так і на національному рівнях після війни. Адекватний стан транспортної інфраструктури забезпечує певний рівень транспортного обслуговування, включаючи вартість, час, якість і безпеку.

А це, у свою чергу, відбивається на транзитному потенціалі країни, конкурентоспроможності транспортної системи (що, до речі, є одним із пріоритетних напрямків у розвитку транспортно-дорожнього комплексу України до 2030 року), ефективності транспортного сектора, конкурентоспроможності вітчизняних товарів (за рахунок мінімізації транспортних витрат і можливості встановлення конкурентоспроможних цін).

У [12] автори наводять наступний ланцюг впливу інвестицій в транспортну інфраструктуру на зростання економіки України. Відзначимо, що «витрати на транспортування» – це витрати вантажовласників, для яких «вартість заходу судна» і «витрати за рейс» судновласника трансформуються у відповідний рівень фрахтової ставки, який компенсує зазначені витрати. Таким чином, стан інфраструктури водного транспорту – це не тільки безпека судноплавства, а й певні обмеження в транспортному обслуговуванні (такі як, наприклад, розмір суден, можливості рейдової їх обробки). Розмір суден, прийнятих портом, у свою чергу, визначає також рівень ставки фрахту (дол/т) з урахуванням майбутнього економічного ефекту.

Тут слід зазначити, що морські/річкові перевезення здійснюються в рамках доставки з використанням, як мінімум, двох видів транспорту. Тобто морське/річкове перевезення передбачає доставку вантажув/з порту, наприклад, залізничним або автомобільним транспортом [15]. Тому розвиток інфраструктури має відбуватися комплексно, системно охоплюючи інфраструктури суміжних видів транспорту: збільшення пропускної спроможності порту/портів без відповідного збільшення пропускної здатності під'їзних шляхів/естакад не забезпечить необхідні результати за часом і якістю транспортування.

Але не тільки розвиток інфраструктури водного транспорту необхідно для підвищення ефективності судноплавства і доставки вантажів водним транспортом. Так, інфраструктура водного транспорту піддана не тільки «моральному» старінню, а й природному «зносу», причому більшою мірою, ніж у інших видів транспорту.

Це пояснюється «агресивністю» водного середовища і природними процесами (наприклад, замулюванням дна, ржавіння засобів транспорту). Тому будь-яка частина інфраструктури водного транспорту має певний життєвий цикл, і тримання її в належному стані (без розвитку) є частиною даного циклу [14]. Життєвий цикл інфраструктури та основні заходи щодо реалізації відповідних проєктів див. на рис. 5.

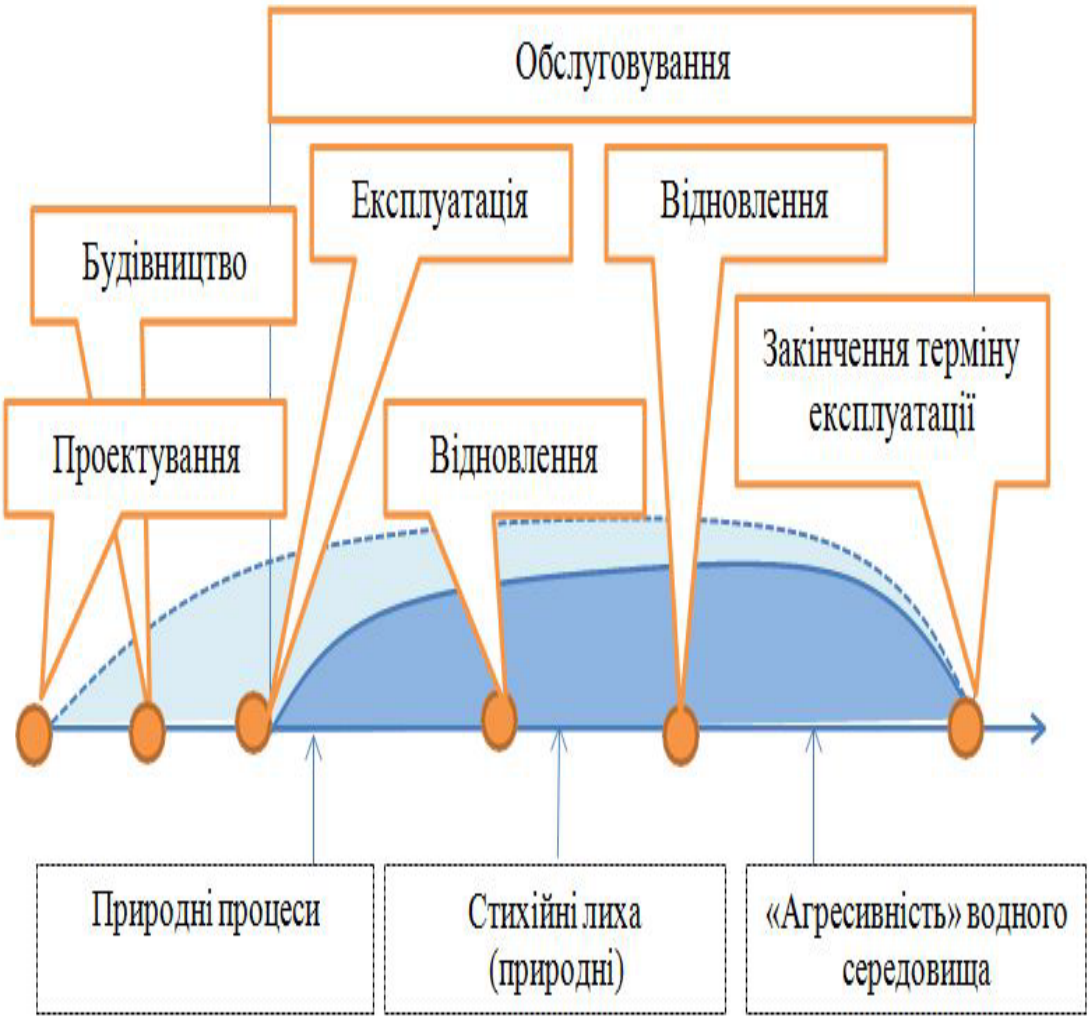

Рисунок 5. – Життєвий цикл проєктів інфраструктури водного транспорту. Авторська розробка.

Причому, для реалізації даних проєктів держава шукає інвесторів для формування державно-приватного партнерства. Так, наприклад, у якості проєктів розвитку інфраструктури Одеського морського торговельного порту Міністерство розглядає наступні [17]:

1. Розвиток території судноверфі «Україна»: основні технічні характеристики: спеціалізація – перевантаження контейнерів,

рослинних олій тощо (виходячи з кон'юнктури ринку вантажних перевезень) або інше; проєктна потужність – 650 тис TEU (у подальшому додатково до 2 000 тис. тон на рік для рослинних олій); довжина причалу – 350 метрів; глибина біля причалу – 15 метрів; площа відкритого складського майданчику – 94,2 тис. кв.метрів, з яких 35 тис. кв. метрів намитих. Вартість реалізації проєкту – 1200 млн. грн.

2. Форма реалізації – державно-приватне партнерство або інша. Розвиток перевантажувальних потужностей на території нафторайону. Основні технічні характеристики: спеціалізація – перевантаження нафтогазових вантажів; проєктна потужність – 24 200 тис. тон на рік (у т.ч. збільшення потужностей на 200 тис. тон на рік.); довжина причалів – 761 (93/259/131/82/151/45) метрів; глибина біля причалу – до 14 метрів. Вартість реалізації проєкту – 200 млн. грн. Форма реалізації – державно-приватне партнерство або інша.

3. Розвиток пасажирського комплексу. Основні технічні характеристики: спеціалізація – обслуговування пасажирських суден, торгово-розважальна діяльність, інше; проєктна потужність – до 1 млн. пасажирів; довжина причалів – 1370 метрів; глибина біля причалу – 11,5 метрів; площа приміщень – 3,47 тис. кв. метрів (з яких 2,4 тис. кв. метрів – концертно-виставковий зал та 1,07 тис. км метрів – морський арт-термінал). Вартість реалізації проєкту – 120 млн. грн. Форма реалізації – державно-приватне партнерство або інша.

Дані проєкти є прикладами інфраструктурних проєктів у сфері водного транспорту, які передбачають комплексний охват як морських шляхів, так й безпосередньо портової перевантажувальної техніки, будівництво складських та допоміжних приміщень, тобто за своєю сутністю дані проєкти є *мультіпроєктами.*

Саме тому, багато питань розвитку інфраструктури транспорту вирішуються і узгоджуються на рівні держави. При цьому саме розвиток перевезень водним транспортом (збільшення їх обсягів) є «початковим» для розвитку «дотичної інфраструктури» суміжних видів транспорту. Нижче представлена блок-схема інвестування за державно-приватним партнерством на рис. 6.

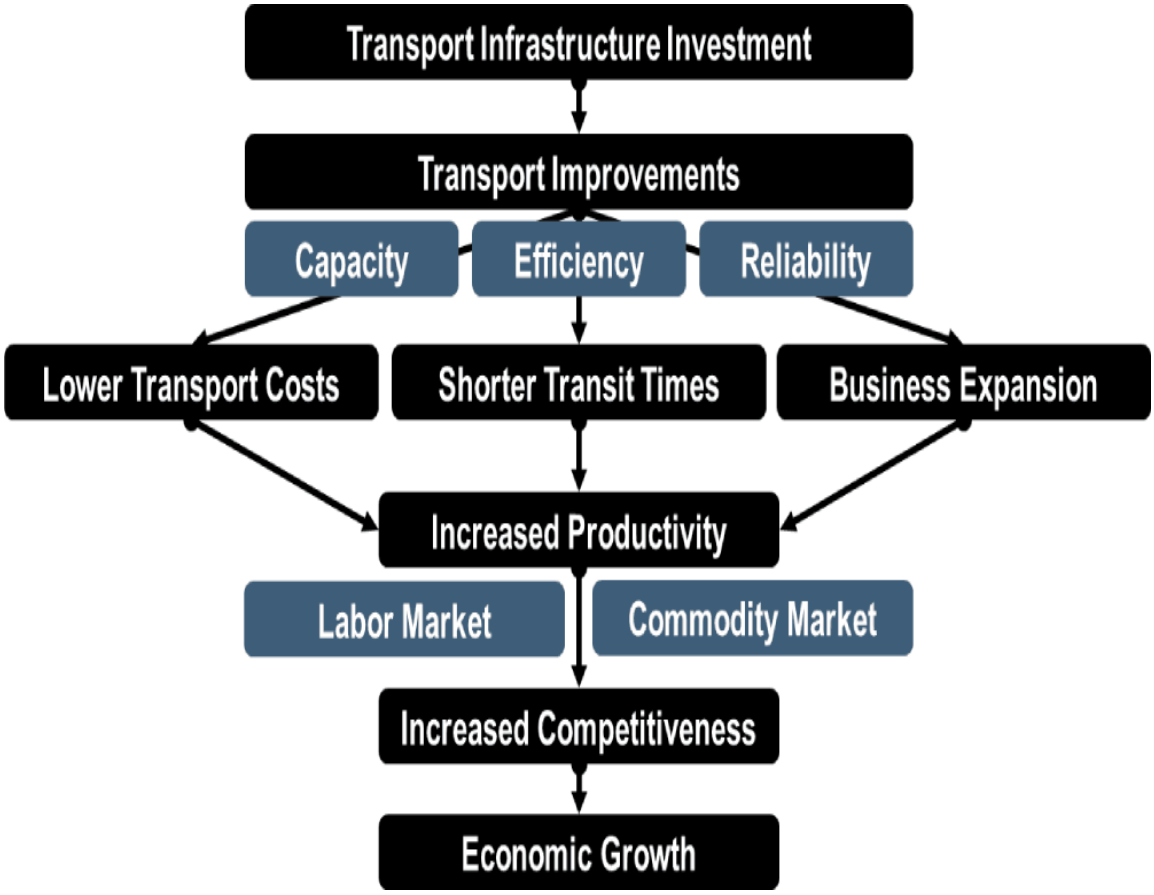

Рисунок 6. – Блок-схема впливу інвестицій у транспортну інфраструктуру та економіку України (джерело [2]).

Висновки. За результатами аналізу сучасного стану та перспективних інфраструктурних проєктів розвитку водного транспорту після завершення війни, на підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки:

1) Компанії-оператори інфраструктурних проєктів у сфері водного транспорту працюють в умовах війни, жорсткої конкуренції різного рівня, що в якості основних цілей розвитку обумовлює підвищення їх конкурентоспроможності, що забезпечується впровадженням інновацій і використанням інфраструктурної техніки, суден з інноваційними рішеннями.

2) Запропоновано механізм оцінки інфраструктурних проєктів у сфері водного транспорту. В основі запропонованого методу – зіставлення цілей програми повоєнного відновлення і результатів реалізації проєктів, з точки зору кожної цілі, при цьому вся використовувана інформація задається у вигляді нечітких множин, що дозволяє врахувати невизначеність умов і результатів. Практичне

використання даних результатів дозволить підвищити обґрунтованість прийнятих рішень щодо інфраструктурних повоєнних проєктів з урахуванням системних зв’язків об'єкту інфраструктурного транспорту України.

Список використаних джерел

1. P2M. A guidebook of Project & Program Management For Enterprise Innovation (2008), Japan PMAJ, 438 p.
2. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK. Guide) (2017), 6th Edition, PMI, Inc., 14 Campus Boulevard, Newton Square, Pennsylvania, USA. 538 p. DOI: org/10.1002/pmj.21345
3. Захарченко О. В., Крамський С. О. Проджект менеджмент. *Навчальний посібник для студентів бакалаврів та магістрів усіх форм навчання за спеціальністю 073 «Менеджмент».* Одеса: «Екологія», 2018. 227 с.
4. Крамской С. А. Метод оценки компетенций ролевого состава специалистов для комплектации IT-компании с использованием нечёткой логики. *Управління розвитком складних систем*. Київ: КНУБА. 2016. № 28. С. 81–89.
5. Крамський С. О., Рудніченко М. Д. Концептуальна модель управління людським капіталом у виробничій IT-організації на платформі нечітких множин. *Управління розвитком складних систем.* Київ: КНУБА. 2017. № 32. С. 32–41.
6. Верещака М. А. Моделі управління продуктами інфраструктурних проєктів та програм в сфері водного транспорту. *Дис...канд. техн. наук: 05.13.22. Управління проєктами і програмами.* ОНМУ, Одеса, 2021. 176 с.
7. Крамський С. О., Кудлай І. В., Цуканов О. Ю. Роль людського фактора в підвищенні економічної безпеки судноплавства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* Т. 19, Вип. 2 (45): зб. наукових праць. Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2020. С. 249–267.
8. Крамський С. О., Захарченко, О. В., Білега О. В. Економіко-математичне моделювання з формування і функціонування однорідних команд. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* Т. 20, Вип. 3 (46): зб. наукових праць. Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2020. С. 202–222.
9. Шахов А. В., Крамской С. А. Формирование экипажа судна на основании имитационного моделирования. *Восточно–*

европейский журнал передовых технологий. Харьков: Техноцентр, 2011. № 1/5 (49). С. 69–70.

10. Крамський С. О., Нікольський В. В. Циклічно-генетична методологія управління проєктами організації системи інтермодального хабу в умовах невизначеності. *Управління розвитком складних систем*. Київ: КНУБА. 2020. № 43. С. 40–46.

11. Kramskyi S. O., Danchuk V. D., Alkema V. G., Sevostianova A. V., Bakulich O. O. Wheel working system in a team: relationship between different personnel in a marine project. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. Lviv: 4 (35), 2020. P. 277–286. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222093

12. Колодинський С. Б., Крамський С. О., Дубницький В. І. Інфраструктурна підтримка регіональних інноваційних процесів. *Монографія.* Одеса: «Екологія», 2021. 256 с.

13. Kramskyi S. O., Zakharchenko O. V., Darushin A. V., Bileha O. V., Riepnova T. P. The Method of project team formation on the example of the ship's crew. *Blue Eyes Intelligence Engineering and Sciences Publication' for the purpose of publication in the 'International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering'.* Volume-8 Issue-10, 2019. P. 521–526.

14. Kramskyi S. O. Risk-oriented approach management system of transport safety. *Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University.* Severodonetsk. № 3 (233). 2017. P. 90–94.

15. Буркинський Б. В., Нікішина О. В., Тараканов М. Л., Лисюк В. М., Антонюк П. О., Лозова Т. П., Крамський С. О., Зеркіна О. О. Інституціональні механізми регулювання розвитку логістики товарних ринків. Монографія. Одеса: ДУ «ІРЕЕД» НАНУ. 2022. 275 с.

16. Kramskyi S. O. Current trends and problems of the Ukrainian market of eggs & egg products in the conditions of uncertainty. *[Innovations economics]. «Інноваційна економіка».* Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022. Т. 24. № 2(83). С. 100–109.

17. Kolodynskyi S. B., Zakharchenko O. V., Kramskyi S. O. Internet marketing infrastructure to support the innovative development of the region. *[Innovations economics]. «Інноваційна економіка».* Одеса: ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2022. Т. 24. № 3(84). С. 51–59.

УДК 37.06+331.1/5

Ольга Кузнєцова,
к.е.н., доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП

Андрій Борковський,
магістрант спеціальності Економіка Одеського інституту МАУП

Катерина Іванова,
магістрантка спеціальності Менеджмент Одеського інститут МАУП

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ПРИВАТНОЇ ШКОЛИ

***Анотація**: Сектор приватної освіти наразі перебуває в стадії стрімкого росту. Кожен день на ринку з'являються нові приватні школи, які пропонують нові послуги в сфері освіти. Конкуренція, що існує зараз, вимагає від керівництва приватної школи інноваційного підходу в управлінні персоналом, адже саме він є рушійною силою і запорукою успіху на ринку. Авторами розглянуто основні напрямки соціального розвитку персоналу приватної школи з метою підвищення її конкурентоспроможності на ринку.*

***Abstract**: The private education sector is currently in a stage of rapid growth. Every day, new private schools appear on the market, offering new services in the field of education. The competition that exists now requires an innovative approach to personnel management from the management of a private school because it is the driving force and guarantee of success in the market. The article examines the main directions of social development of private school personnel in order to increase its competitiveness in the market.*

Вступ. Сучасні умови діяльності організацій диктують необхідність побудови новітніх основ управління соціальним розвитком компаній. При цьому головний акцент має бути направлений на людину як на головний елемент цієї системи.

Відмежування держави від вирішення деяких соціальних проблем населення викликає необхідність активізації компаній у соціальній сфері, розширення та оновлення їх соціальних функцій. Чим вище конкурентність ринку, тим різноманітнішим і вагомішим має

бути як зовнішня, так і внутрішня соціальна політика компаній.

Скорочення державних послуг із соціального забезпечення аж ніяк не призводить до зменшення потреб людини у соціальному захисті. Все відбувається навпаки, в умовах збільшення соціальної диференціації сьогоднішнього суспільства вона зростатиме. Отже, цілком зрозуміло очікувати збільшення значущості заходів, які вживаються компаніями (бізнесом) задля соціального захисту людини від життєвих труднощів. Завдання, поставлене керівництвом держави, ще більшою мірою актуалізує збільшення ролі підприємств у здійсненні ними соціальної політики. При цьому, значну роль відіграє соціальний розвиток персоналу.

Постановка проблеми. Дослідивши різні визначення терміну соціального розвитку персоналу, вважаємо доцільним наступне: «Соціальний розвиток персоналу – це процес взаємодії інтересів керівництва гімназії та його персоналу, де підвищення продуктивності праці та мотивація останнього має одночасно супроводжуватися із покращенням умов праці, появою можливостей кар'єрного розвитку, професійним визнанням, що відповідно відображається в підвищенні заробітної плати персоналу гімназії» [2, с 125].

Взагалі, можна сказати, що кожен найманий працівник проходить шлях від співбесіди та процедури найму до етапу повного асимілювання в школі і будування подальшої кар'єри у межах і відповідно до можливостей приватної школи. Важливим є етап адаптації нового працівника, особливо нового викладача, що пов'язано з характером і об'ємом його службових обов'язків, адже він безпосередньо контактує з учнями і від його психоемоційного стану в тій чи іншій мірі залежить психологічний клімат серед учнів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціального розвитку персоналу розглядали такі науковці як: Дяків О. П., Коцур А. С., Островерхов В. М., Надвиничний С. А., Шкільняк М. М., Шушпанов Д. Г. Розробкою питання розвитку приватних шкіл в Україні займалися Т. О. Лукіна, Н. Р. Нижник, та інші. Психологію освітнього менеджменту розробляли Л. Мафтин, управління людськими ресурсами закладу освіти вивчали Т. М. Сорочан, Е. А. Панасенко та інші.

Мета дослідження – дослідити та охарактеризувати основні напрямки соціального розвитку персоналу приватної школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглянемо складові розвитку персоналу на прикладі Одеської приватної гімназії I – II ступеня «Нарнія» (схема 1).

Схема 1. Складові розвитку персоналу приватної гімназії «Нарнія»

Якість роботи багато в чому залежить від ефективності адаптації персоналу. Адаптація персоналу – це процес зміни поведінки індивідуума під впливом інструментів менеджменту, результатом якого є освоєння, пізнання і пристосування до умов внутрішнього середовища [4].

Пропонуємо розглянути наставництво як досить популярний метод розвитку персоналу і частину процесу його навчання. Зрозуміло, що цей процес проходить під керівництвом більш досвідченого, висококваліфікованого працівника, який є наставником. Він застосовується до молодших фахівців і тих, хто щойно з'явився в колективі. Мета наставництва – якнайшвидше адаптуватися в колективі та надбати необхідні для виконання роботи навички.

Здійснюється наставництво в чотири етапи:

- 1 етап: розповідає наставник – учень слухає;

- 2 етап: наставник показує – учень дивиться;
- 3 етап: наставник робить разом з учнем;
- 4 етап: учень робить та розповідає, як це робить; наставник контролює і підказує.

Перейдемо до розгляду делегування – як передачі повноважень (повністю або частково) керівника співробітникам для досягнення конкретних цілей компанії. Під час делегування персонал залучається у процес прийняття стратегічних рішень та відчуває власну самореалізацію. Працівники відчувають значущість не тільки в очах керівництва, а й всього колективу.

За допомогою делегування ми можемо:

- виявити потенціал підлеглих;
- розкрити їх здібності;
- підвищити трудову мотивацію працівників;
- знизити плинність професійних співробітників;
- підвищити кваліфікацію персоналу.

Далі доцільно розглянути ротацію – як горизонтальне переміщення працівників з однієї посади на іншу в межах організації. Безумовно, не слід розглядати ротацію як кар'єрний ріст або підвищення кваліфікації. Оскільки працівник фактично не піднімається вгору по службовій ієрархії, він залишається на своєму посадовому рівні, але з розширеними службовими обов'язками, вирішуючі завдання, які раніше йому були не властиві.

Цілі ротації [3, с. 124]:

- зміна робочої обстановки;
- придбання нових професійних навичок;
- підвищення продуктивності праці;
- зниження витрат на відбір, навчання та утримання співробітників;
- навчання суміжній професії;
- створення кадрового резерву;
- повна взаємозамінність працівників;
- зниження рівня конфліктів.

В умовах функціонування сучасної приватної школи особливого значення набуває процес навчання та оцінювання персоналу. Оцінювання персоналу – це комплексний цілеспрямований процес визначення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, умінь, мотивів) вимогам посади або робочого місця [5]; набір методик, основною метою яких є усунення проблем, пов'язаних з

персоналом, тобто зменшення інформації, яка бізнесу незрозуміла або зовсім невідома.

Оцінювання ефективності розвитку персоналу полягає у порівнянні запитів на роботу та наявних можливостей у працівників. В умовах розвитку сучасної школи це: вміння працювати в Інтернеті та користуватися комп'ютером взагалі; навички роботи в графічних, текстових редакторах, Microsoft Teams, Zoom тощо; швидке перепрофіліювання на навчання в умовах онлайн та ряд інших. Таким чином, знання з педагогіки та основного предмету, звичайно, є дуже важливими, але більше не є вирішальними. І навіть в умовах, коли педагог, в силу різних факторів, можливо, не має усіху вищеперелічених навичок, але здатен швидко вчитися і адаптовуватися до нових умов роботи, це робить його роботу ефективною, а самого викладача – цінним кадром гімназії.

У цілому, управління соціальним розвитком підприємства здійснюється за допомогою наступних методів:

1. Соціальні (соціологічні). До них відносяться: соціальне планування, соціологічні дослідження, управління конфліктами, впливу на стимулювання співробітників.

2. Соціально-психологічні. Інструментарій: соціально-психологічна діагностика, психоконсультування, психокорекція.

3. Соціально-економічні. Вони передбачають: оплату праці, планування, госпрозрахунок, купівлю співробітниками цінних паперів фірми, що дозволяє їм брати участь у розподілі та одержанні прибутку.

Розвиток персоналу важливий для будь-якої організації, в тому числі і для навчального закладу. Існує цілий ряд ситуацій, коли цей процес їй життєво необхідний. Розглянемо основні з них.

Ситуація 1. Підвищення конкуренції на ринку.

Щоб залишатися конкурентоспроможною, гімназії необхідно підтримувати професіоналізм персоналу на належному рівні. Це дозволить своєчасно проводити необхідні перетворення, впроваджувати інновації, модернізувати освітній процес, а значить – підсилювати свої конкурентні позиції.

Ситуація 2. Розвиток нових інформаційних технологій.

Розвиток науки, техніки і інформаційних технологій вимагає від персоналу постійного вдосконалення, придбання нових професійних навичок, підвищення кваліфікації. Хороша підготовка, наявність у працівників актуальних практичних навичок у сфері інформаційних

технологій сприяють якнайшвидшій адаптації закладу до всіх зовнішніх змін з мінімальними втратами.

Ситуація 3. Висока плинність кадрів.

Відсутність у компанії кар'єрного зростання, навчання та розвитку працівників служать однією з причин високої плинності кадрів. Щоб утримати співробітників, створюють систему розвитку персоналу, а потім постійно вдосконалюють її. Слід зазначити, що працівник не залишить компанію, якщо буде впевнений, що вона буде допомагати йому професійно зростати, підвищувати кваліфікацію, просуватися по кар'єрних сходах.

Ситуація 4. Низька якість роботи співробітників.

XXI століття з новітніми технологіями, суцільною комп'ютеризацією, складним обладнанням пред'являє високі вимоги до професіоналізму працівників та якості їх праці. Якщо співробітники не дотягують до потрібного рівня, слід організувати курси підвищення кваліфікації, розвивати наставництво тощо. Такий підхід дозволить довести якість праці до потрібних показників, що неодмінно позитивно позначиться на діяльності гімназії в цілому.

Ситуація 5. Несприятливий мікроклімат в колективі.

Зазначимо, що напружена обстановка в колективі вимагає негайного вирішення. Варто мати на увазі, що проблема сама собою не зникне, тому необхідно з'ясувати причини такого стану справ. Можливо, слід розділити сторони конфлікту по різних методичних групах, зробити такий розклад, щоб вони не перетиналися один з одним. Підбираючи працівників, слід враховувати їх психологічну сумісність. Це дозволить звести до мінімуму міжособистісні конфлікти.

Цілями соціального розвитку персоналу гімназії доцільно визначити такі:

1. Постійне коригування кваліфікації працівників відповідно до посади.

2. Підвищення мотивації персоналу.

3. Формування програми кар’єрного зростання.

4. Захист та збільшення конкурентних переваг гімназії у сфері надання освітніх послуг.

5. Забезпечення кращих можливостей щодо задоволення потреб у нових знаннях і уміннях за допомогою внутрішніх джерел.

6. Забезпечення інвестицій у майбутній розвиток.

7. Забезпечення та використання потенціалу високої якості, що надходить із внутрішніх джерел.

Висновки. Отже, розглянувши систему соціального розвитку персоналу приватної гімназії, можемо стверджувати, що це процес складний, багатокомпонентний і вимагає від менеджера врахування багатьох факторів. Визначальна роль щодо якісті надання освітніх послуг, на наш погляд, належить вірно сформованому колективу, з яким у подальшому проводять постійну роботу з метою підвищення кваліфікації, спрацьованості кадрів, створення ефективної команди задля досягнення загальної цілі, а саме – підвищення конкурентоспроможності на ринку надання освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Антипцева О. Ю. Теоретичні аспекти розвитку персоналу в умовах економіки знань. Наук. вісн. Херсон. держ. університету, 2017. 77 с.
2. Брич В., Дяків О., Крамарчук С. Менеджмент персоналу: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 552 с.
3. Дяків О. П., Коцур А. С., Островерхов В. М., Надвиничний С. А., Шкільняк М. М., Шушпанов Д. Г. /за заг. ред. М. М. Шкільняка. Менеджмент персоналу: навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Менеджмент» і «Публіч. управління та адміністрування». Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 334 с.
4. Грішнова О., Дмитрук С. Людський капітал в умовах кризи: оцінка і пошук можливостей збереження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2015, 5(170). С. 11–16.
5. Нижник В. М., Змерзла Т. І. Проблеми та перспективи комплексності оцінки персоналу підприємства. *Вісн. Хмельн. нац. університету. Економічні науки.* 2013. № 5, т. 1. С. 7–9.

УДК 331.2

Олена Радова,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП

Світлана Ващук,
студентка 4 курсу спеціальності Економіка
Одеського інституту МАУП

Катерина Кольч,
магістрантка спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. *Проаналізовано такі поняття як заробітна плата, сутність системи оплати праці, форми оплати праці, види оплати праці, тарифні ставки, організація заробітної плати.*

Abstract*. The article discusses such concepts as wages, the essence of wages, wage systems, forms of wages, types of wages, tariff rates, organization of wages.*

Вступ. Бюджет будь-якого підприємства залежить від багатьох факторів. Доходи, витрати, всілякі вимушені та невимушені витрати, податки і збори – все це формує чистий прибуток організації, і максимізувати її – завдання кожного підприємця, який прагне до успіху. Найпростіша схема максимізації прибутку виглядає наступним чином: збільшити доходи, оптимізувати витрати.

Оптимізувати – не просто зменшити, а зробити оптимальними для розвитку та процвітання бізнесу. Одна з найбільш важливих статей витрат будь-якого підприємства – заробітна плата.

Заробітна плата – це одна з найскладніших економічних категорій і одне з найважливіших соціально-економічних явищ. Оскільки вона, з одного боку, є основним (і часто єдиним) джерелом доходів найманих працівників, основою матеріального добробуту членів їхніх сімей, а з іншого боку, для роботодавців є суттєвою часткою витрат виробництва і ефективним засобом мотивації

працівників до досягнення цілей підприємства, то питання організації заробітної плати і формування її рівня разом з питаннями забезпечення зайнятості складають основу соціально-трудових відносин у суспільстві, бо включають нагальні інтереси всіх учасників трудового процесу.

Сутність поняття «заробітна плата» складна і багатостороння, тому розглядати її потрібно з різних позицій. По-перше, заробітна плата – це економічна категорія, що відображає відносини між роботодавцем і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості. В цьому розумінні доречнішим є поняття «оплата праці», яка, крім власне заробітної плати, включає і інші витрати роботодавця на робочу силу.

По-друге, заробітна плата – це винагорода, або заробіток, обчислений у грошовому виразі, який за трудовим договором роботодавець сплачує працівникові за роботу, яку виконано або має бути виконано. Це загальновизнане визначення, що найточніше відповідає терміну «заробітна плата».

По-третє, в умовах ринкової економіки заробітна плата – це елемент ринку праці, що складається в результаті взаємодії попиту на працю і її пропозиції, виражає ринкову вартість використання найманої праці. В цьому розумінні найчастіше вживаються усереднені показники ставок оплати одиниці (наприклад, людино-години) праці певної якості.

По-четверте, для найманого працівника заробітна плата – це основна частина його трудового доходу, який він отримує в результаті реалізації здатності до праці і який має забезпечити об'єктивно необхідне відтворення робочої сили.

Постановка проблеми. Проблеми оплати праці в сучасних умовах господарювання стають все більш гострими й актуальними ще й у зв'язку з тим, що для дуже значної кількості підприємств регулярність і розмір виплат визначають не тільки перспективи розвитку самих організацій, але і забезпечують фактичне «виживання» їхнього персоналу. Низький рівень оплати праці руйнує двоєдність процесу розвитку – економічного зростання і добробуту населення, знижує якість робочої сили, звужує внутрішній ринок, обумовлює примітивізацію потреб, руйнує трудовий потенціал, сприяє розвитку тіньових процесів і відтоку кваліфікованих талановитих енергійних молодих людей за кордон. З іншої сторони, надмірний рівень заробітної плати для власника підприємства пов’язаний з перевитратами і зниженням прибутковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток теорії заробітної плати вивчали західні вчені – Ж. Б. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Б. Кларк, А. Маршалл, А. Пігу, Дж. Гелбрейт, К. Джині, Р. Барр. Проблемами внутрішньогосподарського контролю розрахунків з оплати праці займалися В. М. Жук, М. Т. Білуха, Г. Г. Кірейцев, В. Б. Моссаковський, С. О. Левицька, Л. М. Чернелевський, П. Т. Саблук, В. Я. Савченко, І. В. Саух, В. В. Сопко. Багато вітчизняних вчених нашого часу В. В. Онікієнко, А. М. Лібанова, Г. І. Купалова, М. В. Шаленко, І. Л. Петрова, Д. П. Богина, С. І. Бандура, А. М. Колот, В. М. Петюх, В. М. Данюк, І. Д. Крижко, О. А. Грішнова, В. А. Савченко.

Мета дослідження – висвітлити питання організації оплати праці на підприємстві, показати, які існують види, форми і системи оплати праці та які з них використовує підприємство.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним із найважливіших елементів організації виробництва є оплата праці, яка виражає головний і безпосередній інтерес найманих працівників, роботодавців, держави. Пошук взаємовигідного механізму реалізації та збереження інтересів вказаного тристороннього партнерства є однією з основних умов розвитку економіки і є предметом функції управління працею та оплатою, узгодження номінальної заробітної плати з реальною.

Сутність заробітної плати виявляється в функціях, які вона виконує в процесі суспільного відтворення. Виходячи з комплексного розуміння сутності заробітної плати, з'ясуємо значення притаманних їй функцій. Винятково важлива роль заробітної плати в механізмі функціонування ринкової економіки зумовлена тим, що вона має виконувати багато функцій (серед вчених-економістів немає єдиної думки щодо їх кількості):

1. Відтворювальна функція полягає у забезпеченні працівників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення робочої сили, для відтворення поколінь. В ній реалізується економічний закон зростання потреб. Ця функція тісно пов'язана з особливостями державного регулювання заробітної плати, із встановленням на державному рівні такого її мінімального розміру, який би забезпечував відтворення робочої сили.

2. Стимулююча функція заробітної плати полягає у встановленні залежності її розміру від кількості і якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи

підприємства. Ця залежність повинна бути такою, щоб заохочувати до постійного покращання результатів праці.

3. Регулююча, або ресурсно-розміщувальна функція заробітної плати полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури.

4. Соціальна функція заробітної плати відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманими працівниками і власниками засобів виробництва.

5. Функція формування платоспроможного попиту населення. Ринкова економіка ставить більш жорсткі вимоги до організації заробітної плати. З одного боку, підприємства повністю незалежні в організації праці та заробітної плати, визначенні розміру фонду заробітної плати, встановленні тарифних ставок і посадових окладів, преміюванні працівників. З іншого боку, підприємствам потрібно вирішувати можливості зниження затрат на заробітну плату і підвищення якості продукції, для забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Тому особливої актуальності набувають знання і дотримання принципів організації оплати праці [3, с. 94].

Організація заробітної плати на підприємствах повинна ґрунтуватись на таких принципах:

- враховувати розмір мінімальної зарплати, що встановлюється державою;
- розмір заробітної плати кожного працівника має визначатись з врахуванням його особистого трудового внеску в загальний результат колективної праці;
- дотримання закону про випереджаючі темпи підвищення продуктивності праці порівняно з темпами росту її оплати;
- забезпечення раціонального співвідношення в оплаті складної і простої, розумової і фізичної праці;
- матеріальна зацікавленість працівників у зростанні продуктивності праці;
- справедливості;
- аналіз середньої оплати праці в аналогічному підприємстві і планування її перевищення;
- вибір раціональної системи оплати (відрядної, погодинної, їх різновидів) для окремих працівників;

- забезпечення соціального захисту працівників підприємства на основі державних і внутрішньо-організаційних гарантій;

- аналіз динаміки оплати праці в цілому і за складовими (оклади, тарифні ставки, винагороди, премії);

- забезпечення оптимальної питомої ваги заробітної плати, як у структурі основного внутрішнього продукту, так і в собівартості продукції.

У сукупності принципи і підходи до організації праці створюють певну систему. Під системою оплати праці розуміють спосіб розрахунків розміру винагороди відповідно до затрат і результатів, її вибір залежить від особливостей організації, технологічного процесу, форм організації праці, вимог щодо якості продукції або роботи, стану нормування праці і обліку її затрат. Оплату праці можна організувати за тарифною чи безтарифною системою [6, с. 98].

Основою для організації системи оплати праці на базі тарифних ставок і окладів є мінімальна заробітна плата, що встановлюється Урядом України. На її основі розраховується розмір тарифної ставки для першого розряду.

До безтарифної системи оплати праці відноситься колективна оплата за кінцевим результатом; комісійна оплата; оплата праці, що ґрунтується на «плаваючих» коефіцієнтах.

Використання тієї чи іншої форми чи системи оплати залежить від сфери діяльності працівників, характеру трудових операцій, технологічних процесів. Вибір форми заробітної плати потребує дотримання певних умов, за яких її застосування є доцільним [8, с. 203].

Висновки та пропозиції. Одним із принципових вимог до систем оплати на підприємствах є те, щоб вони забезпечували рівну плату за рівну працю. Це, у свою чергу, вимагає, щоб показники, що використовуються для обліку результатів праці, давали можливість оцінити як кількість, так і якість праці найманих працівників і встановити відповідні цим показникам норми кількості і якості праці.

З точки зору економічної сутності, між відрядною та погодинною системами оплати праці принципової різниці немає: обидві вони базуються на певній на ринку праці ціні робочої сили (трудові послуги) та встановленій законодавством тривалості робочого часу. В обох системах оплати норми праці враховують і результат, і потрібний для нього робочий час. Різниця полягає лише в тому, що при

погодинній оплаті результат виступає в прихованій формі (у формі посадових інструкцій та інших переліків трудових обов'язків, що забезпечують досягнення кінцевого результату), а робочий час (невіддільний від цих трудових обов'язків) – у відкритій, коли при відрядній оплаті результат праці виступає безпосередньо, а робочий час, необхідний для його досягнення й невіддільний від нього, – опосередковано. Неправильне розуміння сутності погодинної і відрядної форм оплати праці призвело до того, що при погодинній оплаті не досягалися потрібні роботодавцю результати праці, а при відрядній оплаті створювалися перешкоди до своєчасного перегляду норм при об'єктивній зміні робочого часу, необхідного для виробництва продукції.

Склалося також стійка думка, що при відрядній системі виникає висока матеріальна зацікавленість у зростанні вироблення і незацікавленість у зростанні якості продукції і економії матеріальних ресурсів, тим часом як погодинна оплата стимулює працівників до певної тривалості робочого часу, але не зацікавлює у зростанні продуктивності праці та інших показників. Насправді, недоліки у встановленні єдності заходів робочого часу і міри результативності, при встановленні норм праці, в рамках кожної форми оплати, видавалися за недоліки тієї чи іншої системи оплати праці.

На основі проведеного дослідження виявлено: одна з найважливіших проблем організації заробітної плати – знайти механізм зацікавленості працівників, здатний забезпечити максимально тісний взаємозв'язок їх заробітної плати з фактичним трудовим внеском. Традиційні системи оплати праці, на основі тарифної системи, дозволяють при їхньому раціональному застосуванні забезпечувати такий зв'язок. Разом з тим, підприємства і організації в останні роки нерідко йдуть шляхом пошуку нетрадиційних методів в організації оплати праці. До достоїнств нетрадиційних систем оплати праці, безсумнівно, можна віднести їх простоту, доступність для розуміння механізму нарахування заробітку кожного працівника, що підвищує значущість стимулюючої функції заробітної плати. Не існує поганих чи гарних систем оплати праці, так само, як і не існує ідеальної системи оплати праці, при якій залишаться повністю задоволеними і роботодавець, і працівник.

У кожної організації є свої особливості і відмінності від інших, в залежності від яких повинна розроблятися система оплати праці. На кожному підприємстві можна розробити оптимальну схему

нарахування заробітної плати. Але при розробці систем оплати необхідно вирішити два основні завдання. По-перше, кожна система має спрямувати зусилля працівника на досягнення таких показників трудової діяльності, які забезпечать отримання необхідного роботодавцеві виробничого результату: випуску потрібної кількості конкурентоспроможної продукції з найменшими витратами. По-друге, кожна система оплати повинна надавати працівникові можливість для реалізації наявних у нього розумових і фізичних здібностей, дозволяти йому домагатися в робочому процесі повної самореалізації як особистості.

Список використаних джерел

1. Конюкова Н. І. Оплата праці персоналу (для бакалаврів). М.: КноРус, 2017. 57 с.

2. Ліберман І. А. Технічне нормування, оплата праці і проектно-смет.: Уч. М.: Інфра-М, 2018. 270 с.

3. Ребров А. В. Мотивація та оплата праці. Сучасні моделі та технології: Навчальний посібник. М.: Інфра-М, 2018. 240 с

4. Горелов Н. А. Оплата праці персоналу: методологія та розрахунки: Підручник та практикум для бакалаврату та магістратури. Люберци: Юрайт, 2016. 412 с.

5. Гаврилюк Л. І. Економіка підприємства. Житомир: ЖІТІ, 2016. 152 с.

6. Теліщук Л. О. Заробітна плата і питання її трансформації. Фінанси України. 2003. № 6. С. 98 –102.

7. Вещуніна Н. Л., Фоміна Л. Ф. Аналіз системи оплати праці. К., 2017. 543 с.

8. Гіляровська Л. Т. Оплата праці працівників АПК. Вид.: Юніті, 2016. 277 с.

9. Крилов Е. І., Власова В. М., Журавкова І. В. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів підприємства та витрат на оплату праці: навч. допомога. К.: Фінанси та статистика, 2018. 272 с.

УДК 331.108

Ольга Кузнєцова
к.е.н., доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП

Світлана Ващук
студентка 4 курсу спеціальності Економіка Одеського інституту МАУП

Анастасія Кралєва
магістрантка спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Анотація. *Проведено аналіз факторів впливу управління персоналом, досліджено сутність* трудового *потенціалу, фактори формування трудового потенціалу, систему управління персоналом.*

Abstract. *The analysis of factors affecting personnel management was carried out, the essence of labor potential, factors of formation of labor potential, personnel management system were investigated.*

Вступ. Розвиток ринкових відносин та зростання економіки в Україні зумовлює активізацію діяльності підприємств різних сфер діяльності, специфіку їх функціонування. Тому підприємствам, щоб вижити, необхідно правильно визначати свою стратегію та тактику поведінки і постійно здійснювати сучасне управління трудовим колективом. Управління персоналом є однією із найважливіших сфер діяльності організації, яка може багаторазово підвищити ефективність будь-якого виробництва. Люди самі вирішують, процвітати підприємству чи ні.

Постановка проблеми. Сьогодні всі розуміють: щоб розвиватись, одержувати прибуток і зберігати конкурентоспроможність організації, керівництво повинно оптимізувати віддачу від вкладень будь-яких ресурсів: матеріальних, фінансових і головне – людських. Коли організація дійсно турбується про людей, її загальна філософія, клімат і настрій обов'язково відбивається на результатах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення ефективності управління персоналом присвячені наукові праці відомих закордонних та вітчизняних вчених, таких як: О. Ареф'єва, В. Веснін, С. Вінницький, Н. Гавкалова, С. Гончаров, В. Гриньов, О. Гудзинський, П. Друкер, Й. Завадський, Ф. Зінов'єв, А. Кібанов, П. Ковалишин, А. Колот, М. Новікова, С. Мочерний, В. Онікієнко, В. Пономаренко, М. Пул, І. Швець, М. Уорнер, А. Черкасов та багато інших [1–11].

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій з формування і функціонування механізмів підвищення ефективності управління персоналом підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Управління персоналом – це діяльність організації, спрямована на ефективне використання людей (персоналу) для досягнення цілей, як організації, так і індивідуальних (особистих). Вона розглядає кожного працівника як особистість і пропонує послуги по задоволенню індивідуальних потреб, що орієнтовані на майбутнє. Ефективне управління персоналом повинно допомагати організації, забезпечувати її компетентними кадрами постійно і в довгостроковій перспективі [9, с. 107].

З цього випливає, що поняття «управління персоналом» має два основних аспекти:

1) функціональний;

2) організаційний.

У функціональному відношенні під управлінням персоналом розуміється виконання таких найважливіших елементів:

- визначення загальної стратегії;
- планування потреби організації у персоналі з урахуванням діючого кадрового складу;
- залучення, відбір та оцінка персоналу;
- підвищення кваліфікації персоналу та його перепідготовка;
- система просування по службі (управління кар'єрою);
- звільнення персоналу;
- побудова та організація робіт, у тому числі визначення робочих місць, функціональних і технологічних зв'язків між ними, змісту та послідовності виконання робіт, умов праці;
- політика заробітної плати та соціальних послуг;
- управління витратами на персонал.

Спираючись на теоретичні засади менеджменту, можна визначити, що процес управління персоналом включає такі функції:

1. планування – це постановка цілей, розробка правил і послідовності дій, розробка планів і прогнозування деяких можливостей у майбутньому;

2. організація – це постановка завдань перед кожним підлеглим, поділ на відділи, делегування частини повноважень підлеглим, розробка каналів управління і передачі інформації, координація роботи підлеглих;

3. керівництво – це вирішення питання про визначення стандарту для необхідних кандидатів, підбір, відбір працівників, встановлення вимог до виконуваної роботи, оцінка виконання робіт, консультування працівників, навчання і розвиток кар'єри працівників;

4. контроль – це встановлення відхилень від вимог за кількістю і якістю роботи, рівня продуктивності, перевірка відповідності виконуваних робіт встановленим стандартам, нормам;

5. регулювання – коригування робіт, встановлених вимог у разі необхідності [7, с. 122].

Управління персоналом здійснюється при допомозі науково-розроблених методів. Методи – це спосіб впливу на колектив або окремого працівника для досягнення поставленої цілі, координації його діяльності в процесі виробництва. В теорії і практиці управління застосовують три групи методів: адміністративні, економічні і соціально-психологічні:

- адміністративні методи: формування структури й органів управління; установлення держзамовлень; затвердження адміністративних норм і нормативів, видання наказів і розпоряджень; підбір і розміщення кадрів; розробка положень, посадових інструкцій і стандартів діяльності організації;

- економічні методи: техніко-економічний аналіз; техніко-економічне обґрунтування; планування; матеріальне стимулювання; ціноутворення; податкова система; економічні норми і нормативи;

- соціально-психологічні методи: соціальний аналіз у колективі працівників; соціальне планування; участь працівників в управлінні; соціальний розвиток колективу; психологічний вплив на працівників (формування груп, створення нормального психологічного клімату, моральне стимулювання, розвиток у працівників ініціативи і відповідальності).

Теоретичний каркас механізму цільового управління персоналом становить квадра принципів. Перший, або основний, принцип – ціле покладання. Цей принцип припускає доведення стратегічних цілей організації до кожного її підрозділу і працівника аж до рівня С (спеціаліста). Другий принцип – зворотного зв'язку. Якщо цілі доводяться до виконавців у конкретному вигляді (найчастіше в показниках), то вони повинні систематично оцінюватися за рівнем їх досягнення через результати трудової діяльності всіх категорій персоналу – від А до С (діяльність працівників категорії Д завжди відслідковується безпосередньо і доводиться до їх відома). При цьому результативність трудової діяльності першого керівника оцінюється за ступенем досягнення стратегічних цілей організації загалом, результативність інших керівників – за ступенем досягнення локальних цілей очолюваних ними підрозділів як складових стратегічних цілей. Отже, систематична оцінка результатів трудової діяльності працівників має надзвичайно велике значення.

Третій принцип – адекватності фахових, ділових і особистих якостей працівника цілям організації на посаді, яку він обіймає. Вищих показників досягають працівники високого рівня кваліфікації, які водночас за природними задатками і здібностями найбільше відповідають посаді, яку обіймають. Тому оцінка ділових і особистих якостей працівників так само має важливе значення.

Четвертий принцип – цілеспрямованої мотивації персоналу. Реалізація цього принципу пов'язана, з одного боку, з обов'язковим урахуванням рівня досягнення цілей (результатами трудової діяльності) працівниками, а з іншого – з виявленням і відповідним використанням їхніх мотиваційних установок. Тому при формуванні ефективної мотивації персоналу особливу увагу слід приділяти оцінці не лише результатів праці, а й мотиваційних установок працівників, за якими формуватиметься система стимулювання [3, с. 55].

Висновки та пропозиції. Об'єктивна оцінка персоналу є основним інструментом побудови теоретичного каркасу механізму цільового управління персоналом, за допомогою якого можна сформувати ефективну діяльність організації з урахуванням інтересів її працівників. При цьому з'являється можливість поступово змінювати трудову ментальність вітчизняних працівників у межах жорстко демократичних правил їхньої трудової поведінки. Ці правила диктуються жорсткою кваліметричною оцінкою персоналу, демократичність якої зумовлюється безпосередньою участю персоналу

в кваліметричній оцінці власної діяльності, фахових, ділових і особистих якостей.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що для успішного розвитку організація повинна управляти набором, навчанням, оцінкою, винагородами персоналу, тобто створювати, удосконалювати методи, процедури, програми організації цих процесів. У сукупності та єдності методи, процедури, програми являють собою систему управління персоналом. Головними елементами системи управління є люди, які одночасно виступають об'єктом і суб'єктом управління. Здатність людських ресурсів одночасно виступати як об'єктом, так і суб'єктом управління – основна специфічна особливість управління.

Список використаних джерел

1. Азарова Л. О. Управління персоналом: навч. посіб.; ВНТУ. Вінниця: ВНТУ, 2014. 283 с.
2. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 468 с.
3. Бутко М. П., Задорожна С. М., Іванова Н. В. та ін. Виробничий менеджмент: підручник. За заг. ред. Бутка М. П. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 424 с.
4. Виноградський М. Д., Шканова О. М. Організація праці менеджера: навч. посіб., Київ: Кондор, 2017. 518 с.
5. Гавриш О. А., Довгань Л. Є., Крейдич І.М., Семенченко Н. В. Технології управління персоналом: монографія. Київ: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. 528 с.
6. Дячун О. В. Організація, нормування та оплата праці: навч. посібник. Львів: Видавнича фірма «Афіша», 2017. 220 с.
7. Кібанов А. Я. Управління персоналом підприємства: навч. посібник. 4-е вид., доп. і перероб. М.: ІНФРА-М, 2015. 638 с.
8. Криворучко О. М., Водолажська Т. О. Управління персоналом підприємства: навч. посібник. Х: ХНАДУ, 2016. 200 с.
9. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т.; за ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. Т. 2. 568 с.
10. Севастьянов Р. В., Ткаченко С. А. Кадрова політика підприємства та напрями її вдосконалення. *Економічний вісник Запорізької інженерної академії*, 2016. С. 177–187.
11. Hitt M. Strategic management: competitiveness & globalization. Concepts and cases. Boston: Cengage Learning, 2017. 743 p.

УДК 330.3

Олена Радова,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування
Одеського інституту МАУП

Дмитро Глущенко,
студент 2 курсу спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

Василь Мендюк,
магістрант спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ТА УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація**. У статті розглянуто питання щодо витрат та оптимального плану виробництва, поняття ресурсних оборотів, ефективність розвитку компанії, здатність компанії до розвитку, план прибутку, а також питання конкуренції між виробниками.*

***Abstract.** The article examines such concepts as costs and the optimal production plan, the concept of resource turnover, the efficiency of the company's development, the company's ability to develop, the profit plan, as well as competition between manufacturers.*

Вступ. Проблеми господарювання на підприємствах є складними та багатосторонніми, що обумовлено соціально-економічною нестабільністю, застарілими технологіями і устаткуванням, низькою культурою менеджменту та маркетингу тощо. Велика кількість різних чинників, які надають різнонаправлений вплив на економічну ефективність підприємства. Водночас у більшості підприємств відсутній теоретичний і практичний досвід управління, який би відповідав вимогам сьогодення по ефективній організації бізнесу.

Підвищення стійкості та ефективності господарчої діяльності може бути досягнуто за рахунок формалізації економічних процесів. Використання моделювання надає нові можливості, пов’язані з

об’єктивізацією інтуїтивних уявлень, з можливістю критичного аналізу чітко сформульованих гіпотез та кількісною оцінкою результатів прийнятих господарських рішень.

Аналіз переваг та недоліків підходів та моделей щодо формування плану розвитку підприємств показав, що існуючі підходи вимагають розвитку. Це обумовлено тим, що вони або стосуються окремих сфер інноваційно-інвестиційної діяльності, і тому враховують тільки деякі аспекти діяльності у відриві від загальної стратегії, або недостатньо формалізовані, не враховують специфіку підприємства. Саме тому робота, яка має за мету комплексне моделюванню процесів формування плану розвитку підприємства, є актуальною.

Постановка проблеми. Оперативне планування виробництва полягає в розробці найважливіших об'ємних та календарних показників виробничо-господарської діяльності підприємства. Кожен процес оперативного планування передбачає виконання економістами-менеджерами таких етапів діяльності: вибір стратегії розвитку підприємства, обґрунтування форми організації виробництва, визначення логістичної схеми руху матеріальних потоків, розробка основних календарно-планових нормативів, оперативне планування роботи виробничих підрозділів, організаційна підготовка виробництва, безпосередня організація оперативної роботи, поточний контроль і регулювання ходу виробництва. Основне завдання оперативного планування зводиться в кінцевому підсумку до забезпечення на підприємстві злагодженого і ритмічного ходу всіх виробничих процесів з метою найбільшого задоволення основних потреб ринку, раціонального використання наявних економічних ресурсів і максимізації прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі вчені досліджували різні аспекти зазначених проблем: Н. Андреюк, О. Базілінська, І .Вініченко, Н. Гончарова, Т. Горобчук, А. Задоя, В. Кириленко, В. Лісовицький та інші [1–10].

Метою дослідження є дослідження оптимізація виробництва та управління грошовими потоками підприємства. Забезпечити максимально можливу ефективність господарювання спроможний тільки оптимальний план виробництва продукції і оптимум споживача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Монополіст кожну наступну одиницю продукції може продати лише за меншою ціною, тому, з метою уникнення зменшення загальної виручки, він не збільшуватиме обсяг виробництва більше, ніж таке значення, за якого еластичність попиту буде меншою за одиницю. Таким чином, для підприємства на ринку чистої монополії:

• крива попиту має від'ємний нахил; гранична виручка є меншою, ніж ціна для будь-якого обсягу товарів;

• якщо еластичність попиту менша, ніж одиниця, то гранична виручка має від'ємне значення;

• невигідним є виробництво такого обсягу продукції, за якого попит є нееластичним, оскільки зменшення ціни призводить до зменшення загальної виручки [5, с. 84].

На ринку чистої монополії підприємство при заданих функціях попиту та витрат може максимізувати прибуток, обираючи обсяг випуску та ціну. Завданням аналітичної моделі є максимізація функції прибутку при змінному обсягу випуску.

Фірма на ринку чистої монополії максимізує прибуток, коли обирає такий обсяг виробництва, для якого гранична виручка дорівнює граничним витратам, а ціна при цьому дорівнює ціні попиту для певного обсягу блага.

Підходом до визначення обсягів продукції, що конкурентна фірма захоче запропонувати на ринку по будь-якій можливій ціні, є визначення і порівняння сум, що кожна додаткова одиниця продукції буде додавати до валового доходу, з одного боку, і до валових витрат – з іншого. Тобто, фірмі варто порівняти граничний доход (MR) і граничні витрати (MC) кожної наступної одиниці продукції. Будь-яку одиницю продукції, граничний доход від якої перевищує її граничні витрати, необхідно виробляти, тому що на кожній такій одиниці продукції фірма одержує більше доходу від її продажу, чим вона додає до витрат, виробляючи цю одиницю.

Отже, одиниця продукції додає до сукупних прибутків чи – може бути і такий випадок – зменшує збитки. Точно так само, якщо граничні витрати одиниці продукції перевищують її граничний доход, фірмі варто уникати виробництва цієї одиниці. Вона додасть більше до витрат, чим до доходу; така одиниця продукції не буде окупатися.

На початкових стадіях виробництва, коли обсяг випуску відносно невеликий, граничний доход буде звичайно (але не завжди) перевищувати граничні витрати. Отже, буде прибуток в межах цього

обсягу виробництва. Але на наступних стадіях виробництва, коли обсяг випуску відносно великий, граничні витрати підвищуються і викликають зворотну дію [6, с. 125].

Граничні витрати будуть перевищувати граничний доход. Тому необхідно уникати виробництва продукції, що потрапляє в цей інтервал, в інтересах максимізації прибутку. Розділяти ці два інтервали виробництва буде особлива точка, у якій граничний доход дорівнює граничним витратам. Ця точка – ключ до правила, що визначає обсяг виробництва: фірма буде максимізувати прибуток, мінімізувати збитки, виробляючи в тій точці, де граничний доход дорівнює граничним витратам.

Для зручності ми будемо називати цей керівний принцип максимізації прибутку правилом MR=MC. Для більшої частини даних про співвідношення MR і MC не буде вираженого цілим числом рівня виробництва, при якому MR і MC точно рівні. У таких випадках фірмі варто зробити останню цілу одиницю продукції, у якої MR перевищує її MC [9, с. 78].

Три відмітні риси цього правила MR=MC заслуговують коментаря:

1. Обмеження: правило припускає, що фірма захоче працювати, ніж закритися. Граничний доход повинний перевищувати середні змінні витрати, або фірма вважає кращим закритися, чим робити обсяг продукції, при якому MR=MC.

2. Потрібно підкреслити, що правило MR=MC є точним орієнтиром максимізації прибутку для усіх фірм, незалежно від того, чи є вони чисто конкурентними, монополістичними, монополістично конкурентними чи олігополістичними. Застосування правила не обмежується особливим випадком чистої конкуренції.

3. Третій (пов'язаний з попередніми) момент полягає в тому, що правило MR=MC можна сформулювати у трохи іншій формі, якщо застосовувати його для чисто конкурентної фірми. Згадаєте, що ціна продукту визначається широкими ринковими силами пропозиції та попиту. І хоча конкурентна фірма може продавати настільки багато чи настільки мало, скільки вона захоче при даній ціні, фірма не може маніпулювати самою ціною. Тобто, крива попиту, чи продажів конкурентного продавця зовсім еластична при поточній ринковій ціні. У результаті ціна продукту і граничний доход рівні; тобто кожна продана додаткова одиниця продукції додає точно свою ціну до валового доходу. Таким чином, в умовах чистої конкуренції – і тільки

при чистій конкуренції – ми можемо заміняти ціну граничним доходом у правилі, так що воно буде звучати в такий спосіб: щоб максимізувати прибуток чи мінімізувати збитки, конкурентній фірмі варто виробляти в точці, де ціна дорівнює граничним витратам (P=MC). Це правило P=MC є просто частковим випадком правила MR=MC [11, с.22].

Висновки. Управління витратами доцільно у всіх сферах діяльності підприємства й має велике значення та цінність для всіх місць виникнення витрат. Витрати підприємства можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація витрат потрібна для визначення вартості продукції та відповідно для ціноутворення; для визначення собівартості продукції, тобто локальних витрат. Велике значення класифікації затрат в управління ними і перш за все здійснення калькуляції собівартості продукції для різних потреб управління. Оскільки управлінські рішення зазвичай спрямовані на перспективу, керівництву насамперед необхідно інформація про очікувані витрати та доходи. У зв'язку з цим вирізняють очікувані та безповоротні витрати. Одним із інструментів дослідження ринку й збереження конкурентоспроможності є аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, у т ч. й аналіз його фінансового стану. Порядок і інструментарій аналізу, який здійснюється з метою прийняття фінансових рішень, визначається самою логікою функціонування фінансового механізму підприємства.

Список використаних джерел

1. Андреюк Н. Мікроекономіка: Навч. посібник для студ. вузів. К.: Кондор, 2019. 174 с.

2. Базілінська О., Мініна О. Мікроекономіка: Навчальний посібник. За ред. Олени Базілінської; М-во освіти і науки України. 2-ге вид., перероб. і доп.: Центр навчальної літератури, 2020. 349 с.

3. Ватаманюк О. З. Мікроекономіка: Навч. посіб. Л.: Інтелект-Захід, 2019. 176 с.

4. Вініченко І. І. Мікроекономіка: Навч. посібник для студ. вузів. ГУ "ЗІДМУ". К.: Центр навчальної літератури, 2020. 265 с.

5. Гончарова Н. М. Мікроекономіка: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом. К.: МАУП, 2020. 304 с.

6. Горобчук Т. Мікроекономіка: Навчальний посібник. М-во освіти і науки України, Житомирський інженерно-технологічний ун-т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 271 с.

7. Задоя А. Мікроекономіка: Курс лекцій та вправи: Навч. посібн. К.: Знання, 2018. 211 с.

8. Кириленко В. Мікроекономіка: Навчальний посібник для економ. спец. студ. вузів/ Володимир Кириленко. К.: Таксон, 2018. 334 с.

9. Косік А., Гронтковська Г. Мікроекономіка: Навчальний посібник. М-во освіти і науки України. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 415 с.

10. Лісовицький В. Мікроекономіка: Навчальний посібник. 3-є вид., доп. та переробл. К.: Кондор, 2022. 163 с.

11. Мікроекономіка: Опорний конспект лекцій/ В. Базилевич, В. Лук'янов, Н. Писаренко, Н. Квіцинська; М-во освіти України, Київ. держ.торг.-екон. ун-т. К.: Четверта хвиля, 2018. 246 с.

РОЗДІЛ 2

Політико-правові, історичні, психологічні, культурні та філософські аспекти управління

УДК 364:061.1ЄU:355(477)«2014/2022»

Олена Каракасіді,
кандидат наук з державного управління,
доктор філософії в галузі права МКА/АУП, доцент,
професор МКА, професор кафедри правових дисциплін,
директор Одеського інституту МАУП

Надія Ісікова,
Консультант Комітету з екології Європейського парламенту
(м. Брюссель, Бельгія)

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЄВРОСОЮЗУ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. *Автори проаналізували з практичної точки зору напрями і механізм надання гуманітарної допомоги ЄС Україні після повномасштабного вторгнення РФ в Україну.*

Abstract. *The authors analyzed from a practical point of view the directions and mechanism of EU humanitarian aid to Ukraine after the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine.*

У центрі Європи з 2014 року йде війна, проте більшість європейців збагнули це лише після її ескалації з 24 лютого 2022 року. Мільйони українців через криваву агресію рф стали вимушеними мігрантами. Станом на 27 вересня 2022 р. з початку повномасштабного вторгнення росії прикордонники України зафіксували 13,380 мільйонів виїздів. Починаючи з 28 лютого, 6,257 мільйона українців вже повернулися додому. У ООН повідомляють, що за час війни з України виїхали близько 9 млн громадян. Цифра перевищила кількість біженців із Сирії. Це найбільша криза біженців у Європі з часів Другої світової війни. Незважаючи на те, що майже щоденно повертаються назад декілька тисяч, все ж більшість лишається у Європі, українці віддають своїх дітей до шкіл і шукають роботу. У Європі зафіксовано понад 7,5 мільйона громадян України, які прибули у пошуках притулку. З них майже 4,2 мільйона у різних європейських країнах оформили статус тимчасового захисту. Найбільше українських біженців прийняла Польща. У польській прикордонній службі поділилися, що з початку війни в Україні до країни прибуло майже 6,5 мільйона українців. У

зворотному напрямку виїхало близько 4,5 мільйона. Близько 1,409 мільйонів громадян України мають у Польщі статус тимчасового захисту. Окрім Польщі, багато українців зупинилися у Німеччині, Чехії, Великій Британії та Нідерландах [1]. Значну допомогу надає Євросоюз і країни-члени ЄС.

Європейський Союз, його держави-члени та європейці по всьому континенту мобілізовані на підтримку людей, які рятуються від війни в Україні. Багато країн допомагали українцям гуманітарними вантажами ще з 2014 року. Але сьогодні вже буквально вся Європа підтримує Україну, працює на всіх фронтах, щоб підтримати Україну гуманітарною допомогою та цивільним захистом. Країни ЄС ввели в дію механізм тимчасового захисту, щоб забезпечити людям, які тікають з України, надійний статус і доступ до шкіл, медичної допомоги та роботи в ЄС. І вони готові спрямовувати більше допомоги й підтримки як людям, які виїхали з України, щоб шукати захисту в ЄС, так і тим, хто залишився в Україні. Щоб підтримати людей, які були змушені тікати з України через вторгнення або які залишилися в Україні і потребують допомоги, ЄС розробив спеціальні механізми підтримки. Так, можна допомогти, зробивши пожертву численним організаціям, які мобілізувалися в країнах-членах ЄС, щоб підтримати людей з України, котрі шукають захисту в ЄС. До них належать національні філії міжнародних агентств, «парасолькові» організації та низка інших благодійних і гуманітарних організацій. ЄС на сайті Європейської комісії на сторінці «Солідарність з Україною», створив інтерактивну карту, на якій європейці можуть натиснути на свою країну, щоб побачити, через яку організацію можна пожертвувати українцям-вимушеним переселенцям [2].

Наприклад, в Австрії можна пожертвувати через такі організації: Caritas, SOS Kinderdorf, Diakonie, Nachbar in Not, Ärzte ohne Grenzen, Samariterbund, Österreichisches Rotes Kreuz, Caritas Austria, Hilfswerk International, Volkshilfe.

Також можна підтримати людей в Україні, для цього можна пожертвувати через офіційний сайт гуманітарної допомоги українського Уряду, доступ до якого розрекламований в ЄС. Можна здійснити пожертву через великі організації невідкладної допомоги, що діють на місцях і координують допомогу Україні. Для цього слід відвідати їхні вебсайти, щоб дізнатися, як це зробити.

Міжнародні організації взяли на себе обов’язки гуманітарних партнерів України. Це такі організації:

- УВКБ ООН - Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
- Кризовий фонд ООН
- Центральний фонд ООН реагування на надзвичайні ситуації (CERF)
- Дитячий фонд ООН - ЮНІСЕФ
- Всесвітня продовольча програма
- Міжнародна організація з міграції
- Фонд ООН у галузі народонаселення
- ООН-Жінки
- Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця
- Міжнародний комітет Червоного Хреста і Червоного Півмісяця
- Міжнародна неурядова організація Save the Children («Врятуймо дітей»)
- Громадська організація «Людина в біді»
- Міжнародна неурядова гуманітарна організація Care
- Данська Рада у справах біженців
- Польська гуманітарна акція
- Норвезька Рада у справах біженців
- Агенція технічного співробітництва і розвитку ACTED
- Громадська організація Médecins du Monde
- Громадська організація Caritas
- Всесвітня громадська гуманітарна організація «Міжнародний комітет порятунку»
- Міжнародне об'єднання Oxfam
- Міжнародна медична гуманітарна організація «Лікарі без кордонів»
- Адвентистська агенція допомоги і розвитку
- Гуманітарна організація Intersos
- Французька гуманітрана організація «Міжнародна невідкладна допомога»/Première urgence internationale
- Міжнародна гуманітарна організація HelpAge
- Громадська гуманітарна організація Triangle Génération Humanitaire

- Благодійна організація ASB – Arbeiter-Samariter-Bundes Deutschland
- Всесвітня гуманітарна організація Action against Hunger
- Міжнародна гуманітарна агенція Goal Global
- Ірландська гуманітарна фундація Concern Worldwide
- Британська благодійна організація World Jewish Relief
- Всесвітня благодійна мережа Global Giving
- Британська парасолькова мережа благодійних організацій Disasters Emergency Committee
- Міжнародна громадська організація допомоги людям з інвалідністю Handicap international
- Міжнародна благодійна католицька організація Jesuit Refugee Service (JRS)
- Християнська благодійна організація MAP International
- Глобальна гуманітарна організація Heart to Heart International
- Глобальна гуманітарна організація International Medical Corps
- Глобальна мережа захисту дітей Child Helpline International

Наприклад, Кризовий фонд ООН на своєму сайті зазначає: «Україна: Основний тягар конфлікту несуть цивільні особи. Посилення бойових дій в Україні загрожує життю та добробуту десятків тисяч сімей. Допоможіть нам забезпечити їх засобами для виживання. Організація Об'єднаних Націй та її гуманітарні партнери зобов'язуються залишатися та надавати допомогу та захист народу України» [3].

Серед гуманітарних партнерів – універсальні та інші міжнародні організації, громадські та релігійні організації. Наприклад, громадські католицькі організації Caritas (Карітас України та Карітас-Спес Україна) з початку повномасштабної війни в лютому 2022 року допомогли понад 2000000 людей, які постраждали від триваючих політичних заворушень у регіоні через свої 50 місцевих центрів, розкиданих по всій країні [4]. Діють ці організації в Європі і в містах України, куди перемістилися люди з місць бойових дій чи з окупованих територій. Є така організація і в Одесі, яка за різними адресами видає щотижня гуманітарну допомогу вимушеним переселенцям.

Є гуманітарні партнери, присутні в сусідніх з Україною державах, це:

- Благодійна міжнародна організація «Діти війни»/War Child.

- Міжнародна громадська організація «Корпус милосердя»/Mercy Corps.
- Міжнародна громадська організація ActionAid International.
- Міжнародна громадська організація PLAN International.
- Іспанська громадська організація Alianza por la Solidaridad.
- Громадська гуманітарна фундація AVSI.

Як бачимо, більшість міжнародних організацій в країнах світу долучились до гуманітарної допомоги українцям, за що Україна їм дуже вдячна. Пожертвування, що безпосередньо спрямовані українцям, які тікають від жахів війни, передають наступним організаціям: Caritas Україна, Razom, Українська громадська організація підтримки дітей «Голоси дітей», Українська громадська ініціатива допомоги постраждалим від війни «Восток SOS», Центр гуманітарної та медичної допомоги Україні.

Європейська комісія створила нову систему для спрямування пожертв від приватного сектору в натуральній формі в Україну, Молдову та країни ЄС в регіоні. Через Механізм цивільного захисту ЄС координуватиме вчасну та безпечну доставку пожертвуваних предметів екстреної допомоги, як-от ліки, медичне обладнання, засоби захисту від хімічної, біологічної, радіологічної або ядерної зброї, а також предмети укриття. Приватні організації з усього ЄС, які бажають пожертвувати, можуть зв'язатися з Комісією електронною поштою: ECHO-private-donations@ec.europa.eu [2].

Сьогодні у ЄС майже півмільярда людей мобілізувалися задля України. Європейці влаштовують демонстрації по всьому континенту, а багато хто запропонував допомогу і відкрив свої домівки для людей, які втекли з України. Українців влаштовують на роботу, тим, хто не може працювати, виплачують соціальну допомогу, надають ліки, українських дітей інтегрують в заклади освіти країн ЄС. Від волонтерів, з відеосвідчень в ІНТЕРНЕТі ми знаємо, яка велика гуманітарна допомога здійснюється для українців.

Розраховано, що українці на цей час мають збільшити робочу силу в Євросоюзі на 0,5 %. Джованні Пері, економіст Каліфорнійського університету в Девісі, припускає: «Кожен біженець може коштувати 8000-10000 доларів США в перший рік, які підуть на житло та іншу

підтримку». Але з огляду на жорсткі європейські ринки праці, він очікує, що українські біженці, які залишаться, зароблять достатній дохід у наступні роки [1]. Проте, сподіваємось, що війна не буде тривати роками, і вимушені мігранти повернуться додому.

Отже, весь світ бачить велику гуманітарну допомогу українцям, і знає, яку значну військову допомогу надають Україні США, Велика Британія і Євросоюз. Перемога України, яка неодмінно буде, стане перемогою світла над темрявою, перемоги демократичних цінностей, принципів верховенства права і захисту прав людини над тоталітарними російськими імперськими середньовічними забаганками. Ми розуміємо, що переважна більшість наших громадян повернеться додому, але добра пам'ять і подяка європейцям та іншим людям і організаціям світу, які допомогли Україні вижити і перемогти, ніколи не зітреться з пам'яті українського народу та мешканців інших європейських країн.

Список використаних джерел

1. Спеціалісти розповіли, скільки коштів витрачає ЄС на біженців з України. URL: https://meta.ua/uk/news/economics/54609-spetsialisti-rozpovili-skilki-koshtiv-vitrachae-es-na-bizhentsiv-z-ukrayini/ (дата звернення: 05.10.2022).

2. ЄС підтримує Україну. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-stands-ukraine_uk (дата звернення: 05.10.2022).

3. Кризовий Фонд ООН. URL: https://crisisrelief.un.org/ukraine-crisis (дата звернення: 05.10.2022).

4. Caritas. URL: https://www.caritas.org/ukraine-appeal-22/ (дата звернення: 05.10.2022).

УДК 1:122/129+159.942

Алла Нерубасська,
д.філос.н., доцент, завідувач кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Анастасія Кузнецова,
викладач кафедри загальнонаукових, соціальних
та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ РОЗГЛЯД ПРОБЛЕМИ СТРАХУ

Анотація. *Авторами звернено увагу на екзистенціал страху в контексті нових проблем сьогодення.*

Abstract. *The authors drew attention to the existential aspect of fear in the context of new problems today.*

Вступ. В історії розвитку філософії про людину є відомий феномен, який завжди бентежив розум, – це страх. Не зважаючи на те, що до феномену страху або жаху звернені вчення античних (Демокріт, Сократ, Платон, Аристотель, Сенека та ін.), середньовічних філософів (Григорій Ниський, Августин Блаженний та ін.), філософів Відродження (Н. Макіавеллі, М. Монтень), Нового часу (Р. Декарт, Т. Гоббс, Д. Юм та ін.), Просвітництва (П. Гольбах, Ш. Монтеск'є та ін.), проблема його переживання залишається невичерпаною та актуальною в контексті сучасних небезпек.

Постановка проблеми. Вчені-психологи продовжують шукати шляхи допомоги людині в переживанні страху, за допомогою методик покращують стан в момент появи страху, після відчуття страху, працюють з наслідками посттравматичних ситуацій тощо. Особливо необхідна допомога спеціалістів, коли страх викликає психічні розлади, де вже допомога людині потрібна на професійному рівні. «Саме в контексті сучасної соціально-політичної та культурної ситуації в Україні дуже важливою є актуалізація антифобіальних дискурсів, які б давали людям можливість протистояти як реальним загрозам, так і віртуальним жахам» [1, с. 70–80].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато дослідників писали про філософське поняття «страх». Це Г.Гегель, С. К'єркегор, Ф. Ніцше, О. Шопенгауер, М. Гайдегер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр.

Звертаючись до психології, відомі представники психоаналізу та неофрейдизму З. Фрейд, О. Ранк, К. Юнг, К. Хорні, Е. Фром та ін. досліджували страх як невід'ємний елемент буття людини. У сучасній українській науці можна відмітити Т. Лютого, Н. Паніна, І. Бичко та ін. Сучасні дослідники пишуть, що XXI століття не змогло позбутися старих страхів та набуло багато нових, не відомих у попередні епохи, наприклад, страхи у комунікативному просторі Інтернет. «Настрій і поводження соціального індивіда багато в чому залежить від тих відчуттів, яких він очікує стосовно майбутнього, і страх перед ним є типовим для новітньої епохи» [2, с. 6]. Не зважаючи на те, що людство стикалося з пандеміями та війнами, страхи, пов'язані зі страхом за життя, повернулися в цивілізовані країни.

Метою даного дослідження є звернення локусу уваги до проблеми страху в контексті сьогодення та його соціально-філософський вимір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страх може бути амбівалентним. «Може дезорганізовувати людину, руйнувати конструктивну складову особистості, не давати змоги долати духовну кризу і розвивати позитивне світосприйняття та ефективно вдосконалювати себе на основі загальнолюдських цінностей» [2, с. 7]. Під час війни Україна стикається з загрозою, яка несе не тільки та не просто жах, а й реальну смерть.

Смерть є головним джерелом тривоги (невротичної, нормальної та екзистенційної). Джерела тривоги можуть бути свідомими та несвідомими [3]. К. Эксли стверджує, що люди просто звикають бачити смерть інших, але зовсім не хочуть думати про свою, таке собі відчуження від смерті [6]. І. Ялом пише, що у деяких людей страх існує неявно, у вигляді неспокою, або маскується під іншу психологічну проблему, у інших, він проявляється відкрито, у третіх – переростає в жахіття, що здатне знищити щастя та задоволення від життя [4, с. 7–8].

Страх – це емоційна реакція на відому або певну загрозу. Наприклад, якщо ви йдете темною вулицею, і хтось наставляє на вас пістолет і каже: «Це пограбування», тоді ви, швидше за все, відчуєте реакцію страху. Небезпека реальна, певна та миттєва. Є явний і присутній об'єкт страху [8].

Карен Хорні не вважала, що тривога є необхідним компонентом у психіці людини, як це стверджував З. Фройд. За Хорні, тривога виникає в результаті відсутності відчуття безпеки в міжособистісних стосунках, вона вважала, що в дитинстві у людини є дві основні

потреби: потреба у задоволені і потреба у безпеці. Задоволення охоплює всі біологічні потреби: в їжі, сні тощо. За Е. Фромом, основним шляхом вирішення проблеми переживання відчуження та внутрішнього занепокоєння за себе та іншу особистість є різні форми любові між людьми.

Сучасні підходи пропонують свою допомогу. Тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і обсесивно-компульсивний розлад (ОКР) є дуже поширеними і пов'язані з особистими та суспільними втручаннями. Клінічні практичні рекомендації пропонують психологічні та фармакологічні втручання для розладів, пов'язаних із тривогою, але більшість пацієнтів віддають перевагу психотерапії над фармакотерапією [5]. Сьогодні у психології розвиваються багато напрямів, які готові надавати таку допомогу. М'яким втручанням вважається арт-терапія. За допомогою казкотерапії, музикотерапії, малювання, пісочної терапії та інших підходів коректуються психічні стани, що пов'язані з тривогою та страхом. До страхів, пов'язаних зі смертю, необхідно відноситься з особливою увагою. Відголоски цих пережитих страхів можуть проявитися через деякий час у вигляді внутрішніх переживань, кошмарів, фобій тощо. Людині необхідно визнати, що такий страх у неї є, тобто прийняти його. А далі можна звернутися до когнітивних методик, методів психологічного захисту (З. Фрейд), НЛП-методів, психоаналізу тощо.

Незбагнена таємниця людського страху, аналіз цього екзістенціалу потребує подальшого дослідження. Сьогодні не тільки філософи та психологи займаються цією проблематикою, а й соціологи, філологи, медики, письменники тощо. Цікаво, як дитячі письменники допомагають батькам боротися зі страхами дитини. Це різні страхи: від боязні комах до боязні померти або втратити батьків. Для подолання кожного випадку, через вірши, приклади, в формі простого читання можна допомогти дитині впоратися з проблемою. Арт-терапія сьогодні успішно працює з проблемами дитячих страхів. Коли проблема набрала обертів, підключаються медики та пропонують медикаментозні методи лікування.

На першій план у дослідженні феномена страху виходить не біологічна, а культурна свідомість індивіда та суспільства. Такий аналіз дозволяє простежити виникнення та розвиток певних форм страху, характерних для даного суспільства, розкрити їх цілі та завдання, з якими вони покликані справлятися, та визначити можливі шляхи

рятування або мінімізації тиску страху і тривог на індивідів та суспільство в цілому [7, с. 155–159.]

Висновок. Таким чином, зрозуміло, що страх сьогодення не зник та не зникає, а переходить у нові форми й впливи на людину, а в масової свідомості відображає кризовий стан сучасного суспільства. Тому ще більше зростає необхідність соціально-філософського виміру страху, який має свою специфіку, на відміну від досліджень у психології або фізіології.

Список використаних джерел

1. Богун К. М. Категорія страху та жаху в контексті антифобіальних філософських практик (Античність та Середньовіччя). Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків: ХНПУ, 2015. Вип.45 (Ч. 2.). С. 70–80.
2. Мовчан М.М. Страх як проблема буття людини в соціальному середовищі: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 336 с.
3. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. М.: Класс; 2004. С. 215.
4. Ялом И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти. М.: Эксмо; 2010. С. 7–8.
5. Eva A. M. van Dis, MSc1; Suzanne C. van Veen, MSc1; Muriel A. Hagenaars, PhD1; et Long-term Outcomes of Cognitive Behavioral Therapy for Anxiety-Related Disordersa JAMA Psychiatry. 2020;77(3). P. 265–273. doi:10.1001/jamapsychiatry.2019.3986
6. Exley C. Review article: The Sociology of Dying, Death and Bereaverement. Sociology of Health & Illness. 2004. 26(1). P. 110–122. DOI: 10.1111/j.1467-9566.2004.00382.x
7. Zyryanov A. E. (2018) Fear as an Object of Social Philosophy. Russian Journal of Philosophical Sciences = Filosofskie nauki. 2018. No. 6, pp. 155–159. DOI: 10.30727/0235-1188-2018-6-155-159.
8. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 5th edition. American Psychiatric Association; 2013. 991 pages.

УДК 341.123

Людмила Перова,
к.ю.н, доцент кафедри правових дисциплін
Одеського інституту МАУП

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ООН В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ ТА БЕЗПЕЦІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню діяльності ООН, її інститутів і структури. Визначена роль ООН у підтриманні миру та вирішенні внутрішніх конфліктів держав різних регіонів. Доводиться, що ООН потребує реформування, насамперед, її головних структур: Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки, перетворення їх в ефективно працюючу структуру. Зазначено, що недостатнім є представництво держав світу серед постійних членів Ради Безпеки. Адже п'ять постійних членів не відображають належно картину сучасного мультиполярного світу. Визначено, що необхідна трансформація принципу «вето», серед іншого – обмеження або позбавлення права вето держави-агресора – члена Ради Безпеки. Крім того, вимагають свого реформування та вдосконалення діяльність з підтримки миру і роззброєння, створення ефективної системи забезпечення прав людини, координація діяльності спеціалізованих установ та спеціальних комісій і фондів ООН.*

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Статут ООН, вето.

Abstract. *The article is devoted to the study of the activities of the UN, its institutions and structure.The role of the UN in maintaining peace and resolving internal conflicts of states in various regions is defined. It is proven that the UN needs reforming, first of all, its main structures: the General Assembly and the Security Council, transforming them into an effectively working structure. It is noted that the representation of world states among the permanent members of the Security Council is insufficient. After all, the five permanent members do not adequately reflect the picture of the modern multipolar world. It was determined that the transformation of the «veto» principle is necessary, among other things - limiting or removing the right of veto of the aggressor state - a member of the Security Council. In addition, activities to support peace and disarmament, the creation of an effective system for ensuring human rights, and the coordination of the*

activities of specialized institutions and special commissions and UN funds require their reformation and improvement.

Key words: United Nations, UN General Assembly, UN Security Council, UN Charter, veto.

Вступ. Одним з головних викликів для Організації Об'єднаних Націй сьогодні є питання її реформування. Адже останні події світової політики ще раз засвідчили недостатню ефективність ООН та нагальну потребу змін з метою підвищення спроможності Організації реагувати на нові виклики та загрози. Це зумовлює актуальність вивчення цієї теми з метою аналізу недоліків і проблем діяльності Організації та можливих способів підвищення її ефективності.

Постановка проблеми. Попри зусилля Організації Об'єднаних Націй, війни, зокрема, війна РФ проти України, регіональні збройні конфлікти продовжують залишатися стійкою тенденцією розвитку міжнародних відносин. Серед інших тенденцій розвитку світової політики на нинішньому етапі виділяються такі: трансформація поняття державного суверенітету, глобалізаційний вплив на економіко-політичні явища, інформатизація багатьох суспільних процесів. Спостерігається посилення взаємозалежності світових економік, але водночас і тенденція до регіоналізації та фрагментації міжнародних відносин.

Залишаються актуальними глобальні проблеми людства, а саме: демографічні виклики, загроза планетарного потепління, міжнародна злочинність, зокрема діяльність численних терористичних організацій. У цих умовах виглядає нагальною потреба реформування Організації Об'єднаних Націй як гаранта міжнародної безпеки. Проблематика цього питання викликає значну зацікавленість, і варто детальніше дослідити нинішній стан і перспективи реформування Організації Об'єднаних Націй, зокрема такої її структури, як Рада Безпеки ООН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування ООН, як і питання посилення ефективності окремих напрямів діяльності Організації, наприклад, операцій з підтримки миру, неодноразово досліджували вчені та політики, зокрема, М. Карнс, Е. Лак, К. Мінгст, Дж. Мюллер, В. Е. Найт, К. Радд, Р. Трембле та багато інших. Цій проблемі присвячені численні документи, зокрема доповіді Генерального Секретаря та резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Проте, незважаючи на велику кількість заяв та резолюцій, сам процес реформування ООН ще не набрав достатніх обертів.

Метою статті є виявлення проблем у діяльності ООН, що впливають на її здатність виконувати поставлені завдання, дослідження перспектив реформування ООН, а також розробка пропозицій щодо підвищення ефективності роботи ООН.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація Об'єднаних Націй всі роки своєї діяльності відіграє важливу роль у численних прогресивних зрушеннях, що відбулися у світі в другій половині XX ст., і в цьому – історична місія цієї міжнародної організації.

ООН є унікальним і незамінним форумом обговорення глобальних проблем та пошуку шляхів їх розв'язання, інструментом врегулювання міжнародних конфліктів, підтримання миру і безпеки, розвитку співробітництва у політичній, економічній, соціальній та інших сферах завдяки універсальності її членства і всеохоплюючого масштабу її мандату.

У сучасному світі відбулося і багато негативних змін: загострення глобальних проблем, виникнення хвилі міжнародних конфліктів після розвалу біполярної структури, еволюція змісту і сутності конфліктів тощо, які зумовили необхідність адаптації ООН до нових реалій. Наразі склався новий баланс сил між центрами впливу. Так, внаслідок розвалу СРСР, багатопланової кризи в Росії, зміцнення позицій ФРН і Японії, Китаю, зростання ролі країн, що розвиваються, утворилася нова геополітична ситуація, яка має враховуватися в діяльності ООН. Зміцнілі країни і регіони мають бути адекватно представлені в головних органах ООН, особливо в Раді Безпеки.

Сучасний міжнародний розвиток відрізняється тим, що міжнародні проблеми все більше набувають транссекторального, міжсекторального характеру під час вирішення проблем урегулювання конфліктів, проблем розвитку, проблем надзвичайної допомоги. Тому, на наш погляд, невідкладним завданням ООН є забезпечення єдності цілей і дій різних департаментів та структур її системи, забезпечення комплексного підходу до розв'язання міжнародних проблем. Сьогодні як ніколи потрібна координація дій в усіх сферах.

Необхідність реформування ООН виникла давно, зокрема, і внаслідок зміни конфігурації сил на міжнародній арені. Як зазначає вчений Е. Лак, «ключ до реформи ООН може лежати не в інноваційності, а в розумінні того, чому попередні ініціативи зазнали

невдачі, і яким чином можна вдосконалити методи, що використовувалися для їх реалізації» [1, p. 115].

Дослідники серед головних проблем відзначають недостатнє представництво держав світу серед постійних членів Ради Безпеки (далі – Радбезу). Адже п’ять постійних членів не відображають належно картину сучасного мультиполярного світу. Ще у 2005 році проєкти реформування ООН, що їх висвітлив Генеральний секретар К. Аннан у Доповіді «При більшій свободі» [2], пропонували збільшення кількості постійних членів Радбезу. Також у них відзначено недостатньо широку компетенцію Економічної та Соціальної Ради, що нівелює її значення та значно збільшує обсяг роботи Ради Безпеки.

Найсуперечливішим механізмом в ООН сьогодні є *право вето*, що перетворюється окремими державами на інструмент маніпуляції та досягнення геополітичних цілей. До прикладу, на сучасному етапі одним з головних завдань для Росії в ООН є заперечення звинувачень у протиправній діяльності, зокрема, бомбардуваннях мирних об’єктів в Україні. У цьому завданні, як і в зусиллях РФ, спрямованих на блокування будь-яких рішень ООН щодо вирішення конфлікту в Україні, важливим механізмом політики Росії залишається саме право вето. Оскільки в сучасних умовах цей механізм є незамінним для російської зовнішньої політики, вона абсолютно не зацікавлена в реформуванні ООН. Особливо це стосується процесу прийняття рішень в Організації, адже недаремно Міністр зовнішніх справ РФ С. Лавров неодноразово наголошував на важливості збереження існуючої системи голосування в Раді Безпеки.

Р. Трембле вдало зауважив, що «через право накладання вето, кожен раз, коли один з п’яти постійних держав-членів є учасником кризової ситуації або міжнародної суперечки, Рада Безпеки і вся ООН виявляються паралізованими» [3].

Загалом, ООН сьогодні перетворилася на громіздку бюрократичну систему, численні органи якої дублюють функції одні одних або взагалі є застарілими та не відповідають вимогам часу. Володіючи Секретаріатом з 5,5 тис. працівників та бюджетом 5,4 млрд дол. [4], ООН все ж не в змозі належно реагувати на гострі проблеми світової політики. Тому існує нагальна потреба більшої орієнтації ООН на реальні результати, як зазначає К. Радд, а «не на кількість написаних доповідей» чи «елегантність процесів у конференц-залі» [5].

Сьогодні, з огляду на усі наявні на сучасному етапі проблеми в світовій політиці, провідні країни світу чекають від Генерального

Секретаря ООН змін, і особливо наголошують на необхідності подолання наявних розбіжностей у самій ООН. Адже однією із найгостріших проблем організації сьогодні є розкол серед постійних членів Ради Безпеки, зумовлений загостренням ситуації на міжнародній арені, зокрема війною Росії проти України, яка стала останньою краплею, що загострила відносини членів Радбезу до критичного рівня. За такого розколу участь Генерального Секретаря ООН у ролі своєрідного посередника задля налагодження діалогу та зменшення напруженості є надзвичайно важливою.

77-ма сесія Генеральної Асамблеї ООН, яка проходила 19–23 вересня 2022 року у США, засудила вторгнення Росії в Україну та ухвалила резолюцію, що засуджує російське вторгнення в Україну і закликає Москву негайно вивести всі сили з України. На брифінгу перед 77-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН постійна представниця США при ООН Лінда Томас-Грінфілд зазначила, що «Сполучені Штати Америки повністю підтримують реформування ООН, насамперед – Ради Безпеки; варто розширити географічне представництво членів Радбезу та змінити принцип використання права вето». Далі вона зазначила, що «постійний член Ради Безпеки ООН завдав удару по самій основі Статуту ООН. Російське вторгнення в Україну – це спроба росії нав'язати своє панування і серйозне випробування для основних принципів, створених в ООН. Ми збільшимо зусилля з реформи Ради Безпеки. Йдеться і про зміну правил винесення вето, згідно з якими постійні члени пояснюватимуть їх Генеральній Асамблеї... Рада Безпеки також повинна краще відображати глобальну реальність і враховувати географічне представництво. Ми не повинні підтримувати застарілий статус-кво. Водночас ми повинні проявити гнучкість для компромісу в ім'я відповідальності» [6].

27 вересня 2022 року у зверненні до учасників засідання Радбезу ООН Президент України В. О. Зеленський сказав, що «країна-агресор росія має бути виключена з Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, оскільки безпосередньо порушує Статут ООН та зобов'язання підтримувати мир» [7].

Досвід обговорення пропозицій щодо реформування ООН свідчить, що перебудова Організації — процес складний і довготривалий. Легше втілюються заходи з перебудови Секретаріату; складніше реформувати міжурядові органи і методи здійснення пріоритетних напрямів діяльності.

Висновки. Отже, підсумовуючи перспективи реформування ООН в умовах сучасних викликів міжнародній спільноті та безпеці, варто зазначити, що реформування Організації є нагальною потребою, адже поки механізми ООН залишаються незмінними, усі зусилля, спрямовані на вирішення проблем світової політики, враховуючи гострі конфлікти, будуть марними. Існує велика кількість проєктів реформування ООН, однак усі вони мають свої проблемні моменти або на певному етапі відкидаються державами-членами.

Реформування ООН має певною мірою посилити результативність Організації, оскільки подальше зволікання означатиме її остаточну капітуляцію перед сучасними викликами світової політики. З огляду на це, має сенс подальше дослідження різних проєктів реформування ООН, вивчення їхніх недоліків та найпроблемніших моментів з метою визначення шляхів їх удосконалення або ж створення нових проєктів реформи Організації, які враховували б реалії сучасної світової політики та нові виклики, що постали перед світовою спільнотою.

Список використаних джерел

1. Luck Edward C. Reforming the United Nations: Lessons from a History in Progress. *International Relations Studies and the United Nations Occasional Papers.* 2003. No. 1. P. 115–116.
2. UN Secretary General Report «In Larger Freedom: Towards Security, Development and Human Rights for All», 2005 URL: http://www.un-ngls.org/orf/sgreport.htm (дата звернення: 29.09.2022).
3. Tremblay R. Mr. Ban Ki-Moon and the Future of the United Nations URL: https://www.globalpolicy. org/ global-taxes/32455-mr-ban-ki-moon-and-the-future-of-theunited-nations.html (дата звернення: 29.09.2022).
4. Мартинюк В. В. Хто він – новий генсек ООН? Очікування України та світу від Антоніо Гутерріша URL: http://www.eurointegration.com.ua/articles/ 2016/10/10/7055617 (дата звернення: 12.09.2022).
5. Rudd K. My 10 principles to reform the United Nations, before it’s too late URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/ aug/08/my10-principles-to-reform-the-united-nations-before-its-too-late (дата звернення: 12.09.2022).

6. Рішення ООН про агресію РФ проти України. Коментований переклад. URL: https://www.eurointegration.com.ua/archives/date_02032022/ (дата звернення 30.09.2022 р.).

7. Виступ Президента Володимира Зеленського на засіданні Ради Безпеки ООН, скликаному за ініціативою України. URL: https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-volodimira-zelenskogo-na-zasidanni-radi-be-78053 (дата звернення 30.09.22 р.).

УДК 342.5:[352+355/.9](477.73)

Артем Кривцов,
голова правління Громадської організації «Молодіжний центр наукової діяльності», позаштатний радник Миколаївського міського голови з питань правової освіти
(м. Миколаїв)

РОЛЬ ІНСТИТУТУ РАДНИКІВ МІСЬКОГО ГОЛОВИ У РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРИКЛАДІ МІСТА МИКОЛАЄВА

Анотація. *Проаналізовано види і роль радників міського голови в умовах воєнного стану на прикладі міста Миколаєва.*

Abstract. *The types and role of the city mayor's advisors in the conditions of martial law were analyzed using the example of the city of Mykolaiv.*

Радники міського голови відіграють важливу роль в реалізації сучасного публічного управління, муніципального права, розвитку громадянського суспільства в територіальній громаді. Радники активно досліджують громадську думку та комунальні потреби міста, здійснюють моніторинг бюджетно-фінансової, соціально-гуманітарної, житлово-комунальної, земельно-будівельної сфер, співпрацюють з інститутами громадянського суспільства в рамках налагодження зв'язків з громадськістю між виконавчими органами міської ради, очолюють робочі групи та делегації, беруть активну участь в професійних громадських об'єднаннях.

Радники під час здійснення своїх повноважень керуються Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування» та іншими законами України, актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування в Україні, рішеннями міської ради та її виконавчого комітету ради, розпорядженнями та дорученнями міського голови. Повноваження радника міського голови надаються на строк повноважень міського голови та припиняються розпорядженням міського голови. Повноваження радника міського голови можуть бути припинені за його власним бажанням або за рішенням міського голови.

Дострокове припинення повноважень здійснюється розпорядженням міського голови [7, с. 219].

Радники міського голови беруть активну участь у роботі дорадчо-консультаційних органів, робочих груп і делегацій, вносять міському голові пропозиції рекомендаційного характеру щодо пріоритетних та перспективних напрямів розвитку міста у різних сферах діяльності, аналізують політико-правові, соціально-економічні, гуманітарні та багато інших процесів, які відбуваються в місті, надають пропозиції з проведення необхідних заходів за участі міського голови, готують матеріали до виступів, промов, прес-конференцій, брифінгів, доповідей, зустрічей та робочих поїздок міського голови, а також виконують інші завдання за дорученням міського голови. Також радники міського голови беруть активну участь у проведенні консультацій під час підготовки проєктів міських цільових програм, здійснюють аналітичний аналіз актів виконавчих органів міської ради [7, с. 220].

Радники міського голови мають право перебувати у приміщеннях виконавчих органів міської ради, брати участь в громадських обговореннях, за письмовим дорученням міського голови запитувати та одержувати інформацію, документи та матеріали посадових осіб виконавчих органів міської ради, комунальних підприємств, установ, організацій, закладів міста, бути присутнім на сесіях міської ради. Радники зобов’язані дотримуватися вимог Конституції України, законодавства України, відповідних нормативно-правових актів, сумлінно і своєчасно виконувати доручення міського голови, не допускати дій щодо негативного впливу на виконання повноважень міського голови, не робити заяв та вчинків, що компрометують міського голову, міську раду та її виконавчі органи, не допускати розголошення інформації, що стала йому відома у зв’язку з виконанням визначених завдань [7, с. 220].

На прикладі міста Миколаєва, існують два види радників міського голови: штатні та позаштатні. Штатні радники мають офіційне працевлаштування в Патронатній службі міського голови, а позаштатні радники працюють на громадських засадах. Станом на січень 2022 року, в місті Миколаєві працює 3 штатні радники міського голови та 48 позаштатних радників міського голови за відповідними напрямами.

Після підписання Указу Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», функціональні обов’язки радників міського голови дуже змінилися. Чимало радників

міського голови вступили до лав Збройних Сил України та почали брати участь в бойових діях проти збройної агресії рф. Деякі радники міського голови очолили провідні волонтерські та гуманітарні штаби і групи в місті Миколаєві. Також радники міського голови долучилися до посилення правового забезпечення виконавчих органів міської ради [2].

Яскравим прикладом діяльності радників міського голови в міжнародному співробітництві є участь в делегаціях для перемовин з іншими містами країн світу в рамках гуманітарної допомоги. Відповідно до розпоряджень Миколаївського міського голови від 20.06.2022 року № 48р «Про делегацію міста Миколаєва для участі у перемовинах із делегацією муніципалітету міста Дортмунд (Федеративна Республіка Німеччина) та отримання безкоштовної гуманітарної допомоги» та від 12.07.2022 року № 64р «Про делегацію міста Миколаєва для участі у перемовинах із делегацією муніципалітету міста Дортмунд (Федеративна Республіка Німеччина) та отримання безкоштовної гуманітарної допомоги», радники Миколаївського міського голови брали активну участь у роботі даних делегацій та завдяки успішним перемовинам місто Миколаїв отримало 10 різних транспортних засобів, інших технічних машин та іншої гуманітарної допомоги, 2 пожежних автомобіля та інше спеціалізоване обладнання [3; 4].

У серпні 2022 року в інституті радників Миколаївського міського голови запроваджено додаткову посаду радника міського голови з питань прозорості та доброчесності процесу відновлення міста Миколаєва. Дане нововведення набуло правового статусу після підписання розпорядження Миколаївського міського голови від 09.08.2022 року № 73р «Про утворення спільної відбіркової комісії для відбору радника міського голови з питань прозорості та доброчесності процесу відновлення міста Миколаєва». Радник міського голови з питань прозорості та доброчесності процесу відновлення міста Миколаєва є важливим суб’єктом ефективної співпраці між Миколаївською міською радою та Антикорупційною ініціативою Європейського Союзу в Україні (EUACI). Даний радник міського голови призначається на конкурсній основі. Радник працюватиме на громадських засадах [5].

Позаштатні радники Миколаївського міського голови беруть активну участь у роботі багатьох дорадчо-консультаційних органів Миколаївської міської ради, зокрема: Експертно-громадської ради

виконавчого комітету Миколаївської міської ради, Ради з питань молодіжної політики при Миколаївському міському голові, Громадської ради з питань розвитку туризму у місті Миколаєві при департаменті економічного розвитку Миколаївської міської ради, Громадської ради при департаменті енергетики, енергозбереження та запровадження інноваційних технологій Миколаївської міської ради тощо.

У команді позаштатних радників міського голови є також радники з питань молодіжної політики та правової освіти молоді. Ці радники набули актуальності у розвитку місцевого самоврядування після прийняття Закону України «Про основні засади молодіжної політики» 27 квітня 2021 року. Саме пунктом 21 статті 1 цього Закону, радників з питань молоді було включено до суб'єктів молодіжної роботи. Діяльність радників з питань молоді додатково регулюється статтями 5 та 6 цього Закону та Наказом Міністерства молоді та спорту України від 11.11.2021 р. № 4370 «Про затвердження Рекомендацій щодо засад діяльності радників з питань молоді» [1; 6].

У липні 2022 року в України створено громадську організацію «Національне об'єднання радників з питань молоді», до якої входять штатні та позаштатні радники Міністра молоді та спорту України, голів обласних та районних державних адміністрацій, голів обласних і районних рад, міських і селищних голів, голів окремих територіальних громад, у сферу компетенцій яких входить молодіжна політика та національно-патріотичне виховання, гуманітарна сфера, освіта, зв'язки з громадськістю, інші напрямки, які спрямовані на розвиток молодіжної політики. Також до Організації входять голови молодіжних рад, амбасадори молодіжної політики, представники органів влади. Радники Миколаївського міського голови мають членство в даній Організації і беруть активну участь у робочих групах, структурних підрозділах, які стосуються розвитку молодіжної політики.

Радники Миколаївського міського голови активно співпрацюють з центрами системи безоплатної правової допомоги та правоохоронними органами в сфері правової освіти населення. На підставі Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та Закону України «Про волонтерську діяльність» надають первинну правову допомогу соціально незахищеним верствам населення, здійснюючи перенаправлення громадян до юристів системи безоплатної правової допомоги. Також радники міського голови долучаються до комунікаційної роботи безоплатної правової допомоги в місті, зокрема

здійснюють поширення актуальних правових консультацій та роз'яснень, підготовлених юристами системи, в соціальних мережах, у приміщеннях органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій, що дало змогу великій кількості громадян дізнатися про застосування різних аспектів права в період дії воєнного стану.

Тому, базуючись на вище сказаному, можна зробити такий висновок: радники Миколаївського міського голови є новітнім та унікальним суб'єктом публічного управління в місцевому самоврядуванні, представники якого беруть участь в дослідженні громадської думки, вирішенні проблем громад, в організації діяльності Миколаївського міського голови, гуманітарній та соціальній політиці, а також є необхідним суб'єктом у розвитку муніципальної політики в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021. № 1414-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text (дата звернення: 14.09.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 / Президент України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 15.09.2022).

3. Про делегацію міста Миколаєва для участі у перемовинах із делегацією муніципалітету міста Дортмунд (Федеративна Республіка Німеччина) та отримання безкоштовної гуманітарної допомоги: розпорядження Миколаївського міського голови від 20.06.2022 року № 48р. URL: https://mkrada.gov.ua/documents/39408.html (дата звернення: 15.09.2022).

4. Про делегацію міста Миколаєва для участі у перемовинах із делегацією муніципалітету міста Дортмунд (Федеративна Республіка Німеччина) та отримання безкоштовної гуманітарної допомоги: розпорядження Миколаївського міського голови від 12.07.2022 року № 64р. URL: https://mkrada.gov.ua/documents/39410.html (дата звернення: 15.09.2022).

5. Про утворення спільної відбіркової комісії для відбору радника міського голови з питань прозорості та доброчесності процесу відновлення міста Миколаєва: розпорядження Миколаївського міського

голови від 09.08.2022 року № 73р. URL: https://mkrada.gov.ua/documents/39427.html (дата звернення 15.09.2022).

6. Про затвердження Рекомендацій щодо засад діяльності радників з питань молоді: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 11.11.2021 р. № 4370. URL: https://sport.voladm.gov.ua/novini/ministerstvo-molodi-ta-sportu-ukrayiny-zatverdylo-rekomendatsiyi-shhodo-zasad-diyalnosti-radnykiv-z-pytan-molodi/ (дата звернення 15.09.2022).

7. Кривцов А. О. Роль радника міського голови у розвитку місцевого самоврядування міста Миколаєва. Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 30 травня 2020 року). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2020. С. 219–222.

УДК 342.95

Андрій Пєров,
к.ю.н., старший викладач кафедри правових дисциплін
Одеського інституту МАУП

РОЗВИТОК ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. *На основі аналізу наукових поглядів вчених та практиків і діючого законодавства України досліджено трансформацію державної служби України під час воєнного стану, оголошеного у зв'язку з ескалацією російської агресії проти України. Доведено, що державна служба України під час воєнного стану змінює свої форми та методи, переходячи частково на дистанційну форму, скорочується чисельність держслужбовців, її формування спрощується. Наголошено, що процес діяльності державної служби у теперішній час поки що не є дуже ефективним, незважаючи на цілу низку організаційно-правових заходів, запроваджених владою, і продовжується пошук складових інституційного комплексу структурних перетворень для підвищення її ефективності.*

Ключові слова: державна служба, законодавство, нормативно-правовий акт, професійне навчання

Abstract. *Based on the analysis of the scientific views of scientists and practitioners and the current legislation of Ukraine, the transformation of the civil service of Ukraine during the martial law declared in connection with the escalation of Russian aggression against Ukraine was investigated. It has been proven that the civil service of Ukraine during martial law changes its forms and methods, moving partially to a remote form, the number of civil servants is reduced, and its formation is simplified. It is emphasized that the process of civil service activity is currently not very effective, despite a number of organizational and legal measures introduced by the authorities, and the search for components of the institutional complex of structural transformations to increase its effectiveness continues.*

Key words: civil service, legislation, regulatory act, professional training, martial law

Вступ. Повномасштабне військове вторгнення Росії загострило проблему діяльності державної служби України. Урядом заплановано

зменшення державних службовців з 238 тисяч до 65 тисяч. Їм також зменшують заробітну платню вдвічі. У зв'язку з воєнним станом спрощується порядок прийому на держслужбу та звільнення з неї, запроваджено можливість чиновникам, при необхідності, працювати дистанційно.

Постановка проблеми. В усі часи державна служба відігравала важливу роль як у розвитку будь-якої держави, так і у ефективності її функціонування. В історичному аспекті навіть первинні держави у своїй діяльності спирались на створені державні апарати, що мали підготовлених службовців, котрі формувались під впливом особливостей існуючого політичного режиму. В теперішній час в Україні діяльність та існування державної служби обумовлені тим, що під час її реформації сталася війна та був введений воєнний стан, який скоригував проведення реформ та наклав відбиток на функціонування як держави, так і органів та кадрів її управління.

Отже, дослідження діяльності державних службовців під час воєнного стану є важливим й одночасно актуальним завданням сучасної юридичної науки. Тому потрібно з'ясувати, як саме цифровізація та дистанційна робота держслужбовців стають ефективним засобом здійснення державного управління, використовуючи аналітичний та порівняльний методи дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні питання реформи державної служби та її професійного навчання досліджувались у працях О. Малиновського, Е. Чорнонога, В. Авер'янова, С. Серьогіна, Т. Кагановської, М. Їжі, І. Коліушка, В. Тимощука, Ю. Битяка, О. Миколенка. Слід визначити, що теоретичні напрацювання цих вчених були зосереджені на висвітленні історичних, теоретичних та процедурних проблем державної служби. Тоді як питання, які виникли з введенням воєнного стану, і діяльності та її правового забезпечення в цих умовах потребують додаткового дослідження та висвітлення.

Метою статті є аналіз та розкриття проблемних питань та тенденцій, які впливають на діяльність державної служби під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливу роль у контексті здійснення державного управління і функціонування держави відіграє державна служба. Ця роль ще більш важливою стає під час критичних подій в разі нападу на державу, війни та введення воєнного стану в державі.

Зрозуміло, що без ефективної системи державного управління не можливо розбудовувати ефективну демократичну державу, яка зможе долати різноманітні виклики та загрози, продиктовані агресією та воєнним станом. Саме тому продовження реформи державного управління – це важлива передумова трансформації в системі державної служби під час війни та воєнного стану, яка має на меті побудову сучасної цифрової та сервісно-орієнтованої держави, спроможної діяти під час війни.

Ці перетворення передбачають формування ефективної системи державного управління, що здатне реалізовувати та спрямовувати суспільний розвиток для потреб громадян і реагувати на внутрішні та зовнішні виклики під час воєнного стану. Для реалізації таких трансформацій державного управління необхідні деякі елементи, а саме: інституції, процедури та компетентні державні службовці, які повинні мати широку дискрецію, готувати якісні рішення завдяки системі HRMIS, працювати дистанційно, запроваджувати та удосконалювати електронне врядування, надавати зручні адміністративні послуги громадянам, розширюючи їх асортимент, при цьому бути підзвітними.

До 2022 року в Україні було зроблено чимало таких інноваційних перетворень і необхідних умов для трансформації державного управління та державної служби. Було створено 800 ЦНАПів, більш як 120 електронних адміністративних послуг, створений єдиний веб-портал «Дія», у якому доступні 33 електронні послуги. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про адміністративну процедуру» [1], який передбачає єдині чіткі та зрозумілі правила взаємодії держави та громадянина, для чого вже деякий час вчені-адміністративісти розробляли наукове підґрунтя та теоретичну базу [2].

Важливим елементом для професійного навчання державних службовців усіх категорій був зроблений та почав функціонувати портал «Управління знаннями». Ці та інші питання були досліджені різними науковцями [3]. Усе вище наведене стало недостатнім, коли війна загострила проблему реформи публічного управління, тому для вирішення необхідних питань і трансформації державного управління під проблеми, що виникли під час воєнного стану, та удосконалення вже існуючих методів була сформована група вчених та практиків при Національній Раді по відновленню України після війни при Кабінеті Міністрів України, де пропонуються різні заходи по налагодженню

праці держслужбовців під час воєнного стану. Проблеми, які повинна вирішити ця група, можна поділити на декілька блоків.

Перший блок – це зменшення кількості працюючих. Так, за період воєнного стану було звільнено 8479 державних службовців. Їх фактична кількість складає 168140 осіб. З них – понад 127000 працюють у штатному режимі, 7000 не працюють, перебуваючи у відпустці без збереження заробітної платні. На тимчасово захоплених територіях та в районах бойових дій знаходиться 7451 особа. Службу в ЗСУ проходять 3568 осіб, загинули 53 особи, виїхали за кордон з дітьми 6739 жінок-держслужбовців [4].

Другий блок – оптимізація заробітної платні держслужбовців. У зв'язку з агресією Росії була частково зруйнована економіка України, захоплено 22 % її території. Як наслідок – зменшилось надходження коштів до державної скарбниці та зросли витрати на армію. Тому виникла необхідність скоротити витрати на державне управління, у тому числі на заробітну платню. Так, фонд заробітної платні державних службовців був секвестрований і знизився на 10 %-15 % та продовжується його оптимізація.

Третій блок – спрощення прийому на державну службу та звільнення з неї у зв'язку з воєнним станом. Процедура призначення на посади державної служби в Україні зазнала змін, як це передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [5]. Цим Законом передбачено, що без будь-якого конкурсу в період воєнного стану керівник органу чи суб'єкт призначення може приймати на вакансії, які потребують термінового заповнення, необхідних осіб. Також законодавчим актом заплановано, що після припинення чи скасування воєнного стану, не пізніше 6 місяців з дня призначення у період воєнного стану, буде оголошено конкурс, передбачений діючим законодавством. Граничний строк перебування на посаді особи, призначеної на період воєнного стану, не може перевищувати 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, а особи, які були звільнені з посад державної служби в період воєнного стану, після його припинення можуть бути прийняті на держслужбу на рівнозначні чи нижчі посади без проведення конкурсу.

Четвертий блок – робота держслужбовців у дистанційному режимі. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» допускається, що в період воєнного

стану для державних службовців та працівників державних органів, які перебувають на території України, за рішенням керівника державної служби в державному органі може бути запроваджена дистанційна робота у разі наявності організаційних і технічних можливостей для виконання їх посадових обов'язків, а також дистанційна робота може здійснюватися і за межами України в разі службового відрядження [6].

Для українських науковців ця проблематика стала актуальною під час війни й воєнного стану [7]. Є можливість дослідити систему державного управління й праці державних службовців під час воєнного стану, коли проявляються недоліки та слабкості системи, готовність її суб'єктів діяти у складних умовах війни, долати кризові явища.

Висновки. Взагалі можна зауважити, що модернізація в діяльності державної служби під час воєнного стану передбачає проведення таких змін, які потрібні, виходячи з функцій, що реалізує державна служба, з корекцією, яка виникла під час війни. Ці зміни складають інституційний комплекс структурних перетворень, які дозволяють державним службовцям України ефективно виконувати свої службові обов'язки, а керівництву державної служби швидко підбирати персонал та заповнювати вакансії. Можна стверджувати, що законодавчо визнаними та закріпленими основними тенденціями є цифровізація адміністративних послуг та урядування, а також робота держслужбовців в дистанційному режимі, що, в свою чергу, робить ефективною систему держуправління та долає дефіцит і скорочення кадрів держуправління. Висунута гіпотеза підтверджується унормуванням цих форм і методів у діючому законодавстві України.

Перспективні питання подальших досліджень даної наукової тематики мають бути присвячені узагальненню необхідності навчання кадрів державного управління за допомогою програм SIGMA та EU4PAR.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Офіційний вісник України.* 24.06.2022. № 49. Ст. 2675.

2. Міколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Х: Бурун Книга, 2010. 336 с.

3. Реформа державної служби в Україні: моделі успіху в реформуванні інституцій. *URL:* https://www.center.gov.ua/ (дата звернення: 07.10.2022).

4. Повідомлення НАДС у Фейсбуці за 25 червня 2022. Facebook. *URL:* com/nads.gov.ua/post (дата звернення: 07.10.2022).

5. Про внесення змін до деяких Законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України № 2259-IX від 12.05.2022 р. *Голос України.* 19.05.2022. № 107.

6. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 № 440. *Офіційний вісник України*. 29.04.2022. № 33. Ст. 1795.

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015. № 28. Ст. 250.

УДК 349.41+332.2(477)

Михайло Кузнєцов,
доктор права МКА/МАУП, професор і академік МКА,
професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП

СУЧАСНІ ЗМІНИ В ЗЕМЕЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Анотація. *Останні роки розвитку Земельної реформи характеризуються дуже важливими для суспільства змінами в земельному законодавстві України. Розглянуто основні з них та проаналізовано сутність сучасних змін, які узагальнено автором в чотири категорії.*

Abstract. *The last years of the development of the Land Reform are characterized by changes in the land legislation of Ukraine that are very important for society. The main ones are considered and the essence of modern changes is analyzed, which the author summarizes into four categories.*

Вступ. Незважаючи на розпочату в 90-х роках попереднього століття Земельну реформу з передачі земель державної і комунальної власності в приватну (паї земель колгоспів та радгоспів їх членам, особиста приватизація, викуп тощо), повноцінне право на розпорядження землями сільськогосподарського призначення її господарі отримали тільки зараз.

Постановка проблеми. Починаючи з 2002 року, був введений мораторій на відчуження окремих видів сільськогосподарських земель, який обмежував можливості власників вільно розпоряджатися цими землями. Протягом двох десятків років мораторій зазнав значних змін, спрямованих на недопущення його порушення. Дія мораторію розповсюджувалась на відчуження земель наступних видів:

- землі товарного сільськогосподарського виробництва;
- земельні ділянки, виділені з земельних часток (паїв);
- земельні частки (паї);
- усі землі сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, що в комплексі являло собою левову долю всіх сільськогосподарських земель України [1].

Крім того, заборонялася і зміна цільового призначення згаданих видів земель, що перебували у приватній власності.

Знаковою подією для України став введений в дію 27.05.2021 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» № 552-IX [2], який ознаменував запуск ринку землі. Це призвело до істотних змін у національному земельному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням реалізації Земельної реформи в Україні присвячено низку економіко-правових досліджень, зокрема таких авторів: Ю. Бакай, І. Басова, І. Баланюк, О. Гаража, В. Григор'єва, О. Заєць, Т. Іванюк, Б. Іличок, М. Кобець, Н. Ковда, Л. Пилипенко, М. Пугачов та інші. О. І. Ковалів присвятив дослідженню проблем Земельної реформи монографію. В Інтернеті бачимо чимало публікацій щодо сучасної Земельної реформи в Україні. Втім, досліджень з цього питання після відкриття ринку землі є недостатньо.

Мета цього дослідження – проаналізувати основні новели земельного законодавства і узагальнити їх, згрупувавши в певні категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що ринок землі стартував з 1 липня 2021 року, з великою кількістю запобіжних умов і обмежень, аж до 2024 року – як в обмеженні кількості земель (в 100 га на одного громадянина), так і щодо осіб, які можуть придбати землю у власність: це мають бути тільки громадянин України. Незважаючи на все, ринок землі в Україні стартував, і це наблизило країну до світових демократичних стандартів ринкової економіки.

Ще однією знаковою подією розвитку Земельної реформи в Україні є те, що 27 травня 2021 року набрала чинності переважна більшість норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [3]. Вказаним Законом вносяться зміни до значної кількості законодавчих актів України, зокрема до шести кодексів України та 24 законів України.

Основними нововведеннями вищезазначеного закону є:

1. Повноваження з розпорядження землями на території громад:

З дня набрання чинності пунктом 24 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (тобто, з 27 травня 2021 року)

передано сільським, селищним, міським радам, повноваження з розпорядження всіма землями державної власності, розташованими за межами населених пунктів у межах відповідних територіальних громад, крім земель, які залишаються у державній власності (наприклад, які використовуються органами державної влади, державними підприємствами, установами, організаціями на праві постійного користування, землі оборони, більшість земель лісогосподарського призначення, більшість земель природно-заповідного фонду та інших). Одночасно визначено, що до державної реєстрації права комунальної власності на земельні ділянки державної власності, що передаються у комунальну власність територіальних громад, органи виконавчої влади, що здійснювали розпорядження такими земельними ділянками, не мають права здійснювати розпорядження ними [1].

Об'єднані територіальні громади (ОТГ) набули повноважень з розпорядження землями державної власності на їх території. Так, усі несформовані земельні ділянки державної власності, які розташовані за межами населених пунктів у межах відповідних територіальних громад, перейшли до їх комунальної власності в автоматичному порядку за адміністративно-територіальним принципом. Для того, щоб набути права на земельні ділянки державної власності, які зареєстровані в Державному земельному кадастрі, а право на них зареєстровано за державою в особі відповідних органів, ОТГ необхідно зареєструвати перехід права власності на такі землі в Державному реєстрі прав. Водночас запроваджується обмежувальна норма під час прийняття радами рішень, у випадках безоплатної передачі земель комунальної власності у приватну, а саме: рішення ради щодо безоплатної передачі земельної ділянки комунальної власності у приватну власність (крім земельних ділянок, що перебувають у користуванні громадян та випадків передачі земельної ділянки власнику розташованих на ній житлового будинку, іншої будівлі, споруди) приймається не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради.

Для набувачів прав на землю залишено право на завершення процедури приватизації або оформлення права користування земельними ділянками, якщо процедура була розпочата на підставі дозволів на розроблення документації із землеустрою, отриманих до набрання чинності цим Законом. Так, надані рішеннями органів виконавчої влади дозволи на розроблення документації із землеустрою

щодо земельних ділянок державної власності, які відповідно до цього Закону переходять у комунальну власність, є чинними. Рішення про затвердження такої документації, що не була затверджена на день набрання чинності цією нормою, приймають сільські, селищні, міські ради.

Перехід земельних ділянок із державної власності у комунальну власність, згідно з вимогами пункту 24 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України, не є підставою для припинення права оренди та інших речових прав, похідних від права власності на такі земельні ділянки. Внесення змін до договору оренди, суперфіцію, емфітевзису, земельного сервітуту із зазначенням нового органу, що здійснює розпорядження такою земельною ділянкою, не вимагається і здійснюється лише за згодою сторін договору [1].

2. Дерегуляція та спрощення багатьох земельних процедур, зокрема:

Скасування такого правового інституту як державна експертиза землевпорядної документації (виключаються відповідні норми у всіх законодавчих актах), а сам Закон України «Про державну експертизу землевпорядної документації» визнається таким, що втратив чинність. Завдяки законодавчим змінам зараз стало значно простіше пройти процедуру погодження документації із землеустрою, завдяки суттєвому звуженню переліку компетентних органів, з якими необхідно погоджувати відповідну документацію. Що стосується експертизи землевпорядної документації, то, починаючи з 28.04.2021 р., процедуру державної експертизи землевпорядної документації скасовано.

Скасовано погодження більшості видів документації із землеустрою територіальними органами Держгеокадастру та іншими органами, зазначеними у ст. 186 та 186-1 Земельного кодексу України. Так, ст. 186 Земельного кодексу України викладена у новій редакції, а статтю 186-1 Земельного кодексу України (погодження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки) взагалі виключено. Але в певних випадках (землі природно-заповідного фонду, об’єкти культурної спадщини тощо) погодження відповідних органів все ж залишаються [1].

Скасовується такий дозвільний документ як спеціальний дозвіл на зняття та перенесення ґрунтового покриву земельної ділянки. Так, власники земельних ділянок та землекористувачі мають право здійснювати зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок виключно на підставі розробленого у встановленому законом

порядку робочого проєкту землеустрою, (без необхідності отримання дозволу від Держгеокадастру). Водночас переміщення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) у межах однієї і тієї самої земельної ділянки, призначеної для ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), індивідуального дачного будівництва та будівництва індивідуальних гаражів, здійснюється без розробки робочого проєкту землеустрою.

Удосконалюються норми щодо зміни цільового призначення земельних ділянок приватної власності.

Так, зміна цільового призначення земельних ділянок, що не належать до державної чи комунальної власності, здійснюється сільською, селищною, міською радою. Порядок зміни цільового призначення особливо цінних земель залишився майже незмінним. Щодо виду використання земельної ділянки в межах однієї категорії земель та її цільового призначення, то відтепер види використання земельної ділянки в межах певної категорії земель (крім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони) визначаються власником (користувачем) самостійно, в межах вимог, встановлених до використання цієї категорії земель (з урахуванням містобудівної документації та документації із землеустрою).

Розроблення агрохімічного паспорта не є обов’язковим під час передачі земельної ділянки у власність та користування.

Обмежено площу земельної ділянки до 0,60 га, яка надається громадянину в оренду для городництва. Особа, яка використовує земельну ділянку на праві емфітевзису, може передавати її в оренду на строк, що не перевищує строк договору емфітевзису. Договором емфітевзису може бути встановлено заборону про передачу емфітевтом такої земельної ділянки в оренду. Така заборона є обтяженням речових прав на земельну ділянку та підлягає державній реєстрації у порядку, визначеному законом.

У новій редакції статті 118 Земельного кодексу України передбачено, що громадянин, заінтересований у приватизації земельної ділянки у межах норм безоплатної приватизації, що перебуває у його користуванні, у тому числі земельної ділянки, на якій розташовані жилий будинок, господарські будівлі, споруди, що перебувають у його власності, подає клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, що передає земельні ділянки

державної чи комунальної власності у власність, відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу [1]. До клопотання додається розроблена відповідно до Закону України «Про землеустрій» технічна документація із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), що замовляється громадянином без надання дозволу на її розроблення.

Документами, які підтверджують наявність у громадянина права користування земельною ділянкою, можуть бути державні акти на право постійного користування земельними ділянками, державні акти на право володіння землею, записи в земельно-шнурових книгах сільськогосподарських підприємств, записи в погосподарських книгах сільських рад.

Відповідно до статті 136 Земельного кодексу України тепер площа земельної ділянки сільськогосподарського призначення державної або комунальної власності, право оренди, емфітевзису якої виставляється на земельні торги, не може перевищувати 20 гектарів [1].

3. Послаблення режиму використання земельних ділянок окремих категорій земель:

На сьогоднішній день відбулося розширення режиму використання земельних ділянок. На земельних ділянках прибережних захисних смуг, дозволяється реконструкція, реставрація і капітальний ремонт діючих об’єктів. Також на землях оздоровчого призначення дозволяється вести будівництво об’єктів житлового, громадського призначення та інших об’єктів, вести іншу господарську діяльність з дотримання режимів округів та зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони, якщо така діяльність сумісна з охороною природно-лікувальних ресурсів і відпочинком громадян.

Що стосується земель рекреаційного призначення (крім земельних ділянок зелених зон та зелених насаджень міст та інших населених пунктів, учбово-туристичних і екологічних троп, відмаркованих доріг, зелених ділянок, зайнятих об’єктами фізичної культури та спорту, інших аналогічних об’єктів, то на цих землях дозволяється будівництво згідно діючої містобудівної документації, об’єктів житлового і громадського призначення, які не порушують режим використання земель рекреаційного призначення.

4. Обов’язковість продажу права користування:

06.07.2021 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні

аукціони» [4]. Цим Законом введено обов'язковий порядок продажу права користування будь-якої земельної ділянки комунальної або державної власності, зокрема – оренда, емфітевзис, суперфіцій, на електронних земельних торгах. Для практичної реалізації положень цього Закону були прийняті вимоги щодо підготовки та проведення земельних торгів для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними (оренди, суперфіцію, емфітевзису), які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22.09.2021 р. №1013.

Відтепер земельні аукціони відбуваються в режимі реального часу в Інтернеті на державному електронному майданчику «ProZorro.Продажі». Інформацію про проведення земельних аукціонів та результати їх проведення відтепер може побачити будь-яка особа. Подання документів для участі в земельному аукціоні відбувається в електронній формі та за допомогою кваліфікованого електронного цифрового підпису. Для проведення земельних торгів організатор земельних торгів буде укладати відповідну угоду з оператором електронного майданчика, підключеного до електронної торгової системи. Організатором земельного аукціону може бути як власник землі приватної власності, так і орган державної влади (місцевого самоврядування) щодо земель державної (комунальної) власності з урахуванням вимог земельного законодавства [4].

Висновок. Таким чином, за останні два роки кардинально змінилися окремі норми земельного законодавства, виник ринок землі, відбулася дерегуляція окремих питань. Основні зміни можна згрупувати в такі категорії: 1. Зміна повноважень з розпорядження землями на території громад. 2. Дерегуляція та спрощення багатьох земельних процедур. 3. Послаблення режиму використання земельних ділянок окремих категорій земель. 4. Обов'язковість продажу права користування земельних ділянок державної чи комунальної форми власності. Багато питань щодо землевпорядкування слід буде вирішити після нашої перемоги і завершення війни.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України в редакції від 14.09.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 22.09.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України № 552-IX від 31 березня 2020 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text (дата звернення: 22.09.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України № 1423-IX від 28 квітня 2021 р. в редакції від 09.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text (дата звернення: 22.09.2022).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони: Закон України № 1444-IX від 18 травня 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-20#Text (дата звернення: 22.09.2022).

УДК 271

Олена Бакланова,
к.е.н., доцент кафедри управління, фінансів
та адміністрування Одеського інституту МАУП

АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ТРУДОВОЇ ЕТИКИ

Анотація. *Досліджується вплив християнських цінностей на сучасну трудову етику. Доводиться, що розбіжність останньої в різних країнах пов'язана з неоднорідністю християнської релігії. Показано, що невирішеність проблеми дуалізму між духовним та мирським в ортодоксальному православ'ї стала одним з джерел виникнення руйнівної квазіідеології рашизму.*

Abstract. *The article examines the influence of Christian values on modern work ethics. It is proved that the discrepancy of the latter in different countries is connected with the heterogeneity of the Christian religion. It is shown that the unresolved problem of dualism between the spiritual and the worldly in orthodox Orthodoxy became one of the sources of the destructive quasi-ideology of rashism.*

Вступ. Питання про продуктивну силу релігії потрапило під приціл суспільних наук з появою робіт Макса Вебера [1],[2]. Виділивши господарство, політику і релігію як несходимих одне до одного субстанційних основ життя, М. Вебер фактично показав рівнозначність кожного з них у суспільних та економічних процесах.

На відміну від багатьох релігій та філософських вчень (платонізм, гностицизм, маніхейство, буддизм та ін.), християнство визнає матеріальний, видимий світ благом. Господарська діяльність розглядається в онтологічному та нормативному аспектах. Необхідність праці, прямий обов'язок людей працювати виходить зі слів апостола Павла: «Якщо хтось не хоче працювати, нехай і не їсть» (2 Фес. 3:10) [3]. Цю думку поділяють усі християнські богослови. «Бог створив людину істотою, яка потребує праці» (Ориген); «Праця належить до переваг людини, вже до гріхопадіння Бог дав доручення людям трудитися» (Амвросій Медіоланський); «Чи не народжена кожна людина для праці, як птах для польоту?» (Ансельм Кентерберійський); «Здатність до професійної творчої роботи є другий дар Бога людині після першого дару – свободи волі» (Бертольд

Регенсбурзький) [4]. Позитивна оцінка праці звучить у зверненнях Августина Блаженного та Фоми Аквінського.

Проте, за одностайності у питанні про необхідність праці, у питаннях християнської трудової етики простежуються різні тлумачення. Між конфесіями існують відмінності у поглядах на завдання земного життя та роль праці, в оцінках багатства, соціальної та майнової нерівності. Неоднаковим є і ставлення до раціонального знання, технічного прогресу. Таким чином, з одного боку, можна говорити про загальну християнську етику праці, з іншого боку – про православний, католицький та протестантський варіанти трудової етики.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та технічні зміни XX століття вимагають переосмислення стимулюючих та блокуючих імпульсів, що виходять з християнського вчення. Пояснення також потребують розумові і ментальні парадокси, які проявляються на тлі політичних подій XXI століття. Так, військова агресія Росії проти України виявила принципові відмінності між східноєвропейською та російською ментальністю, незважаючи на загальну християнську релігію та недавнє соціалістичне минуле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розбіжностей між трудовими етиками різних християнських конфесій присвячено чимало праць дослідників пострадянського простору. Так, Коваль Т. та Сидякіна О. досліджують трудову етику православ'я [5], [6], Жижко Е. показує її вплив на становлення ринкових відносин [7], Давидов Ю. порівнює трудову етику протестантської та православної релігії [8], Елбакян Е. проводить порівняльний аналіз конфесіональних особливостей християнської трудової етики [9] тощо. Однак досі залишається невирішеним питання щодо розбіжностей в середині православної конфесії щодо принципів трудової етики.

Мета статті. Дослідження спрямоване на висвітлення наступних проблем:

1) джерела відмінності світоглядів західного та східного християнства;

2) аксіологічні та нормативні протиріччя православної релігії;

3) причини розбіжностей між українською та російською трудовою етикою.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, джерела даних розбіжностей слід шукати в неоднорідності християнської релігії, яка ввібрала кілька тенденцій: егоцентричний світогляд західної

цивілізації, антропоцентричний – Південної Азії, космоцентричний – Далекого Сходу. Різна міра впливу цих традицій визначила відмінності двох світоглядів християнства: греко-православного та римсько-католицького.

Західна думка виходить із цінності особистості; людина відповідальна за свої дії та за майбутнє. Добросовісна чесна праця, старанність та професіоналізм мають самостійну цінність; дотримання цих християнських чеснот – шлях до спасіння. Православ'я розуміє господарювання як своєрідну форму взаємовідносин людини з Богом та світом. Батьки Східної Церкви наголошували на етичному значенні праці. Климент Олександрійський називав його «школою суспільної справедливості». Святитель Василь Великий стверджував, що «намір благочестя не повинен бути приводом лінощів і втечі від роботи, а спонуканням до ще більших праць». Іоанн Златоуст у «Тлумаченні на послання до Фессалонікійців» вказував: «Не будемо соромитися ремесел і вважатимемо безчестям не роботу, але ледарство» [10].

Важливе значення має пріоритет духовної складової, гідність спрямованої до Бога душі, яка стверджується у праці. Святий Максим Сповідник вважав, що людина своєю працею була покликана весь Всесвіт перетворити на рай. Згідно з вченням Григорія Палами, порятунок душі досягається спогляданням, приборканням плоті, молитовним екстазом. Доктрина Палами представляє господарську працю як один із аспектів загальнолюдського «трудництва», ядром якого є духовне перетворення, а засобом досягнення є аскеза [11]. Критерій результативності праці – його корисність для душі.

Таким чином, «трудові моделі» західного та східного християнства суттєво відрізняються. Західне вчення вважає, що Бог завжди поряд з людиною, яка багато працює в матеріальній сфері і має відчутний результат. Православний шлях, вершиною якого є аскеза, розглядає працю насамперед як засіб духовного вдосконалення. Переважання духовно-споглядального мотиву над діяльнісним перетворює працю на знаряддя спасіння душі і тіла від гріховних спокус.

С. Булгаков вказує, що «релігійне натхнення» пронизує весь побут православної людини, все господарське освячено божественним світлом [12]. Ченці Амвросій Оптинський і Феофан Затворник знаходили у простій щоденній фізичній праці більше божественного виправдання, ніж в інтелектуальній. Для споглядання, як і всіх духовних переживань, важливе серце, а не розум і освіта, тому віра

ставилася вище за розум. До розумової праці, що загрожує «своєдумністю», ставилися з певною підозрою. Смиренність вважалася найвищою чеснотою. Соціальне спрощення спростовувало мирське уявлення про соціальну ієрархію, престижність і пошану. Воно формувало переконання, що існує інша, духовна ієрархія, яка нескінченно важливіша за земну. Це, на перший погляд, корисне етичне щеплення проти перебільшення ролі соціальних розбіжностей, у довгостроковій перспективі виявилося шкідливим для виховання здорових амбіцій та сприйняття новаторських ідей. Соціальне спрощення, настільки природне для православної традиції, зовсім не притаманне західному християнству.

У Православ'ї людина – це «співтворець світу», що покликаний розкривати Божественний задум у світі. При цьому, створена не як відокремлена істота, а як родова, людина у своїй творчості є лише частиною загальної справи [12]. Ці аксіологічні установки вказують на місіонерську та колективну засади. Саме вони підштовхнули російське ортодоксальне православ’я до пошуку особливого національного шляху. Ф. Достоєвський вказував: «Місія російського народу полягає в тому, щоб зберегти християнство, успадковане Росією від Візантії, у чистому, а не зіпсованому, як на Заході, вигляді» [13]. Ця думка стала духовною основою ідеї Третього Риму, обґрунтуванням геополітичних імперських амбіцій Росії.

Російська православна церква неодноразово демонструвала свою нетерпимість до іншої думки, найбільш яскравий приклад – гоніння іновірців під час внутрішнього церковного розколу, викликаного ритуальною реформою московського патріарха Никона в XVII столітті. Розкол був жорстоко пригнічений, прихильники старої віри визнані єретиками та віддані анафемі.

Україна стала одним із основних центрів колонізації старообрядців. Ідеологія розкольницького руху проповідувала аскетизм, що видаляв від забав, ледарства та життєвої порожнечі. Г. Гловелі характеризує розкольників як «працьовитих, діяльних, тямущих і заповзятливих у мирських справах» людей [14]. Старовіри відрізнялися ощадливістю, вони прагнули зберегти та примножити сімейний стан. На думку А. Соболевської, розкол «послужив тим самим силам і став основою тих самих процесів, як і Реформація з наступними буржуазними революціями у країнах Заходу» [15].

Опоненти вважають, що церковний розкол не створив нового релігійного світогляду, російське православ'я зберегло свою цілісність

в аксіологічному аспекті. Так, М. Первушин стверджує, що життєві етики старообрядництва і православ'я ідентичні, оскільки обидві засновані не на індивідуалізмі, а на колективізмі, співробітництві [16]. Однак насправді у старообрядців виникло інше ставлення до праці, мирського життя та розуміння свого місця у ньому. Старовіри прагнули створити свій особливий корпоративний капіталізм. Допомога йшла від сильного до слабкого, останній бажав і докладав зусиль, щоб стати сильним. На відміну від старообрядництва, у традиційному православ'ї любов до ближнього інтерпретується не в розумінні сильного, що допомагає слабкому, а в розумінні однаково безсилого, грішного, що співчуває ближньому і поділяє з ним несення його хреста. З етики вилучено принцип свободи волі, дії православних визначено не внутрішніми, а зовнішніми рамками.

У правобережній частині України, поряд із православ'ям, після підписання Брестської унії (1596 р.) набула поширення українська греко-католицька церква, в яку поступово вплелися елементи римо-католицького обряду та відповідні етичні норми. Таким чином, світогляд українців увібрав у себе, поряд із православними, також західні християнські цінності – індивідуалізм та особисту відповідальність.

Якщо в українському світогляді духовній та мирський сенси не вступають у протиріччя один з одним, то у свідомості російських православних існує певний дуалізм між духовним та мирським. За цим дуалізмом ховається питання: яким чином порятунок, що розуміється в есхатологічному сенсі, сумісний з порятунком як благоустроєм життя на землі, з християнською осмисленою відповідальністю за все, що відбувається в цьому світі, з релігійним осмисленням того, що прийнято називати земним благополуччям? Замість подальшого розвитку трудової та господарської етики заради вирішення цієї соціальної та духовної задачі, російська православна церква вирішує проблему дуалізму іншим способом – зближенням духовної та світської влади та звеличенням ідеї державності на цій основі. Особисті амбіції громадян підмінилися усвідомленням належності до сильної держави.

Внутрішнє спасіння поступилося місцем ідеям «порятунку істинного православ'я», «богообраності» російського народу, покликаного принести «російський світ» у «морально зіпсований західний світ» [17]. Ідея духовної переваги, поєднана з концепцією «особливого шляху», стала небезпечною формою світської сакралізації, яка породила феномен «рашизму». Ця квазіідеологія є суперечливою

сумішшю імперства, великодержавного шовінізму та релігійного традиціоналізму, яка ґрунтується переважно на ностальгії за радянським минулим [18]. Даний світогляд, за сутністю, є тоталітарним, він протиставляє себе західним ліберальним інститутам, у його основі – ненависть до демократії, його мета – перемога «російського світу» над європейською моделлю цінностей, його ядро – консервація культурної відсталості та руйнація розвинених цивілізацій.

Висновки. Особливості духовної та релігійної культури сформували різні ментальні моделі, що визначають трудову та підприємницьку етику в християнських країнах. Більш консервативне російське суспільство прагне захистити себе від нововведень та відповідальності, оскільки такий досвід виходить за рамки усталених культурних та моральних цінностей, звичного життєвого устрою. Працює механізм соціального захисту, при цьому ступінь протидії прогресивним змінам зворотно корелює зі ступенем готовності населення до них. Необхідність подолання деструктивних тенденцій вимагає подальшого дослідження глибинних джерел неформальних зв'язків, серед яких провідне місце належить релігії. Такий підхід допоможе виявити вразливі національні риси, що блокують соціальний та економічний розвиток, і на цій основі дати рекомендації для створення ефективних моделей економічного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. Избранное. Образ общества / Перевод с немецкого. Москва: Юрист, 1994. 704 с.
2. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий. Избранное. Образ общества / Перевод с немецкого. Москва: Юрист, 1994. 704 с.
3. Библейские основы хозяйственно-экономического бытия. *РИСК,* № 5, М., 1997.
4. Гьофнер Йозеф, кардинал. Християнське суспільне вчення./ пер. з нім. Львів: Свічадо, 2002 (частина друга: «Праця та професія». С. 127–158; частина третя: «Економіка». С. 159–221.
5. Коваль Т. Б. Этика труда православия. *Общественные науки и современность.* М.,1994. № 6. С. 55–70.
6. Сидякина Ольга. Православная этика труда. URL: http://www.sobor.ru/doctrina/9Sidyakina_ru.asp (дата звернення: 10.10.2022).

7. Жижко Е. В. Россия и рынок: православная этика и дух капитализма. Красноярск: Красноярский гос. ун-т, 1995. 82 с.

8. Давыдов Ю. Н. Христианская аскеза и трудовая этика. С. Булгаков и М. Вебер // Булгаков С. Н. Труды по социологии и теологии: В 2 т. М., 1997. Т.2. С. 797–815.

9. Элбакян Е. С. Христианская трудовая этика: сравнительный анализ конфессиональных особенностей. *Религиоведение*. 2003. № 2. С. 61–69.

10. Иоанн Златоуст. Толкование на второе послание к Фессалоникийцам. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/ tolkovanie-na-vtoroe-poslanie-k-fessalonikijtsam/ (дата звернення: 10.10.2022).

11. Архимандрит Киприан (Керн). Антропология свт. Григория Паламы. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Kiprian_Kern/ antropologija-svjatogo-grigorija-palamy/ (дата звернення: 10.10.2022).

12. Булгаков С. Н. Православие и хозяйственная жизнь. // Православие. Очерки учения православной церкви. Киев, Лыбидь, 1991. С. 345–369.

13. Достоевский Ф. Дневник писателя. *Федор Достоевский. Антология жизни и творчества:* веб-сайт. URL: https://fedordostoevsky.ru/works/diary/ (дата звернення: 10.10.2022).

14. Гловели Г. Цивилизационный опыт России: необходимость уточнения. *Вопросы экономики,* 1993, № 8. С. 119.

15. Соболевская А. Духовные истоки российского предпринимательства. *Вопросы экономики,* 1993. № 8. С. 90.

16. Первушин М. В. Православие и экономика: аксиологические ориентиры русского капитализма. *Богослов.RU*: веб-сайт. URL: https://bogoslov.ru/article/316074 (дата звернення: 10.10.2022).

17. Кісь Роман. Фінал третього Риму (Російська месіянська ідея на зламі тисячоліть): монографія. Перше видання. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. 744 с.

18. Мельников А. Рашизм против россиян. *Радио Эхо Москвы*: веб-сайт. URL: https://web.archive.org/web/ 20220418022353/http://ww82.echobanners.net/ (дата звернення: 10.10.2022).

УДК 159.942:355(477)

Тетяна Рєпнова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету

КУЛЬТУРА ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. *Проаналізовано психологічні чинники культури емоцій та почуттів українських підлітків в умовах війни задля розуміння шляхів майбутніх корекційних можливостей їхнього емоційного розвитку за наслідками війни. Надано ознаки психотравмуючих станів підлітків. Автор доходить висновку, що практичним психологам слід врахувати: основним психологічним механізмом, що забезпечує ефективну й адекватну реалізацію внутрішніх передумов у емоційній сфері при взаємодії особистості з зовнішнім світом, є прийняття, а при взаємодії з іншими людьми – здатність до співпереживання.*

Abstract. *The psychological factors of the culture of emotions and feelings of Ukrainian teenagers in the conditions of the war were analyzed in order to understand the ways of future corrective possibilities of their emotional development due to the consequences of the war. The signs of psychotraumatic conditions of adolescents are given. The author concludes that practical psychologists should take into account: the main psychological mechanism that ensures effective and adequate implementation of internal prerequisites in the emotional sphere during the interaction of the individual with the outside world is acceptance, and when interacting with other people – the ability to empathize.*

Вступ. Взаємодія особистості із соціальним середовищем передбачає звернення до питання розвитку її культури. Створення умов для всебічного розвитку особистості дитини, її творчого потенціалу потребує гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу у закладі освіти, зокрема з проблеми розвитку культури емоцій сучасних учнів, водночас становлення їх культури почуттів на тлі гуманітарних, приватних, ціннісних викликів війни.

Постановка проблеми. Важливим для розуміння власне емоцій є визначення умов їх виникнення, і, як зазначається у роботах вчених

(У. Джемса, Ж.-П. Сартра, П. Фресса, Д. Ліндслей, К. Ізард, H.Pie'ron, F.A.Hodge & T.Andr'eani), емоції виникають у випадках, коли відбувається щось значне для людини.

Актуальними є наукові проблеми, що пов’язані з функціональним значенням емоцій для життя у соціумі, специфікою функціональних характеристик окремих емоційних станів. Культурні процеси опрацювання емоцій людиною набувають історичних змін від розвитку вміння усвідомлено виявляти нею свої емоції та почуття, набувати навичок емоційного самоконтролю, закріплювати на цій основі зразки емоційної поведінки до збагачення емоцій силою моральних почуттів, фундаментальних засад скеровування культурних форм буття.

Метою статті є дослідження психологічних чинників культури емоцій та почуттів української дитини підліткового віку, орієнтованої на вибудову доброзичливих відносин із національним забарвленням, на піднесення культури почуттів через вираження моральних суджень та ціннісного перетворення в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Особистість української дитини підліткового віку, що розвивається, піддається випробуванням, з огляду на психологічну безпеку освітнього середовища, що знаходиться під впливом комплексної дії зовнішніх умов, спричинених повномасштабною війною у 2022 році, яку веде агресор Російська Федерація на території суверенної держави Україна. У сучасному довкіллі українських дітей тривалий час діють екстремальні умови рівня смертельної небезпеки, що викликають негативні впливи на підлітка, спричиняють його емоційну нестабільність, завдають страждань, пов'язаних із загрозою його життю і здоров'ю та його близьких, порушують адаптовану поведінку, що, у свою чергу, впливає на освітньо-культурні можливості освітнього середовища задовольнити потреби розвитку дитини, утримувати колективну безпеку [1, с. 24]. На неповнолітню дитину сьогодні діють загрози і виклики, які потребують життєзбереження, утримання психічної цілісності, зниження рівня емоційних страждань, відновлення ресурсів саморегуляції і життєдіяльності. Модальність переважаючих негативних емоцій у діючих умовах сигналізує про руйнацію підвалин можливостей культурного реагування дітьми на особисте та колективне страждання внаслідок війни [2, с. 61]. Найбільшу шкоду дитячій психіці завдають ритми воєнного життя, які розділяє одночасно велика кількість людей, сама дитина підліткового віку, яка достатньо усвідомлена, її батьки,

родичі, сусіди, шкільний колектив, місто, громада, країна. Нагромадження негативних емоцій пов’язано із життєво важливими показниками, а саме: перебуванням у епіцентрі військових дій, руйнацією житла, доступом до безпечного місця, втратою близьких, розлученням із сім'єю, загибелі вчителя, набуття статусу біженця за кордоном на території дружніх країн, переселенням в більш безпечні регіони країни, безстрокове перебування у притулках для переселенців на час воєнних дій, порушенням спілкування, перешкоджанням соціальній взаємодії із групою однолітків, доступу до навчання, перешкодами включенню в освітнє середовище тощо.

Зовнішні чинники організації культурних зразків емоцій під час війни змінюються. До деяких небезпек можна підготуватися, інші практично не залишають часу для попередження і не мають аналогів у гуманістичному світі. Сьогодні частина українських дітей перебуває у епіцентрі війни, піддається тортурам, стає масово жертвами військових злочинів, скоєних російською окупаційною армією, інші — знаходяться під впливом дотику до колективних страждань народу. Нагромадження зовнішніх впливів на особистість під час війни впливає на ступінь її емоційної реакції та глибину емоційних переживань [3, с. 17].

Практичним психологам, що надають психологічну допомогу українським дітям підліткового віку та вчителям, необхідна певна інформація для розпізнавання та розуміння поведінки учнів. Руйнація культури емоційних переживань, знесилення можливостей опрацювати потрясіння внаслідок війни може змінити уявлення дитини про світ та про себе, поставити під загрозу самовідчуття цілісності, переживання стабільності та безпеки світу, спричинити деструктивні прояви поведінки [1, с. 25].

Попередньо вивчаючи адаптацію учнів та особливості актуального ситуативного поля, яке на нього впливає в умовах війни, практичний психолог виявляє психотравмуючі стани підлітків, орієнтуючись на основні ознаки:

1. Відсутність емоційної реакції, відстороненість.
2. Нездатність керувати емоціями.
3. Підвищене самозвинувачення, нерегульовані афекти, гнів.
4. Суїцидальні наміри, вербальні повідомлення про небажання жити.
5. Дивакувата поведінка, гальмування реакцій, наприклад, при зверненні.
6. Сконцентрованість на особистих та сімейних проблемах.

У стратегіях роботи психолог закладу освіти організовує вивчення та збір інформації щодо дії деструктивних умов, інформує батьків, класифікує проблеми та переадресовує, наприклад, дітей та підлітків з високими ризиками травматичного стресу до відповідних соціальних служб, медичних установ, кризових центрів. Доречна комплексна біопсихосоціальна допомога дитині в умовах війни. З підлітками практичний психолог освітнього закладу проводить короткочасну консультаційну роботу, інтерв'ю, а також короткі інструктажі із психологічної безпеки, отримує зворотній зв'язок протягом кількох днів після консультації, знижуючи емоційну напругу [2, с. 62].

За спостереженнями психологів, накопичення негативних емоцій надає шкоду цілісності дітей підліткового віку, разом з тим, їх трансформація частіше за все викликає стан екзистенційного спустошення особистості.

Емоції є тією мовою, тією системою сигналів, за допомогою якої суб’єкт дізнається про значимість, відносно до його потреб, того, що відбувається. Без введення нової системи значущих елементів життя та закріплення за ними сигнальної системи «безпека-небезпека» відновлення можливостей опрацьовувати негативні емоції у дітей підліткового віку в умовах війни стають суттєво зниженими. Мова йде про систему настанов, що дозволяють суб’єктові адекватно усвідомлювати свої переживання й переживання інших людей, що відбивають відносини до духовних цінностей та оновлені орієнтири конкретного соціального середовища, піднесення культури почуттів, ціннісного перетворення.

Серед проблем розвитку емоційної сфери підлітків в умовах війни можна виділити: наявність високого ступеню напруженості психологічних механізмів захисту, низьку самооцінку, переважно знижений фон настрою й переважно негативне відношення до себе, оточуючих людей і світу в цілому.

Вироблення моральних почуттів, які б допомогли трансформувати негативні емоції підлітків в умовах війни – надзвичайно тонкий і складний процес, їх колективна сила має розвинути емоційну гнучкість як оптимальне гармонійне сполучення емоційної експресивності й емоційної стійкості в оновленому колективному культурному просторі. Колективний процес оновлення культурного простору відбувається через комунікацію, практику застосування цінностей, правил поводження та прагнення людей їх

розділяти на індивідуальному і суспільному рівнях, побудові емоційного відношення.

Основним психологічним механізмом, що забезпечує ефективну й адекватну реалізацію внутрішніх передумов у емоційній сфері при взаємодії особистості з зовнішнім світом, є прийняття, а при взаємодії з іншими людьми основною здатністю можна назвати здатність до співпереживання.

Висновки. Отже, психологічною умовою взаємопроникнення культури емоцій і почуттів є усвідомлення підлітком ролі й значення афективної сфери в оптимізації його діяльності, спілкування, свого психічного й фізичного здоров'я, емоційна гнучкість. Емоційні переживання визначаються гармонізацією й ускладненням афективних проявів, здатністю виражати українською дитиною підліткового віку сильні емоції через стійкі моральні почуття, викликати позитивні емоції, контролювати негативні, тобто проявляти варіативність поводження, нестандартність, творчість. Подальші дослідження пов'язані із визначенням корекційних можливостей емоційного розвитку підлітків за наслідками війни, а також історичного аналізу, прогностичного, структурних зв'язків та впливів.

Список використаних джерел

1. Рєпнова Т. П. Деструктивні та позитивні прояви у підлітків в перехідному просторі: технології формування та розвитку. *Сучасні проблеми військової та соціальної психології і соціальної роботи:* матеріали Міжнар. наук.- практ. конф., м. Одеса, ОНУ, Військова академія, 4-5 жовтня 2013 року. Одеса: ОНУ, ВА. 2013. С. 23–25.

2. Рєпнова Т. П. Подолання наслідків впливу екстремальних умов на поведінку старших підлітків. *Науково-практичний журнал. Практична психологія та соціальна робота*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. № 10. С. 59–63.

3. Снігур Л. А. Військова психологія і педагогіка: Підручник / за ред. Л. М. Снігур. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. 576 с.

УДК 349.22:355.01(477)

Олена Золотарьова,
доцент кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП,
ад'юнкт-професор Міжнародної Кадрової Академії

ІНСТИТУТ ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. *Розглянуто новий правовий інститут «Призупинення дії трудового договору», передбачений надзвичайним трудовим законодавством в умовах війни. Надано тлумачення окремих дискусійних аспектів тимчасового закону. Проаналізовано практику трудових відносин з працівниками іноземного підприємства в умовах призупинення його діяльності в м. Одеса.*

Abstract. *The new legal institution "Suspension of the employment contract", provided for by the emergency labor legislation in wartime, was considered. The interpretation of certain debatable aspects of the temporary law is provided. The practice of labor relations with employees of a foreign enterprise under conditions of suspension of its activities in the city of Odesa was analyzed.*

Вступ. Війна впливає на гуманітарні відносини, зокрема й соціально-правові. Форс-мажорні обставини війни в Україні зумовили прийняття тимчасового надзвичайного трудового законодавства. Так, 24 березня 2022 року набув чинності Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року (далі – Закон № 2136). До питань, не врегульованих цим Законом, які і раніше, застосовуються норми законодавства про працю. На період дії воєнного стану Законом № 2136 також вводяться обмеження права на працю та страйк. Серед іншого, Законом передбачені певні зміни, у порівнянні з чинним трудовим законодавством. Прийнято і інші зміни до Кодексу законів про працю України, але вони залишилися поза межами нашого дослідження.

Постановка проблеми. Серед змін, внесених Законом України № 2136-IX на період війни, виникає новий правовий інститут – «Призупинення дії трудового договору», норми якого потребують сучасного аналізу для правильного застосування на практиці. Постають питання: в чому сутність такого призупинення, як впливає призупинення на стаж роботи, чи отримає працівник заробітну плату за

цей період і чи має право влаштуватися в період призупинення на роботу на інше підприємство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. ІНТЕРНЕТ рясніє публікаціями на сайтах і в блогах юристів, адвокатів, кадровиків, податківців тощо про зазначені зміни у трудових відносинах в умовах війни, зокрема про порядок призупинення дії трудового договору. Вони зазначають, що з початком воєнних дій практично «всім роботодавцям довелося шукати модель допустимої поведінки у відносинах з трудовим колективом» [9]. Володимир Ковальчук зробив аналіз «Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України» [1]. Проте на момент нашого невеликого аналізу нового правового інституту трудового права жодного наукового дослідження з цієї теми не було здійснено.

Мета дослідження – проаналізувати зміст правового інституту «Призупинення трудових відносин» в умовах війни та порядок його належної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пошуках нових моделей зміни трудових правовідносин в умовах війни серед існуючих за українським законодавством варіантів (переведення працівників на дистанційну роботу; надання щорічних оплачуваних відпусток; надання відпусток без збереження заробітної плати; оголошення простою; встановлення режиму неповного робочого часу тощо) на передній план вийшов новий алгоритм – призупинення трудових відносин у зв’язку з військовою агресією проти України.

Цьому тимчасовому правовому інституту присвячена стаття 13 Закону № 2136, яка зазначає, що призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Дія трудового договору може бути призупинена у зв’язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин. У разі призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України [7, ст. 13]. Деякі юристи вважають

невдалим формулювання дефініції такого призупинення [3], але суть призупинення, на наш погляд, в Законі № 2136 є очевидною.

Отже, стаття 13 Закону № 2136 регламентує порядок призупинення дії трудового договору між працівником і роботодавцем у період воєнного стану. Важливо брати до уваги, що призупинення може бути застосоване не за будь-яких умов, а лише якщо можливість надання та виконання роботи є унеможливленою у зв'язку з військовою агресією проти України. Право призупинити трудові відносини має як працівник, так і роботодавець. У цьому разі трудові відносини фактично тривають, але роботодавець тимчасово припиняє забезпечувати працівника роботою і зарплатою, а працівник тимчасово припиняє працювати за трудовим договором.

Як бачимо, призупинення дії трудового договору не припиняє трудових відносин. Працівника не може бути звільнено через невиконання роботи протягом періоду такого призупинення. Міністерство економіки України в листі від 09.05.2022 р. № 4712-06/22838-09 роз'яснило умови призупинення дії трудового договору, там зазначено, що головна умова призупинення дії трудового договору – *абсолютна* відсутність у роботодавця можливості надати роботу, а в працівника – виконувати її: «Під абсолютною неможливістю надання роботодавцем та виконання працівником роботи в контексті призупинення дії трудового договору, на нашу думку, слід розуміти випадки неможливості забезпечувати працівникові умови праці, внаслідок того, що необхідні для виконання роботи зазначеним працівником виробничі, організаційні, технічні можливості, засоби виробництва або майно роботодавця знищені в результаті бойових дій або їх функціонування з об'єктивних і незалежних від роботодавця причин є неможливим, а переведення працівника на іншу роботу або залучення його до роботи за дистанційною формою організації праці неможливе у зв'язку з відсутністю на це його згоди, зокрема, з причин переміщення його з території, де ведуться активні бойові дії. За умови, що працівник бажає та може виконувати роботу, або роботодавець може надавати роботу, призупиняти дію трудового договору не можливо» [6].

Про призупинення дії трудового договору роботодавець і працівник за можливості повідомляють один одному в будь-який доступний спосіб (усні й письмові заяви, ознайомлення з відповідним наказом, лист поштою, телефонні чи електронні повідомлення тощо). Якщо ініціатором призупинення трудового договору є працівник, то, за

можливості, він подає відповідну заяву на ім’я керівника. На підставі заяви керівник видає наказ (розпорядження) про призупинення дії трудового договору. Роботодавець не може відмовити в цьому працівнику, оскільки Закон № 2136 не визначає, що дію трудового договору призупиняють за згодою роботодавця чи за угодою сторін.

Якщо ініціатором є роботодавець, то, за логікою, він видає відповідний наказ, а працівника необхідно ознайомити з ним до фактичного призупинення дії трудового договору в один із зазначених вище способів. Наказ про призупинення дії трудового договору належить до кадрових наказів тривалого строку зберігання. Оскільки призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, а також виконання інших обов’язків, передбачених трудовим договором, то роботодавець має й надалі здійснювати кадровий облік працівників, рахувати суми зарплат і єдиного соціального внеску (ЄСВ).

Оскільки Закон № 2136 діє протягом воєнного стану, запровадженого відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [8], та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, трудовий договір може бути призупинено лише на зазначений період.

Оскільки працівник протягом часу призупинення дії трудового договору не виконує трудових обов’язків, йому не нараховують зарплату, збереження середнього заробітку за період призупинення дії трудового договору не передбачено. Також у разі хвороби працівника в період призупинення дії трудового договору такий працівник не має права на оплату лікарняних, адже немає втрати заробітку. Відповідно до положень ч. 3 ст. 13 Закону № 2136 відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору в повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України. Механізм такого відшкодування має бути визначений надалі, сьогодні він відсутній, але до закінчення війни має з’явитися. Таким чином, для подальшої реалізації зазначеної норми кожному роботодавцю необхідно фіксувати:

– суми зарплати та компенсаційних виплат, які належали би працівникові, якби дію трудового договору не було призупинено;

– розмір ЄСВ, який підлягав би виплаті з сум зарплати та компенсаційних виплат, які виплачувалися б працівникові, якби дію трудового договору не було призупинено.

Усі ці витрати має відшкодувати країна-агресор. Навряд чи Росія захоче добровільно відшкодовувати Україні збитки, включаючи зазначені виплати працівникам, ймовірно, цей механізм розрахунків і відшкодувань буде напрацьований разом з європейськими партнерами нашої країни. Безумовно, пройде тривалий час, поки працівники реально отримають свою зарплату, а роботодавці – суми ЄСВ. Але інший механізм неможливо передбачити, бо держава не має можливості компенсувати роботодавцям виплати зарплат, а підприємства і так працюють в скрутних умовах, і роботодавці наразі Законом України № 7251 «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» звільнені і від виплати зарплати працівникам, мобілізованим чи призваним до армії під час дії воєнного стану, що тривало з початку війни на Донбасі у 2014 р. [4].

Слід наголосити, що в дефініції терміну «призупинення» законодавець не встановлював права в односторонньому порядку призупиняти трудовий договір, хоча про односторонню ініціативу йдеться в інших статтях цього ж Закону. Тобто, при призупиненні є необхідність активної поведінки обох сторін трудового договору, а саме: з боку роботодавця – це припинення надання робочих завдань до виконання, а з боку працівника – припинення їх виконання.

Частину 2 статті 3 Закону № 2136 про повідомлення один одному щодо призупинення трудового договору слід тлумачити так, що роботодавець може повідомити працівнику про призупинення дії трудового договору, а працівник повідомляє про свою згоду або незгоду щодо цього. На нашу думку, ненадання згоди працівником на призупинення не є підставою для застосування дії статті 13 Закону, тоді слід або розривати трудовий договір, або надавати відпустку без збереження зарплати на необмежений час тощо.

При цьому вжиття в частині 2 статті 3 Закону № 2136 слів повідомити *за можливості* не слід розуміти як відсутність необхідності отримання відповіді працівника. Вважаємо, що умова *за можливості* підлягає застосуванню, коли окупантами порушені засоби мобільного чи ІНТЕРНЕТ зв’язку, або коли працівник тривалий час не виходить на зв’язок з причин взяття його в полон чи в заручники, або коли він тяжко поранений тощо. Юристи в своїх блогах висловлюють думку, з якою слід погодитись, що у випадку судових спорів роботодавцю потрібно буде доводити, за яких конкретно поважних причин він не міг зв’язатися з працівником для отримання від нього відповіді на призупинення дії трудового договору.

Можна зазначити, що період призупинення трудового договору, до компенсації зарплат і ЄСВ країною-агресором, за нинішньою редакцією Закону № 2136, не враховується до страхового стажу для лікарняних та пенсій, бо в цей період не сплачується ЄСВ згідно з ч. 1 ст. 21 Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [5].

Під час нашого дослідження вивчено практику дій шведської компанії «H&M», яка на час війни вийшла з українського ринку: працівникам магазину в м. Одеса, що розташовувався в розбомбленому торговельному центрі «Рів'єра», роботодавець оплачує 2/3 від суми зарплати, використовуючи ст. 113 КЗпП України, ч. 1 якої передбачає: «Час простою не з вини працівника, в тому числі на період оголошення карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу)» [2, ст. 113]. Разом з тим, ч. 3 цієї ж статті зазначає, що за час простою, «коли виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища не з його вини, за ним зберігається середній заробіток». Ситуація в містах України сьогодні є однозначно небезпечною для життя чи здоров'я працівника, але навряд чи можна застосувати цей пункт в умовах війни, тим більше, що компанія взагалі вийшла тимчасово з українського ринку. Відмінності між простоєм та призупиненням дії трудового договору надано нами у Таблиці 1.

Таблиця 1

ВІДМІННОСТІ ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ І ПРОСТОЮ НА ВИРОБНИЦТВІ*

ЗМІСТ ВІДМІННОСТЕЙ	ПРОСТІЙ	ПРИЗУПИНЕННЯ
Поняття	Простій – це призупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною	Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником

	силою або іншими обставинами (стаття 34 Кодексу законів про працю України).	виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи (частина 1 ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»).
Підстави запровадження	будь-які обставини, що зумовили призупинення роботи	абсолютна відсутність роботи та неможливість її виконання працівником під час воєнного стану
Повідомлення про початок	обов'язкове	за можливістю
Тривалість	без обмеження часу, доки існують обставини, на підставі яких його запроваджено	можливе лише на період дії воєнного стану
Суб'єкт прийняття рішення	роботодавець	ініціатором можуть бути як роботодавець, так і працівник
Коло осіб, на яких поширюється дія відповідного рішення	може запроваджуватися щодо всього підприємства, або його структури, відділу, або конкретного працівника	носить індивідуальний характер: щодо кожного працівника приймається окремий наказ
Оплата	виплачується не	заробітна плата не

	нижче 2/3 тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу). Водночас час простою з вини працівника не оплачується	виплачується
Страховий стаж	у разі оплати підприємством простою, період його дії зараховується до страхового стажу працівника	ЄСВ за працівника не сплачується, отже – йому не зараховується страховий стаж

**Авторська розробка*

За логікою, фірмі «H&M» слід було б застосувати механізм призупинення дії трудового договору, проте для українських працівників оплата двох третин зарплати в умовах війни є позитивним і гуманним рішенням.

Отже, окремі роботодавці можуть, при фактичному призупиненні дії трудового договору, добровільно виплачувати працівникам частину зарплати, по аналогії з виплатами під час простою. Тобто, законодавець дає право роботодавцю самостійно знайти механізм подолання блокування роботи в умовах війни.

Висновки. Таким чином, форс-мажорні обставини в умовах війни стали підставою прийняття тимчасового надзвичайного трудового законодавства, в якому, зокрема, передбачено новий інститут *призупинення дії трудового договору,* що не припиняє трудових відносин між працівником та роботодавцем. Таке призупинення можливе лише за наявності абсолютної неможливості надавати роботу та виконувати її. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам, а так само суми ЄСВ, які мали б сплачуватись з сум зарплат, на час призупинення дії трудового договору в повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України. До такої компенсації період призупинення дії трудового договору не включається до соціального страхового стажу працівника.

У випадку можливих у майбутньому судових спорів роботодавцю потрібно буде доводити, за яких конкретно поважних причин він не міг зв'язатися з працівником для отримання від нього відповіді на призупинення дії трудового договору, бо перелік таких причин у тимчасовому Законі № 2136 відсутній.

Вважаємо, що під час призупинення дії трудового договору за основним місцем роботи працівник має право працювати тимчасово на інших підприємствах, попередивши нового роботодавця про призупинення. Закон не забороняє роботодавцям, при фактичному призупиненні дії трудового договору, добровільно виплачувати працівникам частину зарплати, по аналогії з виплатами під час простою.

У процесі подальшої адаптації національного трудового законодавства до законодавства Євросоюзу очікуємо наступних змін, що стануть предметом майбутніх наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Ковальчук В. Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України. URL: httpfes.kiev.uancmsfileadminupload2 Trudovi_vidnosini_2022.pdf (дата звернення: 13.07.2022).
2. Кодекс законів про працю України: Редакція від 17.06.2022. URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 13.07.2022).
3. Кочеров Михайло. Призупинення дії трудового договору в умовах війни: новели закону. *Юридична Газета online.* URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/prizupinennya-diyi-trudovogo-dogovoru-v-umovah-viyni-noveli-zakonu. html (дата звернення: 13.07.2022).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України № 7251 від 01.07.2022. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/224899.html (дата звернення: 13.07.2022).
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України в редакції від 28 грудня 2014 року № 77-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 11, ст.75.
6. Про надання роз'яснення: Лист Мінекономіки України від 09.05.2022 р. № 4712-06/22838-09 URL: https://document.vobu.ua/doc/13144 (дата звернення: 13.07.2022).

7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15 березня 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 13.07.2022).

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. Редакція від 15.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 13.07.2022).

9. Федоришин Олександр. Призупинення трудових відносин у воєнний час. *Ліга. Блоги.* URL: https://blog.liga.net/user/ofedoryshyn/article/45060 (дата звернення: 13.07.2022).

УДК 808.5:930.85(477)

Альона Сова,
магістр економічних і бізнес наук,
асистент кафедри економічних і бізнес наук
Маріборського університету (Словенія)

Лариса Домбровська,
к.і.н., доцент, професор МКА, професор кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Олексій Домбровський,
к.і.н., доцент, професор МКА, академік МКА,
професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП

РОЗВИТОК РИТОРИЧНОЇ НАУКИ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Анотація. *Автори проаналізували розвиток риторичної науки у Києво-Могилянській академії та визначили її значення в суспільно-політичному житті українських земель та європейської цивілізації.*

Abstract*. The authors analyzed the development of rhetorical science in the Kyiv-Mohyla Academy and determined its significance in social and political life of Ukrainian lands and European civilization.*

Вступ. Українська культура здійснила вагомий внесок у збагачення загально-слов'янської та європейської культури. В Україні вперше серед східних слов'ян було засновано вищі школи – це Острозька греко-слов'яно-латинська академія (1576 р.) та Києво-братська школа (1615 р.), яка згодом стала Києво-Могилянською академією. Як зазначає науковець О. Палій: «У Києво-Могилянській академії в період її розквіту навчалося близько двох тисяч студентів, що давало постійний приплив освічених кадрів для культури та церкви, військового та державного управління. Але після Переяславської угоди московський уряд почав масово відряджати українських і культурних діячів для впровадження освіти в Московії» [1, с. 307]. Серед них – письменник Є. Славинецький, який заснував першу в Московії греко-латинську школу і був першим її ректором; Ф. Прокопович – філософ та ритор, вихованець, професор і ректор Києво-Могилянської академії, та багато інших.

Внаслідок розвитку освіти на українських землях формувались нові сучасні підходи в науках, зокрема і в риториці – як науці красномовства. І значну роль в цьому відігравала Києво-Могилянська академія.

Постановка проблеми. Історичні корені риторики сягають середини першого тисячоліття до нашої ери. Беручи початок у Давній Греції, як демократичному суспільстві, з метою переконувати слухачів живим словом, вона стала наукою зі своїми законами і теоретичними засадами. А згодом риторика набула морального та патріотичного характеру і сформувалася як мистецтво слова і засіб здобуття кар'єри громадського діяча, політика, державотворця, майбутнього фахівця будь-якої сфери. Враховуючи те, що в сучасних умовах посилюється інтерес до вивчення риторики і використання її у суспільному житті, виникає потреба дослідити шляхи її становлення та розвитку в Україні. І тут постає необхідність всестороннє вивчати історію та стан риторики як науки в Києво-Могилянській академії, в розвитку вищої освіти як на українських землях, так і в Європі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання становлення та розвитку риторичної науки в Києво-Могилянській академії в певній мірі досліджувалося в працях науковців З. Хижняк, В. Маньківського, Л. Мацько, О. Мацько, Н. Колотілової та інших. Але окремого дослідження заявленої проблеми, на жаль, немає.

Мета дослідження – проаналізувати становлення та розвиток риторики в Києво-Могилянській академії і визначити її значення в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залишивши добу Середньовіччя, розпочався відлік нової історії європейської цивілізації, яка принципово була відмінною від попереднього епату свого розвитку в економічній, політичній, соціальній сферах. Також значних трансформацій зазнала і культурна сфера. У ній відбувається посилення світської течії в освіті, науці, мистецтві, у поєднанні з поширенням і нових релігійних течій.

Загальноєвропейські тендеції повною мірою відобразились і в українській історії, культурі, освіті. Наукова думка України активізувалася завдяки діяльності філософа, просвітника, ритора Києво-Могилянської академії – Ф. Прокоповича [2, с. 99].

Києво-Могилянська академія репрезентувала загальноєвропейські тенденції в українській освіті та науці. Це був перший вищій навчальний заклад на території України. Заснований він

у 1632 році в результаті об'єднання Лаврської школи, яку заснував Київський митрополит Петро Могила (звідси і назва «Могилянська») у 1631 році, і Київською братською школою. На початку він мав статус колегіуму, але після царського указу 1701 року – академії [3, с. 196].

Поєднання у викладанні в Академії церковнослов'янської, української і латинської мов підносило освітню модель української вищої школи на якісно новий рівень, паритетний європейському.

Довгий час Києво-Могилянська академія була єдиним вищим загальноосвітнім навчальним закладом України, Східної Європи, всього православного світу. Організація, зміст навчального процесу в Академії були аналогічними до польських та західноєвропейських академій і колегіумів. Як відомо, повний курс навчання в Академії тривав дванадцять років. Кількість предметів, які викладались за цей період, складав тридцять-тридцять два. Тут навчання спочатку продовжувалось вісім років. Перші чотири роки – це ординарні класи, а наступні чотири роки – це клас поетики, риторики, філософії та богослов'я. Важливо зазначити, що під час навчання в перших чотирьох класах (фарі, інфимі, граматиці й синтаксимі) вивчали п'ять мов – церковнослов'янську, українську, грецьку, латинську і польську. Це була так звана мовна підготовка, під час якої вивчали не лише граматику, а й здійснювали переклад, вчились вільно розмовляти.

Після отримання ґрунтовних філологічних знань, оволодівши іноземними мовами, студенти переходили на навчання до класу поетики, де навчались один рік, а після нього – до класу риторики, де також навчались один рік і «прилучались до… справжньої гуманітарної освіти» [4, с. 77].

Часи піднесення риторики в Україні припадають на кінець сімнадцятого-початок вісімнадцятого століття. Саме як навчальна дисципліна риторика отримує свій розвиток, коли її викладають в Києво-Могилянській академії.

Як зазначає науковець Н. Колотілова: «У класі риторики опановували мистецтво складати промови, які могли виголошуватися у найрізноманітніших випадках: на святах, зустрічах, прощаннях, святкуваннях іменин тощо. Крім того, вони вчилися мистецтва складати найрізноманітніші послання. Практичне застосування знавцями риторики відбувалося й під час різних судових розборів, суперечок тощо, коли було необхідно довести права тієї чи іншої сторони, кваліфіковано провести захист. Студенти, які добре опанували

поетику та риторику, мали змогу поліпшити своє матеріальне становище за рахунок підробітків у багатих міщан» [5, с. 166].

Цікавим є той факт, що кожний викладач, який читав студентам риторику, повинен був обов'язково написати свій власний підручник з даної навчальної дисципліни. Відомо, що зберіглося біля ста двадцяти семи курсів риторики, які були підготовлені і прочитані в Києво-Могилянській академії [5, с. 167]. Серед них найбільш ранніми, які дійшли до наших часів, підручниками з риторики є: «Оратор Могилянський, прикрашений найдосконалішими ораторськими розділами Марка Тулія Ціцерона», який прочитав Й. Кононович-Горбацький у 1635-1636 навчальному році; перший друкований підручник з красномовства підготував ректор, професор Києво-Могилянської академії – Й. Галятовський під назвою «Наука або способ зложеня казаня». Він був включений до циклу проповідей. Автор акцентував увагу на тому, що завдання церковної проповіді – це утверджувати людей у вірі, морально їх налаштовувати, розширювати знання про навколишній світ. Він також формулює основну вимогу до промовця – зрозумілість, зацікавленість слухача. А для цього необхідно використовувати у своїх промовах приклади з історії, народних переказів. Ритор Й. Галятовський був одним із найосвіченіших людей України сімнадцятого століття, і його внесок у розвиток риторики був досить вагомим.

Значний доробок у розвиток риторики в Києво-Могилянській академії здійснив Феофан Прокопович. Після навчання в Польщі, куди він направився поглиблювати свої знання, закінчивши Києво-Могилянську академію, Ф. Прокопович у 1704 році повернувся до Києва, де і став професором риторики Київської академії. З 1711 року він стає ректором академії [5, с. 191]. Феофан Прокопович був одним з найвидатніших професорів риторики Києво-Могилянської академії. Важливо зазначити, що риторику в цей період розцінювали як універсальну науку про слово взагалі. Ф. Прокопович називав риторику царицею мистецтв. Вказуючи на предмет риторики, визначав його як уміння добре говорити, володіти мистецтвом слова і мови, уміти правильно сформулювати свою відповідь та переконувати. Його теза про те, що риторика – це уміння добре говорити, перекликається з аналогічним твердженням представника античності Квінтіліана. Свій риторичний курс він розробляє в десяти книгах за античними зразками і детально описує етапи ораторської діяльності. Створюючи свою концепцію риторики, Ф. Прокопович намагається в деякій мірі

об’єднати ораторські традиції Арістотеля та Квінтіліана. Він переконаний, що промова оратора має не лише переконувати, демонструвати, що відповіді на суттєві питання є правильними, а й викликати відчуття задоволення у слухачів. Адже завдання промовця не лише доносити інформацію, а й зворушити аудиторію. В курсі риторики Ф. Прокоповича поясненню, що таке почуття, присвячена окрема книжка. Це свідчить про можливість даної складової риторичної науки, адже ефективність промови дає можливість оцінити діяльність оратора. Ф. Прокопович глибоко аналізує різні види промов, радить, як їх максимально правильно підготувати та виголосити. Цьому питанню він присвятив чотири книги з курсу риторики.

Велике значення у розвитку риторики мав підготовлений Ф. Прокоповичем устав «Духовний регламент». Як зазначають фахівці: «Вперше в історії вітчизняного ораторського мистецтва тут викладено деякі правила красномовства» [6, с. 26]. Тут автор дає поради, як необхідно триматися проповідникам під час промови, якими мають бути жести, міміка, пози. Цікавим є той факт, що після виходу «Духовного регламенту» цар Петро І видав Указ (1724 р.), в якому категорично заборонив читання промов за текстом: «Панам сенаторам… заборонити промову читати по папірцю, токмо своїми словами, щоб дурість кожного всім явна була» [7, с. 27].

У розвиток і становлення риторики в Києво-Могилянській академії значний доробок здійснив її ректор, відомий український культурний діяч і письменник І. Галятовський, сам викладач риторики. Він розробив теорію новомодного красномовства. Теоритичні засади цього він виклав у книзі проповідей «Ключ розуміння» (1659 рік). Ця праця була відома і за межами України. Він підкреслював, що виступ має складатись з трьох частин: початку, самої оповіді та кінця. Ритор також радить вказувати джерела оповіді, рекомендує робити нотатки із усіх джерел. Згодом свою теорію красномовства виклав в окремій книзі проповідей «Небо новое» (1665 р.).

Сприяв розвитку і становленню риторики в Києво-Могилянській академії С. Яворський, викладаючи тут риторику. Він написав підручник з риторики, який називався «Риторична рука». У ньому були викладені теоретичні основи риторики. Складався він із п’яти розділів – це винахід, розміщення, вітійство, пам’ять і виголошення. Вчення про словесне вираження – витійство, або красномовство – найбільш опрацьована частина риторики Яворського. Цікавим був у нього підхід до проголошення промови, де він

наголошував, що необхідно слідкувати оратору за своїм голосом, який має мінятись протягом промови. Також він підкреслював необхідність міняти вираз обличчя залежно від змісту промови. Окрім того, відповідно до промови очі теж мали «промовляти». Теоретичні засади в риториці Яворського сприяли подальшому розвитку риторичної науки.

Висновки. Проаналізувавши розвиток риторичної науки в Києво-Могилянській академі, можна стверджувати, що тут активно створювались основи теорії ораторського мистецтва. Ті настанови, які розробляли ритори Академії, свідчать про прогресивні погляди даних риторів на значення риторики у суспільстві і про вагомий внесок їх у розвиток теорії вітчизняного красномовства. Протягом середини сімнадцятого-вісімнадцятого століть Києво-Могилянська академія відігравала роль центру в розвитку риторичної науки, освіти православної культури в Україні, продукування світських і духовних кадрів для багатьох слов'янських країн. Тому ці питання цікаві сьогодні і дослідникам з європейських країн. Але, на жаль, роль Академії поступово занепадає наприкінці вісімнадцятого століття, обмежившись переважно рамками духовної освіти, нав'язаної російським царизмом.

У сучасних умовах риторика як наука відроджується з новою силою. Саме знання з риторики за допомогою ораторського мистецтва дають можливість навчитись переконливості, навчитися робити слабку думку сильною. Хто володіє таким мистецтвом, той може переконати будь-кого і добитися торжества своєї думки. А в цьому і є мета ідеальної «суспільної людини», яка бере участь у державних справах. Ось чому знання з риторики сьогодні особливо важливі майбутнім фахівцям будь-якої сфери суспільної діяльності.

Список використаних джерел

1. Палій О. Короткій курс історії України. К.: 2018. 464 с.
2. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. К.: МАУП, 2002. 256 с.
3. Історія України. / за ред. В. М. Литвина. К.: 2006. 607 с.
4. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. К.: 2003. 184 с.
5. Колотілова Н. А. Риторика. К.: 2007. 232 с.
6. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Львів: 1999. 352 с.
7. Гурвич С. С., Погорілко В. Ф., Герман М. А. Основи риторики. К.: 1978. 173 с.

УДК 159.9+323.14

Ірина Коломієць,
к. психол. н., доцент кафедри загальнонаукових, соціальних
та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Вікторія Войцех,
старший викладач кафедри загальнонаукових, соціальних
та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Олександра Васильєва,
студентка 2 курсу спеціальності «Дизайн» Академії «IT Step»,
м. Брюсель, Бельгія

ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Анотація. *Авторами дано визначення етнічного стереотипу як феномену культури, функції, структура, властивості формування міжетнічних відносин, роль ЗМІ у формуванні стереотипу. Визначено стереотип сприйняття українців демократичними державами сьогодні.*

Abstract. *The authors defined the ethnic stereotype as a cultural phenomenon, functions, structure, properties of the formation of interethnic relations, the role of mass media in the formation of the stereotype. The stereotype of the perception of Ukrainians by democratic states today has been determined.*

Вступ. У сучасному світі відбувається становлення глобального комунікативного простору, який чинить істотний вплив на усі сторони життя людини, суспільства та на структуровані компоненти усієї системи культури. Важливу роль у формуванні етнічних стереотипів роблять засоби масової інформації та комунікації.

Постановка проблеми. Питання стереотипів розглядається не просто як принцип «економія часу мислення», але як такі негативні явища: дискримінація та упередження за етнічним принципом.

Як відомо, імідж будь-якої держави є невід'ємною частиною міжнародних відносин. Це зовнішній вигляд країни – те, що складає перше враження як про ділового партнера або політичне обличчя, формує модель поведінки під час комунікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування стереотипів досліджували Губко О., Різун В., Льовочкіна С. [1], Крисько В. та інші.

Мета дослідження – сформувати основні поняття, такі як «етностереотипи», їх виникнення та вплив на свідомість, розглянути механізми формування та роль засобів масової інформації, які сприяють поширенню етностереотипів у суспільстві; дослідити взаємозв'язки між частинами одного етносу та причин медіавпливу російських ЗМІ на населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стереоти́п (від дав.-грець. στερεός — твердий, об'ємний і τύπος — «відбиток») — це усталений шаблон мислення, забобон, що, як правило, не має безпосереднього відношення до реальності. Термін «стереотип» у психологічній літературі вперше виділив 4 основні ознаки стереотипів:

– завжди простіші за реальність;

– формуються в сім'ї, соціальних групах, ЗМІ;

– всі стереотипи помилкові, більшою чи меншою мірою.

Стереотипи дуже стійкі. Вони можуть бути вікові, гендерні, расові, релігійні, професійні, національні, етнічні (всі європейці – вихованні, росіяни – грубі та безкультурні). Стереотипи відповідають певним етнічним думам, свідомо і несвідомо змінюються та переносяться на всіх етнічних представників.

«Стереотип поведінки», що вживають до етносу, вирізняє порядок усталених традицій, звичаїв певного етносу. Всі етнічні стереотипи поділяються на:

- Автостереотипи – це те, що етноси самі про себе говорять.
- Гетеростереотипи – те, що інші думають щодо них.

Етностереотипи можуть бути як корисні , так і шкідливі.

Будова етностереотипу така:

1. константація, підтвердження рис етнічної групи, когнітивний (пізнавальний) елемент;
2. відношення щодо цих характеристик (емотивний компонент);
3. створення певного типу поведінки (когнітивний компонент) [2].

Особливості всіх стереотипів, зокрема і етностереотипів – це їх вибірковість, бо в психологічному аспекті люди вибирають, що для них

правильне, вигідне. ЗМІ маніпулюють індивідуальною та масовою свідомістю людей через соціальні іміджі, етнічну поведінку, а отже –

ЗМІ часто належить негативна роль у формуванні етностереотипів [3, с. 158].

Основна частина України певний час була залежна від російського управління, шкільного інформування, що дало певний відбиток на етностереотипах, який закріпився дуже давно і надовго. Давні відносини між Росією та Україною складалися історично. У російській культурі вкоренилося ставлення до українців, як до простих людей, елементарних до примітивності, дещо хитруватих, з лінійним, одномірним мисленням, неодмінно ледачих, добродушних [4]. У 2000-их роках ЗМІ Росії з подачі політичного керівництва країни намагаються створити стереотип українця як жорстокого нациста, що хоче напасти на росіян.

Джерелом утворювання стереотипів є спілкування, Інтернет, радіо, телебачення, читання книг, газет, громадська думка, гендерні вподобання.

Якщо брати як приклад події 2014 р. в Києві, а згодом – на Сході України, то ми бачимо, що стереотипи один одного у сприйнятті українцями та росіянами дуже змінилися, на жаль, не в кращій бік, відбувається роз'єднання народів, Росія розпалює війну. Стереотипи щодо Росії в світі кардинально змінились. Але українців демократичний світ сприймає інакше: як народ щирий, гостинний, доброзичливий, що має гордість і патріотизм [5], а зараз – ще й хоробрий.

Висновок. Отже, у ході дослідження виявилось, що стереотипізація відбувається постійно. Робимо висновки про теперішні ЗМІ: слід якомога менше довіряти їм. Складати думку про певні етнічні групи необхідно з позитивними намірами та почуттями доброти та єдності своєї нації. Розпочинаємо з себе і руйнуємо етностереотипи.

Список використаних джерел

1. Льовочкіна А. М. Етнопсихологія. Навчальний посібник. 2002. 144 с.

2. Жерновая О. Р., Смірнова О. А. Позитивна та негативна роль етнічних стереотипів нації в створені іміджу країни. *Вісник Міжнародного університету імені М. І. Лобачевського*, 2014. № 2(1). С. 321–327.

3. Акопян Н. А. Средства массовой информации как способ формирования стереотипов массового сознания. *Вестник Ставропольского гос.университета.* 2008. № 5. С. 158–190.

4. Крисько В. Г. Етнічна психологія. Навч.пос. Академія. 2008. 165 с.

5. Що більше вражає іноземців в Україні та українцях. *BBC. Україна*. 23.08.2017. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-40926943 (дата звернення: 10.10.2022).

УДК 159.95

Ніна Сапригіна,
к.філол.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП

Євген Мікрюков,
магістрант 1 курсу спеціальності Психологія
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ ІНДИВІДІВ, СХИЛЬНИХ ДО КОНСПІРОЛОГІЧНИХ ВЕРСІЙ

Анотація. *Дослідження особливостей мислення у осіб, схильних до конспірологічних теорій, проводилось у школярів-підлітків міста Одеси. Виявилось, що різниця у мисленні тих, хто схильний до конспірології, та тих, хто не поділяє конспірологічні ідеї, полягає у рівні уяви, яка є більшою у так званих конспірологів. Різниці у креативному мислені у досліджених не виявлено. На змістовому рівні мі дійшли до висновку, що у конспірологів спостерігається артифіціалізм мислення.*

Ключові слова: мислення, конспірологи, уява, артифіціалізм мислення.

Abstract.*Study of the peculiarities of thinking in persons prone to conspiracy theories was conducted among teenage schoolchildren of Odessa. The difference in the thinking of those who are prone to conspiracy theories and those who do not share conspiracy ideas lies in the level of imagination, which is greater in the so-called conspiracy theorists. No differences in creative thinking were found among the researched. At the content level, we came to the conclusion that conspiracy theorists exhibit artificiality of thinking.*

Key words: thinking, conspiracy theorists, imagination, artificiality.

Конспірологами називають людей, які сумніваються у загальноприйнятих знаннях та фактах, що розповсюджуються обов'язковими програмами навчання на різних рівнях спеціалізації – від шкільних до вузькоспеціалізованих. Конспірологи висувають альтернативні, не згідні з офіційно прийнятими, теорії (версії) пояснення відомих фактів, що вивчаються, або погоджуються з цими теоріями (версіями). Фахівці з високим науковим статусом спочатку

відкидали ідеї конспірологів і називали їх єрессю (як, наприклад, ідею про те, що за Шекспіра писав невідомий аристократ, чи те, що місце походження коронавірусу – біолабораторія).

Сама назва «конспірологія» виникла від англ. conspiracy – змова, тому що часто до аргументів конспірологів входили твердження, що дані, на яких засновані загальноприйняті знання, підтасовані, важливі факти приховані, і нібито в цьому процесі задіяні невідомі змовники, метою яких було загальмувати розвиток людства. В еру Інтернету конспірологічні ідеї стали поширюватися, стрімко зростає кількість нових теорій та версій різного рівня переконливості, і це обумовлює актуальність нашого дослідження.

Руйнування економічних основ колишнього СРСР та економічний занепад у пострадянських країнах призвели до того, що диплом вищої освіти і науковий ступінь не були гарантією влаштування за спеціальністю та авторитетного статусу спеціаліста. Випускники вишів та кандидати наук працювали не за спеціальністю, в кращому випадку ставали офісними співробітниками. Такі масові процеси призвели до зниження авторитету наукового знання у суспільстві. До того ж, ще за часів занепаду СРСР з’явилася тенденція, що заробітна платня спеціаліста з вищою освітою є нижчою, ніж у працівників фізичної праці – будівників, водіїв, вантажників тощо.

Для західних держав характерно, що спеціаліст має змінювати місце роботи частіше, ніж то було в СРСР, і часом опиняється перед необхідністю перекваліфіковуватись на іншу спеціальність. Обсяг наукових знань зростає у геометричній прогресії, й це унеможливлює навіть поверховий огляд сукупності наукового знання в цілому. Алепрагнення пошуку нової роботи підказує: щоб засвоїти нове знання, не треба витрачати велику частину життя, треба лише знайти свою ділянку та опануватизнанням та навичками у вузький області.Необхідність занурення в іншу спеціальність, ніж була за освітою, дає можливість поширити кругозір та подивитися свіжим нестандартним поглядом на деякі загальновідомі явища, а сучасний Інтернет суттєво полегшує процес одержання знань.

Усі ці обставини призводять до падіння авторитету науки для сучасної людини та,в свою чергу, -до поширенняу суспільстві конспірологічних теорій та версій.

Втім, жодна з конспірологічних теорій не отримала статусу доведеності. Існують лише аргументи, які можна вважати непрямими чи здатними посіяти сумніви у загальноприйнятих знаннях.

Слід сказати, що самі вчені відзначають, що представники академічної науки, які мають високий статус, нерідко гальмують прагнення колег до нових відкриттів та винаходів [6]. Все ж вірним залишається правило, що вчений, висуваючи теорію чи гіпотезу, повинен сам вказати шляхи до її підтвердження чи спростування.

Найчастіше конспірологи не бачать шляхи доказів своїх ідей. Противники конспірологів дорікають їм за некомпетентність і обмеженість мислення.

У зв'язку з поширеністю конспірологічних ідей вважаємо актуальним звернутися до вивчення мислення індивідів, схильних розділяти конспірологічні ідеї та версії. Ця проблема для психологічних досліджень є новою. Нещодавно у науковому колі з’явилися матеріали, в яких підіймається питання про особливості мислення конспірологів (Бразертон Р. [1], Хохлов А .А. [4]) та дослідження цих особливостей (Lobato E.etal. [7]). В основному дослідження торкаються сприйняття пандемії COVID-19 як штучного процесу для знищення людей (див. огляд у статті Мягков М. Г. та соавт. [2]). Деякі дослідження конспірологічних ідей торкаються расових та етнічних упереджень (Oleksy T.etal. [8]), протидії стереотипам (ChanM.P.S. etal. [6]). Проте нестандартне мислення було об'єктом вивчення психологів протягом 2-х століть. Дослідженням процесів креативного мислення займалися М. Вертгеймер, Л. С. Виготський, Д. П. Гілфорд, К. Малліс, Я. А.Пономарьов, А. Пуанкаре, Т. Рібо, С. Л. Рубінштейн, А. Тейлор, Е. П. Торренс, Г. Уоллес; в Україні – Володимир Роменець, Валентин Моляко, Світлана Симоненко, Наталія Карпенко, Марина Симульсон.

Ідея вивчення психологічних особливостей конспірологів та їх відмінностей від особливостей тих, хто не поділяє конспірологічні версії, належить Є. Мікрюкову. Він також провів емпіричні дослідження, результати яких викладені у цій статті. Вибір об’єкту дослідження та методик належав науковому керівникові, тобто ми зосередилися на вивченні особливостей мислення індивідів, схильних до конспірологічних версій, залишаючи поза межами дослідження інші можливі відмінності – мотивацію, індивідуально-особистісні особливості та ін.

Об'єкт дослідження – мислення.

Предмет – мислення індивідів, схильних до конспірологічних теорій.

Мета роботи – досліджувати особливості мислення індивідів, схильних до конспірологічних теорій.

Гіпотеза дослідження: Мислення потенційних конспірологів відрізняється від мислення тих, хто не поділяє конспірологічні ідеї; припускаємо, що різниця полягає у креативності мислення.

Контингент піддослідних: школярі віком 15–16 років, учні ліцею – 22 підлітки, мешканці м. Одеса. Гендерні розбіжності не враховувалися. Також для порівняння використовувалися дані трьох осіб старшого віку (20–60 років), які є прихильниками деяких конспірологічних ідей.

Методики дослідження: авторська анкета, діагностика особистісної креативності Е.Е. Тунік, тест на мислення і креативність Дж. Брунера.

Як відомо, мислення – це один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв'язуваної задачі та способів її вирішення [12].

Розрізняють наступні види мислення: словесно-логічне, наочно-образне, наочно-діюче. Виділяють також мислення теоретичне і практичне, емпіричне; логічне, аналітичне й інтуїтивне; реалістичне і аутистичне, пов'язане із заглибленням у внутрішні переживання; продуктивне і репродуктивне; мимовільне і довільне [12].

У зв'язку з темою роботи нас цікавить нестандартне мислення, саме творче (креативне).Г. Уоллес (1926) виділив чотири «кроки» творчого процесу [2]: підготовка, інкубація, осяяння, перегляд.

Припускаємо, що у конспірологів виникають проблеми на останньому кроці, тобто, коли потрібно зіставити уявне рішення з реальністю і/або з можливістю оцінювання, перевірки. Однак конспірологи є чутливими до суперечностей у загальноприйнятому поясненні фактів у сфері, яка їх цікавить. Це підштовхує їх до обмірковування і фантазування.

Як бачимо з прикладу популярності конспірологічнихтеорій, такий погляд на світ властивий людям і старшого віку. До більш точних висновків приходить Роб Бразертон у своїй книзі «Недовірливі уми. Чим нас приваблюють теорії змови». Він зазначає, що загалом за схильністю до конспірологічного мислення жінки не відрізняються від чоловіків. З рівнем освіти та доходів також не простежується жодного зв'язку. Прибічників теорії змови трохи більше серед людей без повної

середньої освіти, ніж серед тих, які закінчили коледж, але перед конспірологією не можуть встояти навіть професори, президенти та нобелівські лауреати. І в середньому схильність людей похилого віку до конспірології не сильніша і не слабша, ніж у молоді 2000-х [1].

Згідно з опитуваннями, що проводилися в останнє десятиліття, близько половини американців вважають, що їхній уряд, мабуть, приховує правду про терористичні акти 11 вересня. Майже 40% опитаних підозрюють, що зміна клімату – зловмисна вигадка вчених. Близько третини вірять, що уряд швидше за все приховує докази появи інопланетян. Понад чверть переймаються «Новим світовим порядком». В опитуванні, проведеному в 2013 р., 4% опитаних (щодо всього населення США це становитиме 12 млн осіб) погодилися, що «рептилоїди–перевертні набувають форми людей, набувають політичної влади, щоб маніпулювати суспільством, і таким чином контролюють наш світ». Ще 7% зізналися, що не можуть з упевненістю міркувати з цього приводу [1].

Це стосується не лише американців. Люди, що живуть у Великій Британії та інших європейських країнах, такі ж недовірливі. Так, четверо з кожних 10 росіян вважають, що Америка інсценувала висадку на Місяць, а в Бразилії популярна теорія, що американські військові збираються вторгнутися в дощові ліси Амазонії і заволодіти її багатими природними ресурсами [1].

Так на тлі паніки, що виникла навколо COVID-19, у людей стали формуватися конспірологічні переконання. Наявність подібних переконань часто поєднувалась з переживанням тривоги, невизначеності, почуттям безпорадності. Перебуваючи у негативному емоційному стані, людина виявляється особливо сприйнятливою до альтернативних пояснень того, що відбувається [7]. Віра в конспірологічні теорії – один із способів, за допомогою якого люди намагаються впоратися із ситуацією невизначеності, зокрема, під час пандемії. Зіткнувшись з такою ситуацією, люди намагаються сформувати власне розуміння того, що сталося, і ставлення до нього. Невипадково популярність конспірології зростає у періоди криз. Хоча конспірологічна теорія і відрізняється від загальноприйнятої версії подій, проте людині, яка у неї вірить, вона дає відповіді на багато питань, дозволяє повернути контроль над ситуацією, створює основу для прогнозу майбутніх подій [2]. За однією з версій, причина, чому люди вірять теоріям змови, полягає у простоті цих теорій. Таким

чином, за цією версією, теорії змови залучають в основному людей, які не схильні або не здатні вникати у деталі.

Група психологів під керівництвом Марини Абалакіна-Паап запропонувала студентам кілька опитувальників для оцінки стилю мислення. Психологи оцінювали три ознаки: пізнавальну потребу (наскільки вам подобається збирати головоломки, вирішувати завдання та долати інші інтелектуальні труднощі), терпимість до невизначеності (наскільки ви комфортно почуваєтеся в ситуації невизначеності) та атрибутивну складність (наскільки складно і детально ви пояснюєте поведінку людей). Відповідно до пануючого стереотипу дослідники передбачали, що чим сильніше студенти схиляються у бік конспірологічних теорій, тим у них будуть нижчі бали за кожною з перелічених ознак, тобто їх мислення буде більш простим, ригідним та лінивим [1]. Проте всупереч очікуванню, тест не виявив жодного взаємозв'язку.

Психологи ПатрікЛеман і Марко Чиннірелла оцінювали схожу рису характеру – потребу в когнітивній завершеності (бажання отримати швидке пояснення будь-якого явища і цим позбутися необхідності подальших розумових зусиль). І знову не було жодних відмінностей між захисниками та противниками теорії змови [1]. Конспірологи «не відчувають страху перед заплутаними та химерними поясненнями. У конспірологічному світі не працює логічне правило «бритви Оккама», яке стверджує, що найпростіше пояснення з більшою ймовірністю виявиться вірним [1]. Допитливість, спрагу відкриттів та уяву також підкріплює і культовість середовища конспірологів[1].

Схильність до конспірологічних теорій не залежить від гендеру, віку, рівня доходів та освіти. Слід зазначити, що окремі конспірологи вірять не в одну й ту ж саму ідею, а відбирають їх для себе у залежності від свого фаху та попередніх базових знань. Ці теорії набувають більшої популярності в кризові моменти, так як пропонують альтернативний погляд, котрий дозволяє людині відповісти на багато питань, що її турбують, тим самим частково повернути контроль над ситуацією.

Тести на когнітивні здібності показали, що жодних відмінностей між захисниками та противниками теорій змови немає. Конспірологи не бояться складних та заплутаних пояснень. Тому там, де звичайна людина вирішить, що з неї досить і все зрозуміло, конспіролог буде шукати все нові і нові пояснення та варіанти.

Однією з основних складових частин будь-якої конспірологічної теорії є переконання, що всі процеси у світі відбуваються лише з чийогось наміру.

Ми припустили, що тут простежується таке явище людського мислення, яке спостерігав Ж. Піаже. Візьмемо приклад із ранньої його роботи «Мова і мислення у дитини», де у дітей до 7–8 років зафіксовані явища так званого анімізму та артифіціалізму[3].

Анімізм полягає у приписуванні одухотвореності неживим предметам. Наприклад, дитина може вважати, що хмари рухаються, щоби пролити дощ. У поясненні місце фізичної причинності займає відношення наміру чи бажання.

Артифіціалізм – це віра у виникнення предметів та явищ штучним шляхом. Наприклад, багато дітей, опитані Піаже, вважали, що річки вирито людьми [3].

Схожі ідеї зустрічаються й у теоріях конспірологів. Наприклад, користувач LiveJournal під нікомWakeuphuman провів своє розслідування і дійшов висновків, що Гранд Каньйон і всі йому подібні каньйони є нічим іншим, як штучним кар'єром, результатом багатовікового вироблення цінних ресурсів. Так, поблизу території Гранд Каньйону дійсно добувають уран. Для підтвердження своєї теорії авторнаводить численні фото порівняння природних об'єктів (гір, ущелин) та штучних відвалів, результатів видобутку ресурсів, відзначаючи їхню схожість.

Так само, як у прикладі Піаже з річками, конспірологи переконані, що каньйони були вириті кимось розумним з певною метою, а з залишків, що утворилися, були сформовані вулкани, устрій яких, якщо вірити конспірологу, схожий на терикон [1].

Популярною є теорія про штучне походження Місяця. Так сам Піаже у своїх дослідах отримував різні відповіді щодо нього від дітей. Деякі вважали його творінням Бога, деякі – космонавтів.

Структурний аналіз таких висловлювань, за Піаже, виявляє причину анімізму та артифікації – відсутність знання причинно-наслідкових відносин. Діти до 7-8 років змішують відносини природної причинності із відносинами наміру та його реалізації. Найбільш поширена конспірологічна теорія каже, що Місяць – це космічний корабель, який нам послали інопланетяни [1].

Для виявлення індивідів, схильних до конпспірологічних теорій,нами була розроблена анкета. До неї увійшли 7 питань, кожне з яких стосується конспірологічних теорій. Піддослідному

запропоновано 4 варіанти відповіді (+1 відкритий варіант), кожний з яких пропонував оцінку ним конспірологів, що тримаються тої чи іншої теорії. Оцінювання теорійконспірологів може говорити про їх допитливість, недовіру, недостатні знання чи пошук вигоди.

Малося на увазі, що, якщо піддослідний обирав варіанти, які говорили про допитливість та недовіру до наукових знань, то він опосередковано погоджувався з деякимиконспірологами. За кожне таке погодження давався бал. Сума балів і ставала балом піддослідного по цій анкеті. Максимум можна було набрати 7 балів.

Діагностика особистісної креативності Е.Е. Тунік дозволяє визначити чотири особливості творчої особи: допитливість (Л), уява (В), складність (З), схильність до ризику (Р).

Тест на мислення та креативність Дж. Брунера дозволяє виявити стиль мислення піддослідного та рівень креативності. В ньому розглядаються види мислення: предметне, символічне, знакове, образне.

У ході дослідження було виділено 3 приблизно рівні групи: затяті конспірологи, помірні конспірологи та ортодокси. Належність до групи визначалася ступенем їхньої згоди з конспірологічними судженнями з анкети. Так, затяті конспірологи підтримали 7–6 суджень із 7, помірні – 5–4, ортодокси – 2–3.

Потім вони були порівнянні з контрольною групою дорослих осіб, які є прихильниками деяких конспірологічних ідей. Результати наведені у таблиці 1.

Результати за шкалою «уява» у всіх трьох груп виявилися зниженими: 7,3 (помірні конспірологи), 8,5 (ортодокси). Найбільш близьким до середнього значення виявилися затяті конспірологи (9,8). Отже, ми можемо говорити, що уява у затятих конспірологів вища, ніж у тих, хто не схильний до конспірологічних ідей.

Результати за шкалою «креативність» у всіх трьох груп середні: затяті конспірологи (8,8), помірні (9,1), ортодокси (8,8).

Дослідження носило пілотажний характер і мало за мету виявити відмінності у мисленні тих, хто схильний до конспірологічних ідей, і тих, хто такі ідеї не поділяє. На змістовному рівні ми дійшли **висновку**, що однією з основних рис мислення конспіролога є артифіціалізм, тобто впевненість у штучності виникнення предметів та явищ.

Таблиця 1

Особливості мислення індивідів, схильних до конспірологічних версій

	Схильність до ризику	Допитливість	Складність	Уява	Предметне	Символічне	Знакове
Затяті	12,4	11,6	9,8	9,8	6,8	7,4	7,2
Помірні	13,4	12	11,6	7,3	7,2	8,2	8,1
Ортодокси	12,5	11	12	8,5	7,8	8	7,1
Контрольна група	15,3	14	14,6	12,3	7,6	4	8,3

Дослідження виявило, що у індивідів, схильних до конспірологічних ідей, уява більша, ніж у тих, хто такі ідеї не поділяє. Про це також говорить контрольна група конспірологів, у яких уява досягає середніх значень. Креативність у всіх трьох груп виявилася приблизно однаковою, середньою. Гіпотеза, що конспірологибільш креативні, на нашій вибірці не підтвердилась.

Можливо, переважні причини того, що багато людей стають схильними до конспірологічних теорій, лежать не стільки в особливостях мислення, скільки у факторах соціальних, про які йшлося у деяких інших дослідженнях, пов'язаних з поширенням конспірологічних версій. Констатуємо, що у суспільстві актуалізується потреба у посиленому фантазуванні.

Список використаних джерел

1. Бразертон Р. Недоверчивые умы. Чем нас привлекают теории заговоров, 2017. 295 с. URL: https://flibusta.site/b/484236 (дата АСЄЄВзвернення: 03.06.22)

2. Мягков М. Г., Кубрак Т. А., Латынов В. В., Мундриевская Ю. О. Пандемия COVID-19 и конспирологические убеждения: психологические предпосылки, последствия, возможности коррекции. *Вестн. Том. гос. ун-та*. 2021. № 467. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/pandemiya-covid-19-i-konspirologicheskie-ubezhdeniya-psihologicheskie-predposylki-posledstviya-vozmozhnosti-korrektsii (дата звернення: 06.06.2022).

3. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка.М.: Педагогика-Пресс, 1994.

4. Хохлов А.А. Конспирологические теории как феномен медиавоздействия на общественное сознание. *Вестник РГГУ.* Серия «Философия. Социология. Искусствоведение». 2020. №2 (21). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/konspirologicheskie-teorii-kak-fenomen-mediavozdeystviya-na-obschestvennoe-soznanie-1 (дата звернення: 06.06.2022).

5. Шапар В.В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/347/1/Карпенко%20психолог%20творчості.pdf (дата звернення 08.06.22)

6. Chan M.P.S., Jones C.R., HallJamieson K., Albarracin D. Debunking: A meta-analysis of the psychologicalefficacy of messa gescountering misin formation. *Psychological Science*. 2017. Vol. 28. P. 1531–1546.

7. Lobato E., Mendoza J., Sims V., Chin M. Examining the relationship between conspiracy theories, paranormal beliefs, and pseudoscience acceptance among a university population. *Applied Cognitive Psychology.* 2014. Vol. 28, № 5. P. 617-625. DOI: 10.1002/acp.3042

8. Oleksy T., Wnuk A., Maison D., Lys A. Contentmatters. Different predictors and social consequences of general and government-related conspiracy theorieson COVID-19. *Personality and Individual Differences.* 2021. Vol. 168, № 1. Art. 110289. DOI: 10.1016/j.paid.2020.110289

9. Wallas G. The Art of Thought. N. Y., 1926.

УДК 221(510)

Крістіна Золотарьова,
культуролог, експерт-східнознавець (м. Одеса)

РЕЛІГІЇ КИТАЮ: СВЯЩЕННА КАРТИНА УНІВЕРСУМУ

Анотація. *Проаналізовано вірування Китаю, що, з урахуванням трансформацій, досі мають вплив на життя китайців, їх світосприйняття та систему державного управління. Розуміння специфіки Китаю дозволяє в глобалізованому світі поглиблювати співпрацю з цією важливою азійською країною.*

Abstract. *China's beliefs, which, taking into account the transformations, still have an impact on the lives of the Chinese, their worldview and the state administration system, are analyzed. Understanding the specifics of China allows us to deepen cooperation with this important Asian country in a globalized world.*

Вступ. Релігія є невід'ємною частиною культури будь-якої країни. В Китаї виділяють сьогодні такі основні релігії: даосизм (道 教), буддизм (佛 教), християнство (基 督 教), представлене здебільшого католицизмом (天 主 教) та протестантизмом (基督新教), іслам (伊斯兰教). Але й давні вірування Китаю зберегли свій трансформований вплив. Історія виникнення, розвитку та формування релігії в Китаї несе в собі колосальний історичний і культурний обсяг інформації, велику кількість різних ритуалів, вірувань і традицій.

Постановка проблеми. Для розуміння Китаю в цілому важливо зрозуміти специфіку релігійних вірувань китайців, що досі впивають на їх повсякденне життя та управління державою. Важливим елементом, що відрізняє релігії китайського народу та китайської цивілізації від усіх інших, є відсутність міфологічного світосприйняття (в контексті: верховне божество, боги – суперздібності та вищі сили). Основним аспектом китайського світогляду на ранніх етапах були не міфи (як у інших народів у давні періоди), а легенди про наймудріших представників, переважно правителів, свого народу, які були наділені особливим почуттям справедливості та всеохоплюючою мудрістю. Така повага до правителів зберіглася в країні дотепер.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Релігії Китаю та їх вплив на життя китайців досліджували Л. Антонюк, В. Буров [1],

М. Ведмедєв, Р. Крюгер [3], О. Кім [13], М. Родян, В. Сідіхмєнов [10], Г. Саган та інші науковці. Переклад з китайської дослідника Фень Ю- ланя [11] мав чимале значення для кращого розуміння впливу релігії на китайську філософію. Проте різнобарвність китайських вірувань і культурних традицій та їх вплив на сучасне життя китайців залишає значне поле для досліджень.

Мета цього дослідження – проаналізувати релігійні вчення Китаю та їх розвиток і вплив на сприйняття картини світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Китайці виявляють раціональну повагу до якостей людини, незалежно від перетворень легенд про мудрих правителів у процесі історичного розвитку. У відношенні до перших правителів і «першопредків» [2, с. 277] Яо, Шунь и Юй відчутне глибоке шанування, в першу чергу, до їх людських якостей (у вищому своєму розвитку), до етики цих правителів, їхньої справедливості та чистоти помислів. Китайський образ життя на ранньому етапі (епоха Шан-Інь, XVI-XI ст.ст. до н.е.), формувався без урахування міфології та божественних початків (цікаво, бо в Індії все було побудовано на міфології; з Китаєм у Індії і на тому етапі було достатньо багато точок дотиків). Звісно, певна ритуальність була присутня, але її було адресовано не в бік вищих сил і божеств, а в бік етики, вищих моральних якостей.

Етичні норми мали набагато більш значний сенс для життя, ніж умовні вищі сили. Практичність та існування в сучасному світі (тут і зараз), ні життя після смерті, ні аскеза, ні відмова від всього, як у індусів, а «життя заради життя» [2, с. 277]. Це не могло не накласти відбиток і здійснити вплив на усіх наступних етапах релігійного, державного і культурного розвитку.

Уже в період Шан (XVI-XI ст.ст. до н.е.) стала зароджуватись особлива форма, майбутня основа релігії, що ґрунтується на шануванні й предків – їх правителів, у якій була своя особлива система жертвоприношень та ритуалів. Вищими істотами виступали не якісь абстрактні істоти, а реально існуючі люди, що дали початок роду великих правителів – Шан-Ді («Верховний володар, Верховній государ, Вищий предок» [6, с. 595]). Але само поняття Шан-Ді в окремі періоди несло різні семантичні значення (від жертвоприношень до визначення предка або предків, яким поклонялися, або предків-хранителів держави та царського дому). У відношенні до природи був елемент аніматизму, що виражалося у ставленні до явищ природи як до духів з певними функціями. Жертвоприношення для Шан-Ді мало скоріше вид

прохання до обожнених предків. У подальшому термін Шан-Ді (приблизно на початку II ст. до н.е.) позначав Небо (вищий початок), а також був як загальне визначення вищих небесних сил. Панували декілька широко розповсюджених культів (ворожильний, культ правителів, предків і родючість), але в окрему, автономну релігію вони не переросли.

З розвитком писемності з'явилися особливі ворожильні таблички, які включали молитовні тексти, звернені до предків і божеств, що населяють навколишній світ. Саме ворожіння мало інформуючий характер і було спрямоване до предків з бажанням отримати їх схвалення або осуд. Використовував ці таблички та виконував жертвопринесення «верховний жрець» [9, с. 165], який був одночасно і правителем держави (або «перебували поряд з тими, хто керував колективом, і добре зналися на проблемах, що стоять перед шанцями» [2, с. 280]) і оракулом, що вміє контактувати з предками та вищими духами природи, і навіть здійснювати всілякі ритуали, зокрема похоронні.

Будь-які територіальні зміни, торгівля, спілкування з сусідніми народами, зміна правителів, набіги та захоплення сусідніми племенами – мали прямий вплив на культурну, ритуальну та матеріальну складову. Так і сталося з епохою Шан-Інь після захоплення «підкорення племінним союзом Чжоу» [6, с. 595], термін Шан-Ді став означати Небо, найвищий початок і всіх узагальнених предків.

Незважаючи на захоплення влади і території чжоусцами, культурні традиції (обряди, ритуали) були повністю знищені, навіть культ предків і ворожіння, яке пов'язані з предками, були запозичені і з часом перероблені. І саме в цей період з'явився привнесений чжоусцами культ Неба, який включав предків і поклоніння їм, витіснив з «головної функції верховного божества» [2, с. 281] Шан-Ді. Розвиток державної релігії характерно шануванням основних трьох першоелементів: «Тянь – Неба, Шан-Ді – Першого Государя та різних духів природи (Шань)» [5, с. 63]. Небо стало не просто одним із шанованих предметів культу, а найсильнішою і всеосяжною вищою істотою з абсолютно безмежною владою та можливостями. Дуже тонкий та важливий нюанс – Небо могло покарати поганих людей та нагородити гідних, але при цьому воно не втручалося протягом життя, не порушувало гармонію. Що характерно, етика, моральні якості людей були найважливішими критеріями правильних вчинків; Небо ж уособлювало найвищий рівень розвитку цих аспектів.

В епоху Чжоу країну, зважаючи на особливу повагу і пошану до Неба, стали називати Піднебесною («тянь-ся» [6, с. 398]), а правителів – синами, нащадками Неба («тянь-цзи» [6, с. 398]), на яких лежить особлива відповідальність за державу, мир та людей, а також підвищене почуття обов'язку. У культах древніх китайців не можна не відзначити «культ родючості та розмноження» [3, с.47] та «культ мертвих» [3, с. 47], вони були першоосновами і трансформувалися на культ Шан-Ді, а згодом – на культ Неба.

Культ Неба, а також виконання ритуалів та обрядів, пов'язаних з ним були обов'язковими і першорядними для вищого керівництва, а саме правителя (вана). Небо вказувало напрямок і демонструвало свою волю, давало напрями та знаки, які могли бути схвалюючими або ж негативними (що докоряють). При цьому Небо не сприймалося як бог (не персоніфікувалося), воно було узагальнюючим образом, який символізував велику силу, могутність, абсолют, найвище божество, а також набір певних етичних якостей. Як зазначає Л.С. Васильєв: «У свою чергу «веління» Неба стали вважатися законом для країни, «воля» Неба – священною, а ознаки небесної активності (ясна погода чи посуха, сприятливий водний режим чи повінь, а також затемнення, комети тощо) - свідченням схвалення або гніву Неба » [3, с. 57].

Культ Землі, на відміну від культу Неба і Шан-Ді, мав глибше коріння і зачатки свого розвитку, більшістю шанувальників даного культу були селяни. Виклик дощу, ритуальні жертвопринесення (якими займалися переважно «жінки-шаманки» [2, с. 283]), прохання про добрий урожай – основа культу Землі. Були й ритуальні вівтарі (ше), на яких влаштовували приношення жертв, метою ж цих дій був дух Землі, а саме – його допомога у посіві, дозріванні та збиранні врожаю. Надалі культ Землі (який пов'язаний як із землею, а й із територіями) аристократи, воїни і правителі вважали одним з найважливіших, а ритуальні вівтарі ставили поруч із вівтарями предків, оскільки цей культ символізував владу та могутність, а також захоплену землю. Ше брали вівтарі із собою у військові походи, на цих же вівтарях страчували супротивників, залежно від пори року влаштовували різні свята, присвячені збору врожаю, де шамансько-жрецькі функції виконували вже «чиновники-управителі» [2, с. 284]. Усі рівні життя пронизані взаємини людини з Небом і Землею.

Не менш важливим варто вважати і символізм, що виник у той період, який займав особливе місце в системі релігійного і культурного

світогляду древнього Китаю (квадрат символізував Землю, а коло – Небо; розподіл на чоловіче і жіноче, надалі – «інь-ян» [11 с.153]).

У період епохи Чуньцю (VI-V ст. до н.е.) відбулося формування певного стану інтелектуальних діячів та вчених – «ші» [9, с. 166], що, у свою чергу, було обумовлено значною релігійною та духовною кризою. Раціональне мислення (що включало глибоке шанування до духів, предків і богів) і ставлення до життя, традиції, ритуали, повага до обов'язку, етичних, моральних якостей людини – все це заклало дуже плідний ґрунт для наступних поколінь. Тому, коли Конфуцій виявив себе, як вчитель (після багаторічної інтелектуальної та фізичної праці), його вчення знайшло відгук у серцях багатьох людей. Народившись в аристократичній, але збіднілій сім'ї, виключно за рахунок своєї працьовитості, розуму та завзятості, «Кун-цзи» [6, с. 174] зумів досягти досить ранніх кар'єрних висот, що згодом дозволило йому відкрити приватну школу у віці 30 років. Конфуцій став першим професійним в історії Китаю вчителем з такою великою кількістю учнів та послідовників. Доступність навчання за досить символічну плату – один із важливих моментів у описі Кун-цзи як особистості та вчителя. Він з великою повагою ставився до традицій свого народу, дбайливо і поважно говорив про релігійні культи, обряди жертвоприношення, духів-охоронців народу і перших імператорів. Він не вважав себе творцем чогось нового та автентичного, але позиціонував себе «проповідником старовинної мудрості» [5, с. 70]. Саме таке ставлення лягло в основу його вчення, стало стовпом його світосприйняття і надалі стало напрямом у його викладацькій діяльності. Конфуцій протиставляв століття, у якому він жив, більш раннім епохам, а центральними об'єктами його вчення була етика, моральні якості людини, самовдосконалення. В одному з найвідоміших текстів «Лунь юй (Суждения і бесіди)» [6, с. 167], який включав бесіди Конфуція з учнями та його висловлювання, озвучується ідея про досконалу людину, процес самовдосконалення задля досягнення статусу «цзунь-цзи» [3, с. 98].

Шляхетна людина повинна була мати сильне почуття обов'язку та гуманність «жень» [2, с. 292], яка в розумінні Кун-цзи включала багато етичних чеснот (розум, мудрість, доброта, скромність, справедливість, доречність); прикладом гідних правителів він вважав перших імператорів (Яо, Шунь і Юй), які мали необхідні моральні якості. Борг («І» [6, с. 150]) же включав широке розуміння відданості і вірності, не дивлячись на матеріальну необхідність, стосовно своєї сім'ї,

роду, держави. Дуже важливими якостями для «досконалого чоловіка» [6, с. 167] були і вихованість, шанобливість та повага до старших; безстрашність, розуміння, уважність у промовах та вчинках, а також відсутність егоїзму, викорінення егоїстичних якостей. Конфуцій поділяв людей не за соціальним статусом (для нього такий поділ був абсолютно неприйнятним), а за рівнем їх освіченості, прагненням стати кращим і володіти певними етичними нормами, зазначеними у його бесідах і трактатах. А вищого місця у суспільстві заслуговувала найгуманніша, освічена і високоморальна людина, незалежно від її походження та матеріального становища, щоб служити своєму народу та сприяти розвитку його благополуччя.

Поняття Дао займає одне з найважливіших, центральних місць у вченні Конфуція, оскільки, слідуючи шляху Дао, людина може наблизитися до духовного статусу цзунь-цзи і набути де (благу силу). Просування по шляху складалося з розвитку гуманності та почуття обов'язку, а також навчання (сюе); «Безперервне навчання, освоєння давньої письмової спадщини» [9, с. 168]. Розвитки та зміни конфуціанства відбувалися завдяки відданим учням та послідовниками Кун-цзи (Мен-цзи та Сюнь-цзи).

Вплив, який надали перші вірування стародавніх китайців, їх погляд на світ і пояснення (за допомогою легенд і культів) його процесів, спроби зрозуміти своє місце у картині світу – внесли певний базис у розвиток і формування релігійних форм погляду народу. Раціоналізм у житті перемикався, поширювався на духовні сторони життя, що спричиняло своєрідну світоглядну систему. Саме давні вірування, як частина культурної та історичної спадщини, надихнули багатьох відомих вчених та духовних діячів на розвиток своїх релігійних, філософських систем, що базуються на давніх поясненнях картини світу та його функціях. Не дивно, що Кун-цзи своїм зразком для наслідування вважав перших правителів Китаю, а система цінностей, що включає прагнення до етичних ідеалів і спрямована на розвиток людини, включала посилання до ранніх культів і вірувань, починаючи з епохи Шан. Даосизм і його послідовники взяли від своїх предків містичні та ритуальні елементи взаємодії з Всесвітом, які частково переросли в окультні обряди, осучаснені магічні обряди і нову систему релігійно-філософського типу – релігійний даосизм.

Дао цзяо («Вчення Дао-Шляху» [9, с. 170]) народилося у VI-V ст. до н.е. завдяки іншому відомому китайському мислителю - Лао-Цзи, який вважається засновником цього вчення і одним із видатних

мислителів свого часу. Основою релігійно-філософського вчення даосизму є: віра у безсмертя святих, магічні та шаманські практики (ритуали), перевага духу; одними з ключових елементів у системі вважається "Дао" [6, с. 106] та де (позитивна сила Дао). Особливе місце приділяється принципу бездіяльності, який має на увазі відмову від діяльності, якщо вона вступає в суперечність (у конфлікт) і не відповідає, основним принципам Дао («єдина першооснова всього сущого – світова субстанція і, водночас, всесвітня закономірність» [9, с. 171]). «Дао не піддається раціональному тлумаченню, формально-логічному аналізу, тому що не має форми, безформно, безмежно, нічому не протистоїть ...» [4, с. 160].

Вчення даосизму – це прагнення досягти безсмертя, за допомогою певного способу життя, вправ, ритуалів та уявних настанов (Лао-Цзи був визнаний божеством у II ст. до н.е., отримавши нове ім'я «Государ Лао» [6, с. 106]). Даосизм звертається до містики, таємниці, прихованої за поверхневим розумінням, повертається до джерел народних вірувань; таке ставлення до минулого ріднить його з конфуціанством, але теми, що представляють інтерес, кардинально відрізняються: в одному випадку – раціоналізм і чіткі правила, в іншому – містика і відносна свобода.

Багато дослідників наголошують на моменті протистояння між цими навчаннями (як у філософській, так і в релігійній площині); в період появи даосизму конфуціанство було досить поширене і шановане. Раціоналізм і суворі рамки конфуціанства все ж таки мали деякі елементи авторитаризму, що, ймовірно, і спричинило підвищений інтерес до більш вільного і простого вчення, містичного та чуттєвого пошуку. «Високоосвічені ...цзюнь-цзи повинні були звертати якнайменше увагу на ці приховані сили, на всю неконтрольовану сферу почуттів», «багато з конфуціанців ...шукали віддушину для вираження своїх справжніх почуттів» [3, с. 218].

Конфуціанство і даосизм є найдавнішими та шанованими релігіями Китаю, які виникли на території цієї держави, вони частково перейняли та видозмінили перші вірування та погляди, при цьому зберігши культурно-історичні особливості.

Причому, в Китаї вчені-даоси використовували свої знання для роботи над алхімічними проблемами (трансмутація металів, еліксир безсмертя, чарівні пігулки та настоянки). Інтерес даосів до астрономії був значно менш раціональний, ніж у конфуціанців, їх скоріше займала можливість ворожити та передбачати майбутнє по небесних світилах.

Також, як одну з досить затребуваних «наук» (що має відношення до містики та всього потойбічного), можна виділити «фен-шуй» [2, с. 330], що займається розрахунками більш сприятливого становища світил для розміщення тієї чи іншої речі.

Богами і безсмертними в даосизмі могли стати будь-які померлі люди, які залишили про себе гарну пам'ять або проявили себе після смерті. Велику кількість божеств, богів непросто було запам'ятати і класифікувати, але були особливо шановані («давньокитайський імператор Хуанді, богиня Заходу Сиванму, першолюдина Наньгу, божества-категорії типу Тайчу (Великий Початок) або Тайцзи (Велика Межа)» [2, с. 333]). Безсмертні, втім, були окремою категорією, найвідоміші та найшановаиіші з них ба-сянь, вісімка безсмертних («Чжунлі Цюань, Чжан Го-лао, Люй Дунь-бінь, Лі Те-гуай, Хань Сянь-цзи, Цао Го-цзю, Лань Цай-хе, Хе Сянь-гу» [2, с. 334]). Їм були властиві і людські, і божественні риси, а на честь них виготовлялися всілякі статуетки, писалися оповідання та створювалися їхні образи на пергаментах.

Даосизм під впливом буддизму (який проник на територію Китаю з Індії в I ст.) почав видозмінюватися, частково запозичуючи ідеї та будову нового вчення. Ці два вчення мали багато спільного, що й сприяло розвитку китайського буддизму, «буддизм зміг прижитися в Китаї, стати органічним китайській культурі і тому, що збігався з даосизмом, і тому, що відрізнявся від нього» [4, с. 159]. Основні буддійські трактати почали перекладати китайською мовою в III-IV ст., що значно збільшило швидкість поширення цієї релігії і дало можливість для кращого розуміння. Поява буддизму, а також його подальше поширення та розвиток, відіграло величезну роль в історії Китаю, у його культурі та релігійному житті народу. Китайський буддизм традиційно відносять до напрямку Махаяна («Велика колісниця» [11, с. 266]), як м'якшої форми буддизму. Хінаяна вважалася і вважається класичним напрямом буддизму (що не є запорукою більшого поширення), основні її риси: аскетизм, відсутність небесних благодійників як помічників людині. Відсутні магічні ритуали, ікони, поняття про рай та пекло, єдина мета – завершити коло втілень, досягти «нірвани» [6, с. 287]. Махаянському буддизму властивий менш аскетичний прояв віри (ставлення до віри). Є поняття про рай і пекло (у які людина може потрапити за своїми вчинками), поширені скульптури будд, пантеон святих, ритуали, молитви, бодхісатви (освічені, святі, які можуть допомогти простим людям). Примітно, що буддизм, що проник

на територію Китаю (а звідти вже в Корею, Японію та північний В'єтнам), згодом зазнав зміни під впливом місцевих, поширених навчань, вірувань і релігій. Першим відомим китайським розповсюджувачем буддизму прийнято вважати Дао-аня («Дао-ань» [2, с. 338]), який, будучи конфуціанцем, захопився буддизмом і зробив велику кількість перекладів індійської релігійної літератури. Хуей-юань (334-417) був також одним із найперших популяризаторів, завдяки якому виник культ будди Амітабгі. Не лише будди Амітабга та Майтрейя були головними дійовими особами буддійського пантеону в китайському буддизмі, а також: бодхісатва «Авалокітешвара» [7, с. 39], а надалі богиня милосердя Гуань-інь (Гуаньінь), одна з найшанованіших богинь, яка має багато образів, на честь якої було зведено безліч храмів, «покровителька страждаючих і нещасних» [2, с. 340].

Перейнявши основні риси індійського буддизму (ритуали, молитви, святих, прагнення нірвани, звільнення від страждань, вчення про «карму» [11, с. 266]), китайський буддизм досяг свого піку у формі Чань, який відрізнявся від традиційних напрямів тим, що не прагнув досягти просвітлення і жити чудово після смерті, а в тому, щоб насолоджуватися життям, «Істина і Будда завжди з тобою, вони – навколо тебе, треба лише вміти їх знайти, побачити, дізнатися та зрозуміти» [2, с. 343]. При цьому, чань-буддизм був досить інтелектуальним, були різноманітні вправи (загадки, гун'янь) і діалоги (веньда) з вчителями-наставниками для стимулювання мозку, мислення у пошуках істини.

Усі ці релігії зробили величезний внесок у культуру, мислення та розвиток китайського народу, створивши багаторівневу систему богів, святих, духів та пов'язаних з ними культів, ритуалів. На честь Неба та Землі (які вважалися найважливішими) зводилися величні храми та архітектурні споруди, деякі з них збереглися й донині. Фігури засновників релігій (Конфуція, Будди, Лао-Цзи) обожнювалися і знаходили вираз у скульптурних та храмових спорудах, в яких читалися молитви та проводилися релігійні ритуали. Великі небесні правителі (Нефритовий Імператор, який був відображенням уряду на Небі), полководці, святі також мали власне місце в пантеоні китайських релігій, як і покровителі територій, «сільські туді-шені та міські чен-хуани» [2, с. 355], які виконували функції захисників. Богу домашнього вогнища («Цзао-ван» [7, с. 38]) та духам-покровителям різних ремесел присвячували жертвоприношення та проводили на їхню честь різні

ритуали, щоб отримати їх підтримку. Існувала система небесної канцелярії, зі своїми міністерствами та чиновниками, якою керує «Юйхуан шанді» [2, с. 356] (Нефритовий Імператор), а кожне божество відповідало за своє відділення. Їх було безліч, божества гір, місяця, сонця і п'яти основних світил (керувало ними божество Полярної зірки, а духами вважалися древні імператори), відомства грому і медицини, вод (ними керували дракони Лун-вани чи «Лун» [7, с. 29]), часу. Вшанування викликали не тільки природні сили та їх покровителі, а й тварини (тигр, черепаха, коти, змії, мавпи), які нерідко мають фантастичний вигляд і чарівні можливості (фенікс, дракон, черепаха, «єдиноріг-цилінь» [3, с. 408]). З особливою повагою китайці ставилися до рослин, багаторічних і плодових дерев, гілки дерев використовували в захисних обрядах.

Межа між злими («гуй» [3, с. 412]) і добрими («шень» [3, с. 412]) духами була незначна, адже всі вони підкоряються Небесному Імператору, для захисту від негативних впливів виготовлялися спеціальні амулети та обереги, читали спеціальні молитви та проводили охоронні ритуали. У боротьбі зі злими духами використовували зображення, частіше скульптурні, стражів-тварин (тигр, півень), захисні заклинання, відповідні написи та великі кам'яні плити над входом «Шиганьдан» [3, с. 413]. Злими духами вважалися душі самогубців, непохованих, жорстоко вбитих людей, предків, про яких забули, і, щоб себе вберегти, цим духам підносили відповідні жертвоприношення. Також вважалося, що за злих демонів та їх діяння відповідає демон «Чжун-Куй» [2, с. 358], він міг скасувати негативний демонічний вплив. Одним із найдавніших культів у Китаї, який є актуальним і досі, є культ доброзичливостей, у якому прийнято бажати багато: багатства, років та синів, культ «трьох багато чи сань-до» [6, с. 320]. Крім усього іншого, в китайській релігійно-обрядовій системі були присутні практики, пов'язані з потойбічним життям, і всілякі похоронні ритуали.

Слід відзначити, що досі збереглася Китайська традиційна релігія (спрощ.: 中国民间宗教 або 中国民间信仰), також Шенізм (Піньїнь: Шенджіао, 神教) — китайська система язичницьких вірувань, що виникла задовго до нашої ери. Вона зазнала сильного впливу буддизму та конфуціанства. Незважаючи на те, що китайське язичництво активно зазнавало утисків влади, навіть зараз його сповідує більше половини населення країни, завдяки чому в Китаї живе більше

язичників, ніж в усьому іншому світі. Китайське язичництво не має єдиної структури, і є сукупністю різних течій [12]. Вірування Китаю, з урахуванням трансформацій, досі мають вплив на життя китайців, їх світосприйняття та систему державного управління.

Висновки. Протягом багатьох століть, незважаючи на численні війни, зміну правителів, династій, перехід від одних навчань до інших, китайські вірування та традиції укладали містичний зміст і раціональний підхід. Усі впливові вчення та релігії, що виникли на території Китаю, використовували знання та звичаї свого народу, які знаходили широкий відгук у серцях та умах, як простих, так і знатних людей. Не піддавшись зовнішньому впливу і зумівши трансформувати релігійні вчення, що прийшли під свою культуру і світосприйняття, китайська релігійна традиція по праву займає одне з перших місць серед найцікавіших систем світосприйняття. Розуміння специфіки Китаю дозволяє в глобалізованому світі поглиблювати співпрацю з цією значною азійською країною.

Список використаних джерел

1. Буров В. Г. Современная китайская философия. М.: Наука, 1980. 309 с.
2. Васильев Л. С. История религий: в 2-х томах – Т. 2. М.: КДУ, 2016. 432 с.
3. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. 2-е изд. М.: Восточная литература, 2001. 488 с.
4. Дао и даосизм в Китае. / Отв. ред. Л.С. Васильев. М.: Наука, 1982. 289 с.
5. Иллюстрированная история религий в двух томах – Т.1. Спасо-Преображенский Валаамский монастырь, РФД, 1992. 416 с.
6. Китайская философия: энциклопедический словарь. / Под. ред. М.Л. Титаренко. М.: Мысль, 1994. 652 с.
7. Китайские боги и мифы. / Ред. Т.И. Хлебникова, Пер. с англ. Н.А. Виноградова. М.: Арт-родник, 2003. 66 с.
8. Крюгер Р. Китай. История страны. / Пер. Д. Воронина, Ю. Гольдберга; предисл. К. Королева – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2008. 544 с.
9. Религии мира: словарь-справочник. / Под. ред. А. Григоренко. СПб.: Питер, 2009. 400 с.
10. Сидихменов В. Я. Китай: страницы прошлого. Смоленск: Русич, 2000. 464 с. («Популярная историческая библиотека»).

11.Фэн Ю-лань. Краткая история китайской философии. / Пер. Р. В. Котенко, науч. ред. Е.А. Торчинов. СПб.: Евразия, 1998. 376 с.

12.Давньокитайська релігія. Українська Релігієзнавча Енциклопедія. URL: http://ure-online.info/encyclopedia/davnokytajska-religiya/ (дата звернення: 10.10.2022)

13.Кім О. В. Релігії Китаю. Історія та сучасний стан. Сходознавство. Актуальність та перспективи : тези доп. І Міжнар. наук.-метод. конф., Харків, 20 берез. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. С. 137–139.

УДК 343.2/.8(477)

Роман Асєєв,
старший викладач кафедри правових дисциплін
Одеського інституту МАУП

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Зарубіжний законодавчий та правозастосовний досвід, перші кроки запровадження пробації в Україні надають вченим достатні підстави вважати пробацію комплексним та доволі складним міждисциплінарним інститутом.

Міждисциплінарний характер інституту «пробації» обумовлюється, по-перше, тим, що зрозуміти його сутність, основи функціонування є можливим лише на підставі положень трьох галузей права – кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, які складають спеціальну правову основу пробації та діяльності органів пробації. По-друге, значним посиленням значення його процесуальної складової, оскільки все, що стосується забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, задля прийняття судом рішення про мінімально необхідну та достатню міру відповідальності та покарання (досудова доповідь, досудова пробація) – є предметом регулювання лише процесуальної галузі права. По-третє, зрозуміти сутність, основні характерні ознаки як пробації в цілому, так і її підвидів, спрямування даного інституту ми можемо лише на підставі системно-правового порівняльного аналізу норм зазначених галузей права та Закону України «Про пробацію» [2]. А отже, більшість визначень знаходиться поза сферою матеріальної галузі права – кримінального права, що є, на наш погляд, не виправданим [7].

Аналіз чинних кримінально-правових положень, в яких використовується термін «пробація», доводить, що цей інститут ми маємо розглядати на рівні сутності функціонального спрямування уповноваженого органу з питань пробації, який має здійснювати «нагляд» за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснювати «контроль» за особами, до яких, у разі вчинення домашнього насильства, застосовуються обмежувальні заходи (ч. 4 ст. 91-1); на рівні тлумачення такої категорії, як «пробаційні програми», які розглядаються як один із видів обов’язкових заходів, що покладаються судом на особу, звільнену від

відбування покарання з випробуванням, так і один із обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, що вчинили домашнє насильство (п.4 ч. 3 ст. 76, п.5 ч. 1 ст. 91-1 КК) [5; 6]. Тож маємо констатувати, що на тлі відсутності в кримінальному законодавстві визначення поняття пробації (до речі, як і самої категорії – «пробація»), в матеріальній галузі права законодавець використовує різні назви щодо органів пробації [3].

У загальних положеннях кримінально-виконавчого законодавства вже використовується безпосередньо категорія «пробація», яка визначається у переліку основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених (ст. 6 КВК), коли йдеться про основні права та обов'язки засуджених, до яких судом застосовано «пробацію» (ч. 7 ст. 8, ч. 3 ст. 9 КВК). Проте зміст сутнісних ознак не розкривається. У кримінально-виконавчому законі використовується лише словосполучення «уповноважений орган з питань пробаці» – визначений як вид органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері виконання покарань та пробації (ч. 1 ст.11 КВК) [4].

Отже, пробація відокремлюється від процесу виконання покарань. І це підтверджується змістом наступних положень (ст.ст. 31, 36, 41 КВК), в яких визначається зміст роз'яснювально-облікової та контрольно-профілактичної діяльності уповноваженого органу з питань пробації щодо виконання покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт. У всіх вище зазначених нормах використовується термін «контроль». Проте в змісті ст.ст. 163, 164, 166 КВК, які регулюють виконавчі аспекти реалізації звільнення від відбування покарання з випробуванням, вже йдеться про «нагляд», відповідно про роз'яснювально-облікові, наглядово-профілактичні заходи уповноваженого органу з питань пробації щодо звільнених осіб [4]. Наявність такої розбіжності у термінологічному апараті не може сприяти ефективному правозастосуванню.

Під час визначення правової та сутнісної особливості різновидів пробації увага має бути спрямованою на правильне співвідношення між назвою підвиду та особливим змістом ознак, що його наповнюють. В чинному законодавстві доволі часто використовується категорія «контроль», є не зрозумілим саме таке визначення даного поняття. Адже «нагляд» та «контроль» є не тотожними поняттями. Сутність кожного з них є різною: контроль – це, насамперед, перевірка певного стану, явища на підставі окремих якісних, характерних, чи кількісних

показників. А нагляд, як певний вид спостереження, є лише засобом цієї перевірки.

Отже, дане визначення та ознаки «наглядової пробації» не відповідають ані кримінально-правовим, ані кримінально-виконавчим положенням, де в більшості випадків використовується поняття «контроль», ані змісту безпосередніх функцій органу пробації. Тож скоріше більш правильним буде визначення саме виду «контрольної пробації», або ж «контрольно-наглядової». Відповідно і в чинному законодавстві доцільніше визначати дані категорії через кому – «Контроль та нагляд за засудженими…» (і далі по тексту).

Виникають підстави і для певних міркувань з приводу визначення назви та змістовних ознак підвиду пробації – «пенітенціарної пробації», яка (відповідно до положень Закону) полягає у підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового та побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Співставлення сутності обраного терміну та змісту конкретних дій служби пробації, які мають охоплюватися ним, свідчать про недосконалість даного поняття [1].

Слід зазначити, що в Україні з 90-х років попереднього століття до сьогодні не вщухає дискусія щодо розуміння поняття «пенітенціарна політика», «пенітенціарні заклади», в який спосіб мають змінитися система виконання покарань та функціонування закритих закладів по виконанню покарання у виді позбавлення волі тощо. Проте, якщо керуватися тим, що термін «пенітенціарний» (від лат. poenitentiarus) означає – каяття, виправлення, – то і по відношенню до політики виконання покарання термін «пенітенціарна політика» – це її спрямування на досягнення покаяння засудженої особи.

А отже, орієнтація органів та установ з виконання покарання на створення умов для каяття засудженої особи, посилення уваги до самого процесу досягнення каяття, на визначення дієвого інструментарію (механізму, засобів) досягнення каяття в більш оптимальні терміни, належне ставлення до такого стимулюючого кримінально-виконавчого інституту як прогресивна система виконання (відбування) покарання тощо. Тож у даному випадку ми маємо на увазі увесь комплексний процес, спрямований на реалізацію законних прав та інтересів засудженої особи на її шляху до виправлення та ресоціалізації, де виправлення є основою для ресоціалізації.

Список використаних джерел

1. Гритенко О. А. Прогресивна система виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: теоретичні та правові аспекти: монографія. Одеса: Видавничій дім «Гельветика», 2020. С. 20–24.

2. Про пробацію: Закон України від 2015 р. із змінами, внесеними Законом № 1798 – VIII від 21.12. 2016 р. *Відомості Верховної Ради,* 2018, № 3-4, ст. 26. Редакція від 01.01.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text (дата звернення 18.10.2022).

3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 1 травня 2021 р. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2021. 300 с.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: чинне законодавство із змінами та доповн. на 22 серпня 2019 року: Офіц. тексти. К.: Алерта, 2019. 220 с.

5. Меркулова В. О. Умовні види звільнення від покарання та його відбування: особливості законодавчого визначення в окремих країнах Європи. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 1. С. 129–132.

6. Меркулова В. О. Гритенко О. А. Міждисциплінарні категорії «примирення», «медіація», «пробація», «реституція»: теоретичні та законодавчі проблеми розмежування. Challenge sand prospects for the development of legal systems in Ukraine and eucountrie: comparative analysis/ Collective monograph. Volume 1. Wloclawek, Poland, 2019. С. 219–237.

7. Проєкт Кримінального кодексу України. Контрольний текст. URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-01-2022.pdf (дата звернення 18.10.2022).

УДК 343 21/7(430):(477) «1944/1944»

Сергій Боган,
к.і.н., старший науковий співробітник
Одеського історико-краєзнавчого музею,
доцент кафедри правових дисциплін
Одеського інституту МАУП

ВИСТАВКОВЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ, КУСТАРНОГО ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В ОДЕСІ НА ОДЕЩИНІ В ПЕРІОД РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941–1944 рр.

Анотація. *За даними окупаційної преси періоду румунської окупації 1941–1944 років, що зберігається в Державному архіві Одеської області, вперше проаналізовано практику проведення виставок продукції підприємств м. Одеси та сільських господарств Одещини, що свідчили про відновлення окупаційною владою промисловості та сільського господарства.*

Abstract. *According to the data of the occupation press of the period of the Romanian occupation of 1941–1944, stored in the State Archive of the Odesa Region, for the first time the practice of holding exhibitions of the products of the enterprises of Odesa and the agriculture of Odesa was analyzed for the first time, which testified to the restoration of industry and agriculture by the occupation authorities.*

Вступ. Розпочата РФ 24 лютого 2022 р. повномасштабна агресія проти України призвела до чисельних руйнувань інфраструктури, промисловості та сільського господарства нашої держави. Тема цього дослідження особливо актуальна з огляду на життєву необхідність подальшого відновлення зруйнованого господарства. Також для дослідника цікава історія організації різноманітних виставок в Одесі в той період. Безумовно, під час нинішньої російської окупації на окупованих територіях такі виставки не є можливими взагалі.

Постановка проблеми. Відновлення промисловості, кустарного та сільськогосподарського виробництва в Одесі та на Одещині, як частини румунської зони окупації, мало свою специфіку і суттєво відрізнялося від аналогічних процесів в німецькій зоні окупації України. Таким чином, важливо розглянути цю специфіку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняними дослідниками періоду румуно-німецької окупації Одеської області часів Другої світової війни подана тема не розглядалась. Відповідно потребує подальшого дослідження. При вивченні теми було розглянуто архівні матеріали одеської окупаційної преси.

Мета роботи – розгляд і дослідження процесу відновлення промисловості, кустарного та сільськогосподарського виробництва в Одесі та на Одещині та відображення цього процесу під час організації окупаційною владою відповідних виставок у період румунської окупації 1941-1944 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. При відступі з Одеси в жовтні 1941 р. спеціальними підрозділами Червоної армії та НКВС було знищено 100 % одеських промислових підприємств. Але румунська окупаційна влада спромоглася відновити роботу більшої частини зруйнованих підприємств протягом кінця 1941 – першої половини 1942 років [2]. Кустарному виробництву в Одесі особливої шкоди при відступі завдано не було.

27 серпня 1942 р. відбулось відкриття міської виставки, особливе місце в якій займала продукція підприємств, підвідомчих Управлінню промисловості Одеського муніципалітету. Основні види свого виробництва виставила ватна фабрика – різні види вати (за винятком тієї, яку зараз нищать ЗСУ). Наприклад, ковдри. Картонажна фабрика представила різних видів і розмірів картонні коробки, альбоми, папки, картонні іграшки. Свої експонати демонстрували також поліграфічна і дзеркальна промисловість, суперфосфатний завод, млин, бісквітна й кондитерська фабрики. У цьому відділі виставки відвідувачі відзначали чудові вироби з шоколаду, грильяж, цукерки. Відділ місцевої промисловості був представлений взуттєвою, ліжковою, текстильною, трикотажною продукцією, а також канатного та деревообробного заводів [1] .

Перша виставка кустарних виробів була організована у жовтні 1942 р., куди поступило більше 180 різних експонатів, розміщених на стендах у залі Дирекції праці на вулиці Рішельєвській, 16. Кількість експонатів, представлених на виставці кустарями-ремісниками, змусило Дирекцію праці губернаторства розширити кількість учасників, і через два місяці, 7 грудня, відбулось відкриття розширеної виставки на вулиці Рішельєвській, 12, у двох залах якої розмістились 202 експонати. Газета «Молва» напередодні відкриття писала: «У великому залі виставкового комітету багато експонатів, що

заслуговують уваги. Серед них особливо цікава модель економної залізничної печі, призначеної для опалення приміщень, виготовлена Г. Квятковським» [1]. Увагу гостей привернув і експонат, поданий Мартиросяном, – оригінально виконаний велетенський черевик, контрастуючий з розміщеною поряд маленькою дамською туфелькою. Майстер Трифонов представив склодувні (єдині в Одесі) вироби, зокрема корисне для місцевої промисловості лабораторне скло. Підприємець Тимофєєва представила туалетне мило «Маяк», яке відрізнялося, крім оригінального подання, ще й відмінною якістю. Ремісник Е. Крайц представив плетені вироби: вишукані дачні крісла, крісла-качалки, кошики для квітів [1].

З перших днів окупації було створено Товариство одеських художників. На момент окупації художників було в Одесі близько 80. Першим завданням товариства було врятувати майно Спілки радянських художників, Одеських художньо-скульптурних майстерень, майна художників, що виїхали. Головою став художник Данило Крайнєв. Крім організації художніх виставок, Товариство займалося комерційною діяльністю: були відкриті салон по продажу виробів мистецтва, комісійний магазин, фотоательє, майстерня церковного живопису. Було налагоджено випуск дитячої іграшки, виготовлення рекламних вивісок та етикеток. Салон відкрили 3 грудня 1941 р. разом з першою виставкою робіт Товариства одеських художників. Свої картини виставили: Крайнєв, Дельпес, Кобцев, Ковтурман, Соколовський, Буковецький, Порубаєв, Каменський, Синицький, Коновський, Цимпаков, Крилов, Кожеуров, Паровиченко, Жук, Егер, Фаатц, Владикіна, Мартинович. [1] Салон було відкрито на вулиці Адольфа Гітлера (нині – Катеринінська).

Серед експонатів універсальних виставок, що проводились в Одесі в період окупації, демонструвались і експонати сільськогосподарського виробництва. Восени 1943 р. вирішили провести спеціальну виставку продукції сільського господарства. У липні друковане видання «Одесская газета» писала про підготовку до неї: «Враховуючи великий врожай в цьому році всіх зернових і овочевих культур Дирекція державних ферм Одеського повіту вирішила у своєму приміщенні організувати велику сільськогосподарську виставку, присвячену досягненням сільського господарства в Одеському повіті». Для організації експозиції Одеського району було запрошено агронома Веселицького. Були

представлені зразки зернових культур, овочей, фруктів, плодоовочеві консерви, інші продукти [3].

16 жовтня 1943 р. на відзначення 2-ї річниці «переможного вступу румунських військ до Одеси» була відкрита виставка під гаслом «Рік пройшов у плідній праці». На ній була відображена діяльність 283 підприємств Одеси. Також у статистичних даних, цифрах і фотосвітлинах була показана робота аеропорту, залізниці, Одеського порту, водопостачання, підприємств легкої та харчової промисловості [3]. Демонструвались фотографії фільму «Царська наречена», яку знімали на Одеській кіностудії режисери Тамберлані та Андронеску.

«Початкова школа пані Скарлато» підготувала виставку дитячих робіт з шиття, кройки, художньої вишивки, в'язання та інших видів ручної праці, які викладаються в школі» (Одеська газета). У другому практичному ліцеї архітектурно-геодезичного ухилу на вулиці Великій Арнаутській, 2 (директор В. П. Симинел, субдиректор О. Ковальчук) відбулась виставка учнівських робіт, яка продемонструвала досягнення учнів в області креслення і графіки, топографії, геодезії, виконаних під керівництвом інженера Гурьєва [3].

Висновки. Румунська окупаційна влада влаштовувала розрекламовані у засобах інформації гучні виставки, які відображали відновлення промисловості та кустарного виробництва в умовах нового окупаційного режиму з метою пропаганди позитивного значення приєднання українських земель до Румунського королівства.

У період румунської окупації до кустарного виробництва і організації відповідних виставок долучались колективи одеських середніх навчальних закладів і творчих організацій.

Організація виставок, що відображали відновлення промисловості, кустарного та сільськогосподарського виробництва в Одесі та сільській окрузі свідчить про їх більш високий рівень у румунській зоні окупації порівняно з зоною німецької окупації.

Список використаних джерел

1. Молва. 1942.
2. Одесса. 1941-1942.
3. Одесская газета. 1943.

УДК 346.543+330.3(477)

Марія Ющук,
аспірантка кафедри державознавства, права та європейської інтеграції Навчально-наукового інституту публічної служби та управління НУ «Одеська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. *Проаналізовано розвиток національного інвестиційного законодавства. Запропоновано прийняття Інвестиційного кодексу України.*

Abstract. *The development of national investment legislation is analyzed. It is proposed to adopt the Investment Code of Ukraine.*

Інвестуваннях є одним з найдієвіших механізмів якісного реформування системи державного управління, зокрема у сфері державно-приватного партнерства.

Ефективне впровадження державної інвестиційної політики, в тому числі у сфері залучення іноземних інвестицій до національної економіки є неможливим без належного правового регулювання даної сфери. Інвестиційна діяльність в Україні регламентується внутрішніми законодавчими актами та міжнародними договорами про заохочення та взаємний захист інвестицій.

Базисну нормативну основу, яка регулює відносини у сфері інвестиційної діяльності складають наступні нормативно-правові акти:

- Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII (із змінами), яким визначаються основні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні [1];

- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР (із змінами), який регулює правові основи та особливості здійснення іноземного інвестування на території України [2];

- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002 № 40-IV (із змінами), який визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних

процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [3].

Останнім часом інвестиційне законодавство зазнало змін. Зокрема, 27.07.2022 втратив чинність Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», метою якого було визначання порядку створення і ліквідації та механізму функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальних правових і економічних основ їх статусу, а також загальних правил регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими радами, органами державної виконавчої влади та іншими органами.

09.06.2022 набула чинності нова редакція Закону України «Про інвестиційну діяльність». Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» було внесено зміни до статті 17 Закону України «Про інвестиційну діяльність» стосовно порядку регулювання вартості будівництва об’єктів, що споруджуються із залученням бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, кредитів, наданих під державні гарантії.

Також було внесено зміни до статті 2 Закону України «Про режим іноземного інвестування» у частині вартості прав інтелектуальної власності в іноземній валюті.

У цілому, аналізуючи національне законодавство в сфері інвестиційної діяльності, слід визначити, що в Україні створено масивну правову систему нормативно-правових актів, які регулюють зазначену сферу, але дана система є неузгодженою та недосконалою, а законодавчі норми суперечать одна одній.

Висновок. Враховуючи вищенаведене, законодавчі акти потребують вдосконалення шляхом внесення до них змін, доповнень, з метою спрощення їх практичного застосування та ефективного впровадження інвестиційної діяльності.

Доцільно зазначити, що ефективною новацією інвестиційного законодавства повинна стати розробка та прийняття Інвестиційного кодексу України, який би акумулював основні положення законів та підзаконних нормативно-правових актів у цій сфері та чітко визначав права та гарантії зовнішніх та внутрішніх інвесторів.

Також Кодексом була б регламентована процедура, яка встановлювала би сприятливі умови для покращення інвестиційного клімату в Україні та, як наслідок, сприяла би збільшенню інтересів

іноземних інвесторів щодо капіталовкладення до інфраструктури країни.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12 (дата звернення: 08.10.2022).

2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2022).

3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text (дата звернення: 08.10.2022).

РОЗДІЛ 3

Студентські наукові публікації

УДК 316:355.044

Ростислав Тараненко,
студент 4 курсу спеціальності «Комп'ютерні науки»
Навчально-наукового інституту інформаційних технологій
та робототехніки Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ТЕХНІЧНІ СИСТЕМИ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

Анотація. *Розглянуто проблеми захисту інформації та технічних систем, що використовуються в публічному адмініструванні та приватному секторі, в умовах воєнного стану в Україні.*

Abstract. *The problems of protection of information and technical systems used in public administration and the private sector, in the conditions of martial law in Ukraine, are considered.*

Розвиток державного управління тісно пов'язаний з тими явищами, що відбуваються в країні. Суспільно-історичні зміни, які датуються 24 лютого 2022 року, спричинили тектонічний зсув у всіх сферах державного і суспільного життя нашої держави. Конструкція усталених принципів управління, взаємодії держави та суспільства значно пошкоджена, не стала винятком і технічна складова управлінської діяльності.

Наразі відбувається цифровізація публічного управління, безпека набуває першочергового значення. Створення інфраструктури кібербезпеки дозволило захистити українські веб-ресурси та бази даних від російських атак. Напередодні війни українська сторона визначилася з можливістю тимчасового зберігання даних за кордоном, а компанія Amazon першою відреагувала на повномасштабне вторгнення та запропонувала Україні безлімітну та безкоштовну послугу зберігання держреєстрів. У перші тижні війни 36 органів влади України передали на ресурси Amazon понад 60 своїх критичних реєстрів та систем, у тому числі МВС, МОЗ, системи ProZorro, Всеукраїнська онлайн-школа тощо [3]. Таким чином, Amazon дозволив створити надійну інфраструктуру резервного копіювання для України.

На шостий день війни, 1 березня, російська ракета потрапила до Національного центру резервного копіювання даних у центрі Києва. Там зберігаються резервні копії державних реєстрів. Але жодного первинного реєстру і жодної особливо важливої державної служби не

було зупинено, а держава працювала стабільно і швидко реагувала на виклики війни. Таким чином, функціонування держави уникало фізичного та віртуального нападу агресора [3].

Скоєно майже 240 кібератак проти українських підприємств та державних установ. Атаки спрямовувалися не лише на знищення комп'ютерних систем, але на збирання розвідувальних даних або поширення дезінформації [3].

ІТ-директори все частіше звертають увагу на підхід до архітектури з нульовою довірою. Ця методологія добре підходить для підтримки гібридної роботи, але для її роботи потрібна координація можливостей управління ІТ, включаючи ідентифікацію та доступ до даних, пристроїв, додатків та корпоративних мереж, але, на жаль, на сучасний момент це не завжди можливо. Проблеми з ланцюжками постачання продовжують залишатися серйозною проблемою для багатьох управлінських систем. Цифрові двійники ланцюжка поставок можуть надавати інформацію в режимі реального часу для прийняття рішень. Вбудований штучний інтелект та аналітика можуть надавати звіти в режимі реального часу безпосередньо в бізнес-додатки, щоб забезпечити прозорість ланцюжка постачання.

На ефективність роботи технічної системи впливають міграційні процеси. Вони спричинили переміщення кадрів технічної системи не лише в межах країни, а й за кордон. Відтік кадрів – ще один виклик. Підтвердженням вище сказаного є дослідження Львівського ІТ Кластера «IT Research Resilience: Вплив війни на розвиток ІТ-індустрії України», від 50 до 57 тисяч працівників зазначеної галузі після початку повномасштабної війни з рф виїхали за кордон, з них 64 % — жінки. Це становить 17 %-20 % від загальної кількості ІТ-спеціалістів станом на грудень 2021 року. Крім того, понад 52 тисячі ІТ-фахівців зараз мешкають у західних областях України [1]. Статистичні дані свідчать про переміщення саме спеціалістів, які мають більший досвід роботи. Емігрували в межах країни 67 % спеціалістів з досвідом роботи в ІТ понад п’ять років і 55 % з досвідом до року. У червні в евакуації залишалися 34 % працівників з досвідом до року і 42 % - з досвідом більш як п’ять років. За кордон також частіше виїжджали більш досвідчені спеціалісти: 14 % тих, хто працює в ІТ понад п’ять років, проти 7 % тих, хто працює менше ніж рік, і 11 % тих, хто працює 1–2 роки [2].

Співробітники технічної системи публічного управління призвані на військову службу за призовом під час мобілізації або

залучені до лав Територіальної оборони. Близько 7000 IT- спеціалістів мобілізовано до ЗСУ чи ТО станом на травень-червень 2022 року. У цей же період орієнтовно 63 % компаній різного розміру підтверджують наявність мобілізованих працівників, 34 % не мають мобілізованих спеціалістів. Схожа ситуація і з отриманням повісток: 58 % мають працівників, які найближчим часом можуть тимчасово припинити робочий процес через призов, 32 % не мають працівників, які отримали повістки [4]. Запровадження в умовах воєнного стану, крім гібридної, дистанційної форми роботи убезпечує безперервність управлінської діяльності.

Українська фізична Інтернет-мережа має високу щільність і багато вузлів, тому загалом вона має високу стійкість у разі виведення з ладу певних сегментів. Однак при цьому Інтернет-мережа дуже чутлива до перебоїв з електроенергією, росія ж завдає ударів по критичній інфраструктурі України, зокрема по електростанціях. Відсутність енергоносіїв спричиняє відключення або перебої в постачанні об'єднання локальних і регіональних комп'ютерних мереж для обміну інформацією. Щоб оперативно реагувати на проблеми, у багатьох компаніях запустили новий сервіс-деск для працівників, включаючи всі можливі канали зв'язку (чат-бот, внутрішній call-центр тощо).

Співробітники відділів технічної підтримки організацій, установ за короткий час повинні не лише фіксувати виклики часу, а й професійно реагувати. Постійне напруження, втома, емоційне виснаження, яке посилюється з часом, спричиняє вигорання на роботі. Емоційно вразливі співробітники здатні потрапити під вплив дезінформації або фейкових новин. Тому медіаграмотності надається все більше уваги.

Отже, працівники технічної складової управлінської діяльності все більше виходять за рамки технологічної майстерності – і це відповідає викликам часу, гнучкості та інноваціям у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Близько 20 % айтівців виїхали за кордон, а 89 % — донатять на благодійність. Що показало дослідження про вплив війни на IT України. URL: https://dou.ua/lenta/news/it-research-resilience/ (дата звернення: 28.09.2022).

2. Міграція IT-спеціалістів під час війни: хто куди переїхав і чи готові вертатися. URL: https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map-summer/ (дата звернення: 26.09.2022).

3. Російські хакери з початку війни скоїли майже 240 кібератак проти України – Microsoft. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/04/28/novyna/bezpeka/rosijski-xakery-pochatku-vijny-skoyily-majzhe-240-kiberatak-proty-ukrayiny-microsoft. (дата звернення: 29.09.2022).

4. Сім'я, робота, мобілізація: як змінилося життя українських IT – спеціалістів після 24 лютого. URL: https://speka.media/yak-zminilos-zittya-ukrayinskix-it-specialistiv-pislya-24-lyutogo-doslidzennya-pn8w7p (дата звернення: 29.09.2022).

УДК 349.22:355(477)

Наталія Русавська,
студентка 4 курсу спеціальності Право Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – доцент кафедри правових дисциплін Одеського інституту МАУП, ад'юнкт-професор МКА О. А. Золотарьова

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація. *Автор аналізує надзвичайне тимчасове законодавство, що регулює трудові відносини під час війни, а також зміни трудового законодавства щодо дистанційної, надомної роботи, роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу та трудового договору з нефіксованим робочим часом.*

Abstract. *The author analyzes the emergency temporary legislation regulating labor relations during the war, as well as changes in labor legislation regarding remote work, home work, flexible working hours and employment contracts with non-fixed working hours.*

Вступ. 24 березня 2022 року набув чинності Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1] від 15 березня 2022 року (далі – Закон 2136). До питань, не врегульованих Законом, які і раніше, застосовуються норми законодавства про працю. На період дії воєнного стану також вводяться обмеження права на працю та страйк.

Постановка проблеми. Трудові взаємовідносини – це «відносини між працівником і роботодавцем, що передбачають виконання за дорученням, під керівництвом і контролем роботодавця особисто працівником за винагороду визначеної роботодавцем роботи» [2]; це тип взаємовідносин, що формується в результаті існування дисбалансів між такими детермінантами, як попит і пропозиція праці, високий рівень безробіття, низька ефективність праці, рівень заробітної плати, масова зовнішня міграція, а також розвиток неформальних форм праці. Стаття 43 Конституції України зазначає: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує

рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [3]. Саме Кодексом Законів про працю України (далі – КЗпП) закріплюється єдність трудового законодавства незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак тощо [4]. Коронавірусна криза поставила виклики перед законодавцями щодо змін трудового законодавства. А в умовах воєнного стану в Україні ситуація кардинально змінилась, тому Закон 2136 обмежив деякі трудові права [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В ІНТЕРНЕТІ чимало аналітичних матеріалів щодо змін трудового законодавства, зокрема в умовах повномасштабної війни. Питання регулювання дистанційної та надомної роботи вивчали науковці А. Клименко, О. Лук'янчиков, О. Мельничук, М. Мельничук, Д. Новіков, І. Павліченко. Особливості державного регулювання трудових відносин досліджували О. Єщенко та В. Михальчук. Наразі зміни надзвичайного трудового законодавства на період воєнного стану досліджують С. Бортник, О. Середа, Ю. Бурнягіна, К. Машков, О. Горностай, Т. Товт [9] і О. Золотарьова [8]. Разом з тим, проблема є складною і потребує подальших досліджень.

Мета статті – дослідити зміни трудового законодавства України щодо форм праці та тимчасові зміни на період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще до початку повномасштабної війни росії проти нашої країни коронавірусна криза зумовила пошук більш оптимальних форм праці в період пандемії. Тепер оптимальною можна визначити форму трудової діяльності, за якої робота виконується працівником поза приміщеннями роботодавця в будь-якому безпечному та комфортному місці за його вибором і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Ця дефініція цілком відображає соціально-економічну сутність дистанційної чи

надомної форм праці і ураховує суттєві особливості таких типів зайнятості.

Основи регулювання трудової діяльності в разі застосування дистанційної чи надомної форм праці регламентовано Законом України № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [5], а також Законом України № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (Covid-19)» [6]. Проте існують певні неузгодженості між вище зазначеними документами, КЗпП, а також Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», що підкреслює актуальність законотворчої діяльності за окресленим напрямом та впорядкування механізмів регулювання взаємодії працівників і роботодавців, яких пов'язують дистанційна форма праці.

Ще одним документом, сутність якого полягає у пропозиції методів врегулювання проблем, пов'язаних із організацією нестандартних форм зайнятості, є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» [7]. Він визначає особливості регулювання трудових взаємовідносин працівників та роботодавців у випадку, коли неможливо заздалегідь визначити види, обсяги та періоди виконання тієї чи іншої роботи, що є характерним для умов, створених в результаті активізації бойових дій на теренах України. Важливою ідеєю законопроєкту є введення ст. 21^1 щодо трудового договору з нефіксованим робочим часом, таким чином, надаючи можливість сторонам такого договору щодо оперативного вирішення питань, що стосуються необхідності та часу залучення працівника до роботи, окреслення її обсягів та режиму виконання. В контексті воєнного часу такі умови організації трудових взаємовідносин є оптимальними, оскільки працівник може управляти своєю мобільністю, самостійно оцінити реальні можливості щодо виконання роботи, проте залишити за собою гарантії, передбачені законодавством про працю, зокрема щодо актуального для умов воєнного стану порядку і режиму роботи, часу відпочинку, механізму прийняття на роботу та звільнення з неї, виплати заробітної плати.

Але законодавчою основою трудових взаємовідносин є так само типовий трудовий договір, проте ключовою відмінною рисою є те, що зазначені типи зайнятості побудовані за принципом гнучкості режиму робочого часу, який допускає встановлення іншого режиму роботи, ніж визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку, проте за умови дотримання встановленої Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» денної, тижневої чи іншої, визначеної на певний обліковий період норми тривалості робочого часу [1]. Принцип саморегульованості робочого часу дозволяє працівникові корегувати час початку, закінчення роботи та тривалість робочого дня, що особливо цінується в умовах війни і значно визначає рівень безпеки і захищеності людини.

19 липня 2022 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» №2352-IX від 01.07.2022р., яким передбачено поширення на посадових осіб місцевого самоврядування норм Закону 2136.

Проаналізуємо тимчасові зміни, передбачені Законом 2136 на період війни [1]:

1. Роботодавці й працівники самі вирішують, чи укладати договір у письмовій формі. На період воєнного стану допускаються строкові договори з новими працівниками, зокрема для заміни тимчасово відсутніх працівників, які в евакуації, відпустці чи втратили працездатність.

2. Можна встановлювати випробувальний термін для всіх працівників, у тому числі для неповнолітніх, осіб з інвалідністю, вагітних жінок, одиноких матерів із дітьми до 14 років або дитиною з інвалідністю, внутрішньо переміщених та інших осіб, яких раніше це не стосувалося.

3. Роботодавці можуть без попередження і згоди працівників перевести їх на іншу роботу та в іншу місцевість для відвернення чи ліквідації наслідків бойових дій, обставин, що загрожують життю чи критичним потребам людей. Але є умови: на території не ведуться бойові дії (якщо ведуться, то лише за згодою працівника); немає протипоказань за станом здоров’я; оплата не нижче середньої за попередньою роботою.

4. Нормальна тривалість робочого часу може бути збільшена до 60 годин на тиждень на об’єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати. До 40 годин на тиждень –

скорочений робочий час, передбачений для працівників із скороченим робочим днем на об’єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати. Роботодавець визначає час початку й закінчення щоденної роботи (зміни). Якщо раніше працівники мали відпочивати щонайменше 42 години поспіль щотижня, на період воєнного стану вихідні можуть зменшити до 24 годин. Додатково скасовуються: заборона роботи у вихідні дні; скорочений робочий день напередодні святкових, неробочих і вихідних днів; перенесення вихідного дня, якщо святковий або неробочий день збігається з вихідним днем; обмеження для надурочних робіт.

5. Роботодавець може обмежити тривалість щорічної відпустки за поточний робочий рік 24 календарними днями. Роботодавець може відмовити у наданні невикористаних відпусток за попередні роки. Також закон дозволяє відмовити у відпустці працівникам на об’єктах критичної інфраструктури. Виняток — відпустки у зв’язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до трьох років. Водночас працівник може попросити про неоплачувану відпустку на будь-який строк — проти 15 днів на рік у мирний час. Роботодавець зобов’язаний надати працівникові, який виїхав за кордон або набув статусу тимчасово переміщеної особи, на його вимогу, відпустку без оплати до 90 днів.

6. Вночі не можуть працювати без їхньої згоди вагітні жінки, матері дітей до одного року, а також особи з інвалідністю, яким протипоказана така робота. Інші жінки й працівники з дітьми за згодою можуть працювати на важких роботах, роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, а також залучатися до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові й неробочі дні, їздити у відрядження. Скорочений робочий час вночі скасовано.

7. Роботодавці мають докладати максимум зусиль, щоби своєчасно виплачувати зарплату. І хоча закон допускає порушення строків оплати внаслідок бойових дій або інших обставин непереборної сили, це не звільняє роботодавців від обов’язку виплати заробітної плати. Вони мають зробити це одразу після відновлення діяльності.

8. Ініціаторами звільнення можуть бути як працівники, так і роботодавці. Працівники мають право розірвати трудовий договір негайно, якщо: підприємство розташоване в зоні бойових дій; є загроза їхньому життю і здоров’ю (виняток: працівники критичної інфраструктури або залучені до суспільно корисних робіт).

Роботодавцям дозволяється звільнити працівника під час тимчасової непрацездатності чи відпустки (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) — з першого дня виходу на роботу. Роботодавець може звільнити працівника у зв'язку з неможливістю забезпечення його роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій, а також за відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль.

9. Введено інститут призупинення дії трудового договору. Якщо внаслідок військової агресії неможливе надання та виконання роботи, закон допускає тимчасове призупинення дії трудового договору. Трудові відносини при цьому зберігаються. Про це роботодавець і працівник мають повідомити один одного в будь-який доступний спосіб.

Ці норми будуть скасовані відразу після нашої перемоги над агресором.

Висновок. Отже, законодавче регулювання трудових взаємовідносин – це вплив сукупності нормативно-правових документів та законів України на порядок організації відносин між працівником і роботодавцем. Форс-мажорні умови пандемії та війни потребують особливого трудового законодавства. Умови воєнного стану значно ускладнили взаємодію сторін, основи їх відносин було прописано у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який під час війни має пріоритетну роль над іншими законодавчими актами, що регламентують роботу сфери регулювання зайнятості.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022. *Урядовий кур'єр.* 2022. № 69.

2. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо визначення поняття трудових відносин та ознак їх наявності: проєкт Закону України № 5054 від 09.02.2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc4_1?pf3511=71071 (дата звернення: 03.10.2022).

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. С. 141. Зі змінами. Режим доступу:

http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 03.10.2022).

4. Кодекс законів про працю України. Станом на 15 серпня 2022 року. Видавництво Право, 2022. 120 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України № 1213-IX від 04.02.2021 року. *Офіційний вісник України.* 2021. № 20. С. 7. Ст. 850.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (Covid-19): Закон України №540-IX від 30.03.2020 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 30. С. 5. Ст. 1059.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: Закон України від 18 липня 2022 року № 2421-IX.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text (дата звернення: 03.10.2022).

8. Золотарьова О. А. Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану в Україні. International scientific conference *«The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period*»: conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 85–88. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-22

9. Машков К. Є., Горностай О. Б., Товт Т. О. Особливості трудових відносин в умовах воєнного стану: нормативно-правове регулювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* № 1. С. 125-131. DOI: https://doi.org/10.32782/392253

УДК 159.9:355(477)

Поліна Поплавська,
магістрантка 2 курсу спеціальності «Психологія»
заочної форми навчання Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – д.філос.н., доцент,
завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних
та поведінкових дисциплін А. О. Нерубасська

СУЧАСНА АКТУАЛЬНІСТЬ «ЕФЕКТУ СВІДКА»

Анотація. *У тезах автор привертає увагу до «ефекту свідка» та проводить аналіз актуальності ефекту у сучасному суспільстві.*

Abstract. *In theses, the author draws attention to the "witness effect" and analyzes the relevance of the effect in contemporary society.*

У житті кожної людини коли-небудь трапляється ситуація, в якій їй необхідна допомога незнайомих людей. Часто трапляється, що на допомогу приходить не кожен, а іноді і зовсім ніхто не приходить. Згадайте, коли в громадському транспорті комусь стає погано – не всі пасажири і не одразу кидаються допомагати: просити водія зупинитися, починати викликати швидку. Багато хто бачив лежачих на тротуарах або на лавках людей, які нібито, на думку звичайних перехожих, «сплять», або «п'яниці», або просто «безхатьки». Погодьтеся, лише одиниці з нас дійсно зупиняться, аби перевірити, чи дихає ця людина.

Зустрічаються випадки, коли ти просто йдеш в людному місці повз чийсь будинок або вікна і чуєш крики, чийсь плач, гуркіт. Рідко хто зупиниться, аби впевнитися, що там, за стінами, прямо зараз не відбувається домашнє насилля, що нікого не калічать та не вбивають. Частіше люди зупиняються тільки для того, аби побачити шоу, і дуже шкода, що не заради реальної допомоги та співчуття. Це є «Ефект свідка». Сьогодні його теж можна спостерігати через призму військових злочинів.

Уже 7 місяців український народ є жертвою російської агресії. На окупованих територіях військові РФ вбивають мирне населення, знущаються над людьми та звірськи катують. Кожен з нас, українців, читає новини і знає про те, що там коїться. Кожен з нас по-своєму переживає. Кожен з нас хоче допомогти. Але реально допомагають лише одиниці. Інші просто «проходять повз і продовжують жити далі».

На днях нам у соцмережах зустрілося відео: великий міський парк у центрі міста, де зазвичай гуляють дорослі та діти. Парк, на який виходять вікна багатьох багатоповерхівок. І в самому парку, просто на траві, під деревами, лежать десятки трупів людей, яких вбили військові РФ. На відео було сказано, що місцеві жителі бачать це, бачать, як звичайних людей, які просто не згодні з політикою РФ, викрадають на автобусних зупинках, на вулицях, у громадських місцях та везуть катувати і вбивати. Більшість людей тримаються осторонь. І звісно, причини такої поведінки в кожного свої, але факт бездіяльності залишається.

Усі ці приклади показують одне – тема аналізу повторення «ефекту свідка» актуальна в житті людини завжди. Її необхідно більш детально досліджувати з різних сторін, щоб правильно реагувати на події навколо себе. Метою нашого дослідження є аналіз «ефекту свідка» та привертання уваги до нього сучасного суспільства.

«Ефект свідка», «ефект стороннього», або «синдром Дженовезе» – це все назви того самого психологічного ефекту, який проявляється в тому, що люди, які виявились свідками надзвичайної ситуації (ДТП, будь-якої тяжкості злочини, нещасні випадки), не намагаються допомогти постраждалим. Встановлено, що ймовірність того, що хтось із свідків почне допомагати постраждалим, дуже маленька. Більшість людей просто стоятимуть і дивитимуться на те, що відбувається. Це дивно, але кожен із очевидців вважає, що допомогти постраждалим має не він, а хтось інший. І навпаки – єдиний очевидець розуміє, що, крім нього, допомогти постраждалим більше нема кому, і діє набагато рішучіше. Декілька факторів можуть пояснити прояв цього ефекту. Ці фактори включають: неоднозначність, дифузію відповідальності та групову згуртованість.

Ефект свідка був вперше представлений Джоном Дарлі та Бібом Латане у 1968 р. після того, як їх зацікавив випадок, пов'язаний із вбивством Кітті Дженовезе в 1964 році.

Кетрін, або Кітті Дженовезе – найвідоміша жертва, що потрапила під дію ефекту свідка, який згодом почали також називати «синдромом Дженовезе». Дівчина 29-ти років жила в спокійному районі Кью-Гарденс, який вирізнявся низьким рівнем злочинності, і працювала менеджером у барі. Ввечері 13 березня 1964 року Кітті поверталася додому з роботи та помітила підозрілого чоловіка, який почав її переслідувати і від якого вона намагалася втекти. Але злочинець наздогнав жертву і почав бити її ножем. Зупинився він лише

тоді, коли через деякий час один із сусідів крикнув у вікно, аби він залишив дівчину у спокої. Вбивця втік, а поранена Дженовезе намагалася доповзти до будинку. За цим спостерігали щонайменше 10 людей, але ніхто не вийшов врятувати сусідку, ніхто не допоміг їй і не надав своєчасно допомогу. Всі люди просто спостерігали. Врешті решт, злочинець повернувся, завдав ще кількох ударів і знову втік.

Коли Кітті Дженовезе доповзла до свого будинку і, стікаючи кров'ю, впала на підлогу, вбивця повернувся знову, зґвалтував знесилену дівчину і завдав остаточного удару. Ніхто так і не викликав ані поліцію, ані швидку допомогу. Лише з часом один із сусідів одумався і все ж таки зателефонував до відповідних служб. Але вже було пізно, це не врятувало жертву – по дорозі в лікарню дівчина померла від отриманих поранень. Пізніше вбивцю вдалося вичислити: це був темношкірий робітник Вінстон Мослі, на рахунку якого вже було два вбивства. Про це стало відомо не відразу, оскільки в поліції він був «чистим». Злочинець отримав довічне ув'язнення, хоча мав бути страчений на електричному стільці. Мослі помер у 2016 році, а під час ув'язнення регулярно писав клопотання про скорочення перебування у в'язниці [1].

У 1968 році цей випадок описали вчені Бібб Латані та Джон Дарлі. Американці вивчали ефект свідка та провели соціальний експеримент з метою виявлення причин, через які люди не діють у критичній ситуації. Дослідники вирахували, що в житті людини виникає можливість зустрітися принаймні з шістьма критичними ситуаціями. Вони дійшли висновку, що основною причиною невтручання людей стає саме велика кількість учасників подій. Вчені вирішили експериментально довести свою гіпотезу.

До участі в експерименті запросили студентів. Кожен учасник перебував у ізольованому приміщенні та не бачив інших членів дослідження. Молодим людям сказали, що вони можуть отримати психологічну підтримку після двохвилинної розповіді про свої проблеми. Спілкування відбувалося по аудіо зв'язку. Студентів поділили на групи по 2, 3 та 6 осіб. У кожній групі був актор, представлений іншим як рівний учасник експерименту. Перед початком розмови він попереджав, що може погано відчути себе. В результаті актор починав розповідь першим, зображував напад епілепсії і кликав на допомогу. Все це добре прослуховувалося з аудіо зв'язку.

У якості показників враховували час, необхідний досліджуваним, щоб прийняти рішення про потребу надання допомоги.

Експериментатор очікував на реакцію учасників 4 хвилини, після цього дослідження зупиняли. Гіпотеза експериментаторів підтвердилась. Кількість піддослідних, які прийшли на допомогу, із груп із різною чисельністю у відсотках значила, що чим більше чисельність групи, тим менше її учасників поспішали на допомогу. Затримка в часі також тривала там, де було більше учасників. У першій групі (двоє учасників) надали допомогу приблизно 100 %, затримка у прийнятті рішення була менше 1 хвилини. У групі із трьох учасників надали допомогу 85 %, затримка у часі була понад 3 хвилини. У третій групі (шість учасників) надали допомогу 60 %, затримка у часі –
4 хвилини.

Дослідники дійшли висновку, що поведінка людей зумовлена їх чисельністю, яка спричиняє явище дифузії відповідальності. Також розподіляється провина і осуд. Коли ні з ким ділити відповідальність, людина намагається діяти таким чином, щоб уникнути осуду, і розуміє, що тягар вини буде надто важко витримати. Коли ж учасників подій достатньо, тоді присутнім усім разом легше думати, що вони зможуть уникнути осуду або стерпіти негативні наслідки. Іншим стримуючим чинником є острах оцінки. Дарлі та Латане з'ясували, що коли є багато інших свідків, людина боїться, що зазнає осміяння чи критики через можливу неадекватність (допомога не потрібна, а з мене сміятимуться, чого ж я повівся так по-дурному). Життєвий досвід багатьох із нас навчив не поспішати з допомогою, тому що інші маніпулюють нашими почуттями, і в ситуації слід краще розібратись.

Дарлі та Латане визначили основні кроки, які передують рішенню з надання допомоги в критичній ситуації.

1 крок. Визначення ситуації. Люди не одразу помічають та розуміють, що дійсно трапилося.

2 крок. Чи дійсно потрібна моя допомога? Не одразу можна зрозуміти, потрібно втручатися чи ні.

3 крок. Взяття особистої відповідальності за вихід із ситуації.

4 крок. Неясність яка саме допомога потрібна, які дії.

5 крок. Аналіз ефективності втручання, наслідки для того, хто втручається [3].

Повністю змінити відношення людини – неможливо. Але інстинкт самозбереження, егоїзм, почуття страху, прагнення до стадності, уникнення відповідальності та будь-яких складнощів, все ж таки, притаманне поведінці представників тваринного світу. Людина – це жива, наділена інтелектом та свідомістю істота, суб’єкт суспільно-

історичної діяльності та культури [2]. І перша мета цього дослідження – звернути увагу людей на цю повсякденну, але жахливу тему. Хочемо, щоб сучасність навчила кожного бути гуманною істотею, для якої не чужа біда іншої людини. Впевнені, що звернення та поглиблення в цю проблему може змінити загальні відсотки подібних експериментів.

Сучасний ритм життя та події сьогодення максимально підштовхують людину замислюватися, розвиватись та покращувати себе. Сьогодні це стає необхідністю, аби люди більше прагнули до свідомих вчинків, вчилися брати на себе відповідальність, були співчутливими до чужого горя, а не просто «пасивними глядачами чергової мелодрами» та усвідомлювали, що кожен з нас може опинитися на місці тої самої жертви, на допомогу якій, одного разу, ніхто так і не прийде.

Висновки. Надамо декілька порад, як все ж таки діяти, якщо допомоги потребуєте саме ви, за яким алгоритмом:

Просити допомоги у конкретних людей. Можна навіть вигукувати якісь характерні ознаки (жінка в зеленому пальто, чоловік з рюкзаком, хлопець на велосипеді та ін.). Пам’ятайте про той факт, що коли хоч одна людина починає вам допомагати, соціальна норма змінюється з «НЕ допомагати» на «Допомагати!».

Необхідно спробувати чітко сформулювати, конкретизувати, які саме дії їм потрібно зробити (викликати поліцію, швидку, покликати на допомогу дорослих або ще когось, дати вам руку тощо).

По можливості, треба зберігати спокій та ясність думок. Це дає можливість не сіяти паніку та страх у оточуючих. Намагайтеся донести до цих людей інформацію так, щоб вони зрозуміли, що з вами дійсно трапилось лихо і вам реально необхідна саме їх допомога.

Також, звичайне знання про існування «ефекту свідка» та його прояви дає змогу кожній людині зрозуміти свою особисту відповідальність за надання допомоги, навіть тоді, коли навколо неї присутні ще багато людей. Дослідження психологів підтверджують, що люди, ознайомлені з «ефектом свідка», більш охоче надають допомогу в критичних ситуаціях, ніж ті, хто про нього взагалі не знає. Можливо, одного разу саме ВИ врятуєте життя чи здоров’я людини, яка потребує допомоги.

Список використаних джерел

1. Ефект свідка. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bystander_effect (дата звернення: 07.10.2022).

2. Людина. Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E% D0%B4%D0% B8%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 07.10.2022).
3. Копець Л. В. Класичні експерименти в психології. К., 2010. 283 с.

УДК 159.9:355(477)

Олександра Мошенська,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Психологія»
заочної форми навчання Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – д.філос.н., доцент, завідувач кафедри
загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
А. О. Нерубасська

ОНЛАЙН ПРОТИ ОФФЛАЙНУ

Анотація. *У статті розглядаються питання дистанційного навчання дітей у сучасній системі української освіти. Проводиться емпіричне дослідження стосовно бажаності навчатися онлайн та оффлайн в умовах воєнного стану.*

Astract. *The article examines the issue of distance learning of children in the modern Ukrainian education system. An empirical study is conducted regarding the desirability of learning online and offline in the conditions of martial law.*

Вступ. Навчання школярів за останні три роки зазнало кількох нововведень. Найбільш впливовою зміною був перехід від звичного освітнього процесу у школі (оффлайн) до дистанційного (онлайн).

Постановка проблеми. У Концептуальній записці ООН (серпень 2020 р.) зазначено, що «пандемія COVID-19 призвела до найбільшого за всю історію збою у функціонуванні систем освіти, який торкнувся майже 1,6 мільярда учнів у більш ніж 190 країнах та на всіх континентах. Закриття шкіл та інших освітніх закладів торкнулося 94 відсотків світового контингенту учнів». (Джерело: UNESCO Global Education Monitoring Report (2020) [5].

Важливо відзначити, що дистанційне навчання дозволило вирішити найважливішу проблему безпеки під час війни, а саме – не залежати від місцезнаходження навчального закладу. Однак, коли онлайн навчання стає єдиним і безальтернативним варіантом, варто розглянути можливі психологічно-соціальні проблеми, з якими стикаються всі учасники освітнього процесу.

Метою тез став аналіз процесу впровадження онлайн навчання в різні періоди сучасних небезпек та проблема соціалізації дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державною службою якості освіти України та її територіальними органами 3–8 серпня 2022 року проведено опитування батьків учнів, учнів та вчителів щодо форми організації освітнього процесу з початку 2022/2023 навчального року. У ньому взяли участь понад 90 тисяч батьків та близько 11 тисяч вчителів [8]. Вибіркою охоплено 3 % закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) від загальної кількості (без Луганської, Херсонської й Донецької областей та АР Крим). У вибірці враховано регіональний розподіл ЗЗСО та їх кількісне співвідношення за територіальним розташуванням (село/місто). Також встановлено граничні межі щодо кількості учасників опитування, а саме: по 10 % батьків, діти яких навчаються у початковій, базовій і старшій школі, та не менше 10 % вчителів, які забезпечують освітній процес на різних рівнях освіти.

За результатами вищезазначеного опитування, стає зрозумілим, що онлайн навчання підтримують у переважній більшості в найнебезпечніших регіонах України, що стосується офлайн навчання, воно більш бажане в найбільш спокійних частинах країни. Тут домінуючий вплив має безпека українців.

А саме, офлайн навчання у Західному регіоні підтримують 37 % батьків та 31 % вчителів. У регіонах, де ведуться активні бойові дії або частина території окупована, офлайн навчання обрали:

на Сході – 13 % батьків та 10 % вчителів;

на Півдні – 16 % та 14 %.

Повідомляється, що у Північному та Центральному регіоні респонденти продемонстрували низьку підтримку навчання в оффлайн форматі – 23 % батьків та 18 % вчителів і 19 % й 17 % відповідно.

Для тих регіонів, у яких найменш часто звучить сигнал тривоги та активні бойові дії знаходяться далеко – найбажанішим способом навчання у школярів є оффлайн навчання. Найбільший показник – 56 % батьків за оффлайн навчання у Закарпатській області, хоча суміжні Івано-Франківська та Львівська області демонструють показники вдвічі нижчі, – йдеться у повідомленні.

Важливо звернути увагу, що в областях, де були зовсім недавно руйнування та ракетна атака, так само більшість опитаних воліє онлайн навчання.

Отже, ми можемо відокремити першу проблему освіти офлайн – це безпечне перебування школярів під час навчання в освітньому закладі.

Щодо переваги, якої немає в дистанційному навчанні – це можливість для школярів знаходитись під час занять у колективі однолітків. Один із основних чинників продуктивного навчання для більшості учнів – можливість соціалізуватися.

З точки зору вікової психології, дитина саме у період, коли потрібно йти до першого класу, переживає кризу. Саме цей вік є найбільш підходящим, для того, щоб соціалізуватись у суспільстві, навчитися саморегуляції та навчитись вчитися [3], [4]. Дитині потрібно комунікувати та взаємодіяти з іншими учнями та середою, в якій вона знаходиться, щоб позитивно соціалізуватися в суспільстві.Сучасна концепція соціалізації свою основу бере у працях американського психолога А. Бандури (нар. 1925), французького Г. Тарда, американського соціолога Т. Парсонса (1902— 1979) [6].

Оффлайн навчання дітей не тільки великою мірою впливає на комунікацію між дітьми-однолітками, а ще тісно пов’язано з набуттям життєвого соціального досвіду, напрацюваннями власної лінії поведінки, тобто зі становленням індивідуальності.

Д. Уотсон, Е. Торндайк, Б. Скіннер – представники біхевіористичної теорії – наголошують на тому, що дитина у процесі соціалізації накопичує та закріплює різні моделі поведінки, які будуть використовуватись в подальшому житті [7].

Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та інші представники гуманістичної теорії вказують, що джерелом розвитку особистості є постійне зростання, саморозвиток та самоактуалізація індивіда. Тут в силу вступає «Я–концепція», що вміщає у собі уявлення, цілі та ідеї, через які індивід характеризує сам себе та має визначити план подальшого розвитку особистості [1].

І. Мартинюк, Л. Орбан-Лембрик – це психологи, які розуміють соціалізацію як постійний процес адаптації людини до оточуючого середовища [2]. А вже А. Кардінер доповнює цю думку тим, що завданням соціалізації є процес адаптації до культурного середовища, в якому знаходиться людина. З чого можна зробити висновки, що, з точки зору становлення особистості, соціалізація – це розвиток нових унікальних якостей і властивостей людини, відокремлюючи процес інтеріоризації (набуття соціального досвіду) та екстеріоризації (вплив здобутого досвіду на навколишню середу).

Оффлайн навчання дітей у школі, з точку зору педагогічного процесу, має на увазі керований і направлений згідно нормам соціальної культури напрямок у розвитку школярів, формування

цінностей, норм, ліній поведінки, установок, що притаманні тому суспільству, де ця дитина виховується. Саме ці аспекти дозволять у майбутньому відігравати такі важливі ролі в суспільстві – від об'єкта виховання до суб'єкта самовиховання та власного самостійного розвитку. Акцент педагогіки саме на технологічній стороні процесу соціалізації школяра. Сюди вкладають ефективність, продуктивність та можливість контролю набутих знань.

Тут і є найголовніша засада для психологів та вчителів – проблема щодо соціальної адаптації молодших школярів під час дистанційного навчання. Особливо важлива ця проблема для молодших школярів, які ще не мають уявлення про школу, процес шкільного виховання та самодисципліну.

Необхідно мати на увазі такий феномен як негативна соціалізація. Вона передбачає: стрес, збільшення рівня агресії у стосунках між батьками і дітьми, слабкий самоконтроль та концентрація та більше захоплення гаджетами, брак обміну емоціями. Важливим є якість дистанційного навчання у порівнянні з попередніми даними щодо оффлайн занять. Було виявлено, що дистанційне навчання, у порівнянні з оффлайн, негативно показало себе щодо результатів знать та успішності засвоєння шкільної програми з математики, української мови, фізики, іноземної мови, хімії та астрономії.

Нами було проведено своє емпіричне дослідження проблеми онлайн навчання. Розроблено опитувальник, в який увійшли три питання:

1. Яке навчання більше підходить для вашої дитини після війни?

2. Як ви вважаєте, дитина хоче навчатися онлайн чи оффлайн?

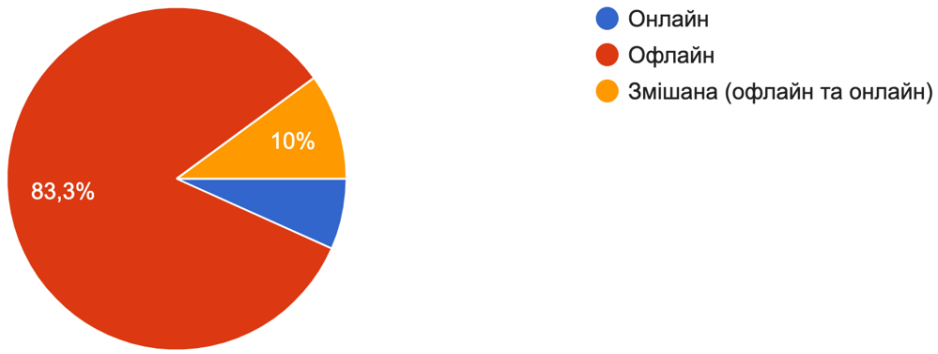
3. Чи вважаєте онлайн навчання достатньо ефективним для вашої дитини?

В опитуванні прийняло участь 30 респондентівз різних регіонів [9].

Результати були зведені в діаграми:

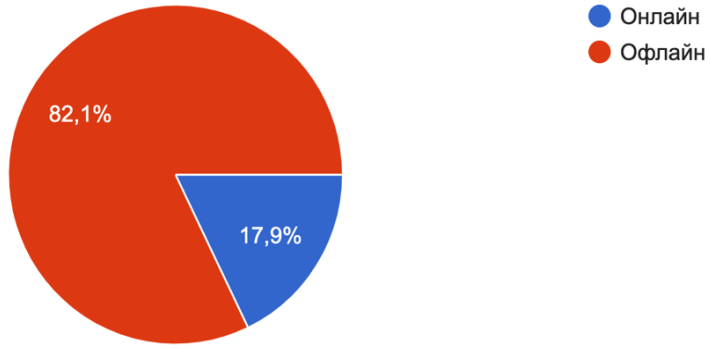
Яка система навчання краще підходить для вашої дитині після закінчення війни?

30 ответов

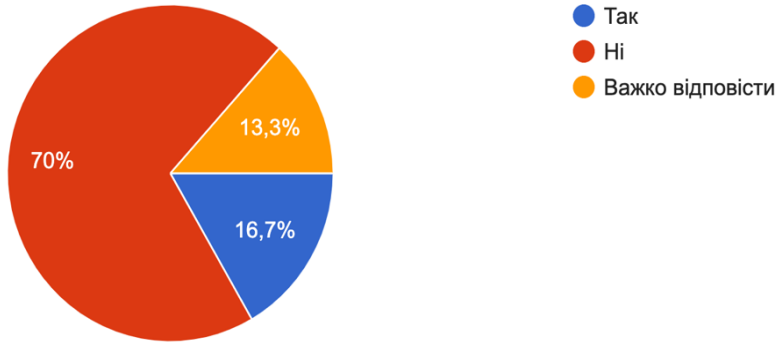
Як ви вважаєте, дитина хоче навчатися онлайн чи офлайн?

28 ответов

Чи вважаєте онлайн навчання достатньо ефективним для вашої дитини?

30 ответов

В опитувальнику було запропоновано прокоментувати питання. Наводимо декілька з них.

Коментар 1:

«Вважаю, що більш ефективний спосіб навчання для дітей – оффлайн формат. Змішана форма навчання може також бути, враховуючи сучасне життя, ковід та війну. Поряд із цим, онлайн навчання само по собі є також дуже ефективним інструментом. Але треба усвідомлювати, що навчання для дорослих та навчання для дітей у форматі онлайн, по-перше, має забезпечуватися відповідно до різних підходів, якими мають володіти вчителі. На сьогодні більшість вчителів не володіють ані знаннями, ані навичками інтерактивної роботи в онлайн форматі, який забезпечує тримання уваги дітей, динаміку у групі, по-друге, мають враховуватися особливості навчання дітей онлайн. Головний висновок: навчання онлайн може бути дуже ефективним для дітей, так само, як вчаться дорослі вже багато років на різних спеціальностях, або дистанційно за кордоном. Але спочатку необхідно навчитися вчителям працювати з дітьми в онлайн, пройти спеціальну підготовку і не боятися застосовувати різні методи комунікації з дітьми. Потрібно працювати з вирішенням проблеми над низькою мотивацію більшості вчителів у період війни в Україні, що дуже сильно впливає на них під час освітнього процесу».

Коментар 2:

«Під час війни підходить онлайн більше, безпека важливіше за все. Але після війни – за оффлайн, тому що діти повинні вчитися спілкуванню, комунікації».

Коментар 3:

«Головний мінус онлайн навчання – це відсутність спілкування та взаємодії з однокласниками. Засвоїти матеріал можна і вдома, а от командна робота та таке важливе спілкування з однолітками батьки запропонувати не можуть, на жаль».

Коментар 4:

«Дистанційне навчання доцільне в непередбачуваних ситуаціях, в тих, у яких ми знаходимося зараз. Але, щоб діти отримували знання, краще навчатися очно, коли діти зайняті тільки навчанням і не відволікаються на сторонні дії навколо».

Висновки. Отже ми можемо зробити висновок, що онлайн навчання – ефективне рішення, з точки зору безперервного здобуття знань під час пандемії та війни. Насамперед, щоб дистанційне навчання було ефективнішим, потрібно ще доопрацьовувати механізми пізнання та передачі знать учням.

Щодо оффлайн навчання, поки що це – кращий метод засвоєння знань, психологічної адаптації та розвитку дитини в цілому. Світ швидко змінюється, також необхідно й освітній системі не відставати від цих змін та викликів, вчитись адаптуватися до нових умов та шукати рішення з боку педагогічної, вікової та соціальної психології.

Список використаних джерел

1. Мэй Р., Маслоу А., Фейхель Г., Родж. Теория и практика экзистенциальной психологии. Інститут загальногуманітарних досліджень, 2015.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь, 2004.
3. Вікова психологія. Навчальний посібник. О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. П. Пасєка. Київ. 2018.
4. Вікова психологія. Підручник. Видання друге. Р. В. Павелків. Київ, 2015.
5. Концептуальна записка: Освіта в епоху COVID-19 та в наступний період, Серпень 2020. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2020/09/policy_brief_-_education_during_covid-19_and_beyond_russian.pdf (дата звернення: 08.10.2022).
5. Соціологія. Навчальний посібник. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Київ, 2004.
6. Біхевіоризм. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=39838 (дата звернення: 08.10.2022).
7. Скоро до школи: чи підтримують вчителі та батьки онлайн-навчання. URL: https://zn.ua/UKRAINE/skoro-v-shkolu-podderzhivajut-li-uchitelja-i-roditeli-onlajn-obuchenie.html (дата звернення: 08.10.2022).
8. Власне опитування. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdTRjN4y75WB1XIFyQx6aRj8r2Msuum4ZfEgxzJjqK39jA1sw/viewform (дата звернення: 08.10.2022).

УДК 347.9+94(477)"1864"

Олексій Домбровський,
студент ІІ-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – доктор політичних наук, професор,
професор кафедри історії держави і права Національного університету
«Одеська юридична академія» К. Н. Вітман

СУДОВА РЕФОРМА 1864 РОКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *Автор розглянув основні складові судової реформи 1864 року та дослідив особливості її запровадження в Україні.*

Abstract. *The author considered the main components of the judicial reform of 1864 and investigated the peculiarities of its introduction in Ukraine.*

Вступ. Аналіз суспільно-політичного життя і права України у другій половині дев’ятнадцятого століття визначалися загальними тенденціями буржуазних реформ, які проводились в Російській імперії, бо більша частина українських земель знаходилась в її складі. Спостерігалось посилення буржуазних тенденцій і в розвитку права.

Але, на жаль, як зазначають фахівці, державно-правова основа в цілому зберігала низку феодальних пережитків. Царський уряд ігнорував бажання українського народу відродити національну незалежність, що певною мірою відбилося і на праві.

Постановка проблеми. Друга половина дев’ятнадцятого століття в Україні знаменувалася зміною феодальної суспільно-економічної формації капіталістичною. Особливо важливими в історії українського суспільства став кінець п’ятидесятих – початок шестидесятих років. Стало явним, що надалі неможливо подальше збереження феодально-кріпосницьких відносин. Було здійснено аграрну реформу, яка скасувала кріпосне право. Розпочався активний розвиток більш прогресивних капіталістичних відносин, як в Російській імперії, так і в Україні, яка на той час була у складі Росії. Окрім аграрної реформи, було проведено ряд інших буржуазних реформ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цієї думки притримуються такі правознавці та історики як І. Рибалка, С. Лях та ін.

На користь цього вони підкреслюють, що дані реформи враховували інтереси буржуазних верств, сприяли розвитку торгівлі, промисловості, змінили систему судочинства (запровадили виборні органи суду /мирові судді/), запровадили основи буржуазного судоустрою і т.і.

Важливо зазначити, що інші дослідники (М. Єрошкін та ін.) називають ці реформи ліберальними. Обґрунтовують вони це тим, що дані реформи лише сприяли лібералізації суспільства та державних інституцій.

Ми ж підкреслимо, що, не дивлячись на реформи другої половини дев'ятнадцятого століття, Росія залишалась абсолютною монархією на чолі з монархом (царем).

Та все ж, як би не дискутували фахівці, факт той, що ці реформи та ринок найманої робочої сили створили умови для розвитку промисловості в Україні [1, с. 168].

Мета нашого дослідження – дослідити особливості запровадження судової реформи 1864 року в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як ми вже зазначали, у другій половині дев'ятнадцятого століття на українських землях, як і на всій території Російської імперії, були проведені буржуазні реформи в багатьох сферах життя. Однією з найпослідовніших буржуазних реформ 60-70-х років була судова реформа 1864 року, як вважає професор О. Н. Ярмиш [2, с. 307]. Фахівець Музиченко П. П. зазначає, що «Судова реформа була найбільш радикальною, новаторською і технічно досконалою з усіх реформ другої половини XIX ст. За історичним значенням її можна порівняти хіба що зі скасуванням кріпосного права. Хоча цивільне і кримінальне право не реформувалось, нова інституційна і процесуальна структура системи судочинства являла собою розрив з попередньою правовою традицією, а також приклад творчої адаптації досягнень юриспруденції і судової практики західноєвропейських країн, головним чином Франції та Великобританії» [3, с. 199].

У відповідності до реформи запроваджувались незалежні суди. В судах засідали професійно підготовлені судді. Судові засідання стали публічними й на них могли бути присутні представники преси та публіка. Позитивним було те, що суди відокремили від адміністрації. Необхідно підкреслити, що навіть імператору реформа залишила лише право здійснювати помилування.

Відповідно до реформи судочинство було побудовано на змагальній основі між прокурором і адвокатом. Позитивною рисою

було те, що здійснено реорганізацію прокуратури і створена адвокатура. Важливою запорукою демократичності судових процесів були: введення суду присяжних і адвокатури, публічність і галасність судових засідань, принцип змагальності сторін. Разом з тим, ефективність судової реформи знижувалась збереженням інституту станових судів для інородців, комерційних, духовних, військових судів.

Особливістю судової реформи на українських землях було те, що царизм проводив її тут дуже повільно. Реформа передбачала створення в Україні загальних судів. Але вони були створені лише в окремих губерніях, а то запроваджувались місцеві суди, і лише через декілька років після 1864 року. До того ж, склад місцевих судів в Подільській, Київській, Волинський губерніях не обирався, а призначався Міністром юстиції.

До особливостей проведення судової реформи 1864 року відноситься й те, що паралельно з нею запроваджувались закони, які відміняли більшу частину позитивних складових даної реформи. Також суд присяжних уже не розглядав справ про політичні злочини та пресу. Згортання позитивних сторін судової реформи продовжувались особливо активно наприкінці дев'ятнадцятого – початку двадцятого століття.

Висновки. Отже, судова реформа 1864 року була значним кроком для розбудови державних правових основ [4, с. 76]. Не дивлячись на обмежене втілення судової реформи на українських землях та посилення національного гніту українського народу, все ж йому вдалося зберегти свою самобутність, національну свідомість, мову, культуру, що становить основу державності і що в майбутньому допомогло відродженню Української держави. Не зважаючи на окремі обмеження запровадження судової реформи в українському суспільстві, все ж складові її необхідно досліджувати, вивчати, аналізувати. Реформи шестидесятих-семидесятих років дев'ятнадцятого століття були непослідовними, хоча і носили за своїм спрямуванням, в певній мірі, прогресивний ліберально-буржуазний характер.

Список використаних джерел

1. Литвин В. М., Слюсаренко А. Г., Колесник В. Ф. Історія України. К. 2008. 460 с.

2. Історія держави і права України. Ч. 1. Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов,

В. Д. Гончаренко та ін.; За ред. академії правових наук України А. Й. Рогожина. К.: 1996. 368 с.

3. Музиченко П. П. Історія держави і права України. К.: 2007. 471 с.

4. Маркова С. В. Історія України. К.: МАУП, 2007. 266 с.

УДК 338.534:640.41(477-2)

Софія Баблюк,
студентка групи ГРС-3 ВСП «Хмельницький
торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

Науковий керівник – викладач технологічного відділення
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний
фаховий коледж ДТЕУ» О. В. Янюк

ЦІНОВА СТРАТЕГІЯ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Анотація. *Робота присвячена ціновій стратегії готельних підприємств міста Хмельницького. Проаналізовано тарифи готельних номерів. Визначена оптимальна цінова політика готельного продукту. Досліджено готелі міста Хмельницького, які користуються попитом серед гостей міста.*

Ключові слова: цінова стратегія, тарифи, готель, прибуток, конкуренція.

Abstrakt.*The work is devoted to the pricing strategy of hotel enterprises in the city of Khmelnytskyi. Hotel room rates have been analyzed. The optimal price policy of the hotel product is determined. The hotels of the city of Khmelnytskyi, which are in demand among the city's guests, were studied.*

Key words: price strategy, tariffs, hotel, profit, competition.

Вступ. Навіть в умовах війни українська економіка працює, зокрема готельний бізнес на вільних територіях, беручи участь у волонтерській роботі, одночасно піклується про власний розвиток і збільшення доходів. У цьому значну роль відіграє грамотна цінова стратегія.

Постановка проблеми. Існує багато стратегій ціноутворення для готелів, які можна використовувати для збільшення доходу. Наявність правильних цін на номери відіграє важливу роль в отриманні прибутку, а також у збільшенні заповнюваності місць та дає можливість збільшити прибуток. Мета встановлення правильної ціни – продати якомога більше номерів.

Оскільки для будь-якого готелю максимізація прибутку є головним пріоритетом, за допомогою правильної стратегії

ціноутворення, беручи до уваги попит, сегментацію клієнтів та інші фактори, які обговоримо в цій статті, готелі можуть бути впевнені, що досягнуть саме цього. Також проаналізуємо, що таке стратегія ціноутворення в готелі, чому вона важлива, а також 12 існуючих найефективніших стратегій ціноутворення в готелі для збільшення доходу [4].

Метою роботи є обґрунтування збільшення прибутковості туристичного підприємства при встановлені ціни на конкретному туристичному ринку з урахуванням цінової політики конкурентів та сезонності попиту на туристичний продукт.

Ефективна стратегія ціноутворення в готелі є обов'язковою умовою для сучасних готельєрів, щоб підвищити загальну прибутковість. Менеджери з доходів готелів повинні розуміти різні аспекти, включаючи структуру дистрибуції, прогноз попиту, конкурентне ціноутворення та тенденції купівлі споживачів тощо, щоб ефективніше керувати ціноутворенням і збільшувати прибуток готелю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Встановити ідеальну ціну на готельні номери ніколи не було легким завданням. Це не лише питання вартості номерів, беручи до уваги вартість, розташування та послуги; встановлення тарифів на кімнати також залежить від того, скільки клієнти готові платити, від місцевої конкуренції, сезонних коливань та інших факторів ринку, що впливають на попит і пропозицію.

Лише стратегія ціноутворення на основі витрат (така, що базується на витратах на управління готелем) є, мабуть, найпростішим підходом, але без урахування інших важливих впливів власники готелів втрачають можливості максимізувати дохід. Сама по собі стратегія ціноутворення на основі витрат створює ризик для готелів стати неконкурентоспроможними та, зрештою, неактуальними [4].

Щоб залишатися конкурентоспроможними та максимізувати прибуток, ціноутворення на готельні номери має бути динамічним, базуючись на даних готелю та ринку в реальному часі.

Дослідження формування структури витрат, цінової стратегії та ефективності готельного підприємства відображенні в наукових працях учених. Проблеми цінової стратегії та підвищення ефективності діяльності підприємств досліджували зарубіжні вчені: Дж. Биич, С. Чедвик [1], А. А. Жуков, Н. Д. Закорин [2] та вітчизняні – Т. І. Ткаченко [3] та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія ціноутворення на готельний номер є важливою частиною управління доходами готелю. По суті, це ставка, яку стягує керівник за готельний номер, намагаючись продати якомога більше номерів і отримати максимальний дохід від номерів. Це найкраща різниця між достатньою ціною, щоб заробляли гроші, і справедливою ціною, щоб не втрачати клієнтів через конкуренцію.

Стратегія, яку використовують підприємства готельного бізнесу міста Хмельницького, важлива в готельній індустрії, оскільки вона допомагає продавати номери, підвищувати заповнюваність і прибутковість. Крім того, якщо не стягувати достатньо коштів, можна втратити гроші та не можливо покрити свої операційні витрати. Це непросте завдання, тому поговоримо про фактори, про які слід пам'ятати, і про 12 стратегій, які можуть полегшити це завдання [5].

Розглянемо дванадцять найефективніших стратегій ціноутворення в готелях для збільшення доходу (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегії ціноутворення в готелях

На основі конкурентів	Конкуренція дає потужну інформацію та ідеї не лише про те, як можна покращити, але й про стратегії ціноутворення, які варто реалізувати самостійно. Важливо дивитися на пряму конкуренцію, тобто той самий сегмент і категорію зірок.
На основі прогнозування	Прогнозування – це ефективна стратегія встановлення цін на основі очікуваного попиту. Це очікування ґрунтується на розумінні даних про зайнятість готелю, доходу, вартості номерів і середніх витрат на номер за останні кілька місяців і за той самий період попереднього року, а також аналізує попит і події. Це одна з найважливіших стратегій для готелів.
Стратегія тривалості перебування	Такий спосіб встановлення цін є ефективним, оскільки дозволяє стягувати одну ставку за весь період

	перебування, в залежності від тривалості перебування гостей і дати їх прибуття. Щоб скористатися цією стратегією, потрібно встановити правильну ціну, переглянувши бронювання, які уже є, а також прогнози, щоб зрозуміти попит.
На основі сегментів	Клієнтів можна сегментувати за обсягом (бронювання кількох номерів одночасно), атрибутами (ті, хто хоче номер із видом на море чи з видом на сад), пропозицією послуг, часом покупки, часом використання тощо. Наприклад, можна стягувати з корпоративних гостей нижчу ціну за ту саму кімнату, оскільки вони, швидше за все, забронюють більше кімнат у будь-який момент часу, тоді як стягувати вищу ціну з гостя, який прибуває лише на одну ніч, оскільки є терміновість їх бронювання.
На основі типу гостя	У цьому типі структури ціни гості можуть бути класифіковані на основі різних факторів, таких як їхні уподобання, мета візиту, вік, клас, місцезнаходження чи професія.
На основі зайнятості	Стратегія ціноутворення в готелі на основі заповнюваності є ще одним дуже поширеним способом встановлення цін, оскільки це один із найкращих способів збільшити дохід від номерів. Стратегія на основі зайнятості працює на основі попиту та пропозиції; по суті, коли попит перевищує пропозицію, підвищується вартість номерів. Навпаки, у низький сезон, щоб забезпечити дохід, можна стягувати нижчі ціни, щоб збільшити заповнюваність.

На основі стимулювання	Стратегія ціноутворення на основі заохочення заснована на винагородженні клієнтів кращими цінами за допомогою знижок, акцій та інших пакетних пропозицій, тим самим надаючи їм стимул бронювати. Щоб реалізувати цю стратегію, можна пропонувати коди знижок або рекламні акції за допомогою маркетингу електронною поштою та онлайн-маркетингу для постійних гостей, і таким чином заохочувати їх бронювати безпосередньо у готелі, що забезпечує більший дохід за бронювання за рахунок посередника.
Політика скасування	Напрочуд ефективний спосіб збільшити доходи – стратегія ціноутворення політики скасування. По суті, люди платять кращу ціну, якщо бронюють за тарифом, що не повертається. Таким чином готель зможе продавати номери за вигідною ціною, водночас скорочуючи збитки. Тобто, якщо гість скасовує бронювання, він не отримає відшкодування, тому, оскільки вже зафіксували дохід від номеру, можна стягувати нижчу ставку, щоб перепродати номер, якщо його скасують. Це особливо корисна стратегія у високий сезон.
На основі лояльності	Стратегія ціноутворення на основі лояльності подібна до методу стимулювання, але націлена на учасників програми лояльності або заохочення людей приєднатися до програми лояльності, щоб отримати кращі ціни. Це корисний і ефективний спосіб заохотити не лише пряме

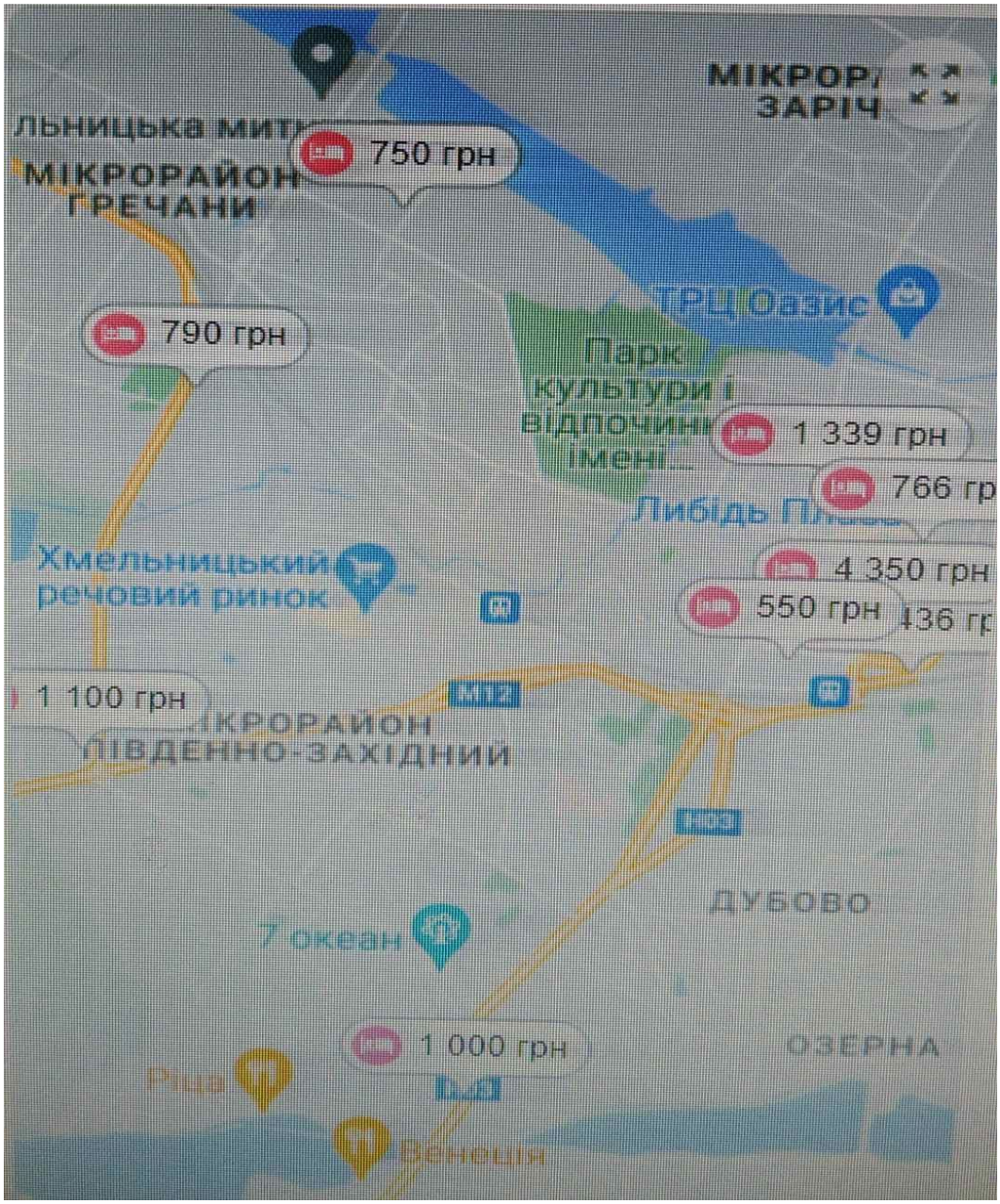
	бронювання, але й спонукати гостей повертатися. Таким чином можна запропонувати кращі ціни лояльним клієнтам, і лояльні клієнти, ймовірно, продовжуватимуть повертатися, тому це безпрограшний сценарій.
Перехресні продажі	Перехресний продаж є корисною стратегією, яка особливо ефективна після здійснення бронювання. Можна заохочувати клієнтів бронювати додаткові послуги, такі як спа-послуги, екскурсії та трансфери до аеропорту, наприклад, за допомогою електронного маркетингу та онлайн-кампаній. Перехресний продаж, як і додатковий продаж, допомагає отримати більший дохід від бронювання.
До продажу	Додатковий продаж є корисним інструментом у будь-якій галузі, але він особливо корисний під час встановлення цін на готелі. Можна надати гостям можливість перейти на кращий номер, люкс або вид на море або додати послуги під час бронювання, що допоможе отримати більший дохід за бронювання.
Стратегія паритету курсу	Стратегія паритету ставок – ефективний метод, який викликає довіру у клієнтів, а також створює відчуття прозорості. По суті, зберігаються однакові тарифи для кожного продукту в усіх онлайн-каналах розповсюдження.

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Отже, для більшості готелів головна мета – забезпечення беззбитковості, обґрунтована в умовах низької ділової активності в галузі, поступово трансформується в новий орієнтир: збільшення частки ринку, обсягу продажів. Разом з цим змінюються і цілі, які стоять перед ціновою політикою. У зв’язку з новою орієнтацією

готельне підприємство повинно проводити більш активну цінову політику, пов’язану з виходом на нові ринки, плануванням збуту, стимулюванням створення нових послуг [20].

Місто Хмельницький налічує близько 25 готелів, які функціонують. Проаналізувавши сайти даних готелів, з впевненістю можна зазначити, що ціни колихаються від 550 грн. до 4350 грн., в залежності від рівня комфорту (Мал. 1).

Малюнок 1. Цінова політика готельних номерів міста Хмельницького

Власна розробка автора на основі google.com

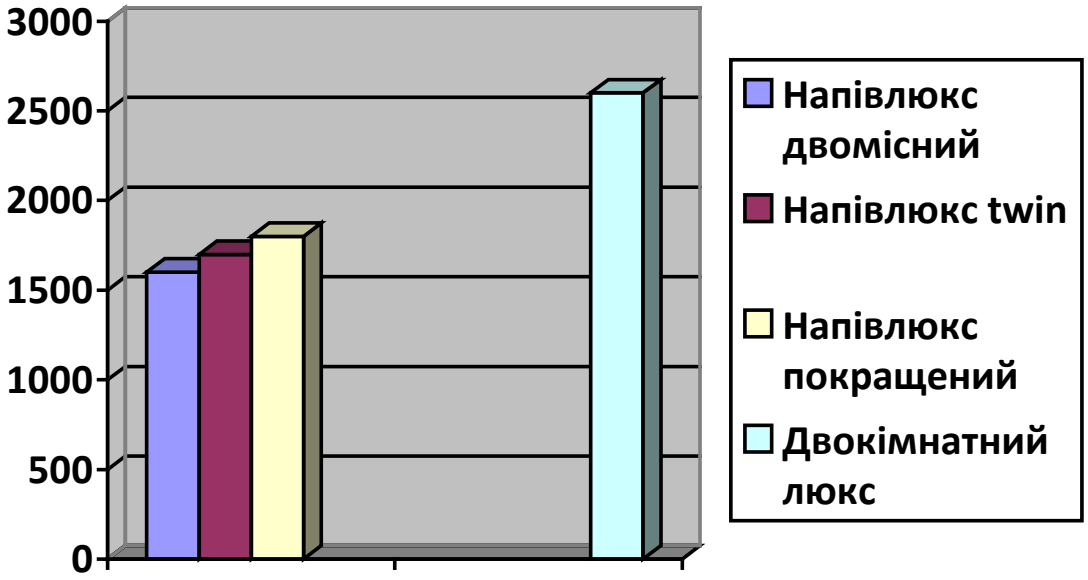
Згідно тарифів номерів, гості м. Хмельницького часто зупиняються у готельно-ресторанному комплексі «Park Hotel», це пояснюється тим, що він розташований на відстані від залізничного вокзалу – 4,5 км та центрального автовокзалу – 2,7 км, а також низькими цінами на проживання.

Готель має повний спектр послуг високої якості. Якість послуг забезпечується відповідним обслуговуванням: просторі номери, обладнані за останнім словом техніки, ідеальний порядок, чудова кухня і великий комплекс додаткових послуг – усе підкорене тому, щоб клієнти не почували себе неспокійно далеко від дому, могли прекрасно відпочити, а при необхідності – повноцінно попрацювати і навіть влаштувати ділові переговори чи презентацію.

Тарифи на готельні номери представлені у діаграмі 2.2.

Діаграма 2.2.

Тарифи готельних номерів

Власна розробка автора.

Отже, у сфері готельно-ресторанного бізнесу в Україні, зокрема у місті Хмельницькому, попит та задоволення тарифів на готельні послуги є вкрай важливим фактором для гармонізації та розвитку.

Висновки. Як бачимо, існує багато стратегій для оптимізації цін і отримання максимального прибутку від готелю. Для цього потрібно

пам’ятати багато факторів, як-от попит і пропозиція, пора року, різні сегменти та конкуренти, серед інших факторів, які розглянуті у даній статті.

Різні методи ціноутворення можна використовувати одночасно, а також у різні пори року. Без сумніву, успішне впровадження найкращих цін є однією з найважливіших речей, які можна зробити, щоб збільшити дохід у готельній індустрії.

Список використаних джерел

1. Beech J. The business of tourism management. London: Pearson Education, 2005. 608 p.

2. Жуков А. А. Инновационные аспекты управленческий деятельности на предприятиях сферы туризма. Монография. СПб.: Д.А.Р.К., 2006. 224 с.

3. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. КНТЕУ, 2006. 537 с.

4. HT HOSPITALITY TECHNOLOGY. URL: https://hospitalitytech.com/ (дата звернення: 01.08.2022).

5. WebRezPro. URL : https://hospitalitytech.com/how-your-hotels-pricing-strategy-can-affect-profitability (дата звернення: 01.08.2022).

УДК 159.9:355(477)

Віолетта Шепелєва,
студентка 4 курсу спеціальності «Психологія»
Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – д.філос.н., доцент, завідувач кафедри
загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
А. О. Нерубасська

ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ ЯК АДАПТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. *Розглядаються різні підходи вивчення впевненості особистості у собі. Пропонується аналіз підходів до визначення, значення та актуальності впевненості для здоров'я особистості, при спілкуванні з іншими людьми та як однієї з умов, необхідних для досягнення поставлених цілей.*

Ключові слова: впевненість, психічний стан, самооцінка, вольові якості.

Abstract. *Various approaches to the study of personal confidence are considered. An analysis of approaches to the definition, significance and relevance of confidence for the health of the individual, when communicating with other people and as one of the conditions necessary to achieve the goals, is proposed.*

*Key words**:** confidence, a mental condition, a self-estimation, strong-willed qualities.*

Вступ. Економічні та соціальні зміни, що відбуваються останніми роками у нашому суспільстві, торкнулися всіх сфер суспільного життя і поставили значну частину населення перед необхідністю адаптації до них. Для багатьох людей зміна звичного способу життя, стереотипів оцінок та поведінки виявилася надто складним завданням.

Постановка проблеми. Багато сторін життя втратили свою звичну однозначність і все більше вимагають активності, сміливості, особистої ініціативи та впевненості у собі. Нам здається, що науковий психологічний аналіз та популяризація впевненої поведінки та впевненості в собі будуть позитивно зустрінуті сучасним суспільством і

нададуть велику послугу людям, які зіткнулися з вищезазначеними труднощами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відомо, що Р. Кеттелл (1960) та Ч. Спілбергер (1966) вивчали тривожність і як властивість, і як стан. Стан впевненості у вітчизняній психології описується у контексті здійснення діяльності. К. А. Абульханова-Славська визнає вплив особистості та ситуації (ходу діяльності) на впевненість. У зв'язку з цим розглядаються впевненість у собі як особистісна риса та впевненість при вирішенні завдань різних когнітивних рівнів (сенсорного та знанєвого) [2].

Розглядаючи проблему впевненості, можна визначити, що на даний час до розуміння впевненості є декілька підходів: вона розглядається як почуття, стан, якість та властивість особистості [1].

Дослідники (Р. М. Загайнов, О. А. Чернікова та ін) розглядають впевненість як почуття. Цим особливо виділяється переживання, почуття та усвідомлення особистістю своїх можливостей у майбутніх діях [2].

П. А. Рудик виділяв загальні вольові якості, що поєднують і цементують рішучість, сміливість, ініціативність та наполегливість. Такою загальною вольовою якістю їм названо впевненість. Він пише, що впевненість у своїх діях та можливостях має бути постійним компонентом волі спортсмена, без неї спортивна діяльність не може бути ефективною [1].

Мета цього дослідження полягає у теоретичному аналізі соціально-психологічних параметрів феномена впевненості у собі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен впевненості у собі проявляється у конкретних особливостях та комбінаціях навичок поведінки. У сучасній психологічній науці як синонім поняття «впевненість» використовується поняття «асертивність». У перекладі з англійської слово «assertion» означає «затвердження, захист, відстоювання», відповідно, «assertive» означає «наполегливий, наполегливий, ствердний», коли йдеться про поведінку або якості, які виявляються в конкретних вчинках [4].

Найбільш явно асертивність проявляється у мовній поведінці. Її основні ознаки:

● емоційність мови (відкритий, спонтанний і справжній вираз у мові всіх почуттів);

● експресивність та конгруентність поведінки та мови (ясний невербальний прояв почуттів та відповідність між словами та невербальною поведінкою);

● вміння протистояти, що виявляється у прямому та чесному висловленні власної думки, без огляду на думки та реакції оточуючих;

● використання Я-висловлювань;

● здатність до спонтанного вираження бажань, потреб [3].

Людина, що демонструє асертивну поведінку, виявляє себе в наступному: підкреслює, що висловлювані нею думки і почуття належать виключно їй; не використовує загрози, оцінки чи висловлювання, що не допускають заперечень; замість концентрувати увагу на сторонніх предметах, використовує описові вирази, які фокусуються на більш доречних питаннях; не використовує сигнали, які можуть бути сприйняті як прояв нерішучості чи невпевненості; говорить твердо, але з нормальною висотою та силою голосу і в нормальному темпі; уникає довгих пауз та інших ознак невпевненості [4].

Впевненість у собі багатьма сприймається в комплексі з такими особистісними характеристиками, як самостійність у виборі, рішучість, наполегливість у досягненні мети, вміння відстоювати свою думку та корпоративну точку зору, вміння «ладити», знаходити спільну мову з більшістю людей тощо [5].

Можно говорите, що асертивність, тобто впевненість у собі, є найбільш важливою та затребуваною якістю на сучасному ринку праці. Важливо виховувати та розвивати цю властивість, наприклад, у студентів. Асертивність – це вміння постояти за себе в міжособистісних відносинах, захищаючи свої права та поважаючи права інших. Відсутність асертивності може перешкодити досягненню мети та знизити самооцінку.

Слід зазначити, що асертивність пов'язана з психологічним поняттям «Я». Вона передбачає зростання самосвідомості, вміння знати, любити та розуміти своє справжнє «Я». В основі формування механізмів впевненості людини лежать її «Я-схеми», процеси виховання та навчання, властивості нервової системи [7].

Впевненість інтерпретується як психологічна характеристика, що відбиває ставлення суб'єкта до невизначеності. Впевненість як поліфункціональний конструкт сприймається як властивість особистості, як і стан.

Вище йшлося про психологічний аспект впевненості. Однак за цією якістю ховається важлива соціокультурна підстава: яким чином особистість ідентифікує себе, наскільки вона переконана у правоті своєї позиції, у вирішенні питань спільної справи, якою мірою об'єктивно обґрунтована така переконаність, які інтереси (індивідуальні, групові, державні та ін.) та мотиви керують поведінкою особистості. І, нарешті, якою є ієрархія цінностей особистості – що у цій ієрархії виступає найголовнішим, заради чого особистість готова ризикувати, бути самовідданою у відстоюванні домінуючих цінностей [6].

Висновок. Вивчення феномена асертивності дозволяє отримувати дані про можливості управління думками людей, аудиторією, прийоми відстоювання власної думки, своєї позиції. Відпрацювання технік асертивності дозволить бути успішним у міжособистісних відносинах [6]. Аналізуючи соціально-психологічні параметри феномена впевненості у собі, зазначимо, що багато технік з навчання асертивності можна побудувати на тому факті, що індивід спочатку грає роль впевненої в собі людини (навколишні люди, в силу своїх можливостей, підтримують його в цьому починанні), а потім поступово насправді знаходить впевненість у собі в умовах повного буденного життя. Раціонально-емоційна терапія передбачає, що ми продукуємо свої емоції.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славська Д. А. Типологія активності особистості. *Психологічний журнал.* 1985. Т. 6, № 5. С. 3–18.
2. Зелінська Т. М. Михайлова І. М. Практикум із загальної психології: навч. посіб. Київ: Каравела, 2009. С. 110–112.
3. Корольчук М. С. Крайнюк В. М., Косенко О. Ф., Кочергіна Т. І. Психологічне забезпечення психічного та фізичного здоров'я / за ред. М. С. Корольчука. Київ: Фірма «ІНКОС», 2002. 272 с.
4. Лабінська С. М. Психологічні чинники розвитку рівня домагань підлітків в учбовій діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Нац. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ, 2016. 216 с. / Labinska, S. M. Psykholohichni chynnyky rozvytku rivnia domahan pidlitkiv v uchbovii diialnosti [Psychological factors in the development of the level of adolescent harassment in educational activities]. Dys. kand. psykhol. nauk: 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiia». Natsionalnyi derzh. pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2016. 216 p.

5. Мельничук С. К. Суть, структурні компоненти та критерії вивчення впевненості у собі. *Вісник Інституту розвитку дитини.* Вип. 21. Київ, 2012. С. 134–139.

6. Сундукова І. В. Формування ціннісного ставлення старшокласників до психічного здоров'я засобами фізичної культури: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»/Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 22 с.

7. Wolpe J., Jones T., Wear D., Lester D. Health Humanities Reader. Friedman Rutgers University Press, 2014. 448 p.

УДК 808.5:930.85(477)

Ганна Степаненко,
студентка 2 курсу спеціальності «Економіка»
Одеського інституту МАУП

Вікторія Терзі,
студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»
Одеського інституту МАУП

Єлизавета Шелепун,
студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»
Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент,
професор МКА, професор кафедри
загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеського інституту МАУП Л. Ф. Домбровська

РИТОРИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА

Анотація. *Досліджено риторичну діяльність видатного українського оратора Феофана Прокоповича та визначено її історичне значення.*

Abstract. *The rhetorical activity of the outstanding Ukrainian orator Feofan Prokopovych is studied and its historical significance is determined.*

Вступ. Красномовство як наука має давню історію. Ораторське мистецтво – одна з найдавніших форм людської діяльності, засіб культурного і духовного впливу на людей. Саме тому вперше у Стародавній Греції у п’ятому столітті до нашої ери софісти почали організовувати навчання молоді із заможних родин ораторському мистецтву. Якщо говорити про розвиток красномовства в різні історичні періоди, то воно переживало не лише часи розвитку, а й занепаду та піднесення. В Україні красномовство як навчальна дисципліна розвивалась завдяки відомим ораторам, майстрам красномовства і полеміки, серед яких – Кирило Туровський, Феофан Прокопович, Григорій Сковорода та багато інших.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вивчення і оволодіння ораторською майстерністю є особливо актуальним. Для

досконалого уміння виголошувати промови необхідно досліджувати надбання українських та зарубіжних риторів, їх праці, настанови, рекомендації. Особливо цінними є праці з риторики Феофана Прокоповича. Він залишив велику наукову, публіцистичну та художню спадщину, в якій значна частина належить риториці, яку варто вивчати.

Аналіз останніх джерел і літератури. Діяльності та біографії Феофана Прокоповича значну увагу у своїх працях приділяли вчені В. Вандишев, Л. Мацько, О. Мацько, З. Хижняк, В. Маньківський та інші. Вони значне місце відводили вивченню риторичної діяльності Феофана Прокоповича, який розділяв думку багатьох про те, що «риторику в ті часи розглядали як універсальну науку про слово взагалі» [1, с. 79].

Метою статті є дослідження риторичної діяльності Феофана Прокоповича та її значення для розвитку риторики.

Виклад основного матеріалу. Досить змістовним і складним було життя видатного і найкращого українського оратора кінця сімнадцятого – початку вісімнадцятого століття Феофана (Єлезара) Прокоповича. Він рано залишився сиротою. Опіку над ним взяв його дядько, який був ректором Київського колегіуму (майбутня Києво-Могилянська академія). У цьому ж колегіумі Феофан і навчався, був кращим учнем. Він завжди брав участь у всіх дискусіях і завжди виходив переможцем. Успішно закінчив академію і відчув, що цього йому замало. Тому подався до Західної Європи для подальшого отримання освіти з метою принести більше користі своєму народу, своїй землі. Він направляється на навчання у католицькому єзуїтському училищі. А для цього полишає православ'я. Як зазначають фахівці, його охоче приймають у монастирі Базиліанського ордену, висвячують в уніатського ченця Єлисея і зараховують до католицького училища Володимир-Волинського кафедрального монастиря. До його послуг – єпископська бібліотека, де багато нових філософських трактатів. Він читає те, про що тільки чув: «Богословсько-політичний трактат» і «Етику» Спінози, «Метафізичні роздуми про першу філософію» французького філософа Рене Декарта, «Математичні початки натуральної філософії» Ісаака Ньютона [2, с. 74–75].

Фахівці зазначають, що, коли Прокопович приїхав на навчання, він мав дуже глибокі знання? і уже на четвертий день занять його тут призначили викладачем риторики і поетики. Своїми ораторським здібностями він вразив Ватикан, і його запросили до Римської католицької академії на викладацьку роботу. Це була його мрія –

працювати у ватиканській бібліотеці і відвідувати лекції найкращої професури, познайомитись з видатними людьми. Ф. Прокопович читає твори М. Коперника, Т. Кампанелли, Д. Бруно, Г. Галілея та ін. Також вивчив французьку та іспанську мови, відвідує по викладацькій лінії Париж, Лондон, Мадрид.

Його ораторський талант підмітив сам Папа Римський Климент. Він намагався Ф. Прокоповича висвятити в єпископи, обрати кардиналом, згодом бачить його навіть на своєму місці. Зрозуміло, це була б нечувана кар'єра. Та Ф. Прокопович мріяв повернутись в рідну Україну, бо його синівська любов була сильніша за будь-яку високу кар'єру. З великими труднощами і переслідуваннями від співвітчизників все ж йому вдалося повернутися до Києва, де його митрополит благословив. Він взяв ім'я свого дядька Феофана Прокоповича і був призначений викладачем риторики та філософії Києво-Могилянської академії.

Ф. Прокопович досить значний внесок зробив у розвиток вітчизняної риторики, працюючи в Києво-Могилянській академії. Саме тут, «зосередилася наука і освіта вищого рівня. В її стінах здобували освіту українські діти і діти слов'янських народів» [3, с. 97]. У філософській спадщині Ф. Прокоповича посідала особливе місце риторика. У своєму курсі риторики він детально «розглядав значення збудження відповідних почуттів оратором, який бажає найкращим чином досягти своєї мети» [4, с. 142].

Великий ритор давав поради своїм студентам в оволодінні азами красномовства. Ми вважаємо за необхідне викласти деякі поради з риторики, які надав великий оратор у курсі «Логіка для навчання української молоді, що вивчає одне і друге красномовство на благо релігії і Батьківщини…» Вони наступні:

- «... Дуже важливо глибоко вивчити питання, про яке буде дискусія, а також точку зору супротивника.

- … Кожна сторона якнайбільше має піклуватись про якість мови, уникати всього, що робить мову темною і двозначною.

- … Відшукати істину можуть лише простота і щирість.

- … Подумай також про те, що буде відповідати на твої запитання опонент, передбач його несподівані відповіді.

- … Дотримуватися миру й спокою, стримувати безладний крик… Чи від крику аргументи стають переконливішими, а відповіді мудрішими?

- … Скромність і дружня прихильність між тими, хто сперечається, повинні зберігатися як непорушний закон…» [5, с. 10-25].

Якщо ми детально проаналізуємо кожну тезу, то зрозуміємо ораторську вдачу великого українського красномовця, істинного вчителя студентів щодо формування в собі ораторських здібностей. Тому, звичайно, студенти успішно оволодівали мистецтвом підготовки своїх промов, виголошення їх на різних диспутах, які широко практикувались в риторичних класах.

Окрім того, Ф. Прокопович значну увагу, як вчений, культурний і державний діяч, публіцист і оратор, приділяв підготовці різних трактатів і проповідей, таких як: «Духовний регламент», «Слово про владу і честь царську», «Правда волі монаршої» та інші [6, с. 26]. Так, у «Духовному регламенті» він радить, як треба триматися під час промови. Він рішуче засуджує надмірну жестикуляцію і надмірне пожвавлення оратора. Особливо це важливо знати проповідникам, підкреслював Ф. Прокопович. Сам же Ф. Прокопович був взірцем такого промовця. Його жести і міміка були скупі і разом з тим виразні.

Наукові підходи Ф. Прокоповича в розробці риторики як науки базувались на досягненнях і вивченні красномовства в античні часи, епохи Середньовіччя, Відродження, Нового часу. У цьому цінність риторики Ф. Прокоповича, який використовував уже існуючі досягнення в ораторському мистецтві.

Висновки. Отже, риторика Ф. Прокоповича спонукає нас зробити висновки, що він надавав велике значення поняттям «оратор» і «слухач». Взаємодія з аудиторією – це спільність психологічного стану оратора і його слухачів, що викликані спільними роздумами в процесі їх сумісної інтелектуальної роботи. І Феофан Прокопович теоретично це обґрунтовує у своїх працях і практично втілює під час навчання студентів у Києво-Могилянській академії. У сучасних умовах праці з риторики Ф. Прокоповича є досить актуальними не лише для майбутніх фахівців в галузі права, психології, менеджменту, а й особливо для політиків, бо їх ораторські здібності свідчать про їх рівень компетентності у вирішенні нагальних проблем українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. К., 2003. 184 с.

2. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. К., 2003. 311 с.

3. Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. К.: МАУП, 2002. 256 с.
4. Вандишев В. М. Риторика. К., 2006. 264 с.
5. Прокопович Ф. Філософські твори в трьох томах. К., 1980. Т. 2. 552 с.
6. Гурвич С. С., Погорілко В. Ф., Герман М. А. Основи риторики. К.., 1978. 172 с.

УДК 005.658

Карина Климюк,
магістрантка спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

Олеся Заболотнова,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – к.е.н., завідувач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП О. В. Кузнєцова

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ОПТИМАЛЬНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ МЕНЕДЖЕРАМИ КОМПАНІЙ

Анотація. *Розглянуто питання щодо можливості прийняття ефективних рішень керівниками із застосуванням певної технології та реалізації послідовних стадій.*

Abstract. *The article will consider issues related to the possibility of making effective decisions by managers using a certain technology and implementation of successive stages.*

Вступ. Прийняття ефективних рішень керівниками будь-якого рангу – одна з найважливіших умов успішного розвитку організації, її виживання в конкурентній боротьбі, успішної адаптації до змін зовнішнього середовища. Саме цей процес управління є основою, стрижнем діяльності менеджера та здійснюється в результаті вибору з альтернатив, варіантів дій. Таким чином, основна функція (і результат) менеджера, або система управління – вибір, отже, основне завдання менеджера – ефективно обирати: що, де, коли і як робити (тобто визначати стратегію, тактику та техніку діяльності особистої, групової чи організаційної).

Прийняття рішень – це функція керівника будь-якого рівня, у його підготовці беруть участь співробітники цієї та суміжних організацій, можливо, фахівці консультаційних організацій. Свою управлінську діяльність керівник реалізує через рішення, що є його основною «продукцією». У рамках невеликої роботи висвітлити всі аспекти прийняття вірних управлінських рішень неможливо.

Постановка проблеми. У процесі вироблення та прийняття управлінських рішень можна виділити кілька стадій, а саме:

1. Необхідно поставити мету.

2. Вивчення самої проблеми з урахуванням відомої інформації.

3. Вибір та обґрунтування критеріїв ефективності (результативності) та можливих наслідків прийнятого рішення.

4. Обговорення зі спеціалістами різних варіантів вирішення проблеми (завдання); вибір та формулювання оптимального рішення; прийняття рішення.

5. Конкретизація рішення щодо його виконавців.

Кожне управлінське рішення має свій конкретний результат, тому метою управлінської діяльності є знаходження таких форм, методів, засобів та інструментів, які могли б сприяти досягненню оптимального результату у конкретних умовах та обставинах.

Управлінські рішення можуть бути обґрунтованими, прийнятими на основі економічного аналізу та багатоваріантного розрахунку, та інтуїтивними, які, хоч і економлять час, але містять у собі ймовірність помилок та невизначеність. Рішення, що приймаються, повинні ґрунтуватися на достовірній, поточній та прогнозованій інформації, аналізі всіх факторів, що впливають на рішення, з урахуванням передбачення його можливих наслідків.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемою прийняття та реалізації управлінських рішень займаються вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед них можна виділити таких як: В. Приймак, О. Шканова, І. Гевко, Л. Батаршева, А. Лук’янова, М. Мескон, М. Альберт, С. Мосов і багатьох інших. Але, незважаючи на безліч наукових робіт щодо даної проблематики, виявлені напрацювання у даному напрямі потребують подальшої систематизації та узагальнення.

Метою цієї роботи є визначення сутності основних методів та етапів прийняття оптимальних управлінських рішень, аналіз всіх аспектів впливу управлінських рішень на діяльність українських компаній.

Викладення основного матеріалу дослідження. У менеджменті існує особлива технологія, яка виділяє в процесі прийняття управлінського рішення три стадії:

Стадія №1: Підготовка рішення.

Ця стадія включає економічний аналіз ситуації, як на мікро-, так і на макрорівні, відбувається збір, пошук і обробка інформації. Крім

цього, виявляються та формулюються проблеми, які потребують вирішення.

Стадія №2: Прийняття рішення.

На цій стадії здійснюється розробка та оцінка альтернативних рішень, а також проводиться вибір та прийняття найкращого рішення з усіх запропонованих.

Стадія №3: Реалізація рішення.

На стадії реалізації рішення вживаються заходи для конкретизації рішення та доведення його до виконавців. Проводиться контроль за ходом його виконання, вносяться необхідні корективи, а також оцінка отриманого результату [5, с.13].

Керівники зобов'язані постійно і всебічно вивчати інформацію для підготовки та прийняття на її основі управлінських рішень, які необхідно узгоджувати на всіх рівнях внутрішньо-фірмової ієрархічної піраміди управління.

Методи прийняття рішень, вкладених у досягнення намічених цілей, можуть бути різноманітними:

1. Метод, заснований на інтуїції керівника, що з наявністю в нього раніше накопиченого досвіду та суми знань у конкретній галузі діяльності допомагає вибрати і прийняти правильне рішення.

2. Метод, заснований на понятті «здорового глузду», коли керуючий, приймаючи рішення, обґрунтовує їх послідовними доказами, зміст яких спирається на накопичений ним практичний досвід.

3. Метод, заснований на науково-практичному підході, що передбачає вибір оптимальних рішень на основі переробки великої кількості інформації, що допомагає обґрунтувати прийняті рішення. Цей метод вимагає застосування сучасних технічних засобів та, насамперед, електронно-обчислювальної техніки.

Проблема вибору керівником рішення – одна з найважливіших у сучасній науці управління. Вона передбачає необхідність всебічної оцінки самим керівником конкретної обстановки та самостійність прийняття ним одного з кількох варіантів можливих рішень.

Прийняття вірних управлінських рішень можливе при виконанні умов КІО, тобто: (К) компетентність, (І) інформованість, (О) оперативність. Розглянемо ці умови докладніше:

Компетентність. Усе більший розвиток компаній залежить від рівня компетентності менеджменту. Є безліч визначень поняття компетенція. Щодо компетенції менеджера – це знання особливостей об'єкта управління та володіння методами управління цим об'єктом. На

чолі компаній стоять люди, які можуть бути як потужними двигунами, так і серйозними обмежувачами розвитку компанії. Зростання масштабів бізнесу, це, з одного боку, збільшення можливостей, з іншого — незворотне ускладнення системи управління. Від компетентності менеджменту залежить, чи зможе компанія подолати неминучі кризи зростання, чи закінчить своє існування.

Інформованість. Живучи у вік інформатизації, сучасному керівнику все складніше бути поінформованим. У наявності – протиріччя, коли з одного боку інформації дуже багато, з іншого — вона часто абсолютно марна. Володіння достовірною, повною та своєчасною інформацією дає серйозну конкурентну перевагу. Але недолік чи надлишок інформації, поряд із суперечливістю, заважає прийняттю правильного управлінського рішення.

Оперативність (своєчасність). Якщо дві перші умови виконані, цього недостатньо. Необхідно оперативно ухвалювати своєчасні управлінські рішення. Зі зростанням компанії внутрішні комунікації ускладнюються, що неминуче ускладнює оперативність прийняття рішень [6, с. 50].

Висновки. Рішення — вибір альтернативи. Необхідність прийняття рішень пояснюється свідомим та цілеспрямованим характером людської діяльності, виникає на всіх етапах процесу управління та становить частину будь-якої функції менеджменту.

На характер прийнятих рішень впливає ступінь повноти і достовірної інформації, яку має менеджер. Залежно від цього рішення можуть прийматися за умов визначеності та ризику чи невизначеності. Прийняття рішення – це не одномоментний акт, а результат процесу, що має певну структуру та тривалість.

Процес прийняття рішень – циклічна послідовність дій суб'єкта управління, вкладених у вирішення проблем організації, які застосовуються в аналізі ситуації, генерації альтернатив, виборі найкращої з них та її реалізації.

Вимоги, яким має задовольняти управлінське рішення – це: своєчасність прийняття рішення, його обґрунтованість, директивність та адресність, несуперечність та відповідальність за результати рішення. На прийняття рішень впливають психологічні константи людини та особистісні знання.

Список використаних джерел

1. Герчикова И. Н. Менеджмент. М.: Изд. объединение «Юнити-Дана», 2012. URL: http://www.pm-files.com/sites/default/files/file/C/C-1/C-1-1/2-2_gerchikova_manag.pdf (дата звернення: 13.10.2022).

2. Вейлл П. Искусство менеджмента. М. Юрист, 1994.

3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Дело, 1993. URL: https://infotour.in.ua/meskon.htm (дата звернення: 13.10.2022).

4. Ладанов И. Д. Практический менеджмент. М., 2004. URL: http://eprints.kname.edu.ua/52162/1/2018%20печ.%20342М%20.pdf (дата звернення: 13.10.2022).

5. Глущенко В. В., Глущенко И. И. Разработка управленческого решения. Прогнозирование – планирование. Теория проектирования экспериментов. Моск. обл.: ООО НВЦ «Крилья», 1999. URL: https://www.studmed.ru/gluschenko-vv-gluschenko-ii-razrabotka-upravlencheskogo-resheniya-prognozirovanie-planirovanie-teoriya-proektirovaniya-eksperimentov_7769436bbb9.html (дата звернення: 13.10.2022).

6. Курочкін А. С. Організація управління підприємством: Підручник. К.: МАУП, 2000. URL: https://www.studmed.ru/kurochkin-as-upravlenie-predpriyatiem_c3bf77f2559.html (дата звернення: 13.10.2022).

7. Диев В. С. Управленческие решения: Неопределенность, модели, интуиция. Новосибирск, 1998. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/metod/9163.pdf (дата звернення: 13.10.2022).

8. Мескон М. Х, М. Альберт, Ф. Хедоури. Основы менеджмента. М., 2007. URL: https://infotour.in.ua/meskon.htm (дата звернення: 13.10.2022).

9. Вавілов С. В. Психологічний простір управлінських рішень. *Соціс.* 2006. № 5 С. 93–94. URL: https://soc.univ.kiev.ua/en/library/psihologicheskoe-prostranstvo-upravlencheskih-resheniy (дата звернення: 13.10.2022).

10. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. М., 1980. С. 38. URL: https://www.studmed.ru/atkinson-r-chelovecheskaya-pamyat-i-process-obucheniya_f2039513751.html (дата звернення: 13.10.2022).

УДК 338.48(477)

Вікторія Якимова,
студентка 2 курсу спеціальності Менеджмент
Одеського інституту МАУП

Науковий керівник – к.е.н., завідувач кафедри управління, фінансів
та адміністрування Одеського інституту МАУП О. В. Кузнєцова

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. *Розглянуто вплив воєнного часу на доволі важливий сектор економіки – «туризм», зокрема – зміни в цінах і пріоритетах на відпочинок та у виборі країни для відпустки. Проаналізовано прогнози для сектору туризму в Україні після перемоги, інноваційні ідеї задля покращення туризму. Особливу увагу приділено питанню світового погляду на туризм в Україні та євротурів до нашої Батьківщини.*

Abstract. *The article examines the impact of wartime on the rather important sector of the economy "tourism", including changes in prices and priorities for recreation and in the choice of a country for a vacation. Considered forecasts for the tourism sector in Ukraine after the victory, innovative ideas to improve tourism. In addition, special attention is paid to the issue of the world view on tourism in Ukraine and Euro-tours to our Motherland.*

Вступ. Сьогодні дуже тяжкий час для всіх секторів економіки України, і туристична галузь не є виключенням. Туристична гілка на початку повномасштабного вторгнення РФ частково припиняла свою роботу, але все ж таки відновила її з дещо зміненим форматом своєї діяльності. На початку війни для всіх українців головним питанням було врятувати своє життя та життя своїх близьких. При цьому не потрібно забувати, що відпочинок, як такий, в Україні є важливим фактором з економічного погляду. Можливість відпочивати і при цьому залишати свої власні кошти в Україні є дуже важливим фактором, бо це сприяє розвитку фінансового ринку країни та зайнятості цілого ланцюга суміжних професій.

Зараз ми споглядаємо зміни у туристичному потоці до України, який, зі зрозумілих обставин, за ці вісім місяців значно скоротився. До 24 лютого 2022 року з кожним роком відбувалося стабільне зростання

чисельності іноземних та внутрішніх туристів, але через російську агресію проти України кількість іноземних туристів, що відвідали Київ, зменшилася майже в 3 рази. Цьому сектору економіки доведеться докласти чималих зусиль, щоб використати кризову ситуацію задля втілення несподіваних туристичних ідей та подбати про поступове відновлення галузі ще до закінчення війни.

Постановка проблеми. У процесі аналізу туристичного сектору економіки України нами було виявлено багато важливих невирішених питань, таких як: заборона на відвідування багатьох туристичних зон, обмежені можливості населення через військовий стан, зменшення потоку туристів та грошей від туристичної сфери.

Першим питанням можна виділити наступне – зміна цін на улюблені види відпусток українців. Через припинення діяльності в Україні всіх авіакомпаній та неможливість вилетіти з країни літаком, зросли ціни на відпочинок в улюблених для українців країнах: Єгипті, Туреччині, Греції, Італії, Іспанії та ін.

По-друге, вартість проїзду з України до найближчого закордонного аеропорту перестала входити у загальну вартість туру. Туристам доводиться брати цей вид витрат на себе, окрім того, самому вирішувати питання, як дістатися аеропорту, що теж призводить до появи деяких незручностей та зростання кількості невдоволених.

По-третє, значно скоротилася не тільки кількість мандрівок, а й термін перебування за кордоном, тури стали короткотривалими. Вони переважно розраховані на «відпустки вихідного дня», про які краще говорити не як про відпочинок, а як про «перезавантаження», яке допомагає українцям відновити сили і знову повернутися до роботи, щоб працювати над відновленням економіки та бути підтримкою державі у складні часи задля перемоги і кращого майбутнього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним особливостям розвитку туризму у післявоєнний період присвячені роботи як вітчизняних, так і закордонних дослідників, серед яких М. Метревелі, Д.Тімоти [1], К. Вебстер, С. Іванов [2], З. Кассуха [4], І. Шамара, М. Савченко [10] та інші. Поняття «воєнний туризм», як перспективний вид туризму у післявоєнний період, можна зустріти в працях Г. Заварікі [3], М. Каднічанської [5], І. Смірнова [7], С. Сардака, С. Тарана [6] та багатьох інших.

Метою статті є дослідження та обґрунтування туризму під час воєнного стану як важливого чинника розвитку туристичного бізнесу

України та виявлення потенціальних можливостей використання наявних українських зон відпочинку у післявоєнний період.

Викладення основного матеріалу дослідження. При детальному розгляді готельного сектору українського туризму, можна зробити висновок, що більшість готелів у курортних локаціях України від початку війни ціни на послуги не піднімали, а велика частина з них вже тривалий час надає прихисток для всіх вимушених внутрішніх переселенців.

Прогноз для туристичного сектору може виглядати наступним чином. Під час війни досить важко робити довгострокові прогнози – багато чинників залишаються невідомими для всіх зацікавлених сторін. З одного боку, ми маємо досить сильні руйнування всієї інфраструктури країни, житлового фонду, багатьох підприємств, що суттєво впливає на рівень життя всіх громадян. З іншого боку, зросла медійна зацікавленість в Україні, що є позитивним фактором для розвитку туристичного сектору економіки.

Таким чином, можна зазначити, що після закінчення бойових дій зможе відновитися як в'їзний, так і свій внутрішній туризм. Принаймні, передумови для цього вже існують, хоч є і потреба в якісних маркетингових компаніях у різних країнах світу, для заохочення іноземців відвідати саме нашу країну. У будь-якому випадку, туризм розвиватиметься, адже бажання людей подорожувати зберігається навіть у найскладніших умовах та обставинах.

Вже зараз треба приділяти прискіпливу увагу питанню покращення сфери туризму, адже ми маємо в нашій країні великий туристичний потенціал, який ми раніше не використовували на всі 100 % навіть у мирні часи. Якщо розглядати туристичний потенціал Одеської області, в якій є багато вже знайомих багатьом мандрівникам туристичних місць, то першими в рейтингу популярності знаходяться: Чорноморське узбережжя, Одеський національний академічний театр опери та балету, Потьомкінські сходи, санаторій «Куяльник» та багато інших. При цьому потрібно приділяти особливу увагу зовнішньому стану всіх цих об’єктів не тільки як туристично-привабливих місць, а й як важливої спадщини майбутнім поколінням. Тільки так ми зможемо сподіватися на покращення як туристичного сектору, так і всіх економічних складових української держави.

Зараз Уряд України та місцеві ради здійснюють всі можливі заходи задля підтримки та нормативного врегулювання туристичної діяльності в країні. У жовтні 2022 року було розроблено план заходів

щодо включення центру міста Одеси до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що є дуже важливим кроком як для самого міста, так і для всього туристичного бізнесу країни. Також є цікаві напрямки розвитку й інших різних видів туризму, зокрема медичного та гастрономічного.

Важливим чинником став факт, що нещодавно український борщ було внесено до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, а Київська міська рада підтримала громадську ініціативу щодо встановлення скульптури борщу. Поява таких цікавих артоб'єктів привертатиме увагу до українських страв та до української культури в цілому, а отже – й до туристичного сектору економічного розвитку України.

Ми маємо приділити увагу і до плюсів від зацікавленості світу в Україні. Війна привернула увагу до нашої країни, що призвело до збільшення зацікавленості людей українською історією, культурою, а також чудовими краєвидами нашої природи. Вже зараз все більше зростає бажання європейців відвідати Україну після закінчення бойових дій, побачити на власні очі українські незламні міста та відчути дух кожного українця, який є в кожному громадянині країни. Така увага безперечно призведе до збільшення міжнародних зв'язків, покращенню туристичного бізнесу та загального стану економіки України.

Висновки. Українська держава всіма своїми наявними можливостями вчиться жити та продовжувати працювати у важкі часи воєнного стану. В найближчій перспективі країну очікує збільшення як зовнішніх, так і внутрішніх туристичних потоків, завдяки постійно зростаючому інтересу до сучасного життя Києва та України в цілому, до нашої історико-культурної спадщини та до життя кожного пересічного українця. Наш прогноз складається з того, що вже найближчим часом туристичний сектор розвиватиметься всіма можливими варіантами, адже бажання людей подорожувати зберігається навіть у найскладніших життєвих обставинах, а захоплення Україною в світі зростає.

Список використаних джерел

1. Metreveli M., Timothy D.J. Effects of the August 2008 War in Georgia on Tourism and its Resource. Tourism, progress and peace. 2010. P. 134–148.

2. Webster, C., Ivanov, S. Tourism as a force for political stability. International Handbook on Tourism and Peace, Drava Verlag, Klagenfurt, Austria, 2014. P. 167–180.

3. Zavarika G. M. Military tourism as a peculiarity of tourism development in a post-conflict territory. Journal of geology geography and geoecology. 2022. 31 (1). Pp.186–193. DOI: https://doi.org/10.15421/112218.

4. Зейд А. Кассуха. Постконфліктні туристичні ландшафти: між спадщиною конфлікту та гібридизацією туристичної діяльності. Open edition journals. 2019. DOI: https://doi.org/10.4000/viatourism.3984.

5. Каднічанський Д., Каднічанська Н. Мілітарний туризм: проблематика термінології та класифікації. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали XIV Міжнародної наукової конференції (Львів, 9 жовтня 2020 р.). Львів, 2020. С. 132–138.

6. Сардак С. Є., Таран С. В. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 27–34.

7. Смирнов І. Г. Регіональний аналіз ресурсної бази для розвитку військового туризму у США. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 14 листопада 2017 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2017. С. 135–138.

8. Туристичний барометр України. Київ. 2020. URL: http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntoubarometer-2020.pdf (дата звернення: 12.10.2022).

9. УкраїнаІнформ: офіційний сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/tag-azovstal (дата звернення: 12.10.2022).

10. Шамара І. М., Савченко М. Г. Вплив політичної нестабільності на розвиток туризму в країнах Близького Сходу. *Вісник ХНТ імені В. Н. Каразіна*. Харків. 2019. Вип. 10. С. 219–226.

ЗМІСТ

Вступне слово від редакційної колегії 3

РОЗДІЛ 1. Актуальні проблеми адміністрування, економічні, логістичні і технічні проблеми управлінської діяльності…… 11

1. Марущак В. П. Бінарний зв'язок економіки та управління……12
2. Лисюк В. М., Лозова Т. П. Українська економіка: стан та перспективи у післявоєнний період ……..15
3. Капітон А. М. Роль інформаційних систем та технологій у діяльності компаній (англійською)……..27
4. Топалова І. А. Вплив інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами на регіональному рівні…….30
5. Крамський С. О. Моніторинг сучасних трендів релевантного ринку на прикладі ринку яєць і яєчних продуктів під час війни та у післявоєнний час……..36
6. Кузнєцова О. В., Савін Д. І., Бобров Д. О. Головні аспекти підприємницької діяльності під час війни в Україні ……..53
7. Крамський С. О., Бурдейний В. А. Управління інфраструктурними проєктами в сфері водного транспорту у повоєнний час ……...59
8. Кузнєцова О. В., Борковський А. М., Іванова К. А. Характеристика основних напрямів соціального розвитку персоналу приватної школи……72
9. Радова О. В., Кольч К. В., Ващук С. В. Особливості системи оплати праці на підприємстві ……79
10. Кузнєцова О. В., Ващук С. В., Кралєва А. М. Теоретико-методичні засади забезпечення ефективності управління персоналом……86
11. Радова О. В., Глущенко Д. С., Мендюк В. В. Оптимізація виробництва та управління грошовими потоками підприємства……...91

РОЗДІЛ 2. Політико-правові, історичні, психологічні, культурні та філософські аспекти управління……97

1. Каракасіді О. Ф., Ісікова Н. Гуманітарна допомога Євросоюзу Україні під час війни……...98
2. Нерубасська А. О., Кузнецова А. В. Соціально-філософський розгляд проблеми страху……104

3. Перова Л. В. Перспективи реформування ООН в умовах сучасних викликів міжнародній спільноті та безпеці ……...108
4. Кривцов А. О. Роль інституту радників міського голови у розвитку місцевого самоврядування в умовах воєнного стану на прикладі міста Миколаєва……..115
5. Пєров А. П. Розвиток тенденцій сучасного правового регулювання діяльності державних службовців під час воєнного стану в Україні...121
6. Кузнєцов М. С. Сучасні зміни в земельному законодавстві України……...127
7. Бакланова О. Г. Аксіологічні основи православної трудової етики……...135
8. Рєпнова Т. П. Культура емоцій та почуттів під час війни ……142
9. Золотарьова О. А. Інститут призупинення трудових відносин в умовах воєнного стану в Україні…….147
10. Сова А., Домбровська Л. Ф., Домбровський О. І. Розвиток риторичної науки в Києво-Могилянській академії ……...157
11. Коломієць І. С., Войцех В. С., Васильєва О. Етнічні стереотипи на прикладі України та росії …….163
12. Сапригіна Н. В., Мікрюков Є. В. Особливості мислення індивідів, схильних до конспірологічних версій…….167
13. Золотарьова К. С. Релігії Китаю: священна картина універсуму……..177
14. Асєєв Р. О. До питання щодо юридичної природи інституту пробації в Україні ……189
15. Боган С. М. Виставкове відображення відновлення промисловості, кустарного та сільськогосподарського виробництва в Одесі та на Одещині в період румунської окупації 1941–1944 рр. ……..193
16. Ющук М. О. Сучасний стан та тенденції вдосконалення інвестиційного законодавства України ……..197

РОЗДІЛ 3. Студентські наукові публікації…….201

1. Тараненко Р. В. Технічні системи: виклики часу ……..202
2. Русавська Н. В. Особливості трудових відносин під час війни в Україні ……...206
3. Поплавська П. О. Сучасна актуальність «ефекту свідка» ……213
4. Мошенська О. С. Онлайн проти оффлайну……219
5. Домбровський О. Я. Судова реформа 1864 року та особливості її запровадження в Україні……...226

6. Баблюк С. В. Цінова стратегія готельних підприємств міста Хмельницького …….230
7. Шепелєва В. С. Впевненість у собі як адаптивна характеристика сучасної особистості……..240
8. Степаненко Г. С., Терзі В. О., Шелепун Є. В. Риторична діяльність Феофана Прокоповича……..244
9. Климюк К. М., Заболотнова О. Ю. Особливості прийняття оптимальних управлінських рішень менеджерами компаній ……..249
10. Якімова В. О. Перспективи розвитку туризму у післявоєнний період……..254

THE CONTENTS

Introductory article 3

THE 1 SECTION. Current problems of administration, economic, logistical and technical problems of management …….....11

1. Marushchak V. P. Binary relationship of economy and management.....12
2. Lysyuk V. M., Lozova T. P. Ukrainian economy: state and prospects in the post-war period ……...15
3. Kapiton A. M. The role of information systems and technologies in the activities of companies (in English)……..27
4. Topalova I. A. The influence of the information and communication environment on the management of business processes at the regional level……...30
5. Krams'kyi S. O. Monitoring of modern trends of the relevant market on the example of the market of eggs and egg products during the war and in the post-war period……36
6. Kuznetsova O. V., Savin D. I., Bobrov D. O. The main aspects of business activity during the war in Ukraine ……53
7. Krams'kyi S. O., Burdeiniy V. A. Management of infrastructure projects in the field of water transport in the post-war period ……...59
8. Kuznetsova O. V., Borkovskyi A. M., Ivanova K. A. Characteristics of the main directions of the social development of private school staff ……...72
9. Radova O. V., Kolch K. V., Vashchuk S. V. Peculiarities of the labor payment system at the enterprise ……..79
10. Kuznetsova O. V., Vashchuk S. V., Kraleva A. M. Theoretical and methodological principles of ensuring the effectiveness of personnel management……...86
11. Radova O. V., Glushchenko D. S., Mendyuk V. V. Optimization of production and management of cash flows of the enterprise.....91

THE 2 SECTION. Political and legal, historical, psychological, cultural and philosophical aspects of governance ……..97

1. Karakasidi O. F., Isikova N. Humanitarian aid of the European Union to Ukraine during the war……..98

2. Nerubass'ka A. O., Kuznetsova A. V. Socio-philosophical consideration of the problem of fear……..104
3. Perova L. V. Prospects for reforming the UN in the conditions of modern challenges to the international community and security ……108
4. Kryvtsov A. O. The role of the institute of the mayor's advisers in the development of local self-government in the conditions of martial law on the example of the city of Mykolaiv……..115
5. Pierov A. P. The development of trends in the modern legal regulation of the activities of civil servants during the martial law in Ukraine.....121
6. Kuznetsov M. S. Modern changes in the land legislation of Ukraine.....127
7. Baklanova O. G. Axiological foundations of Orthodox labor ethics…..135
8. Repnova T. P. Culture of emotions and feelings during the war ……142
9. Zolotarova O. A. Institute of Suspension of Labor Relations in the Conditions of Martial Law in Ukraine……147
10. Sova A., Dombrovs'ka L. F., Dombrovs'kyi O. I. Development of rhetorical science at the Kyiv-Mohyla Academy ……...157
11. Kolomiets I. S., Voytseh V. S, Vasylieva O. Ethnic stereotypes on the example of Ukraine and Russia ……..163
12. Saprygina N. V., Mikryukov E. V. Peculiarities of thinking of individuals prone to conspiracy theories…….167
13. Zolotarova K. S. Religions of China: sacred picture of the universe……177
14. Aseev R. O. On the question regarding the legal nature of the probation institute in Ukraine ……189
15. Bogan S. M. Exhibition display of restoration of industry, artisanal and agricultural production in Odesa and Odesa region during the period of Romanian occupation 1941–1944 ……..193
16. Yushchuk M. O. The current state and trends of improvement of investment legislation of Ukraine ……...197

THE 3 SECTION. Student scientific works ……...201

1. Taranenko R. V. Technical systems: challenges of time ……202
2. Rusavs'ka N. V. Peculiarities of labor relations during the war in Ukraine……206
3. Poplavs'ka P. O. The modern relevance of the "witness effect" ……213
4. Moshens'ka O.S. Online vs. offline……219
5. Dombrovs'kyi O. Ya. Judicial reform of 1864 and peculiarities of its introduction in Ukraine……226

6. Bablyuk S. V. Price strategy of hotel enterprises of the city of Khmelnytskyi ……..230
7. Shepeleva V. S. Self-confidence as an adaptive characteristic of a modern personality……...240
8. Stepanenko G. S., Terzi V. O., Shelepun E. V. The rhetorical activity of Feofan Prokopovich…….244
9. Klymiuk K. M., Zabolotnova O. Yu. Features of optimum management decisions by company managers ……249
10. Yakimova V. O. Prospects for the development of tourism in the post-war period……254

Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах: Зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. (17 листопада, 2022 р., м. Одеса) / Міжрег. Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. ДУ «Інститут ринку та екон.-екол. досліджень НАН України». Одеса: Лерадрук, 2022. 266 с.

Текст українською та англійською мовами.

Анотація англійською мовою:

The Odesa Institute Inter-Regional Academy of Personnel Management (IRAPM)
Institute of market problems and economic and environmental research of NAS of Ukraine

Actual problems of modern management in socio-economic, humanitarian and technical systems: Coll. Science. works on the materials of the XVIII International scientific-practical. conf. (November 17, 2022, Odesa) / Interregional. Academy of Personnel Management. Odesa. int. State University «Institute of Market and Economic-Ecological researches of the National Academy of Sciences of Ukraine». Odesa: Leradruk, 2022. 266 p.

Recommended for publication by the Academic Council of the OI IRAPM (Minutes № 8 of 28.10.2022).

UDK 005.1:303.725.36

ISBN : 978-617-7768-38-7

Reviewer:

Knyazeva Olena, doctor of economic sciences, professor, professor of the Department of Economics and Digital Business of the State University of Intellectual Technologies and Communications (Odesa)

Dryshlyuk Igor, candidate of Law, docent, associate professor of the department of criminal law, procedure and criminology of Odesa National University named after I. I. Mechnikov

Editorial Board:

Karakasidi Olena, candidate of Public administration, PhD in Law IPA/AIDP, docent, professor of International Personnel Academy, director of the Odesa Institute IRAPM

Kaplya Oleksandr, doctor of Law, senior researcher, professor of the department of legal disciplines of the Odessa Institute IRAPM

Nerubass'ka Alla, doctor of Philosophy, docent, Head of the department of general scientific, social and behavioral disciplines of the Odesa Institute IRAPM

Topalova Irina, candidate of Science (Economics), docent, corresponding member of the Academy of Economic sciences of Ukraine, professor of the ICA, senior researcher at the Institute for Market Problems and economic and environmental studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

Piokhov Viktor, candidate of Law, docent, Head of the department of law disciplines of the Odessa Institute IRAPM, professor of the International Personnel Academy

Zolotarova Olena, associate professor of the department of law disciplines of the Odesa Institute IRAPM, assistant professor of International Personnel Academy, compiler, literary editor

Reports shall be submitted with the original manuscript Ukrainian or English.

The collection is intended for economists, managers, lawyers, political scientists, civil servants, psychologists, historians, cultural scientists, scientific and scientific-pedagogical workers, graduate students, undergraduates and students.

Для листів – ОІ МАУП: вул. Чорноморського козацтва, 19, м. Одеса, інд. 65003, e-mail: lenazolotaryova@ukr.net

Наукове видання

Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах

Збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції

17 листопада 2022 р.

Літературний редактор, упорядник, оригінал-макет, обкладинка – О. А. Золотарьова
Фото на обкладинці та в збірнику – з фотоархіву редакції збірника та з ІНТЕРНЕТ; на обкладинці – шеврони Одеської 28 окремої механізованої бригади імені Лицарів Зимового Походу та 126 окремої бригади Територіальної оборони м. Одеса.
***Електронний варіант збірника** – на сайті Одеського інституту: http://odessamaup.pp.ua/about-institute/naukova-robota/*
В умовах воєнного стану випуск збірника здійснено обмеженим тиражем за кошти деяких авторів статей.
Підписано до друку – 24.10.2022 р.
Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Формат 60Х80/16
Ум. друк. арк. 16,5.
Зам. № 31. Тираж 30 пр.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК № 2645 від 11.10.2006 р.
Адреса – вул. Європейська, 44, м. Роздільна, Одеська область, інд. 67400.
Тел./факс – (04853) 31497, 32460
e-mail: leradruk@gmail.com